

Kalevi Nikki

"Suomen poika pellollansa"

Talonpojan kuva suomalaisessa
kertomakirjallisuudessa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1991

Kalevi Nikki

"Suomen poika pellollansa"

Talonpojan kuva suomalaisessa
kertomakirjallisuudessa

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa (S 212)
helmikuun 2. päivänä 1991 klo 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1991

"Suomen poika pellollansa"

Talonpojan kuva suomalaisessa
kertomakirjallisuudessa

Kalevi Nikki

"Suomen poika pellollansa"

Talonpojan kuva suomalaisessa
kertomakirjallisuudessa

URN:ISBN:978-951-39-8532-5
ISBN 978-951-39-8532-5 (PDF)
ISSN 0075-4633

ISBN 951-680-441-1
ISSN 0075-4633

Copyright © 1991, by Kalevi Nikki and
University of Jyväskylä

Jyväskylän yliopiston monistuskeskus
ja Sisäsuomi Oy, Jyväskylä 1991

ABSTRACT

Nikki, Kalevi

The representation of peasants in Finnish fiction/

Kalevi Nikki

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 1991. 280 p.

(Jyväskylä studies in the Arts,

ISSN 0075-4633; 35)

ISBN 951-680-441-1

Summary

Diss.

The present study has a dual objective. Firstly, it is concerned with developing a method applicable in analyses of fictional portraits, drawing upon various concepts of characterization and personality found with the spheres of criticism and psychology. Secondly, this method will be applied to portraits in Finnish-language peasant literature. The immediate purpose is to explicate the representation of peasants within Finnish fiction, going into the reasons behind the changes in it and the quality of those changes.

The analysis of characterizations is structured on E.M. Forster's theory of round and flat characters, S. Chatman's conception of an open-ended portraits, and on R.B. Cattell's classification of personality traits. W.C. Booth's types of narrative were employed when assessing the effects of narrative structure on characterization. The research comprises 29 portrayals of male peasants found in a total of 37 novels (some 12,000 pages in all).

The results show that the following influences were reflected in the characterizations of countrymen: 1) the sets of norms pertaining to various literary periods, 2) ideological and social movements of the time, 3) contemporary historical reality, and 4) the themes of agrarian representations (apologia for rural life).

Cattell's feature analysis as used in the literary framework proved feasible: 1) in analyses of extensive prose works close to psychological realism, 2) in discussions comprising several works, 3) when the effects of several phenomena are being studied simultaneously (eg. literary period and political ideology). In addition to preliminary comparisons between characterizations of people representing different nationalities and cultures, the method is also well suited for the use of literary material in social studies.

novel, character, traits of personality, peasant, Wayne C. Booth, Seymour Chatman, Raymond B. Cattell

ALKUSANAT

Olen jossain määrin tuntenut omikseni Thomas Mannin Tonio Krögerin sanat: "Minä seison kahden maailman välissä, en ole kummassakaan kotonani ja siitä johtuen minulla on hiukan vaikeata. Te taiteilijat nimitätte minua porvariksi, ja porvarit halusivat vangita minut..."

Suomalaisessa pienviljelijävaltaisessa agraariyhteiskunnassa oli selvä jako materialististen ja henkisten asioiden kesken, ja tieteellistyyppinen harrastuneisuus, ahtaimmillaan myös henkinen työ, kuului turhuuteen. Asennoitumiseni opiskeluun ja sittemmin kirjallisuuden tutkimukseen nousee tältä taustalta.

Kiinnostuin kirjallisuudesta ja sen välityksellä myös muista taiteista Itä-Suomen seminaarissa 1950-luvun lopulla seminaarinlehtori, sittemmin opetusneuvos Paula Ruudun opastuksella. Seuraavina vuosina kuitenkin mielenkiintoni kohdistui mannilaisittain porvarillisiin yliopisto-opintoihin (pedagogiikkaan, psykologiaan, yhteiskuntatieteisiin) sekä ammattiuran rakentamiseen.

Runsas vuosikymmen kouluhallinnossa vaati 1970-luvun lopussa palaamaan kirjallisuuden pariin. Syynä oli paitsi uudelleen herännyt mielenkiinto myös tarve tutustua jonkin taiteen alan tutkimukseen, jotta voisin käyttää sitä osaamista myös koulun taidekasvatuksen edistämiseen. Tutustuminen maailmankirjallisuuteen antoi mahdollisuuksia perehtyä sisältä päin eri maiden kulttuureihin, mikä 1980-luvun lopulla sai uutta merkitystä Euroopan yhdenytymisen mukana ja kulttuurikasvatuksen noustessa valtakunnallisestikin mielenkiinnon kohteeksi.

Approbatur-arvosanasta 1980-luvulla alkaneen kirjallisuuden opiskelun ja tutkimustyöni kuluessa olen saanut monenlaista apua. Professori Tarmo Kunnas on opastanut, rohkaissut ja kannustanut avarakatseisesti monella tavoin. Professori Sirkka Heiskanen-Mäkelä on myönteisen kriittisellä ohjauksellaan merkittävästi vaikuttanut tutkimukseni tulokseen. Professori Yrjö Varpion napakkaa ohjausta liseniaattityöni alkuvaiheessa muistan kiitollisena. Apulaisprofessori Jenny Liljaa kiitän rohkaisusta ja ohjauksesta samoin vs. professori Hannu Riikosta. Vs. professori Taimi Tanskanen on jo kiitokseni tavoittamattomissa. Apulaisprofessori Liisi Huhtalan kannustavasta kritiikistä haluan kiittää. Kiitokseni osoitan myös monille kirjallisuuden laitoksen tutkijoille ja muulle hen-

kilökunnalle sekä tutkijaseminaarien osanottajille, joilta olen vuosien mittaan saanut apua sekä kriittistä ja myönteistä palautetta.

Jyväskylän yliopisto on ottanut tutkimukseni Jyväskylä studies in the arts -sarjaan ja myöntänyt painatusta varten apurahan. Jyväskylän yliopiston kirjaston sekä Jyväskylän maakuntakirjaston henkilökunta on antanut auliisti apuaan. Kielenkääntäjä Arja Kantele on kääntänyt tutkimukseni englanninkieliset tiivistelmät.

Vaimoani, koulutoimentarkastaja Maija-Liisa Nikkiä, kiitän henkisestä tuesta, lukuisista tutkimustani edistäneistä pohdiskelutuokioista sekä avustamonissa käytännön kysymyksissä.

Sumiaisten Kolukossa kekrin aikaan 1990

Kalevi Nikki

SISÄLLYS

ALKUSANAT

1. JOHDANTO	13
2. IHMISEN KUVAAMISESTA KIRJALLISUUDESSA	16
2.1. Miten kirjailija "piirtää" henkilöhahmon?	16
2.2. Motiivi vai henkilökuva?	19
2.3. Tyyppi vai yksilöllinen henkilökuva?	22
2.4. Talonpojan henkilökuvaan vaikuttavat tekijät	27
2.4.1. Ainekset talonpojan henkilökuviin	27
2.4.2. Talonpojan henkilökuvaan vaikuttavat tekijät	31
2.4.3. Maailmankuvat ja ihmiskäsitykset	33
2.5. Diskurssin vaikutus henkilökuvaan	35
2.6. Kirjallisuuden henkilökuva ja ns. todellisuus	38
3. SUOMALAISEN TALONPOJAN VAIHEITA	43
4. TUTKIMUKSEN ONGELMA JA SEN RATKAISEMISESSA KÄYTETYT MENETELMÄT	48
4.1. Tutkimuksen sisällön ongelma ja tutkimusmenetelmät	48
4.1.1. Otanta	50
4.1.2. Tutkimusmenettely ja tutkimusvälineet	54
4.2. Huomautuksia kirjallisuustieteen ja psykologian suhteesta	58
5. TALONPOJAN KUVA SUOMALAISESSA KERTOMA- KIRJALLISUUDESSA	60
5.1. Suomalainen talonpoika 1850–1900	61
5.1.1. Nousukastalonpoika Anton Jussila	61
5.1.2. Juha Joutsia, raittiin elämäntavan puolustaja	66
5.1.3. Kilvoittelija Juha Uutela	71

5.1.4.	Paloniemen Lauri, Lapin talonpoika	77
5.1.5.	Eteläpohjalainen talonpoikaisjohtaja Erkki Pyydysmäki	79
5.1.6.	Lakeuksien lukon Tuomas Kantola	86
5.1.7.	Ruuhiniemen Santeri, "täydellinen" isäntä	91
5.2.	Itsenäisen Suomen ensimmäiset vuosikymmenet 1920–1940	96
5.2.1.	Biologinen ihannetalonpoika Ahrolan Paavo	96
5.2.2.	Sippo Hasari, sukupolvien ketjuun kasvattaja	100
5.2.3.	Ankara herännäisisäntä Niku–Mattilan Taavetti	104
5.2.4.	1930–luvun urheilusankari Niemelän Yrjö	109
5.2.5.	Pohjoissavolainen suonraivaaja Aapo Korhonen	112
5.2.6.	Korkean isäntä Joppi, elämän kuorman raahaaja	114
5.2.7.	Armoton isoisäntä Iivari Sääskilampi	118
5.2.8.	Kohtalonsa vanki Mäntylän Hermannin	121
5.2.9.	Luottavainen luonnonlapsi Pieti–Antti	124
5.3.	Sodanjälkeinen aika 1945–1970	129
5.3.1.	Koillismaan uudisrakentaja Kauko Sammalsuo	129
5.3.2.	Asiallinen Yläpihan Paavo	135
5.3.3.	Heikkouttaan sortuva Jussi Suutarinen	138
5.3.4.	Viimeinen isäntä Kusti Niiranen	140
5.3.5.	1960–luvun urheilija Veikko Tanhunen	144
5.3.6.	Viljo Oinonen, sodanjälkeinen raivaaja	147
5.4.	Maaseudun murros 1970–	153
5.4.1.	"Harmaa varpunen" Jussilan Risto	153
5.4.2.	"Unohdetun kansan" edusmies Eino Vehviäinen	157
5.4.3.	Antisankari Profeetta	162
5.4.4.	Itähämäläinen nuori–isäntä Kaislahden Olavi	168
5.4.5.	1970–luvun agraristi Johannes Rantala	173
5.4.6.	"Herran mies" Väinö Akola	177
5.4.7.	Pohjalainen maatalousyrittäjä Hakalan Paavo	179
6.	MITEN JA MIKSI TALONPOJAN KUVA MUUTTUI?	183
6.1.	Kirjallisten periodien vaikutus talonpojan kuvaan	183
6.2.	Aatteellisten ja yhteiskunnallisten liikkeiden vaikutuksia talonpojan henkilökuviin	186
6.3.	Ns. todellisuuden vaikutus talonpojan kuvaan	188
6.4.	Talonpoikaiskuvausten tematiikkaa	189

6.5. Talonpojan henkilökuvan tarkastelu piirteittäin	192
6.6. Regionalismi ja maakunnalliset tyypit	196
6.7. Talonpoikaissankarit	199
6.8. Talonpojan ja torpparin henkilökuvien vertailua	200
6.9. Kirjailijoiden sosiaalis-maantieteelliset lähtökohdat, kuvausten vastaanotto ja vaikutus	203
 7. PÄÄTÄNTÖ	 208
7.1. Tulosten tiivistelmä	208
7.2. Tutkimusmenetelmän arviointia	210
 8. SUMMARY	 214
 VIITTEITÄ JA HUOMAUTUKSIA	 218
 LÄHTEET	 244
 LIITTEET	 261
1. Pääluvussa 5 esiintyviä henkilökuvia Cattellin piirteinä	261
2. Persoonallisuuden piirteiden pisteytysohje	269
 HENKILÖHAKEMISTO	 276

1. JOHDANTO

Suomalaisen yhteiskunnan elinkeinorakenne on perusteellisesti muuttunut viime vuosikymmenien aikana. Muutamassa vuosikymmenessä on 850000 suomalaista siirtynyt maalta kaupunkiin, maaseutuelinkeinoista urbaaneihin elinkeinoihin teollisuuteen, kauppaan ja muihin palveluihin.¹ Suuri osa nykyään taajamissa asuvista suomalaisista on syntynyt maalla ja tuntee jossain määrin omikseen entisen agraariyhteiskunnan arvot ja asenteet.

Suomalainen talonpoika, itsenäinen maanviljelijä, oli vuosisatoja tärkeä hahmo suomalaisessa todellisuudessa. Talonpoikainen traditio on ollut voimakas, läpäisevä ja laajalle ulottuva suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa sen syntyvaiheista alkaen. Talonpoika on ollut vahvasti esillä kirjallisuudessa 1800-luvun toiselta vuosikymmeneltä 1980-luvulle. Koska perinteinen talonpoika yhteiskunnallisena ja kirjallisena hahmona on väistymässä, voidaan nyt pyrkiä luomaan kokonaiskäsitys suomalaisesta talonpojasta kirjallisuuden kuvaamana. Tämä tutkimus, "Suomen poika pellollansa", pyrkii tällaisen kuvan antamiseen. Tutkimuksen nimi, joka on Jaakko Juteinin runosta "Laulu Suomessa" (1810, julkaistu 1816), kuvaa osaltaan talonpoikia käsittelevän kirjallisuuden kahta keskeistä ominaisuutta: sidonnaisuutta maahan ja kansallistunnetta. Suomalaisen talonpojan kansallistunne, maahenki ja valistususkko ilmenevät voimakkaina mainitussa Juteinin runossa.

Tämän tutkimuksen tavoite on kahtalainen. Yhtäältä pyritään kehittämään menetelmää, jolla voidaan tarkastella kertomakirjallisuuden henkilökuvia analyttisesti käyttäen apuna kirjallisuustieteen ja psykologian henkilökuva- ja persoonallisuuskäsityksiä. Toisaalta *menetelmää sovelletaan* erään verraten rajallisen kirjallisuuden alueen, *talonpoikia käsittelevän suomenkielisen kertomakirjallisuuden, henkilökuviin*. Konkreettina tavoitteena on selvittää, millainen talonpojan henkilökuva on ollut suomenkielisessä kertomakirjallisuudessa, mistä syystä ja miten se on muuttunut ajan kuluessa.

Talonpoikia käsittelevää kirjallisuutta on yleensä syntynyt alueilla, joilla maatalous kaikkine ongelmineen on ollut yhteiskunnallisesti keskeinen elinkeino. Kun tämä kirjallisuus on lisäksi kirjoitettu viime aikoihin saakka lähinnä realismin tyylipyrkimysten mukaisesti, talonpoikia käsittelevän kirjallisuuden ja yhteiskunnallis-historiallisen todellisuuden välinen suhde on ollut kiinteä. Talonpoikaiskirjallisuuden ja todellisuuden välinen suhde on silti ongelmallinen, koska maatalouteen on sisältynyt sisäisiä jännitteitä, esim. talonpoikien ja maattoman väestön kesken. Myös talonpoikien ja virkamiesten tai sivistyneistön suhde on toisinaan ollut vaikea. Viime vuosikymmeninä maataloustuottajien ja kuluttajien sekä heidän etujaan ajavien poliittisten puolueiden ja etujärjestöjen välillä on ollut jännitteitä. Lisäpulman objektiivisuuteen pyrkivälle tutkijalle aiheuttaa koko maaseudun ja talonpojan muuttuminen viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana. Perinteisessä mielessä tutkimani aihe onkin jo historiaa; kirjallisuuden kuvaamaa talonpoikaa ei enää ole.²

Koska kirjallisuus on intertekstuaalista, tänään kirjoitettaviin ja luettaviin kirjoihin vaikuttavat aikaisemmin samantapaisista aiheista ja teemoista kirjoitetut teokset, ja kirjalliset konventiot määräävät pitkälle näidenkin teosten esitystapaa. Niinpä tutkittavana aikana kirjoitettuihin teoksiin ovat vaikuttaneet aikaisemmat talonpojan kuvat alkaen J.L. Runebergin Saarijärven Paavosta ja Sakari Topeliuksen Aaron Perttilästä ja Maamme-kirjan maakuntatyypeistä.³ Myös historian tutkimus- ja tulkintaperiaatteet ovat muokanneet talonpojan kuvaa kirjailijoiden tajunnassa. Monet talonpoikia käsittelevät teokset on tapahtumiltaan sijoitettu menneisyyteen, jolloin kirjoittajilla on enemmän historian tietoja ja mahdollisesti toisenlainen tulkinta tapahtumiin kuin aikalaiskirjailijoilla. Intertekstuaalisuus tulee tutkimuksessani esiin kahdella tavalla: 1) selvitetään mm. mistä kirjallisista lähteistä tutkittavien talonpoikaishahmojen

ominaisuudet ovat peräisin ja 2) talonpojan kuvien muutosten selvittämiseksi verrataan henkilökuvia keskenään psykologiasta peräisin olevalla Raymond B. Cattellin persoonallisuuden piirreanalyysillä.⁴

Talonpojan käsitettä on käytetty sekä asiaviestinnässä että kirjallisuudessa monissa eri merkityksissä. Tutkimuksessani käsitellään suorasanaista kirjallisuutta, joka kuvaa elämää tyypillisissä maalaistaloissa, ja *talonpojalla tarkoitetaan henkilöä, joka omistaa sekä itse perheineen viljelee niin suurta alaa maata, että hän saa siitä pääasiallisen toimeentulonsa*. Talot ovat eri aikoina ja eri osissa maata olleet erikokoisia, mutta oleellista on maan omistus ja toimeentulo omalla tilalla. Talonpojiksi ei ole luettu esimerkiksi aatelisia kartanonomistajia, vaikka raja köyhimmän aateliston ja varakkaimman talonpoikaiston välillä onkin ollut liukuva. Kulttuuriero on kuitenkin ollut suuri. Torpparit ja muut vuokraviljelijät ovat toisinaan olleet varakkaampia kuin köyhimmät maanviljelijät, mutta heidät on rajattu tämän tutkimuksen piirin ulkopuolelle. Torppareita olen käsitellyt aikaisemmassa tutkimuksessani Torpparin henkilökuva suomalaisessa kertomakirjallisuudessa.⁵

Tutkimuksen pääjäsentely on seuraava: Toisessa pääluvussa tarkastellaan ihmisen kuvaamista kirjallisuudessa, kolmas pääluku sisältää tiivistelmän talonpojan historiasta ja neljäs tutkimuksen sisällön ongelman sekä käytetyt tutkimusmenetelmät. Viidennessä kuvataan tutkimuksessa esiin nousseet talonpojan henkilökuvat. Kuudes pääluku käsittelee talonpojan henkilökuvan muuttumiseen vaikuttaneita syitä. Seitsemännessä esitetään tiivistelmä tutkimustuloksista ja arvioidaan käytetyn tutkimusotteen sekä menetelmien tarkoituksenmukaisuutta.

2. IHMISEN KUVAAMISESTA KIRJALLISUUDESSA

2.1. Miten kirjailija "piirtää" henkilöhahmon?

Kirjailijan tekemien henkilökuvien luonnetta voi havainnollistaa vertaamalla niitä kuvataiteilijan henkilökuviin, vallitseehan näiden välillä kaksisuuntaisia yhteyksiä: kirjailijat käyttävät maalauksia kirjallisten hahmojensa lähteinä, ja esimerkiksi uskonnollinen ja mytologinen kirjallisuus on ollut lukemattomien taidemaalareiden innoituksen lähteenä.

Kirjailijan ja kuvataiteilijan henkilökuvan "piirtämisessä" on yhteisiä piirteitä. Kumpikin pyrkii hahmottamaan kuvattavasta tavoitteen kannalta oleelliset seikat: olennaisen liikkeen, muodon, taustan ja henkilöhahmojen keskinäiset rytmiset suhteet jne. Tämä merkitsee yksityiskohtien valintaa ja karsimista, hahmodominanttien ymmärtämistä ja käyttöä. Konkreettisimmin olennaiseen keskittyminen tulee ilmeisesti esille tyyppien ja karikatyyrien luomisessa – tapahtuupa se viivoilla tai sanoilla.¹

Sekä viivoin että sanoin piirretty henkilökuva voi varioida sen mukaan, miten luonnosmaisesti tai viimeistellysti se on piirretty. Esimerkkinä fragmentarisesta ihmiskuvasta on Alain Robbe-Grillet'n *Labyrintissa*-teoksen sotilas, jonka kuva päähenkilönäkin jää varsin viitteelliseksi. Toista ääripäätä edustaa

esimerkiksi F.E. Sillanpään Hurskaan kurjuuden (1919) Toivolan Juha, jonka hahmo on sekä fyysiseltä ulkonäöltään että persoonallisuudeltaan viimeistelty.

Muotokuvamaalareiden kuvissa henkilöillä täytyy aina olla selkeä ulkonäkö ja sen lisäksi persoonallisuutta, jotta kuva olisi vaikuttava.² Eri kirjailijat kuvaavat henkilöittensä ulkonäköä eri määrin teosten kirjallisesta tasosta riippumatta. Niinpä Sillanpää kuvaa Toivolan Juhaa varsin yksityiskohtaisesti:

Toivolan Jussi, Juha, Janne... oli vanha vastenmielisen näköinen äijänrahjus. Viimeisinä vuosinaan hänellä oli laajahko kalju, jota niskassa ja korvilla reunusti joskus maailmassa tasoitettu, lakin alta harittava hiuskiehkura. Kasvot olivat myös ruskean rakkimaisen takkukarvan peitossa, vain suippokärkinen nenä oli selvästi näkyvisissä. Sillä silmien tienoilla oli taas karvaa ja lakinreuna varjosti, niin että niiden kohdalla näkyi vain jostakin syvältä kaksi kalseata pistettä...³

Kuvauksen avulla lukijan mielessä syntyy konkreetti mielikuva torppari Juha Toivolasta. Toista äärimmäisyyttä edustaa oman käsityksensä mukaan Mika Waltari, joka esittää henkilöistään hyvin vähän yksityiskohtia antaakseen tilaa lukijan mielikuvitukselle.⁴

Leena Kirstinä (1988) vertailee kuvataiteen ja kirjallisuuden muotokuvia puhuen kuvataiteen tapaan kokovartalo-, puolivartalo-, rinta- ja kasvokuvista. Hän ei ota huomioon näiden medioiden (kuva – teksti) erilaisuutta.⁵ Ero on monesti oleellinen. Joskus saattaa kirjallinen henkilökuva olla piirretty tiivistelmänä konkreettisesti, kuten Toivolan Juha. Usein näin ei ole tehty. Ulkonäöstä ei ole esitetty mitään tai vain muutamia piirtoja, joista henkilökuva ei voi visualisoida; tällöin kuva syntyy lukijan aivoissa, ja kulttuuri-, koulutus- ja kokemustaan vuoksi kuva on eri ihmisillä jossain määrin erilainen. Kirjallinen henkilökuva muodostuu oleellisesti enemmän vastaanottajassa kuin kuvataiteen muotokuva. Visuaalisessa ja kirjallisessa henkilökuva on yksi yhteinen piirre: yksityiskohtaisuuden määrällä aikaansaatu etäisyysvaikutelma. Esimerkiksi pyhää ja jumalallista ei voi koskaan kuvata kovin läheltä ja yksityiskohtaisesti.⁶

Analogiavertailu kirjailijan ja kuvataiteilijan työn ja tuotoksen välillä paljastaa tiettyjä samankaltaisuuksia. Samalla on kuitenkin todettava niiden oleellinen ero. *Kirjailijan luoma henkilökuva on tehty sanoilla ja upotettu*

teoksen kudokseen. Kuvataiteilijan henkilökuva esittää aina yhtä tuokiota, mutta kirjailijan luoma hahmo syntyy vastaanottajassa – lukijassa tai kuulijassa – aina pitemmän ajan kuluessa. Laajoissa romaaneissa henkilökuva voi syntyä jopa usean niteen aikana ja muuttua kuvattavan vanhentuuessa. Jos kysymyksessä ei ole nimenomaan kehitysromaanin, persoonallisuus ei yleensä oleellisesti muutu, mutta sen piirteet terävöityvät, kuten Honore de Balzacin Eugénie Grandetin isän saittuus tai Vilhelm Mobergin romaanin De knutna händerna Ulvaskogin Adolfin kovuus.⁷

Kirjailijan esitystapa voi olla induktiivinen tai deduktiivinen.⁸ Induktiivinen kuva muodostuu vähitellen kerronnan edistyessä yksityiskohta kerrallaan. Deduktiivinen kuvaus lähtee kokonaishahmosta, joka jäsentyy ja rikastuu myöhemmin. Esitystapa voi olla suora, jolloin esim. yhteenvetona esitetään henkilön ulkonäkö, luonne ja persoonallisuuden piirteet. Se voi olla myös epäsuora, jolloin kuva muodostuu esim. dialogin tai toiminnan avulla.⁹

Edellä on tarkasteltu kirjailijan tapoja luoda henkilökuvia. Kirjailija tekee myös enemmän tai vähemmän tietoisesti teoksen rakennetta koskevia ratkaisuja, jotka vaikuttavat henkilökuvaukseen. Niinpä näkökulma ja kerronta vaikuttavat henkilökuviin ominaisuuksiin. Kaikkietävän kommentoijan paikalta syntyy toisenlainen kuva kuin kameran näkökulmasta.¹⁰ Eroa on myös eepisessä kohtauksessa ja tiivistelmänä esitetyissä henkilökuvuissa.¹¹ Jotta useita henkilökuvia voitaisiin esimerkiksi persoonallisuuden piirteiden osalta verrata keskenään, on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan eliminoimaan näkökulmasta ym. seikoista mahdollisesti johtuvia suuria vaihteluita. Niitä eroja voidaan myös arvioida.

Kirjailijan valitsema teema ja juoni yhdessä vaikuttavat myös henkilökuvan laatuun. Niinpä Mobergin teoksissa *Långt från landsvägen* ja *De knutna händerna* katoavan maailman puolustajan – Ulvaskogin Adolfin – henkilökuva saa teeman ja siihen kytkeytyvän juonen ansiosta epäpsykologisia piirteitä. Teeman määräämää kohtaloa toteuttaessaan hän kadottaa osan yksilöllisyydestään.

2.2. Motiivi vai henkilökuvaa?

Henkilökuvien teoriasta ei ole kirjallisuuden ja kritiikin historiassa paljoa kirjoitettu.¹ Yhtenä syynä lienee se, ettei henkilökuvilla (luonteilla) Aristoteleen ajoista alkaen ole katsottu olleen mitään itsenäistä merkitystä. Niitä on pidetty miltei pelkinä motiiveina. Aristoteleen käsitys ilmenee hänen Runousopistaan:

Juoni on siis tragedian perusta ja ikään kuin sen sielu, vasta toisella sijalla ovat luonteet... Tragedia on toiminnan jäljittelyä, ja se kuvaa toimivia ihmisiä etupäässä toiminnan vuoksi.²

Aristoteleen draamaa koskevat arvioinnit olivat pitkään päteviä myös kertomakirjallisuudessa. Vaikka ensimmäiset proosan luonnekuvat kirjoitettiin jo antiikin aikana,³ jossain määrin itsenäinen henkilökuvaa oli mahdollinen vasta nykyaikaisen ns. porvarillisen romaanin synnyttyä 1700-luvulla.⁴ Huippunsa tämä kehitys saavutti ns. psykologisessa realismissa, jonka merkittävimpiä edustajia oli Henry James.⁵ Hänen käsityksensä mukaan sekä henkilökuvaa että tapahtuma ovat välttämättömiä kerronnalle:

What is character but the determination of incident? What is incident but the illustration of character?⁶

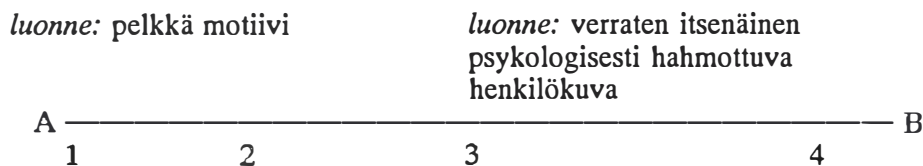
Tzvetan Todorov (1977) yhtyy Jamesin käsitykseen ja korostaa toiminnan ja luonteenpiirteiden välistä molemminpuolista kausaalisuhdetta.⁷ Hänen mukaansa tietty luonteenpiirre provosoi tietyn toiminnan.

Koska kirjailija/kertoja luo sekä henkilökuvat että toiminnan, voidaan kausaalisuhdekäsitystä perustellusti kritikoida. Myös Ronald Barthesilla on jonkinlainen luonnekäsitys, johon kuuluvat persoonallisuus ja luonteenpiirteet.⁸ Sitä vastoin formalistien näkemykset muistuttavat Aristoteleen käsityksiä. Vladimir Proppille henkilökuvat ovat pelkästään venäläisen kansansadun rakenteellisten vaatimusten tuotteita.⁹

Huolimatta siitä, ettei henkilökuvien tutkimuksesta sinänsä ole juuri teoriaa ja että henkilökuvien itsenäisyyteen on suhtauduttu usein varsin kriittisesti, on kirjallisuuden henkilökuvia – ainakin motiivien ja aiheiden tasolla – tutkittu

kuitenkin melko paljon, Suomessa esimerkiksi Juhani Niemi väitöskirjassaan Kullervosta rauhanerakkoon (1980) sekä Markku Envall tutkimuksessaan Kirjailijan kentät ja kasarmit (1984).

Vastakkainasettelu – ovatko kirjallisuuden henkilökuvat pelkkiä motiiveja, kirjan rakenneosia vai psykologisia luonnekuvia – ei ole kovin hedelmällinen. Mikäli kysymyksessä eivät ole teokset, joissa tietoisesti pyritään välttämään psykologista uskottavuutta, hyvältä henkilökuvalta edellytetään tietty määrä psykologista vakuuttavuutta, mutta toisaalta henkilökuvat (luonteet) ovat kuitenkin teoksen rakenteen sitomia.¹⁰ Teoksen rakenteen vaikutus varioidaan mm. kirjallisuuden lajin mukaan. Asiaa voi havainnollistaa seuraavalla kaaviolla:

Selityksiä:

1. lyyrinen runo (Meriluoto, Kahlaajatyttö)
2. tiivisrakenteinen näytelmä (Sofokles, Kuningas Oidipus)
3. draamallinen romaani (Moberg, *Långt från landsvägen*)
4. Muir'n kronikkaromaani (Tolstoi, *Sota ja rauha*)

Näytelmä tarkoittaa kaaviossa kirjallista tekstiä ei teatteriesitystä.¹¹

Ulottuvuuden A-päässä lyyrisen runon henkilöahmo syntyy lukijassa tai kuulijassa runon antamien virikkeiden sekä vastaanottajassa olevien myyttisten ainesten, kirjallisten konventioiden ja opittujen kielellisten tapojen yhdistyessä. On todettu mm., että lapset reagoivat irrallisiin sanallisiin ärsykkeisiin ennustettavalla ja systemaattisella tavalla.¹² Tällaiset kielelliset reagoitavat merkitsevät todennäköisesti paljon runon vastaanottamisessa. Myyttien ja kirjallisten konventioiden vaikutus odotusten luojina on tunnettu. Myös tekstin vastaanottajan sisäinen ja ulkonainen tila vaikuttavat paljon ulottuvuuden tässä päässä.

Ulottuvuuden B-päässä henkilöahmo on varsin viimeistellysti kuvattu. Sen tulkinnassa eivät yleensä alitajuiset assosiaatiot merkitse kovinkaan paljoa. Kuva on verraten yksiselitteisesti luettavissa kirjasta tai ymmärrettävissä ker-

ronnasta. Ilmeisesti lukemis- ja kuulemistilannekaan ei merkitse niin paljon kuin ulottuvuuden toisessa päässä.

Edellä todetusta seuraa, että realistisessa, erityisesti ns. psykologiseen realismiin kuuluvassa, kertomakirjallisuudessa henkilökuvia voidaan pitää siinä määrin itsenäisinä, että niiden tarkastelu ja vertailu on mahdollista ja järkevää, ainakin keskeisten hahmojen osalta.¹³ Samanaikaisesti on kuitenkin tarkkailtava henkilöhahmojen suhdetta toisiin merkittäviin henkilöihin sekä teosten muihin rakennetekijöihin. Jotta tämä olisi käytännössä mahdollista, voitaneen vertailua suorittaa perusteellisimmin saman genren piirissä.

On huomattava, että tarkkailtavien henkilöhahmojen pitää yleensä esittää normaalissa psyykkisessä tilassa olevia ihmisiä. Ns. kokeellisessa romaanissa tai näytelmässä voivat traditionaaliset henkilökuvat puuttua. Esimerkiksi Robbe-Grillet'n *Labyrintissa*-romaanin sotilasta tai August Strindbergin *Uninäytelmän* ihmisiä ei voi analysoida samantapaisilla menetelmillä kuin reaalityodellisuuden ihmisiä.

Henkilöhahmojen erojen kuvaamisessa E.M Forster (1967) käyttää käsitteitä pyöreä ja litteä luonne. Litteässä luonteessa on vain yksi tai hyvin harva hallitseva ominaisuus, ja tällaisen henkilön käyttäytyminen on helposti ennustettavissa. Pyöreällä luonteella on monia selvästi erottuvia ominaisuuksia, ja käyttäytyminen on vaikeasti ennustettavissa. Henkilön käyttäytyminen on yllätyksellistä, hänen luonteensa on eloisa ja voimakas.¹⁴ Pyöreä luonne on tavallisesti myös psykologisesti uskottava, ja sitä voidaan tutkia jossain määrin samalla tavalla kuin todellisuuden luonteita.

Seymour Chatman (1980) esittää käsitteen avonainen (open-ended) luonne. Hän väittää, että muutamat henkilökuvat kompleksisessa kerronnassa jäävät avoimiksi rakenteiksi juuri samalla tavalla kuin muutamat ihmiset todellisessa maailmassa jäävät mysteereiksi, vaikka olisimme heidän kanssaan tekemisissä miten paljon tahansa. Hänen mukaansa "elinkykyisen henkilökuvateorian" pitäisi säilyttää avoimuus ja käsitellä henkilökuvia autonomisina olentoina eikä pelkästään juonen funktioina.¹⁵ Chatman tarkastelee henkilökuvia kolmesta näkökulmasta: 1) persoonallisuuden kokonaisuus, 2) persoonallisuuden piirteet ja 3) persoonallisuuden ainutlaatuisuus.¹⁶ Hän määrittelee kirjallisuuden henkilökuvan piirteiden paradigmana, rakennekokonaisuutena, jonka avulla persoonallisuutta pyritään kuvaamaan.¹⁷

On esimerkkejä, että kirjailijat ovat kirjoitustyönsä aikana kokeneet, että teosten henkilöhalmoista keskeisimmät erottuvat verraten itsenäisiksi, psykologisesti uskottaviksi luonteiksi, jotka jo kirjailijan mielessä syntyessään "elävät".¹⁸ Toiset ovat taustahahmoja tai sivuhenkilöitä.¹⁹ Chatman esittää kolme kriteeriä psykologisten luonteiden erottamiseksi taustahahmoista: 1) biologia, 2) identiteetti eli nimeäminen ja 3) merkitys juonelle. Viimeinen on hänen mielestään käyttökelpoisin arviointiperuste.²⁰ Samoja kriteerejä on käytetty myös tutkimuksessani valittaessa analysoitavia teoksia ja henkilöitä.

Hyvä henkilökuva on erilainen riippuen kirjallisuuden lajista ja tyylistä, yksityisen teoksen rakenteesta jne. Tämän tutkimuksen kannalta on oleellista, millainen on hyvä realististen tyyliympäristöjen mukaisesti luotu henkilökuva. Ilmeisesti tällaisessa luonteessa ilmenee lukuisia persoonallisuuden piirteitä. Yksilöllisessä luonnekuvassa käytetään kunkin piirteen osalta sekä negatiivista että positiivista ääripäätä, koska tuskin mikään uskottava, monivivahteisesti kuvattu henkilö on esim. täydellisen tyhmä tai viisas, moraalisesti täysin alamittainen tai esimerkillinen.

Mikäli henkilökuva on tyyppi, esiintyy siinä tietyn piirteen ääripään käyttöä, mistä tyyppi tunnustetaan. Niinpä saaturityyppi ei voi missään tilanteessa käyttäytyä tuhmaavaisesti tai rohkea sankari raukkamaisesti menettämättä tyyppin luonteenomaisia tunnuspiirteitä ja uskottavuuttaan.

2.3. Tyyppi vai yksilöllinen henkilökuva?

Talonpoikaishahmot voivat periaatteessa olla joko yksilöllisiä henkilökuvia tai tyypejä. Tässä luvussa pyritään selvittämään niiden eroa.

Tyyppin käsite on filosofiselta taustaltaan idealistinen ja sanan merkitysisältö vaihtelee käyttäjän mukaan.¹ Aatos Ojala (1986) katsoo perusajatuksen tulevan Platonin ideaopista ja Aristoteleen Runousopista. Tyyppin käsite on sittemmin vakiintunut lähinnä marxilaisen estetiikan käyttöön, eikä sitä juuri löydy länsimaisista alan hakemistoista.² Osaltaan vastakohta-asetelma tyyppi vai yksilö saattaa periaatteessa olla ideologinen; itä ja länsi, esimerkiksi Neuvostoliitto ja Yhdysvallat, eroavat kulttuuriltaan ja kasvatusideologioiltaan tässä suh-

teessa selvästi toisistaan. Tyyppien käyttö on silti ollut länsimaidenkin kirjallisuudessa tavallista.³

Venäläisen realismin teoreetikko Vissarion Belinski sisällyttää tyyppin käsitteeseen kaksi puolta: yleisen inhimillisen ja yksityisen yksilöllisen.⁴ Belinskin pohjalta tyyppin teoreettista selvittelyä on jatkanut Georg Lukács. Hänen mukaansa tyyppi on realistisen kirjallisuuskäsityksen keskeinen kategoria ja kriteeri, joka liittää orgaanisesti yhteen yleisen ja yksilöllisen. Tyyppi ei kasva tyyppiksi keskimääräisyytensä takia, mutta ei liioin vain yksilöllisen luonteensa takia, vaan siten, että siinä yhtyvät, kohtaavat jonkin historiallisen ajanjakson kaikki inhimillisesti ja yhteiskunnallisesti olennaiset, hallitsevat seikat. Tyyppiluonnos näyttää nämä seikat niiden kehityksen korkeimmalla tasolla, niihin kätkeytyvien mahdollisuuksien korkeimmassa kukoistuksessa, esittämällä äärimmilleen äärimmäisyydet, jotka konkretisoivat yhtä aikaa ihmisen ja aikakauden huipun ja rajat.⁵

Tyyppin käsite tuli Suomeen idästä (Belinski ja Dostojevski) ja lännestä ranskalais-skandinaavisessa muodossa Brandesin välityksellä, niin kuin Annamari Sarajas (1968) on esittänyt.⁶ Ojala (1986) on epäillyt, ettei ole tietoa, käytettiinkö tyyppin käsitettä Suomessa viime vuosisadan lopulla venäläisen realismin merkityksessä vai yleiskielen sanana.⁷

Tyyppillisen kuvaamisen osaamista ja tyyppien luomista monet kirjailijat ja kriitikot pitävät kirjallisen taidon tunnusmerkkeinä.⁸ Vastakkaista käsitystä edustaa kirjailija Boris Pasternak:

Kuuluminen tyyppiin merkitsee ihmisen loppua, hänen tuomiotaan. Jollei häntä voida sijoittaa mihinkään karsinaan, jollei hänessä ole tyyppin piirteitä, puolet hänen omaperäisestä luonteestaan onkin esillä. Hän on silloin vapautunut itsestään, hän on tavoittanut kuolemattomuutta edes hiukkasen.⁹

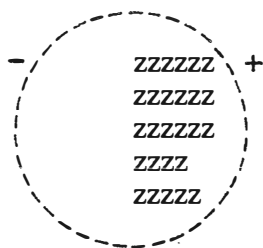
K.S.Laurila asettui artikkelissaan (1909) yksilöivän taiteen kannalle, vaikka tyyppilliselläkin on hänen mukaansa sijansa taiteessa.¹⁰

Ennen kuin aletaan tutkia suomalaisen talonpojan kirjallisia henkilökuvia, on tarpeen selvittää, miten tyyppi ja yksilöllinen henkilökuvaa eroavat käytännössä toisistaan. Henkilökuvassahan konkretisoituu kirjailijan ihmiskäsitys. Kun otetaan huomioon se, että tyyppillisuus on suomalaisen realismin merkittävä

ominaisuus, on syytä varautua etsimään sekä yksilöllisiä että tyyppillisiä talonpoikien kuvia.

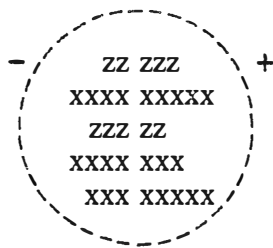
Pelkistetyimmillään tyyppi on yhden ominaisuuden henkilöitymä. Tällaisia esiintyy esimerkiksi kansanhuumorin kaskuissa, joissa kansallishenki, luokkatietoisuus, kotiseutuaate jne. luovat kilpailevien yhteisöjen ihmisistä karikatyyrisiä tyyppejä. Varusmiespalvelusta kuvaava kirjallisuus sisältää myös runsaasti karikatyyreja. Kysymyksessä on äärimmäisen litteän luonteen kuva. Yksilöllinen henkilökuva on tällaisten tyyppien tietynlainen vastakohta.¹¹

Käyttäen Hippolyte Tainen ja Chatmanin (1980) termejä voidaan kaavamaisesti hahmotella tyyppin esimerkkinä positiivisen sankarin tyyppi, yksi "sankarin ideaalityyppi, jossa ruumiillistuvat yhteiskunta ja sen päämäärät, sisäisesti liikkeellepantuna on ulkonaisesti tulevaisuuteen suuntautuva liikkeellepaneva voima".¹² Tyyppi (kuvio 1) muodostuu vallitsevista yleisistä luonteenpiirteistä ja kokonaisuudesta. Yksilöllinen luonne (kuvio 2) sisältää lisäksi yksilöllisiä luonteenpiirteitä, joiden kombinaationa syntyy yksilöllisen luonteen ainutlaatuisuus. *Tyyppin ja yksilöllisen henkilökuvan ero voidaan siis määritellä seuraavasti: tyyppissä on sekä kokonaisuus että persoonallisuuden yleisiä piirteitä, mutta ei ainutlaatuisuutta. Yksilöllisessä henkilökuvasa taas ilmenevät kaikki mainitut ominaisuudet.* Positiivisen sankarin tyyppissä ei juuri ole piirteiden negatiivisen ääripään ilmauksia. Avarammin nähdyssä tyyppissä (esim. Henry Fieldingin Tom Jones) ja yksilöllisessä henkilökuvasa on sekä negatiivista että positiivista.¹³

KUVIO 1
Positiivinen sankari

zzz = "yleinen"
luonteenpiirre
= kokonaisuus
- + = luonteenpiirteiden
negatiivinen ja
positiivinen ääripää

KUVIO 2
Yksilöllinen luonne

xxx = yksilöllinen
luonteenpiirre

Kirjallisuuden tutkijat ovat luokitelleet henkilötyyppejä eri tavoin.¹⁴ Talonpoikaistutkimuksen kannalta on René Wellekin (1965) kolmijako tyyppin olemuksen perusteella tarkoituksenmukainen:

- 1) yksilölliset tyypit, jotka edustavat erilaisia yksilöllisiä ominaisuuksia,
- 2) yhteiskunnalliset tyypit, joihin sisältyy käsitys yhteiskunnan rakenteesta,
- 3) universaali-ideaaliset tyypit merkitsevät edellistä kokoa-
vammin induktiivista yleistystä tai useamman idean de-
duktiivista soveltamista todellisuuteen.¹⁵

Wellek mainitsee esimerkkinä yksilöllisestä tyyppistä Stendhalin Punaisen ja mustan päähenkilön Julien Sorelin.¹⁶ Erich Auerbach on havainnollistanut yksilöllisen ja yhteiskunnallisen tyyppin eroa vertaamalla Molièren Saiturin Harpagonia ja Balzacin saituri Grandetia. Sen mukaan Molière liikkuu yleisellä ja historiattomalla tasolla käsitellen psykologisia ja moraalisia ongelmia. Balzacin romaanin henkilökuvan taustana ovat Ranskan taloudellisen ja poliittisen historian vaiheet vallankumouksesta restauraation aikaan.¹⁷

Mainittuja saiturihahmoja voidaan verrata myös persoonallisuuden piirteiden osalta käyttäen Raymond B. Cattellin piirreluettelo.¹⁸ Tällöin saadaan yksityiskohtaisempi kuva saiturityypeistä, joita elämänarvoina hallitsevat omaisuus, sen hankinta ja ennen kaikkea säilyttäminen sekä omaisuuden symboli, raha. Vaikka vertailussa onkin rajoituksena otettava huomioon romaanin ja näytelmän välinen ero (romaanissa henkilökuva voi muodostua vapaammin)¹⁹, voidaan vertailua tällä varauksella tehdä. Yhteisinä ominaisuuksina nimipiirteiden saituiden lisäksi ilmenevät laskelmoivuus (oveluus), epäluuloisuus, itseriit-
toisuus, kovaluontoisuus, säännöistä piittaamattomuus ja dominoivuus. Sosiaalisen tyyppin saituri on melkoinen finanssinero ja taloudellinen peluri, yksilö-
tyypin saituri on lähes pelkästään omaisuutta säilyttävä. Nämä sekä sitoutuneisuus yhteisön rakenteisiin ovatkin näiden tyyppien oleelliset erot.

Esimerkkeinä universaali-ideaaleista tyypeistä Wellek mainitsee mm. Aatamin ja Eevan, Akilleuksen, Odysseuksen, Prometheuksen, Herakleen ja Hamletin.²⁰

Käytännössä on erittäin vaikea erottaa hyvin tehtyä tyyppiä ja yksilöllistä luonnetta toisistaan. Saatetaan puhuakin yksilöllisesti kuvatuista tyypeistä.²¹ Jos

oloihin sidoksissa olevaa vastaavuutta ilmenee.²⁵ Oleellista talonpoikaishahmojen tutkimuksen kannalta ei ole tyyppien ja todellisuuden välinen vastaavuus, vaan tyyppien johdonmukainen käyttö, siis se, että esim. tyypillinen hämäläinen kuvataan yleensä tyyppipiirteiltään samanlaisena. Vastaavatpa tyyppit todellisuutta tai eivät, ne ovat kuitenkin kirjailijoiden tiedossa henkilökuvia luotaessa. Tutkimukseni antaa osaltaan tietoa maakuntatyypeistä "agraarikirjallisuudessa".

Talonpojan henkilökuvatyyppi on aina yhteiskunnallinen tyyppi, johon sisältyy käsitys yhteiskunnan rakenteesta; talonpoikaa ei voi olla olemassa ilman tietynlaista maatalouden sävyttämää yhteiskuntaa.

Talonpojan henkilökuvassa on oltava tyypillisiä piirteitä, jotta hänet voidaan tunnistaa talonpojaksi. Tyypillisyyttä, hieman väljästi katsoen, on ollut kriteerinä valittaessa teoksia ja henkilöahmoja tähän tutkimukseen. Nimitys talonpoika henkilöstä, joka asuu maalaistalossa, ei ole ollut riittävä peruste, vaan kyseisen henkilön pitää elää talonpojalle tyypillisissä olosuhteissa. Tästä syystä ei esim. Unto Seppäsen trilogian (*Myrsky ja aurinko*, *Ilohuoneet ja Voittoon*) päähenkilöä voida pitää varsinaisena talonpoikana, koska hänen toimintansa kohdistuu kauppaan.

Hyvässä sosiaaliseen yhteisöön sisältyvässä henkilökuvassa on yleensä joitakin tyypillisiä piirteitä, jotta lukija voisi tunnistaa ne ja ehkä samastuakin kuvattuun henkilöön; henkilöahmo on lukijalle "tuttu tuntematon", kuten Belinski asian ilmaisi.²⁶ Tällainen on esim. Kinturin Janne Arvid Järnefeltin romaanissa *Maaemon lapsia*. Häntä Rafael Koskimies (1927) kutsuu vuosisataistyyppiksi.²⁷ Toisaalta Jannen kuvassa on myös joukko yksilöllisiä piirteitä, jotka tekevät hänen kuvansa eläväksi.

2.4. Talonpojan henkilökuvaukseen vaikuttavat tekijät

2.4.1. Ainekset talonpojan henkilökuviin

Talonpoikaishahmot ja niiden rakenneaineokset ovat tulleet suomenkieliseen kertomakirjallisuuteen seuraavista lähteistä:

- 1) olemassaolevasta talonpoikia käsittelevästä kirjallisuudesta,
- 2) muista kirjallisuuden henkilöhahmoista ja kirjallisista konventioista, (mm. kansalliset sankarit),
- 3) ihmisten mielikuvissa elävästä myyttisestä talonpoikahahmosta ja
- 4) reaalityodellisuudessa elävistä talonpoikahahmoista.

Talonpoikia käsittelevä kirjallisuus on ikivanhaa ja kansainvälistä. Juuria voidaan löytää sekä uskonnollisista pyhistä kirjoista että varhaisista kaunokirjallisista tuotoksista. Suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa talonpojan hahmo esiintyy ensi kerran Jaakko Juteinin näytelmässä *Perhe-Kunda* (1817). Siinä talonpoika aikoo kouluttaa poikansa opilliseen ammattiin, mutta tämä haluaa jäädä talonpojaksi, koska uskoo sillä tavoin tulevansa onnelliseksi ja hyödyttävänsä isänmaataan.¹ Juteinin näytelmä heijastaa valistuspatriotismia, jossa isänmaan kaikinpuolisen nousun välineenä on nimenomaan maatalouden kehittäminen. Juteinista alkanut valistusjuonne kestää kertomakirjallisuudessa pitkään.

Vastaavasti Ruotsin kirjallisuudessa ilmeni maatalouteen liittyvää patriotismia (*jordbrukspatriotism*).² Koska kansallisesti merkittäväksi kuvattu talonpoika oli tärkeä hahmo Ruotsin kirjallisuudessa 1700- ja 1800-luvulla, se vaikutti myös Suomen ruotsinkieliseen kirjallisuuteen. Niinpä Johan Ludvig Runeberg kuvasi runoissaan ideaalitalonpoikaa. Pirkko Alhoniemi (1969) on myös osoittanut, että Runebergin luomille talonpojan kuville on ilmeisesti ollut eräänä lähteenä – runoilijan omien kokemusten ja tietojen lisäksi – saksalaisen Friedrich Rühnin teos *Finland und seine Bewohner* (1809).³ Runebergin tunnetuimpia talonpoikaishahmoja ovat Saarijärven Paavo kokoelmassa *Dikter* (1830) ja Kurun Matti runoelmassa *Elgskyttarne* (1932, suom. Hirvenhiihtäjät). Topeliuksen merkittävin talonpoikaishahmo on *Fälskärens berättelser* –teosten (1853, suom. Välskärin kertomuksia) Aaron Perttilä. Sen vaikutusta suomalaiseen romaanikirjallisuuteen arvioi Kai Laitinen erittäin merkitykselliseksi.⁴ Pietari Päivärinta kuvaa suomalaista maaseutua ja sen asukkaita varsin uskottavasti, kuten mm. Jouko Teperi (1986) on osoittanut. Hän tunsu maaseudun elämän omakohtaisesti, mutta oli tutustunut myös ulkomaiseen kirjallisuuteen.⁵ Aleksis Kiven teoksissa talonpoika esiintyy usein, mutta ei monipuolisesti kuvattuna eikä keskeisessä asemassa.

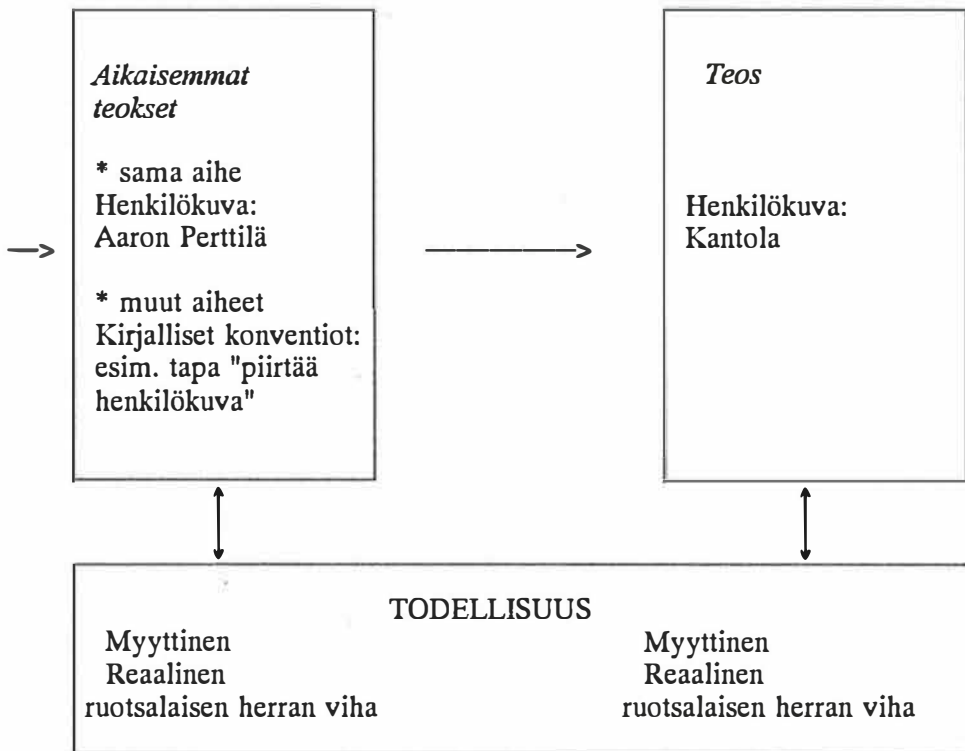
Muista kirjallisuuden talonpojan kuvaan vaikuttaneista henkilöahhmoista on mainittava erityisesti ns. maakuntatyyppit, joita Topelius käsitteli jo pohjalaisosakunnan vuosijuhlaesitelmässä 1841.⁶ Todennäköisesti Topeliuksen käsitykset perustuivat jo silloin olemassaoleviin myyttisiin käsityksiin. Yrjö Koskinen kuvaa Nuijasota-teoksessaan (1857) ennen Topeliusta Hämeen miehen ominaisuuksia (malttavaisuus ja pidättyväisyys) ja esittelee väitöskirjassaan (1858) pohjalaisen "mainion verevän luonteen".⁷ Myös ylikansalliset talonpojan stereotypiat ovat vaikuttaneet talonpojan kuvan muodostumiseen, esim. tompelitalonpoika, Ludvig Holbergin Jeppe Niilonpoika. Suomalaisessa kirjallisuudessa tämä aihe on esiintynyt esim. Ilmari Turjan näytelmässä Särkelä itte (1944) ja Maiju Lassilan romaanissa Isä ja poika (1944).

Monet yhteiskunnallisesti merkittävistä henkilöahhmoista saavat myös ihmisten mielessä myyttisiä piirteitä, eli heidän historialliseen kuvaansa sulautuu esim. käsityksiä siitä, millainen heidän säätynsä tai johtajatehtävänsä prototai arkkityyppi on.⁸ Tunnetuin myyttinen talonpoika lienee Lalli. Nämä myytit ovat myös kirjailijan mielessä tai alitajunnassa, kun hän luo henkilöitä. Kirjallisuus voidaan myös käsittää myyttien luomiseksi ja traditionaalisten myyttien hyödyntämiseksi uusissa konteksteissa.⁹ Tätä käsitystä sovellettaessa on otettava huomioon, että kaunokirjallisuus ei ole ainoa, joka luo ja ylläpitää myyttejä. Myös muulla tavalla syntyneitä myyttejä kirjallisuus voi käyttää.

Myös reaalia maailman talonpoika, kirjan kirjoittamisaikaan elävä todellinen ihminen, luonnollisesti vaikuttaa teosten henkilökuviin. Todennäköisesti vaikutus on sitä suurempi, mitä keskeisempi tai ongelmallisempi rooli talonpojalla on yhteiskunnassa tai mitä suurempia sen muutokset ovat.

Kuviossa 3 on pyritty hahmottamaan havainnollisesti yhden talonpojan – Artturi Leinosen Lakeuksien lukon Kantolan isännän – *henkilökuvaan vaikuttavia tekijöitä*. On huomattava, että kaikki neljä tekijää vaikuttavat samanaikaisesti ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Kirjallisuus reagoi ja vaikuttaa todellisuuteen. Todellisuus muuttuu, mutta siinä säilyy verraten pysyviä ominaisuuksia, esim. maakunnallisia tyyppi- ja piirteitä.

Kirjailijalla on ne kaikki ja lisäksi oma asenne kirjailijana yleensä (tiedostavuuden aste kirjailijana) sekä erityisesti suhtautuminen talonpoikaan, kun hän ryhtyy piirtämään kuvaa talonpojasta.¹⁰

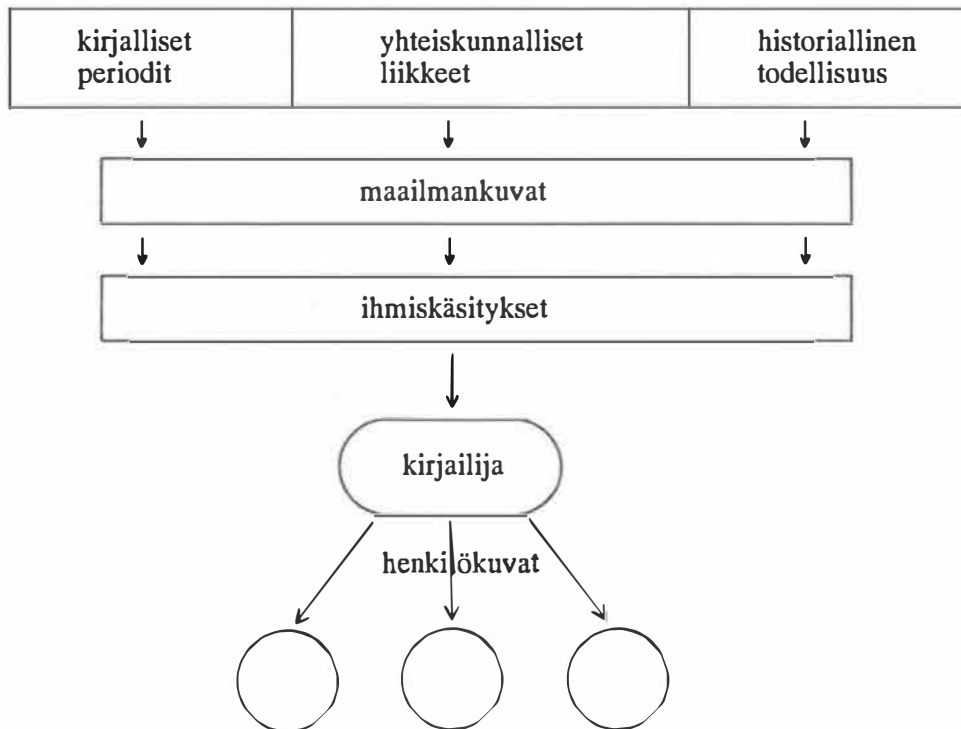

KUVIO 3 Hahmotelma teoksen (ja sen henkilökuvien) suhteesta todellisuuteen ja aikaisempaan kirjallisuuteen

Isäntä Kantolan hallitseva ominaisuus on ruotsinkieliseen herraan kohdistuva viha. Kuvion mukaisesti se olisi voinut tulla henkilökuvaan aikaisemmista talonpoikaiskuvauksista, joista vaikuttavin lienee Topeliuksen Välskärin kertomusten Aaron Perttilä. Toinen lähdehahmo voisi olla Jaakko Ilkka, joka on sekä historiallisen reaalimaailman että kirjallisen mytologian hahmo (esim. Kaarlo Kramsun runon perusteella). Perusteena voisi olla – vaikka ei todennäköisimpänä – teoksen kirjoittamisaikana Pohjanmaan talonpoikien suhtautuminen ruotsinkielisiin "herroihin". Aaron Perttilä ei kuitenkaan Matti Klingen mukaan edusta vuosisataista suomalaista herravihaa, vaan Topeliuksen tulkintaa yhteiskunnasta Ranskan vallankumouksen taustaa ja tuloksia vastaan.¹¹ Hänen mielestään Aaron Perttilän ominaisuudet ovat siis kaunokirjallisuuden ulkopuolelta tulleita. Silti kaunokirjalliset esikuvat ovat voineet niitä vahvistaa.

2.4.2. Talonpojan henkilökuvaan vaikuttavat tekijät

Talonpojan henkilökuvaan vaikuttavia tekijöitä tarkastellaan *yleiskatsauksellisesti* kuviossa 4. Voi olettaa, että talonpoikaishahmon kulkiessa suomalaisessa kaunokirjallisuudessa halki vuosikymmenien siihen vaikuttivat kirjallisuushistorialliset ajanjaksot normistoineen ja konventioineen, erilaiset yhteiskunnalliset liikkeet sekä historiallinen todellisuus (sekä reaallinen että myyttinen) eli ne yhteiskunnalliset olosuhteet, jossa talonpojat kunakin aikana reaali- ja maailmassa ovat eläneet.

KUVIO 4 Kirjallisiin henkilökuviin vaikuttavia tekijöitä

Kirjalliset periodit, yhteiskunnalliset liikkeet ja historiallinen todellisuus vaikuttavat suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseviin maailmankuviin ja ihmiskäsityksiin, jotka puolestaan kirjailijan persoonallisuuden välityksellä ja väri-tyksellä siirtyvät hänen luomiinsa kirjallisiin henkilöihin.

René Wellek ja Austin Warren (1969) määrittelevät kirjallisen periodin ajanjaksoksi, jota hallitsevan normijärjestelmän kukin yksittäinen teos osittain toteuttaa.¹² Kirjallisen periodin normisto kytkeytyy maailmankuvaan ja ihmiskäsitykseen, joita kukin kirjailija enemmän tai vähemmän tietoisesti ottaa teoksensa viitekehyyksi ja rakennusaineiksi.

Kirjalliset periodit ovat teoreettisesti tietyin tunnusluvuin ja –piirtein määriteltyjä ajanjaksoja, joiden rajat ovat epämääräiset. Vaikka kirjallisten periodien rajat eivät – erityisesti yksityisten kirjailijoiden teoksissa – ole tarkat, on romantiikan ja realismin normijärjestelmillä merkitystä suomalaisen talonpojan henkilökuvien tarkastelussa.

Kirjallisten periodien normistoja käytetään myös niiden historiallisten aikaperiodien ulkopuolella, ja varsinkin silloin termien merkitykset vaihtelevat. Niinpä esim. realismin käsitettä on aikojen kuluessa käytetty monessa merkityksessä. Anders Pettersson (1975) on esittänyt kirjallisuustieteellisiä tutkimuksia analysoituaan, ettei ole yhtä realismin käsitettä, vaan termiä on käytetty monissa eri merkityksissä.¹³ Realismia käsitetään nykyään yleensä kolmessa merkityksessä: ajaton realismi (realistinen aiheen käsittely ja kirjoitustapa), 1800-luvun realismi ja sosialistinen realismi.¹⁴ Talonpojan kuvia on piirretty lähinnä ajattoman realismin ja 1800-luvun realismin viitekehyyksessä. Tutkimuksessani käytän yleensä *realismi*-termiä tarkoittamaan *realistista aiheen käsittelyä ja kirjoitustapaa*.

Kai Laitinen (1981) on koonnut Aarne Anttilan ja Annamari Sarajaksen tutkimuksiin perustuen kaksitoista suomalaisen realismin tunnuspiirrettä. Niistä talonpojan kuvissa saattaisivat näkyä: 1) miljöoteoria, 2) kylmä ulkokohtaisuus, 3) naissympatiat, 4) säätyläis-, varsinkin pappisviha, 5) rumuus esiin totuuden tähden, 6) realismi tyylissä sekä 7) tyyppien käyttö ja tyyppillisyyden arvostus.¹⁵

Realismi suomalaisessa kertomakirjallisuudessa liittyy kiinteästi ns. suuren kansankuvauksen traditioon, jolla tarkoitetaan Aleksis Kiven aloittamaa ja osin 1930-luvulle jatkunutta suomalaisen proosan suurta perinnettä.¹⁶ Se tuntuu vahvana myös talonpoikia käsittelevässä kirjallisuudessa.

Laitisen (1981) esittelemistä kansankuvauksen tradition tunnusmerkeistä voisivat esiintyä: 1) demokraattinen ihmiskäsitys (päähenkilöt tavallisia ihmisiä, monesti köyhiä pieneläjiä, romaanisankari usein antisankari), 2) yhteiskunnal-

lisen oikeudenmukaisuuden merkitys tärkeä, 3) päähenkilöt vahvasti individualistisia ja epäsosiaalisia, jopa epäsympaattisia tai ainakin kriittisesti nähtyjä, 4) realismin ja huumorin yhdistyminen henkilöhahmoissa.

Torpparikirjallisuutta käsittelevän tutkimukseni perusteella muodostui käsitys, että talonpoikia käsittelevä kirjallisuus on pääasiassa realismin ja suuren kansankuvauksen perinteen mukaisesti kirjoitettua. Tutkittavien teosten ilmestymisaikana vaikutti kuitenkin myös ns. kansallinen uusromantiikka. Sen henkilökuvissa on romantiikan piirteenä mm. ihannoitu kuva suomalaisesta kansanhimisestä.¹⁷

Työväenkirjallisuus, vaikka sitä ei voikaan pitää kirjallisena periodina, muodostaa oman, määrällisesti vähäisen ja laadullisesti epätasaisen kertomakirjallisuuden alueen, jolla talonpoikaiskuvauksen kannalta on temaattista merkitystä. Talonomistajahan nähdään työväenkirjallisuudessa usein työväenluokan ihmisen – esimerkiksi torpparin – kannalta kielteisessä valossa.¹⁸

Koska talonpoika on yhteiskuntarakenteesta käsin määrittävä henkilöhahmo, myös yhteiskunnallisten liikkeiden maailmankuvat näkyvät talonpojan henkilökuvissa jollakin tavalla.¹⁹

Talonpojan historiallista todellisuutta tarkastellaan lähemmin pääluvussa 3. Koska talonpojan asema on vuosikymmenien aikana ollut riippuvainen yhteiskunnan rakenteesta ja sen kehityksestä, vaikuttavat myös sen ilmiöt ja ajanjaksot kirjallisuuden kuviin talonpojista.

2.4.3. Maailmankuvat ja ihmiskäsitykset

On syytä tarkastella lähemmin *maailmankuvaa ja ihmiskäsitystä, koska ne vaikuttavat talonpojan kuviin* pitkän ajanjakson kuluessa *kirjailijoiden välityksellä* joko kirjallisten konventioiden kautta tai suoraan. Maailmankuvaan yleensä kuuluvat mm. käsitykset 1) ajasta ja avaruudesta, 2) maailman synnystä, yliluonnollisesta, sen vaikutuksesta, olemassaolosta ja -olemattomuudesta, 3) luonnosta ja ihmisen suhteesta siihen, luonnosta elämän puitteena, 4) ihmisestä itsestään, hänen suhteestaan toisiin sekä 5) yhteiskuntarakenteesta, kansasta, valtiosta ja historian kulkua määräävistä tekijöistä.²⁰ Taulukossa 1 esitetään tutkimukseeni sisältyvien yhteiskunnallisten liikkeiden maailmankuvia.

TAULUKKO 1 Yhteiskunnallisten liikkeiden maailmankuvat

Liikkeet	Käsitykset maailmasta				
	aika+ avaruus	maailman synty, olemassa- olo	luonto+ ihminen	ihminen+ toinen ihminen	yhteiskunnan rakenne, historian kulku
nationalismi				x	x
fennomania				x	x
sosialismi		x		x	x
raittiusliike				x	
lestadiolaisuus		x		x	x
herännäisyys		x		x	x
agrarisismi			x	x	x
regionalismi			x	x	x

Nationalismin maailmankuvassa esiintyvät käsitykset kansasta ja valtiosta sekä ihmisestä itsestään ja hänen suhteestaan toisiin. Fennomaniassa korostuvat lisäksi suomenkielisten oikeudet ruotsinkielisiin verrattuna.²¹ Sosialismin (marxilaisuuden) maailmankuvassa on käsityksiä ihmisen olemassaolosta, ihmisestä itsestään ja hänen suhteestaan toisiin, yhteiskuntarakenteesta ja historian kulkua määrävistä tekijöistä.²² Raittiusliikkeen maailmankuvassa korostuvat ihminen ja hänen suhteensa toisiin.²³ Lestadiolaisilla oli uskonnollisten käsitysten lisäksi maalaisväestöä puolustava asenne asutuskeskuksia vastaan.²⁴ Argarismien ja regionalismin maailmankuvassa esiintyvät luonto ja ihminen, luonto elämänpuitteena, ihminen ja hänen suhteensa toisiin, yhteiskuntarakenteen, kansa ja valtio.²⁵

On todennäköistä, että talonpoika-aihetta käsittelevillä kirjailijoilla on ollut erilaisia näkemyksiä maailman synnystä ja yliluonnollisesta, luonnon ja ihmisen välisestä suhteesta sekä ihmisestä itsestään ja hänen suhteestaan toisiin. Koska talonpoika on yhteiskuntarakenteesta käsin määriteltävä hahmo, sisältyy siihen jo sinänsä tietty käsitys yhteiskunnan rakenteesta ja historiallisesta ajakaudesta. Erilaiset maailmankuvat, eri kirjailijoiden yhteiskunnalliset näkemykset, ovat noin sadan vuoden aikana vaikuttaneet myös kirjallisuuden talonpoikaishahmoihin.

Pekka Lappalainen (1967) on Aksel K. Jörgensenin (1963) vertailua täydentäen kokoavasti esittänyt, että romantiikan ("maailmankuva") elämäntutkimus oli esteettinen (romantiikka) tai esteettis-uskonnollinen (romantismi) ja realismin taas uskonnoton tai mieluummin uskonnon vastainen, jopa ateistinen. Romantiikan filosofia oli sen mukaan schellingiläistä luonnonfilosofiaa tai hegeliläistä poeettista realismia, realismin puolestaan positivismia, utilitarismia ja evolutionismia, 1870-luvulta lähtien äärimmäisin darwinistisin johtopäätöksin.²⁶

2.5. Diskurssin vaikutus henkilökuvaaan

Kertomakirjallisuuden henkilökuvia tarkasteltaessa on otettava huomioon myös kirjailijan/kertojan vaikutus teoksen rakenteeseen, ovathan henkilöhahmot aina myös teoksen rakenneosia. Tekstin rakennetekijöitä selvitettäessä on viime vuosikymmeninä otettu tutkimuksen kohteeksi myös sanoman välittyminen kirjailijalta lukijoille; on alettu puhua tarinan ohella myös diskurssista. Kirjailijan ja lukijan lisäksi arvioitaviksi ovat tulleet tekstiin sisältyvät piilevä tekijä ja piilevä lukija sekä hierarkinen kerronta ja vastaanotto. Kokonaisesityksiä kertovan tekstin malleiksi ovat esittäneet mm. Seymour Chatman (*Story and Discourse* 1980) ja Morten Nojgaard (*Litteraturens univers* 1975).¹ Kertojaa tekstin rakenneosana ovat selvittäneet mm. Wayne C. Booth (*The Rhetoric of Fiction* (1961/1983) ja Chatman (1980), Suomessa Maija Lehtonen (1977), Aarne Kinnunen (1980, 1989) sekä Pekka Tammi (1983 ja 1988).² Talonpoikia käsittelevän kertomakirjallisuuden kannalta oleelliset tekijät voidaan esittää Tammen laatimalla (1983) Boothin ja Chatmanin ajatuksista kootulla mallilla.³

Teokseen mahdollisesti sisältyvä ironia edellyttää kertojan toimivan epäluotettavasti niin, että osa yleisöstä ymmärtää ironisen viestin, osa ei. Ironian vastaanottokyky jakaa siis yleisön vähintään kahteen osaan.⁴ Fyysistä tekijää tarkastellaan luvussa 6.9 ja fyysistä lukijaa luvussa 2.2 sivuilla 20–21 (kaavio).

Koska talonpoikia käsittelevän kertomakirjallisuuden tekijät varioivat huomattavasti suhteessa kuvattavaan, on tarpeen tarkastella teosten tekijä-kertoja -suhdetta ja sen vaikutusta henkilökuvaukseen ja lähinnä talonpojan

kuvaan. Tekijä–kertoja –suhteen tarkastelun tarpeellisuudesta tosin ollaan eri mieltä. Monet pitävät sitä tarpeettomana.⁵ Perustellusti voidaan silti katsoa, että fyysinen tekijä ja kertoja ovat toisinaan lähes rinnastettavissa.⁶ Koska talonpoikia käsitteleviä hahmoja tarkastellaan lähinnä tekstejä tutkimalla, kertoja–tekijä –suhdetta ei periaatteessa voida jännöksettömästi selvittää, tosin se ei olisi mahdollista, vaikka biografiset tekijätkin otettaisiin täysimääräisesti mukaan. Kertojan ja tekijän välinen riippuvuusuhde on useissa talonpoikia käsittelevissä teoksissa kuitenkin ilmeisen kiinteä ja teoksen arvioinnin kannalta oleellinen, esimerkkeinä Pietari Päivärinta, Kalle Kajander, Santeri Alkio, Artturi Leinonen ja Eino Kinnunen.⁷ Siksi tätä suhdetta on syytä arvioida siinä määrin, kun se voi vaikuttaa henkilökuvaan. Teosten vastaanottoa tarkastellaan luvussa 6.9.

Toinen syy kirjailija–teos –suhteen tarkastelulle on se, että talonpoikia käsittelevä kirjallisuus kuvastaa myös reaali maailman muutoksia, jotka välittyvät kirjailijan kautta teokseen ja sen henkilökuviin. Sitä voidaan arvioida tarkastelemalla teoksen kertojaa ja hänen suhtautumistapaansa. Kertoja voi vaihdella kerronnan kuluessa, kuten kuviossa sivulla 222 esitetään. Aarre Heino (1975) käyttää termejä makrostrukturi, tarkoittamaan mm. koko teosta ja sen osien välisiä suhteita, ja mikrostrukturi kuvaamaan teoksen erilaisia kerrontateknisiä ratkaisuja ja niiden vaikutusta toisiinsa.⁸ Näin ollen voidaan puhua myös teoksen kerronnasta mikrostruktuurin ja makrostruktuurin kannalta, molemmat voidaan määritellä kertojan suhteeksi teoksen maailmaan ja sen henkilöihin.

Tässä tutkimuksessa, jossa henkilökuvia tutkitaan kokonaishahmoina, tarkastellaan kerrontaa yleensä makrostruktuurin, kokonaisten teosten, näkökulmasta. Koska henkilökuvioiden tarkastelu tapahtuu teosten makrotasolla, ei sisäkkäisiä kertojia ja yleisöjä erikseen käsitellä. Sisäkkäiset kertojat voivat kuitenkin ns. uudessa romaanissa antaa lisätietoa esim. ironiasta. Sisäislukijan ominaisuudet ovat tärkeitä talonpoikia käsittelevien teosten vastaanoton kannalta. Asia ei kuitenkaan yksityiskohtaisesti kuulu tämän tutkimuksen piiriin.

Booth (1961) piti perinteistä näkökulma–ajattelua riittämättömänä uuden romaanin kerronnan tutkimiseen ja esitti yksilöidyn kerronnan tyyppiluettelon. Siinä tarkastellaan seuraavia asioita:

- 1) henkilö (onko tarina kerrottu ensimmäisessä vai kolmannessa persoonassa),
- 2) dramatisoidut tai dramatisoimattomat kertojat (onko kertoja dramatisoitu omilla ehdoillaan vai kirjailijan uskomusten ja ominaispiirteiden mukaan, piilevä kirjailija eli kirjailijan toinen minä, dramatisoimattomat kertojat ja dramatisoidut kertojat),
- 3) tarkkailija vai toimiva kertoja,
- 4) kohtaaminen vai tiivistelmä tai niiden yhdistelmä,
- 5) kommentaari,
- 6) kertojan itsetiedostavuuden aste kirjailijana,
- 7) etäisyyden vaihtelut
  - a) kertojan etäisyys piilevästä kirjailijasta saattaa vaihdella (etäisyys saattaa olla mm. moraalinen, älyllinen, fyysinen tai ajallinen)
  - b) kertojan etäisyys tarinan esittämistä henkilöhahmoista saattaa vaihdella
  - c) kertojan etäisyys lukijan normeista saattaa vaihdella
  - d) piilevän kirjailijan etäisyys lukijasta saattaa vaihdella
  - e) piilevän kirjailijan etäisyys toisista henkilöhahmoista saattaa vaihdella,
- 8) vaihtelut tukemisessa ja korjaamisessa (toiset kertojat voivat tukea tai korjata uskottavaa tai epäuskottavaa kertojaa tai olla sitä tekemättä),
- 9) etuoikeus (onko vai ei tarkkailijalla tai toimivalla kertojalla sellaista etuoikeutetun tietoa, mikä ei ole mahdollista saavuttaa tavanomaisella oppimisella tai ei ole normaalisti pääteltävissä),
- 10) kertojien sisäiset näkemykset vaihtelevat mm. psykologiselta ja moraaliselta syvyydeltään.⁹

Booth on teoksensa toisessa painoksessa (1983) konkretisoinut ja täydentänyt esitystään erottamalla fyysisen kirjailijan, piilevän kirjailijan, kertojan, kirjailijan karrieritekijän ja julkisen myytin, eräänlaisen superkirjailijan. Vastaava jäsentely on tehty lukijan osalta.¹⁰

Kirjailija-teos-talopoika -suhteen selvittämiseksi on tarpeen arvioida piilevän kirjailijan (sisäistekijän) mahdollista fyysisestä kirjailijasta (fyysisestä tekijästä) poikkeavaa esiintymistä teoksessa, kertojan itsetiedostavuuden astetta kirjailijana, kertojan välimatkaa piilevästä kirjailijasta ja talonpojan hahmosta sekä kertojan sisäisten näkemysten syvyyttä. Henkilökuviin heijastuvaa ironiaa sisältävien teosten osalta on arvioitava kertojan epäluotettavuutta. Ironian havaitsemisessa olisivat toisinaan tarpeen teoksen ulkopuoliset tiedot. Tämän

tutkimuksen yhteydessä tällaisten, lähinnä biografisten, tietojen kokoaminen ei ole mahdollista.¹¹

Talonpoikauskuvaukseen on 80 vuoden aikana voinut vaikuttaa myös romaanin muuttuminen kirjallisuuden lajina kertojakeskeisestä henkilökeskeiseen suuntaan.¹²

Talonpoikia koskeva kertomakirjallisuus on enimmäkseen perinteistä proosaa, Jacques Souvagen termeillä vanhaa romaania, joskus dramatisoitua romaania ja realistisen tyyliyrkimyksen mukaan kirjoitettua. Näissä kertojan asema on helpommin määrättävissä kuin modernissa romaanissa.

2.6. Kirjallisuuden henkilökuva ja ns. todellisuus

Jotta voitaisiin ymmärtää realismin tyyliyrkimysten mukaan kirjoitettua proosateosta ja pitää sen henkilöahmoja kirjallisesti vakuuttavina ja koherentteina, todellisen ja fiktiivisen maailman välillä täytyy vallita tietty vastaavuussuhde.¹ Taiteellinen uskottavuus on ensisijainen kriteeri, mutta koska sekä kirjailija että lukija ovat ihmisiä, niin käytännössä kirjallisuuden talonpojan kuvien ollakseen vakuuttavia pitää olla riittävän samannäköisiä reaali maailmassa esiintyvien hahmojen kanssa. Ajatus tarkastella talonpoikaishahmojen muutosta ajan funktiona sisältää myös otaksuman todellisuuden ja fiktion välisestä suhteesta, jonka välityksellä kirjallisuuden hahmo muuttuu mm. todellisuuden vaihteluiden mukaan.

Reaali maailmaa vastaavan näköisyyden määrä riippuu muun muassa kirjallisuuden lajista (ks. s. 20). Käytännön esimerkin harvapiirteisestä talonpojan kuvasta antaa J.H. Erkon Hämmäläisten laulu:

Ja kansaa kussa löytänen
niin jäykkää kuin on Hämmehen,
niin vakavaa, mi auraltaan
ei suotta siirry milloinkaan,
halveksi säätyään.

Vastaavasti monivivahteinen talonpojan kuva on Ahrolan Paavo Sillanpään romaanissa *Miehen tie*. Nykyromaanissa henkilöt eivät välttämättä ole

enää autonomisia yksilöitä ja ehjiä persoonallisuuksia, vaan hajonneita.² Tämä ilmenee myös fiktion ja todellisuuden suhteen pirstoutumisena.

Kertomakirjailijalta vaaditaan kykyä luoda vakuuttavia, koherentteja henkilöihahmoja.³ Tämä merkitsee mm. sitä, että kirjailijan tulee saada henkilöihinsä psykologista uskottavuutta ja hänen täytyy kyetä ymmärtämään lukijansa ja kuulijansa vastaanottokykyä ja reaktioita myös psykologisesti. Jo Aristoteles kiinnitti suurta huomiota yleisön reaktioihin tragedian analyyseissaan.⁴ Kertomakirjallisuuden osalta tutkijoiden mielenkiinto on kohdistunut viime vuosikymmenien aikana lukijaan.

Vastaavuus todellisuuteen on talonpoikia koskevan tutkimuksen osalta oleellinen tekijä käytetyn materiaalin vuoksi. Siksi on syytä tarkastella lähemmin fiktion ja todellisuuden suhdetta henkilökuvien osalta.

Mimeettisen sanataideteorian valtakaudella todellisuuden jäljittely oli tavoite ja näköisyys taiteen arvotuksen keskeinen kriteeri. Objektiiivisessa sanataideteoriassa puolestaan korostettiin taideteoksen autonomiaa eikä todellisuussuhteella ollut merkitystä.

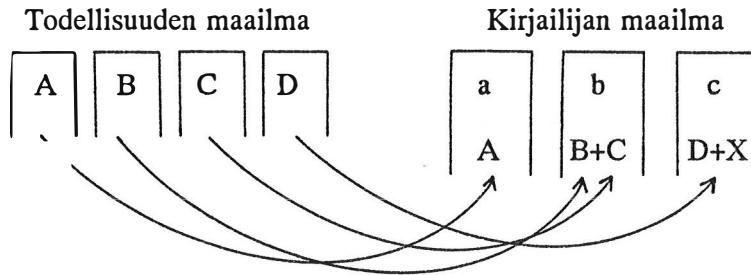
Marxilaisessa kirjallisuustieteessä kiinnitetään suurta huomiota tyyppilisyteen eikä pyritä ensisijaisesti yksilöpsykologiseen uskottavuuteen. Niinpä esimerkiksi positiivisen sankarin yleispiirteet ovat johdettavissa marxilaisesta ihmiskäsityksestä ja marxilaisesta käsityksestä ihmisestä historiallisessa prosessissa.⁵

Robert Scholes ja Robert Kellogg (1967) määrittelevät todellisen ja kuvitteellisen maailman välisen yhteyden esittäen edustavana (representational) tai symbolisesti edustavana (illustrative). Esittäen edustava yhteys on mimeettinen ja toistaa asiat, ihmiset ja tapahtumat juuri sellaisina kuin ne näyttävät olevan todellisessa elämässä. Symbolisesti edustava yhteys on symbolinen eikä pyri toistamaan todellisuutta, vaan esittää siitä valittuja aspekteja. Se ei välitä historiallista, psykologista tai sosiologista, vaan eettistä ja metafyyssistä totuutta. Esittäen edustava yhteys välittää mm. todellisuuden yleistyneitä tyypejä. Symbolisesti edustavat henkilöihahmot ovat antropoidinmuotoisia käsitteitä tai ihmillisen psyyken naamioiden fragmentteja.⁶ Tätä luokitusta voidaan verrata Wellekin (1965 a) tyyppeihin. Yksilölliset ja yhteiskunnalliset tyypit ovat esittäen edustavia ja universaali-ideaaliset tyypit symbolisesti edustavia.

Kertomakirjallisuuden talonpoikien henkilökuvat ovat lähinnä esittäen todellisuutta edustavia. Runoudessa, myös eeppisessä, fiktion ja todellisuuden

väläinen suhde ei ole yhtä kiinteä siksi, että kirjallinen muoto karsii yksityiskohtia, jolloin kokonaiskuva ei aina ole esittäen edustava. Myös harvojen piirteiden painottuminen voi tehdä henkilöhahmosta symbolisesti edustavan, kuten Saarijärven Paavo.

Konkreetisti ajatellen todellisuuden ja fiktiivisen maailman välistä suhdetta voidaan havainnollistaa seuraavalla kaaviolla:

Kaavion mukaan kirjailija poimii todellisuudesta yksityiskohtia oman maailmansa ja henkilöittensä rakennusaineiksi. Hän käyttää tosiasioita, mutta järjestää niitä tarpeidensa mukaan.⁷

Fiktiivisten henkilöhahmojen ja todellisuuden välinen yhteys on kiinteä silloin, jos kirjailija kopioi todellisia henkilöitä kirjoihinsa, kuten Ernest Hemingwayn sanotaan teoksessa *To have and have not* (1937) tehneen.⁸ Toisenlaista menettelytapaa käytti Pohjantähti-trilogiassaan Väinö Linna, jonka henkilöhahmojen luominen tapahtui edellä esitetyn kaavion mukaan. Hän käytti rakennusaineikseen tuntemiensa ihmisten psyykkistä ja sosiaalista käyttäytymistä, puhetapaa ym. luodessaan tarkoituksiinsa sopivia henkilökuvia.⁹

Todellisuuden ja fiktion välisen suhteen tarkastelua vaikeuttaa vertailun kohteena olevan todellisuuden epätarkka havaitseminen. Kirjallista henkilökuva vastaa psykologian persoonallisuuskäsite, jota ei ole voitu kovinkaan täsmällisesti määrittellä.¹⁰ Fiktion henkilökuva-todellisuuden persoonallisuus-suhteen vastaavuus riippuu siis myös psykologian tasosta tieteenä. Kysymys henkilökuviensa olemuksesta on kirjallisuustieteellisessä tutkimuksessa teoreettisesti tärkeä siksi, että kaunokirjallisia teoksia ei tutkita psykologisten vaan sanataiteen teorioiden mukaan. Kirjailijalle ja lukijalle kysymys ei ehkä ole yhtä merkityksellinen, koska hyvä kirjailija on usein myös varsin hyvä käytännön psykologi.¹¹ Toki psykologi luonnekuvaa kirjoittaessaan ja tutkiessaan

systemoi enemmän kirjailijan tyytyessä intuitiivisempaan luonnosteluun. Psykologista raporttia ihmisestä ja kaunokirjallista esitystä samasta kohteesta voidaan tietyin ehdoin pitää rinnakkaisilmiöinä, jotka kumpikin vastaavat todellisuutta vain rajallisessa määrin.

Henkilökuvien ja todellisuuden välistä suhdetta ei voida tarkastella täysin irrallaan teoksen maailman ja fyysisen maailman välisestä kokonaissuhteesta. Henkilökuvien vastaavuus ei voi yleensä olla korkea, jos taustan viitekehys poikkeaa paljon todellisuudesta. Esimerkin huomattavasta vastaavuudesta antaa Linnan Pohjantähti-trilogia. Yhtymäkohtia teoksen ja todellisuuden välillä on havaittu romaanin miljöön sekä Urjalan maantieteellisen, maisemallisen ja sosiaalisen rakenteen kesken. Romaanin nimistö ja peruskieli pohjautuvat kirjailijan kotiseutuun. Hän on käyttänyt lähteinä vanhojen ihmisten kokemuksia, sanomalehtien dokumenttiaineistoa ja eduskunnan pöytäkirjoja.¹² Trilogian toisessa osassa esiintyviä poliittisia väkivaltaisuuksia arvioi Jaakko Paavolainen (1980) siten, että Pentinkulman puitteisiin on sovitettu molemminpuolista väkivaltaa niin, että se vastaa todellisuutta kumpaakin osapuolta tyydyttävällä tavalla. Väkivalta on siis tasapainotettu todellisuutta vastaavaksi. Yksittäiset luvut eivät vastaa todellisuutta, mutta lukujen suhteet kyllä. Kuva on oikea.¹³

Kirjallisen maailman realistisuutta arvioitaessa on otettava huomioon paitsi irralliset tosiasiat myös niiden muodostama kokonaisuus, kuten Pohjantähti-trilogian osalta jo todettiin. Kaikki käytetyt tosiasiat voivat olla oikeita, mutta kokonaiskuva "totuuden vastainen". Menetelmä on tällöin sama kuin propagandan valinnan periaatteessa. Sen mukaan kerrotaan pelkkä totuus, mutta vain osatotuus, joka sisältää lähettäjän harkitseman kannanoton.¹⁴

Kirjallisuuden ja todellisuuden välinen suhde lienee kiintein historialliseen, yhteiskunnalliseen ja psykologiseen todellisuuteen pohjautuvissa proosatuotteissa, jotka on kirjoitettu realismin tyylikaudella tai muutoin sen tyylipyrkimysten mukaan. Henkilökuvauksen kannalta on tärkeää riittävä psykologinen uskottavuus, joka onkin ollut tavoitteena monilla merkittävillä proosakirjailijoilla.¹⁵ Koska talonpoikia käsittelevä kirjallisuus lienee tyyliiltään pääasiassa perinteistä ja useimmiten realistista, sen maailma ja henkilöt vastaavat melko hyvin historiallista "todellisuutta". Aina on kuitenkin muistettava, että henkilökuvan realistisuus ei periaatteessa ole riittävä kirjallisen tason mitta; jokainen psykologisesti monipuolinen ja uskottava teos ei ole kirjallisesti tasokas, ja

toisaalta kertojan temaattiset pyrkimykset voivat edellyttää psykologisesta näköisyydestä poikkeamista.¹⁶

Todellisuuden ja fiktiivisen maailman välinen suhde on monimutkainen. Kirjailijan ja teoksen suhdetta on jo tarkasteltu luvussa 2.5. Kirjailijan henkilöhistoriallisen taustan merkitys teokselle korostuu erityisesti biografisessa tutkimusotteessa, jota tutkimuksessani käytetään toissijaisesti. Pekka Haatanen (1968) jakaa maalausköyhälistöä käsittelevät kirjailijat heidän taustansa ja työtapansa mukaan kolmeen ryhmään:

- 1) itse maalausköyhälistöstä lähteneet, jotka kuvaavat asiaa henkilökohtaisten elämysten tasolla (Pietari Päivärinta),
- 2) ilmiön tarkkailijat, joiden suhde kuvattavaan on ulkokohmainen, mutta jotka kuvaavat näkemäänsä, eivät välttämättä kokemaansa (Ilmari Kianto, Joel Lehtonen),
- 3) sosiaalihistorian kuvittajat, jotka eivät kuvaa omaa elämys- tai havaintopiiriään, vaan työskentelevät periaatteissa historiantutkijan tavoin (Väinö Linna).¹⁷

Missä määrin kirjailijan tausta ja työtapa vaikuttavat hänen tekstiinsä ja henkilökuviinsa, voidaan selvittää mm. kerrontatekniikkaa tarkkailemalla.

3. SUOMALAISEN TALONPOJAN VAIHEITA

Suomalaista talonpoikaa käsittelevän suomenkielisen kirjallisuuden historia on varsin lyhyt verrattuna suomalaisen talonpojan historiaan. Koska kirjallisuudessa on käsitelty sekä kunkin aikakauden että menneen ajan talonpoikia, on tarpeen luoda lyhyt katsaus talonpojan historiaan.

Eino Jutikkalan¹ mukaan Suomen peltoviljelyn historia ulottuu keskiajalle Lounais-Suomessa, Hämeessä ja Uudellamaalla. Talonpoikien asema oli aluksi varsin itsenäinen, ja he valitsivat itse hallintopitäjien johtomiehet, nimismiehet. Sittenmin valta keskittyi kuninkaalle ja aatelisille, ja vaikka talonpojat saattoivatkin joskus vaikuttaa valtiopäivien ratkaisuihin, kuten vuonna 1680 reduktiopäätöksen syntyyn, heillä ei ollut sanottavaa vaikutusvaltaa ennen kuin 1789, jonka jälkeen talonpoikaissäätö sai tasavertaisen aseman valtiopäivillä ja myös paikallisessa itsehallinnossa.

1800-luvun loppupuoli on talonpojan historian nousu- ja murroskautta. Metsien arvo nousi ja se nosti talonpoikien varallisuutta enemmän kuin koskaan sitä aikaisemmin.² Viljanviljelyvaltainen maatalous kärsi katastrofin vuoden 1867 kadossa ja muuttui vähitellen karjatalousvaltaiseksi. Uudenaikaiset korjuumenetelmät ja -välineet niitto- ja haravakoneineen otettiin käyttöön. Talonpojat osallistuivat innokkaasti valtiopäivien työskentelyyn, erityisesti fennomania-liikkeessä. Puolueisiin sitoutumisessa näkyi ilmeisesti maatilojen kokoero. Talonpoikaissäädyn itäsuomalaisista edustajista oli Risto Alapuron (1977) mu-

kaan valtaosa nuorsuomalaisia, länsisuomalaisista vanhasuomalaisia.³ Talonpoikien edistysmielisyys kotiseuduillaan ilmeni mm. kansakoulujen perustamisena ja lehtien tilaamisena.⁴

Torppareiden itsenäistyessä erityisesti vuoden 1918 lain ansiosta talonpoikien määrä lisääntyi suuresti.⁵ Seuraavat vuosikymmenet olivatkin maaseudun rakentamisen aikaa. Sota Neuvostoliittoa vastaan 1939–44 katkaisi tämän kehityksen ja toi yli 400 000 karjalaista siirtolaista, valtaosin maanviljelijäväestöä, muun Suomen maakuntiin. Siirtoväen pika-asutuslain (1940) ja maanhankintalain (1945) mukaisesti muodostettiin vuoteen 1956 mennessä 29100 uutta viljelytilaa.⁶ Pienviljelytilat (alle 10 peltohehtaaria) lisääntyivät. 1960-luvun puoliväliin mennessä sivuutettiin vuoden 1939 peltoalan määrä, mutta tuotanto oli viljelymenetelmien ja jalostuksen vuoksi noussut paljon yli sotaa edeltävän tason.

Myöhempien vuosikymmenien yleismaailmallinen kehitys, voimakas maaltamuutto, aiheutui osittain muodostettujen tilojen pienuudesta; ne eivät enää 1960- ja 1970-luvulla kyenneet tarjoamaan elantoa entistä vaativammille suomalaisille. Ongelmaa kärjisti vielä maatalouden koneellistuminen. Koska Suomen korjuusajat ovat usein epävakaisia eikä viljelijöillä ole ollut riittävää yhteistyökykyä ja -halua, on kalliita maatalouskoneita kuten, traktoreita ja leikkuupuimureita, hankittu liian pienille maatiloille ja tilat ovat velkaantuneet.

Vielä 1940-luvulla maatalous oli tärkeä elinkeino ja talonpoika arvostettu hahmo. Tämä johtui osin historiallisista syistä, sillä talonpoikaisväestön osuus kansasta (taulukko 2) oli edelleen huomattava ja sen merkitys elintarviketuotannossa keskeinen. Sota-aikana ja sen jälkeen talonpoijan arvoa lisäsi suoranainen elintarvikepula.

1950-luvulla maatalouden asema alkoi muuttua. Jo vuosikymmenen alusta asiantuntijat ymmärsivät, että peltoa olisi pian riittävästi. Myös suomalaisten ruokailutottumukset muuttuivat entistä monipuolisemmiksi eikä kotimaassa tuotetuilla elintarvikkeilla ollut aikaisemman suuruista kysyntää.

Pertti Rannikon (1985) mukaan ennen 1960-luvun rakennemurrosta Suomen maaseudun väestömäärää piti yllä kaksi erilaista järjestelmää, kaksi erilaista talousmuotoa: yhtäältä yksityismetsiä omistava talonpoikaisto ja toisaalta työvoimaa tarjoava metsätyömies-pienviljelijäluokka.⁷ Pohjana tälle jaolle oli erilainen tilakoko maan eri osissa. Veikko Anttilan (1974) mukaan tilakoko oli

Etelä-, Lounais- ja Länsi-Suomessa paljon suurempi kuin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Myös ilmasto oli ensin mainitulla alueella edullisempi ja kehitysinnovaatioitkin kasaantuivat sinne.⁸

TAULUKKO 2 Maatilojen lukumäärä Suomessa 1929–1969

Vuosi	tilojen lukumäärä
1929	152671
1950	199217
1959	219999
1969	212470

- Selitys:*
1. Luvut on laskettu Suomen taloushistoria 3:n (s. 74–75) taulukosta.
  2. Mukaan on otettu tilat, joiden peltopinta-ala on vähintään 3 hehtaaria ja metsäpinta-ala vähintään 5 hehtaaria.

Talonpoikainen perhe sai perustoimeentulonsa pellostä sekä karjasta, ja oma metsä oli sille eräänlainen pankki, jonka avulla saattoi rahoittaa koneistamista, ostaa lisää maata, kouluttaa lapsia uuteen ammattiin jne. Pienviljelijäperhe, joka siis keskimääräistä useammin asui Itä- ja Pohjois-Suomessa, sai kehitykseensä välttämättömät lisätulonsa metsätöistä. Metsätöiden koneellistuminen pakotti pienviljelijät taloudellisesti ahtaalle ja nostatti yhteiskunnallista protestimieltä. Monien oli pakko muuttaa asutuskeskuksiin, mikä aiheutti sosiaalisia ongelmia sekä tyhjentyvällä maaseudulla että muuttovoittoalueilla.

Pitkälle koneellistuneissa maissa maatalous on yleensä ollut ongelmallinen elinkeino ja edellyttänyt valtion tukea.⁹ Suomessa maatalouden tukemisesta oltiin puolueiden johdossa periaatteessa yhtä mieltä, mutta tuen määrä ja käytettävissä olevat keinot vaihtelivat. Poliittisista puolueista Maalaisliitto-Keskustapuolue ja Suomen Maaseudun Puolue ymmärsivät viljelijää parhaiten mutta eivät juuri välittäneet koko kansantalouden kustannusvaikutuksista. Vasemmistosta SDP:n linja oli selvästi kielteisempi kuin SKDL:n, jonka kannatuksesta huomattava osa tuli Pohjois- ja Itä-Suomesta.¹⁰

Maatalouden tuki- ja rajoituskeinot herättivät kritiikkiä. Eniten arvosteltu oli ns. pellonvarausjärjestelmä. Pellonvarauslain (1969) mukaan maanviljelijä saattoi sitoutua korvausta vastaan olemaan käyttämättä peltoaan maataloustuotantoon ("peltojen paketointi"). Lakiin liittyivät myös teurastuspalkkiot, joita voitiin maksaa karjanomistajalle, joka sitoutui hävittämään kaikki lypsylehmänsä ja luopumaan maidontuotannosta kolmeksi vuodeksi. Vuoden 1973 puoliväliin mennessä peltoa oli paketoitu 240000 hehtaaria ja lehmiä teurastettu 80000.¹¹ Luopumiseläkelaki (1974) ja laki luopumiskorvauksesta (1974) palkitsivat niitä, jotka luopuivat maatalouden harjoittamisesta.¹²

Maaseudun kuva on tämän jälkeen täysin muuttunut. Pelkästään omalta tilalta toimeentulonsa saavat perinteiset perheviljelmät ovat muuttuneet teollisiksi tuotantoyksiköiksi, joille on ominaista 1) aikaisempaa huomattavasti suurempi peltoala, 2) riittävän nykyaikaiset rakennukset, koneet ja laitteet sekä jalostetut eläimet, ja 3) tilasta on tullut uudenlainen koneellisen viljelyn työvoimayksikkö.¹³ Metsätyön tukema pienviljelyn talousmuoto tuhoutui, kun metsäyhtiöt 1960- ja 1970-luvun vaihteessa alkoivat siirtyä ympärivuotisiin hakuuksiin ja kuljetuksiin. Metsätyö erosi maataloustyöstä ympärivuotiseksi, erilliseksi ammatiksi.¹⁴

Väestörakenteen muutokset, peruspalvelujen (koulut ja kaupungit) häviäminen ja maatalojen tuotannon erikoistuminen ovat saaneet aikaan entisten kyläyhteisöjen hajoamisen: paitsi että kylän väestö hajaantui ympäri maata ja ulkomaita myöten, myös sen ulospäin suuntautuneet suhteet voimistuivat ja sisäinen vuorovaikutus väheni.¹⁵

Suomen maaseudun ja maanviljelyselinkeinon murrosta ei voi arvioida vain taloudellisin perustein. Murros oli luonteeltaan myös voimakkaasti sosiaalinen. Maataloudella olivat vuosisataiset perinteet, jotka tuntuivat pitkään maatalousvaltaisen kansan mielissä silloinkin, kun muut Euroopan maat jo asuivat kaupungeissa. Vanhemman väestön mielessä vaikutti vielä kaksi elintarviketavaraa. Maanviljely oli muodostunut osaksi suomalaisen ihmisen itsenäisyyttä.

Talonpojan aseman muutokset yhteiskunnassa ilmenevät myös kertomakirjallisuudessa. Suomen kansallisen heräämisen aikana talonpojilla oli tärkeä asema paitsi maataloustuotteiden tuottajina myös kunnallisessa ja valtiollisessa elämässä sekä kansakunnan luomisessa.¹⁶ Autonomian ajan talonpoikien toiminta ilmenee lukuisien kirjailijoiden teoksissa. Talonpojan maineikas men-

neisyys – myös keski- ja uuden ajan taitteessa – saattaa tuntua myöhemmän ajan myyteiksi muuttuneissa talonpojan kuvissa (Sakari Topeliuksen Aaron Perttilä, Santeri Ivalon Juho Vesainen, Artturi Leinosen Tuomas Kantola). Kansalaissodan aikaa ei ole samalla painokkuudella käsitelty talonpoikaiskuvauksissa kuin torpparikirjoissa. Itsenäisen Suomen kahta ensimmäistä vuosikymmentä on kuvattu, mutta aivan erityisesti sotien jälkeistä maaseudun jälleenrakennuskautta sekä maaseudun rakennemuutosten vuosikymmeniä 1960- ja 1970-lukuja.¹⁷ Ehyt ja arvostettu maanviljelijän imago kadotti näinä vuosikymmeninä yhteiskunnallisen arvostuksensa samalla, kun maanviljelijän ammatti koneellistumisen ja erilaisten oheiselinkeinojen lisääntyessä tavallaan pirstoutui ja muuttui.

Aatteellisesti maaseudun puolesta oli vuosikymmeniä toiminut agrarismi, joka käytännössä Santeri Alkion päivistä alkaen kanavoitui Maalaisliitto–Keskustapuolueen ideologian kautta. Erilaisten tuotannon rajoitusten ja suhteellisen elintason laskun ansiosta syntyi uusi kansanliike Suomen Maaseudun Puolue, jonka kautta kanavoitui erityisesti pienviljelijöiden poliittinen protesti 1970 eduskuntavaaleissa. Tämä näkyi myös kirjallisuudessa.

4. TUTKIMUKSEN ONGELMA JA SEN RATKAISEMISESSA KÄYTETYT MENETELMÄT

4.1. Tutkimuksen sisällön ongelma ja tutkimusmenetelmät

Kirjalliselta tasoltaan ja yksityiskohtaisuudeltaan riittävän tasokkaita talonpoikien henkilökuvia on "piirretty" suomalaisessa kertomakirjallisuudessa viime vuosisadan loppuvuosista lähtien. Kuvaukset käsittelevät tätä pitempää ajanjaksoa: talonpojan kuvia on jo keskiajalta lähtien, varsinkin sotaan osallistuvia talonpoika on kuvattu kirjallisuudessa. Varsinaisesti kertomakirjallisuus kuvaa talonpojan historiaa 1850-luvulta alkaen. Kirjailijat ovat olleet kiinnostuneita erityisesti maatalouden murrosvaiheista. On syytä olettaa, että noina vuosikymmeninä talonpoikien hahmo on melkoisesti muuttunut. Talonpojan henkilökuvaa ovat voineet periaatteessa vaikuttaa ainakin seuraavat tekijät:

- 1) kirjalliset tyyliuunnat (romantiikka, realismi, ekspressionismi) ja niiden normistot sekä aikaisempi kirjallisuus,
- 2) yhteiskunnalliset liikkeet (nationalismi–isänmaallisuus, sosialismi, raittiusliike, uskonnolliset liikkeet, agrarismi ja regionalismi),
- 3) todellisuus (reaalinen ja myyttinen),
- 4) kirjailija ja kirjan rakenteelliset tekijät.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää mainittujen tekijöiden vaikutuksia suomenkielisen kertomakirjallisuuden esittämään talonpojan henkilökuvaan.

Tutkimuksen kohde – talonpojan henkilökuva suomalaisessa kertomakirjallisuudessa – on varsin monisäikeinen. Jotta sitä voitaisiin käytännössä selvittää, on pyrittävä eliminoimaan potentiaalisista vaikuttajista mahdollisimman monia, jotka eivät ole oleellisia itse perusongelman tarkastelun kannalta.¹ Niinpä teoksen laji ja henkilötyyppi on vakioitu valitsemalla tutkimuksen kohteiksi proosateoksia ja niistä keskeisiä miespuolisia talonpoikaishahmoja (pyöreitä luonteita). Agraariyhteiskunta ja sitä kuvaava kirjallisuus on siinä määrin miesvaltaista, ettei emäntä voi edustaa talollista tutkimuksessakaan. Kirjailijan ja teosten rakenteellisten tekijöiden mahdollista vaikutusta – joka ei ole valitussa kirjallisuudenlajissa yleensä kovin suuri – on voitu tutkimuksen aikana kohtuullisesti arvioida.

Tutkimuksen perusjoukon muodostavat kaikki suomalaisissa proosateoksissa esiintyvät riittävän yksityiskohtaisesti kuvatut talonpoikaishahmot, joita on noin 100.

Monien teosten henkilökuvaus voi samanaikaisesti tarkastella periaatteessa kahdella tavalla:

- 1) tarkastellaan *henkilökuvausta yleensä*, jolloin verrataan eri teosten useiden eri henkilöiden ominaisuuksia keskenään,
- 2) tarkastellaan *tiettyjä henkilöahmoja tarkasti* eri teoksissa.

Jos kysymyksessä on lukuisa joukko teoksia, mainitut menettelytavat ovat eri tavalla käyttökelpoisia. Ensimmäisessä vaihtoehdossa henkilökuvausta tarkastellaan hyvin kattavasti ottaen mukaan kirjallisuuden eri lajeihin (proosa, draama, lyriikka) kuuluvat ja kuvaustavaltaan, –tasoltaan ja yksityiskohtaisuudeltaan erilaiset henkilökuvat. Jos tällainen vertailu halutaan tehdä tarkaksi ja verrataan kaikkien eri henkilöiden vastaavia ominaisuuksia keskenään, tehtävä muodostuu erittäin vaivalloiseksi. On jopa ylivoimaista hahmottaa samanaikaisesti koko henkilögalleria. Käytännössä tämä johtaa helposti siihen, että henkilökuvia tarkastellaan verraten ylimalkaisesti, niitä arvioidaan pelkästään teosten rakenneosina, motiiveina.

Toisessa vaihtoehdossa henkilökuvien tarkastelu on tarkkaa, mutta vaarana on se, että esimerkiksi eri teosten päähenkilöitä vertaillaan liian irrallaan teosten rakenteesta ja vertailu voi muodostua esimerkiksi liian psykologiseksi tai yhteiskuntatieteelliseksi. Vaara on voitettavissa selvittämällä kunkin henkilöhahmon yhteydet ao. teoksen tärkeimpiin rakennetekijöihin. Tässä tutkimuksessa on valittu jalkimmäinen vaihtoehto. Henkilöhahmoja tarkastellaan piirteittäin, ja teosten rakenteen arvioinnissa otetaan huomioon kertojan vaikutus.

Tekstit luetaan kriittisesti myös arvioimalla, jättääkö käytetty menettely jotakin oleellista huomioon ottamatta. Samoin tarkastellaan, tuleeko käytetyllä menettelyllä kuvattu henkilökuvasta riittävän monivivahteisesti analysoitua; tarvittaessa mennään tavallaan piirreluokituksen sisälle ja kuvataan yksityiskohtaisemmin kuin luokan otsikko määrää.

4.1.1. Otanta

Koska tarkasteltava kirjallisuuden alue – talonpoikia käsittelevä kertomakirjallisuus – on erittäin laaja ja kokonaisuutena mahdoton käsiteltäväksi tässä tutkimuksessa, käytettiin otantaa. Menettely oli seuraavanlainen.

Erilaisista kirjailijaluetteloista tehtiin lista tähän tutkimukseen mahdollisesti soveltuvista kirjailijoista ja heidän teoksistaan.² Näin syntynyt teosluettelo käsiteltiin arvioimalla mahdolliset henkilöhahmot saatavissa olevan tiedon avulla tai lukemalla teokset kursorisesti. Syntyi luettelo noin sadasta henkilöhahmosta, jotka muodostivat tutkimuksen perusjoukon, kertomakirjallisuuden talonpoikaishahmot.³ Koska etukäteen oli tiedossa, että perusjoukosta tulisi kovin laaja, karsittiin sitä tehtäessä pois oletetun heikon kirjallisen tason perusteella ne teokset, joista ei ollut arvosteluja, sekä ns. viihdekirjallisuus (kustantaja Kolmio-kirja ym.). Samoin karsittiin rikosromaanit, nuorisokirjat, leimallisesti uskonnolliset teokset (kustantajina Ristin Voitto, Kuva ja Sana), ja selvästi elämäkertaromaanit (esim. Oravalan Erämaan profeetta). Karsinnan perusteena oli se, että näiden teosten henkilökuviin vaikuttivat tietyt tendenssit (kasvattavuus, uskonto ym.), jotka pelkästään taiteellisilla ambitiolla kirjoitetuista teoksista puuttuivat. Elämäkertaromaania ei voi pitää riittävän fiktiivisenä teok-

senä, koska siinä reaali maailman ja fiktion suhde on oleellisesti toisenlainen kuin varsinaisissa romaaneissa.

Karsinnan perusteena oli myös tutkimusasetelman rajaus: tutkitaan tyyppillisiä talonpoikia tyyppillisissä olosuhteissa. Näin rajautuivat pois sinänsä mielenkiintoiset kuvaukset sotaan osallistuvista talonpojista (Jaakko Ilkka, Juho Veisainen, Antti Rokka jne.)

Ajallisesti otanta rajoitettiin teosten ilmestymisaikojen mukaan vuosisadan vaihteesta 1980-luvun alkuvuosiin. Syynä oli taiteellisesti korkeatasoisten talonpoikaiskuvausten (kertomakirjallisuuden henkilökuvien) puuttuminen aikaisemmilta ajoilta, vaikka sisältönsä puolesta mielenkiintoisia teoksia olisikin ollut⁴. Koska talonpoikaiskuvauksiin voimakkaasti vaikuttaneet kansallinen uusromantiikka ja agrarismi tuntuvat vuosisadan alussa, ei otannan aloitusaikaa voitu myöhentää kokonaiskuvan kärsimättä.

Tavoitteena oli saada talonpoikaishahmoista teosmäärältään kohtuullisen laaja näyte, jossa olisi edustettuna talonpoikia maan eri osista (valintaperusteena kirjailijan syntymäkunta ja teoksen miljö, ks. taulukko 3) ja eri vuosikymmeniltä. Koska kirjallisuutta syntyy sen omista lähtökohdista lähtien epätasaisesti, eivät molemmat tavoitteet täysin toteutuneet. Tietyiltä alueilta, kuten Varsinais-Suomesta ja Uudeltamaalta, ei kuvatulnaisia talonpoikaisromaneja juuri ollut. Syynä tähän on ilmeisesti se, että näillä alueilla olivat muut elinkeinot kuin maatalous yhteiskunnallisesti mielenkiintoisempia. Ilmiö on sama kuin torppari aiheiden teosten synnyssä. Niissä ei painotettu torpparikysymystä ennen kuin se nousi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi.⁵ Jos mukaan olisi otettu ruotsinkielinen kirjallisuus, kuten torpparitutkimuksessa, kuva olisi todennäköisesti ollut toisenlainen: ruotsalaisväestöhän sijoittuu huomattavalta osin näille seuduille. Niiden mukaan ottaminen olisi kuitenkin laajentanut tutkimusta kohtuuttomasti. Valittaessa teoksia otantaan oli pyrkimyksenä saada henkilökuvia, joita kertoja on katsonut keskenään ristiriitaisistakin näkökulmista, jotta kokonaiskuva muodostuisi yhteiskunnallisesti ja kirjallisesti monipuoliseksi ja kattavaksi.⁶

Otantaan tuli yhteensä 29 henkilökuvaa 37 teoksessa (n. 12 000 sivua). Teosten ilmestymisajat ja analysoitaviksi tulevat henkilöt ilmenevät taulukosta 4.

TAULUKKO 3 Talonpoikaishahmot maan eri osissa

Kirjailija	Syntymäpaikka kunta	maakunta	Teoksen miljöö maakunta
K. Kajander	Hausjärvi	Etelä-Häme	Etelä-Häme
M. Talvio	Hartola	Itä-Häme	Satakunta
J. Linnankoski	Askola	Uusimaa	Häme
V. Kataja	Hailuoto	Pohjois-Pohjanmaa	Lappi
S. Alkio	Laihia	Etelä-Pohjanmaa	Etelä-Pohjanmaa
A. Leinonen	Ylihärmä	Etelä-Pohjanmaa	Etelä-Pohjanmaa
F. E. Sillanpää	Hämeenkyrö	Satakunta	Satakunta
V. Kojo	Kaukola	Etelä-Karjala	Etelä-Karjala
A. Nuolivaara	Korpilahti	Keski-Suomi	Häme
U. Karri	Nivala	Keski-Pohjanmaa	Keski-Pohjanmaa
U. Karhumäki	Multia	Keski-Suomi	Keski-Suomi
J. Kukkonen	Suonenjoki	Savo	Pohjois-Savo
L. Leskinen	Kiuruvesi	Savo	Kainuu
K. Päätaalo	Taivalkoski	Kainuu	Kainuu/Koillismaa
E. Hietala	Sievi	Keski-Pohjanmaa	Keski-Pohjanmaa
S. Lappalainen	Polvijärvi	Pohjois-Karjala	Pohjois-Karjala
E. Kinnunen	Nilsjä	Savo	Savo
J. Puhakka	Kontiolahti	Pohjois-Karjala	Pohjois-Karjala
O. Arvola	Kolari	Lappi	Lappi
T. Kaukonen	Tampere	Häme	Häme
A. Sankari	Kuhmoinen	Keski-Suomi	Itä-Häme
L. Uusi-Hakimo	Ähtäri	Keski-Suomi	Keski-Suomi
M. Pulkkinen	Nurmes	Pohjois-Karjala	Pohjois-Karjala
K. Nieminen	Suomenniemi	Etelä-Savo	Etelä-Karjala
A. Toukkari	Somero	Häme	Häme
S. Urpela	Nivala	Keski-Pohjanmaa	Keski-Pohjanmaa
H. Turunen	Pielisjärvi	Pohjois-Karjala	Pohjois-Karjala
A. Tuuri	Kauhava	Etelä-Pohjanmaa	Etelä-Pohjanmaa

Tutkimukseen otetuissa teoksissa on 12 sellaista romaania, jotka kokonaisuudessaan kuvaavat selvästi teoksen ilmestymisaikaa aikaisempaa ajanjaksoa. Nämä ajanjaksot ovat maatalouden yhteiskunnallisen aseman tai sen muuttumisen kannalta merkittäviä: maatalouden murros ja teollisuuden voimakas kasvu 1800-luvun loppupuolella, sotien jälkeinen jälleenrakennuskausi 1940-luvun lopussa ja seuraavan vuosikymmenen alussa sekä maaltamuuttovuosikymmenet 1960- ja 1970-luku.

TAULUKKO 4 Tutkitut henkilöahamot

Kirjailija	Teos	Henkilö
K. Kajander	Kunnan miehiä (1899)	Anton Jussila
M. Talvio	Juha Joutsia (1903)	Juha Joutsia
J. Linnankoski	Pakolaiset (1908)	Juha Uutela
V. Kataja	Murheen voima (1913)	Paloniemen Lauri
S. Alkio	Patriarkka (1916)	Pyydysmäen Erkki
	Keisaririkos (1923)	
A. Leinonen	Lakeuksien lukko (1920)	Kantola
F. E. Sillanpää	Miehen tie (1932)	Ahrolan Paavo
V. Kojo	Talo Kalliolla (1937)	Sippo Hasari
A. Nuolivaara	Isäntä ja emäntä (1937)	Ruuhiniemen
	Päivä ja ehto (1938)	Santeri
U. Karri	Harvat ovat valitut (1938)	Niku-Mattilan isäntä
U. Karhumäki	Testamentti (1938)	Niemelän Yrjö
J. Kukkonen	Kylä herää (1946)	Aapo Korhonen
L. Leskinen	Avartuu maa ja taivas (1953)	Korkean Joppi
K. Päätalo	Koillismaa (1960)	Iivari Sääskilampi
	Selkosen kansaa (1962)	Sammalsuon Kauko
	Myrsky Koillismaassa (1963)	
	Myrskyn jälkeen (1965)	
	Mustan lumen talvi (1969)	
E. Hietala	Pakkosauma (1963)	Mäntylän Hermanni
S. Lappalainen	Miljoonamiesten suku (1971), Suomessa olen minä syntynyt (1972)	Yläpihan Paavo
E. Kinnunen	Varpusen polska (1972)	Jussilan Risto
J. Puhakka	Takametsien evankeliumi (1973)	Vehviäinen
O. Arvola	Taivaan painamat (1975), Kaamosmaa (1976)	Pieti-Antti
T. Kaukonen	Veräjättömän tarina (1975)	Profeetta
A. Sankari	Kaislahden miniä (1976)	Kaislahden Olavi
	Kaislahden emäntä (1977)	
L. Uusi-Hakimo	Elokuu (1977)	Johannes
M. Pulkkinen	Ja pesäpuu itki (1977)	Jussi Suutarinen
K. Nieminen	Isät (1978)	leski-isäntä Kusti
A. Toukkari	Sinuun me asetamme toivomme (1978)	Veikko Tanhunen
S. Urpela	Pitäjän miehiä (ja naisiaki)	Väinö Akola
H. Turunen	Kolmen hevosen mies (1981)	Viljo Oinonen
	Punahongan hehku (1982)	
A. Tuuri	Pohjanmaa (1982)	Hakalan Paavo

Eri osista maata on otannassa henkilökuvia seuraavasti: Häme 6, Satakunta 2, Etelä-Pohjanmaa 3, Keski-Suomi 2, Savo 2, Etelä-Karjala 2, Pohjois-Karjala 4, Keski-Pohjanmaa 3, Kainuu-Koillismaa 3, Lappi 2.

Yleisesti ottaen edustava otanta, jossa olisi kirjallisesti korkeatasoisia henkilöahmoja eri puolelta Suomea, onnistui. Riittävän ajallisen ja yhteiskunnallisen kattavuuden saamiseksi oli mukaan otettava muutamia kirjallisesti keskinkertaisia teoksia. Erityisesti sodanjälkeinen aika, 1940-luvun loppu, on maaseudun kuvauksen kannalta tärkeä, mutta silloin kirjoitetut teokset ovat kovin tendenssimäisiä. Eräissä tapauksissa kirjalliset arvostukset ovat muuttuneet (esimerkkinä Auni Nuolivaara).

Kuvattu ristiriita kirjallisen tason ja alueellisen sekä ajallisen edustavuuden välillä ei siis ollut täysin vältettävissä, mutta kohtuullisen edustavan talonpojan kuvan piirtäminen on sosiaalihistoriallisesti niin tärkeä tavoite, että kirjallisesta tasosta on tältä osin haluttu hieman tinkiä. Yhteiskunnallisen edustavuuden kannalta merkittäviä työväenkirjallisuuden teoksia ei kuitenkaan ole, sillä ainoa laajuudeltaan ja henkilökuvauksen yksityiskohtaisuuden puolesta soveltuva teos J.F. Kivikosken Vanhalan kirot (1911) on kirjalliselta tasoltaan liian alkeellinen.

4.1.2. Tutkimusmenettely ja tutkimusvälineet

Tutkimusotteeni on väljästi katsoen komparatiivinen. Varsinainen tutkimus tapahtuu tekstejä (tarkemmin sanottuna henkilökuvia) vertaillen ja tätä täydennetään historiallis-biografisella menetelmällä, siis kirjailijoiden taustainformaatiolla, sekä yhteiskunta- ja aatchistoriallisella tiedolla.⁷

Jotta eri teosten henkilökuvien tarkastelu ei irtautuisi liiaksi kyseisten teosten rakenteesta eikä vertailu muodostuisi kaavamaiseksi, otetaan kerronta huomioon. Henkilökuvia tutkittaessa tarkkaillaan samalla niiden ja muiden rakennetekijöiden mahdollisia yhteyksiä. Tässä tarkoituksessa käytetään soveltaen Boothin kerronnan tyyppejä (ks. sivut 36–37).

Henkilökuvan analysointi tapahtuu tavallisesti siten, että tutkija poimii sen piirteitä ilmaisevat lausumat teoksesta ja hahmottaa niistä kokonaisuuden. Kun kysymyksessä on useiden eri aikoina ja erilaisella kielellä luotujen henkilöku-

vien yksityiskohtainen vertailu, tehtävä on perin vaivalloinen ja saattaa jäädä ylimalkaiseksi. Asiaa helpottaa, jos voidaan löytää sopiva koodausmenettely ja kääntää kunkin kirjailijan henkilökuvissaan käyttämä piirteitä kuvaava "kieli" jollekin uudelle käsitkielelle. Milloin kysymyksessä on voimakkaita yhteiskunnallisia ristiriitoja käsittelevä kirjallisuus – kuten jotkin talonpoikia käsittelevät romaanit erityisesti 1970-luvulla – saavutetaan ilmeisesti koodausmenettelyllä suurempi objektiivisuus kuvattavaan.

Vaikka psykologi saa persoonallisuuden piirteet esille tiettyjen tilastotieteellisten menettelyjen avulla ja kirjailija luo henkilöittensä ominaisuudet intuitiivisesti, on kysymyksessä kuitenkin tiettyyn rajaan asti saman asian – reaali maailman ihmisen – kuvaaminen. Kirjalliseen henkilökuvaan vaikuttavat aikaisemman kirjallisuuden henkilöhahmot, ja henkilökuvauksessa konkretisoi tuu kirjailijan teostaan varten omaksuma ihmiskäsitys.⁸ Silti psykologin ja kirjailijan kuvaukset ovat siis tietyin ehdoin rinnakkaisilmiöitä. Psykologiset piirretutkimukset ilmaisevat tieteen tämänhetkistä käsitystä ihmisen persoonallisuudesta ja niiden antama kuva on periaatteessa varsin samantapainen kuin realististisen kirjallisuuden luoma. *Koska tutkimukseni kohteena oleva kirjallisuus on pääasiassa realismin tyylipyrkimysten mukaan kirjoitettua, valittiin Forsterin (1967) ja Chatmanin (1980) luonneteoriat kirjallisuustieteelliseksi pohjaksi ja psykologinen piirreteoria aineiston käsittelykieleksi.*

Psykologian ja kirjallisuuden teorioiden kesken on tiettyjä analogioita esim. piirretason ja tyyppitason välillä.⁹ Koska piirteiden syntymistapa on teknisesti täysin erilainen, psykologisten tyyppioppien soveltaminen tekisi väkivaltaa sanataiteen olemukselle. Siksi piirteistä ei ole pyritty luomaan psykologisia tyyppejä, vaan piirteitä tarkastellaan vapaasti Chatmanin "avonaisen" luonteen –periaatteen mukaisesti. Mitään ennakkokäsitystä siitä, millainen kirjallisen henkilökuvan pitäisi olla, ei ole otettu.

Koska talonpoikaishahmojen pitää antaa "elää" mahdollisimman vapaasti, *valittiin psykologiseksi kuvailukieleksi Cattellin (1970) persoonallisuuden piirteet.*¹⁰ Tällöin on muistettava, kuten Chatman (1980) huomauttaa, että persoonallisuudenpiirteitä ei käsitellä psykologisina realiteetteina vaan taiteellisina rakenteina.¹¹ Ero on periaatteellisesti tärkeä, vaikkakin käytännössä joskus vaikea havaita.

Cattellin persoonallisuusteoriaa on psykologiassa viime aikoina arvosteltu,¹² mutta monien kirjallisten henkilökuvienv analyysiin ei ole olemassa toistayhtä hyvin soveltuvaa menetelmää. Cattellin teorian vahvuutena on sen piirteiden nimien samankaltaisuus yleiskielen vastaavien ilmausten kanssa. Esimerkeiksi kelpaavat seuraavat: varautunut-seurallinen, tyhmä-älykäs, alistuva-johtava, arka-rohkea, luottavainen-epäluuloinen ja vanhoillinen-uudistushaluinen. Niinpä tämäntyyppinen teoria, joka on tietyn ehdoin psykologiassa verifioitu, soveltuu paremmin ja laajemmin kirjallisuuden tutkimukseen kuin paljon käytetyt freudilaiset ja jungilaiset teoriat, joilla on huomattavaa käyttöarvoa tiettyjen yksittäisten teosten ja kirjailijoiden tarkastelussa. Cattellin teorian valinnan perustana oli myös se, että hänen mallinsa näytti parhaiten sopivan persoonallisuuden kuvan monivaihteiseen tarkasteluun, samoin hänen yleisjakonsa sekä kaikille ihmisille yhteisiin piirteisiin että tietyn yksilön erityispiirteisiin.

Tuloksina henkilökuvat esitetään taulukkoina joko tekstissä (pääluku 5) tai liitteessä 1. Lisäksi taulukoihin on luetteloitu kunkin henkilön korostuneimpia yksilöllisiä asenne- ym. ominaisuuksia, siis niitä "piirteitä", joita Cattellin psykologisessa piirreluettelossa ei esiinny tai joita on syytä muuten henkilökuvan kokonaisuuden kannalta painottaa. Esimerkiksi ahkeruus sisältyy tavallisesti kontrolloituun elämäntapaan. Samoin on poimittu ulkonäköä koskevia tietoja, jos niitä ilmenee.

Jotta henkilökuva ilmaisevat kohdat olisi saatu kirjoista mahdollisimman tarkoin tutkimuksen kohteiksi ja laaja työ voitu suorittaa ekonomisesti, käytettiin aineiston alkukäsittelyyn sisällön erittelyn tekniikkaa. Tällöin sisällön erittely ymmärrettiin avarasti joukoksi menettelytapoja, joiden avulla kirjojen sisällöstä tietollisia periaatteita noudattaen tehdään havaintoja ja kerätään tietoa.¹³

Luokitusrungon piirreanalyysissä muodosti 16 Cattellin persoonallisuuden piirrettä (taulukko 5) kunkin piirteen ollessa sisältöluokkana. Luokitteluyksikönä käytettiin lausumaa (= enintään yhden virkkeen pituinen ajatuksellinen kokonaisuus).¹⁴

Mikäli lausuma sisälsi useamman sisältöluokan alkioita, se luokiteltiin kaikkiin niihin sisältöluokkiin, joihin viittaavia alkioita se sisälsi.¹⁵ Esimerkki luokittelusta:

TAULUKKO 5 Persoonallisuuden piirteitä (Cattell 1970, 365)

-A	VARAUTUNUT Reserved/ Sizothymia	+A	SEURALLINEN Outgoing/ Affectothymia
-B	TYHMÄ Less intelligent/ Low "g"	+B	ÄLYKÄS More intelligent/ High "g"
-C	EMOTIONAAKALISESTI EPÄVAKAINEN Emotional/Low ego strength	+C	EMOTIONAAKALISESTI TASAPAINOINEN Stable/High ego strength
-E	ALISTUVA Humble/ Submissiveness	+E	JOHTAVA Assertive/Dominance
-F	VAKAVA Sober/Desurgency	+F	ELOISA Happy-go-lucky/ Surgency
-G	HÄILYVÄ Expedient/Low super-ego	+G	TUNNOLLINEN Conscientious/ High super-ego
-H	ARKA Shy/Threctia	+H	ROHKEA Venturesome/Parmia
-I	KOVALUONTOINEN Tough-minded/ Harria	+I	HELLÄLUONTOINEN Tender-minded/ Premsia
-L	LUOTTAVAINEN Trusting/Alaxia	+L	EPÄLUULOINEN Suspicious/Protension
-M	KÄYTÄNNÖLLINEN Practical/Praxernia	+M	KUVITTEELLINEN Imaginative/Autia
-N	VÄLITÖN Forthright/ Artlessness	+N	LASKELMOIVA Shrewd/Shrewdness
-O	ITSEVARMA Placid/Assurance	+O	EPÄVARMA Apprehensive/ Guilt-proneness
-Q ₁	VANHOILLINEN Conservative/ Conservatism	+Q ₁	UUDISTUSHALUINEN Experimenting/ Radicalism
-Q ₂	RYHMÄSIDONNAINEN Group-tied/ Group-adherence	+Q ₂	ITSERIITTOINEN Self-sufficient/ Self-sufficiency
-Q ₃	HUOLETTOMAN SÄÄNNÖTÖN Casual/Low integration	+Q ₃	KONTROLLOITU Controlled/High self-concept
-Q ₄	KÄRSIVÄLLINEN Relaxed/Low ergic tension	+Q ₄	KÄRSIMÄTÖN Tense/Ergic tension

Juhan ei ollut päähänsäkään pistänyt ruveta millään lailla arvioimaan isännän tarjousta.

Tämä lausuma luokitetaan piirre -B:hen (tyhmä). Lopullisissa tuloksissa tarkka numeerinen luokitus muutetaan karkcammaksi.

Luokittelussa määritetään tekstistä kunkin henkilön piirteet, olipa kysymyksessä kertojan esitys, henkilön oma käsitys itsestään, toisten henkilöiden arvio, henkilön toiminta jne. (ks. liite 2). Koska kysymyksessä on lähinnä realismin tyyliyrkimysten mukaan kirjoitettu varsin perinteinen proosa, voidaan luokittelua pitää riittävän luotettavana ja yksiselitteisenä. Luokittelun osuvuutta voidaan arvioida myös kirjallisuusnäytteistä.

Tämäntyyppisessä tutkimuksessa ei luokittelun luotettavuus ole kovin ongelmallinen asia, koska sisällön erittelyllä luotavia henkilökuvia suhteutetaan jatkuvasti luettaessa syntyvään kokonaiskuvaan henkilöstä. Tarkastelun kohteena olevaa henkilöahmoa joudutaan lukemisen kestäessä arvioimaan suhteessa teoksen muihin henkilöihin. Tämä on välttämätöntä myös siksi, että piirteiden numeerisia arvoja ei voi kaavamaisesti verrata lukuina. Sama henkilökuvan kannalta heikko piirre voi näet toistua tekstissä useinkin, ja voimakas ominaisuus esiintyä vain kerran. Myös pakkopisteytyt, joko + tai -, edellyttää arvioinnissa varovaisuutta. On selvää, ettei kaunokirjallisuudessa luotujen henkilöiden piirteitä voi tilastollisesti käsitellä.

Kun sanataiteen tuotteeseen sovelletaan sisällön erittelyn tekniikkaa, on huomattava eräitä erityiseikkoja. Sanataideteoksen yksityinen tekstikatkelma on aina suhteutettava koko tekstiin; sitä ei voi arvioida irrallisena. Kirjallista kudosta ei voida yleensä täysin jäännöksittä ja yksiselitteisesti jakaa luokitteluyksiköihin. Tästä syystä ei myöskään voida käyttää mekaanisesti sisällön erittelyn luotettavuuden arviointimenetelmiä (reliabiliteetin laskemista).

4.2. Huomautuksia kirjallisuustieteen ja psykologian suhteesta

Koska tässä tutkimuksessa käytetään psykologiasta peräisin olevia käsitteitä ja kirjallisuutta on käytetty muiden tieteiden tutkimusmateriaalina, on perusteltua tarkastella kirjallisuustieteen ja psykologian välistä suhdetta. Jokai-

nen tiede – myös kirjallisuustiede – käyttää eri tieteistä peräisin olevia käsitteitä, sisältöjä ja metodeja, mutta samalla se vartioi omaa autonomisuuttaan.

Niinpä kirjallisuutta on käytetty yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, kuten esimerkiksi Armas Nieminen (Taistelu sukupuolimoraalista, 1951) ja Pekka Haatanen (Suomen maalaisköyhälistö tutkimusten ja kirjallisuuden välillä, 1968) ovat tehneet. Vastaavasti on kirjallisuustieteen piiriin lainattu käsitteitä ja metodeja mm. psykologiasta ja sosiologiasta. Sigmund Freudin ja Carl Jungin teorioita on käytetty runsaasti biografisessa tutkimuksessa (esim. Mauno Niinistö väitöskirjassaan Uno Kailaasta, Yrjö O. Alasen analysoinnit Dostojevskin henkilökuvista freudilaisen psykoanalyysin perusteella ja lukuisat Kafka-tutkimukset).

Koska teoriat ja niihin sisältyvät käsitteet ovat usein tieteiden yhteisiä, ei ole oleellista, mitä käsitteitä käytetään, vaan miten niitä käytetään. *Mikäli kirjallisuustieteessä hyödynnetään muista tieteistä peräisin olevia käsitteitä, ne on alistettava kirjallisuustieteen viitekehykseen.*¹

Tässä tutkimuksessa pyritään välttämään liiallinen sitoutuminen psykologiaan valitsemalla piirreteoria, joka on mahdollisimman lähellä common sense -tasoa, ja alistamalla se välineen asemaan. Psykologista piirreteoriaa ja sisällön erittelyä käytetään apuvälineinä, joilla pyritään laajan aineiston rationaaliseen ja mahdollisimman yksiselitteiseen alkukäsittelyyn.

Varsinaisia henkilöhahmojen eroja tarkastellaan lisäksi vapaasti arvioimalla eli perinteisellä kirjallisuustieteen menetelmällä ilman psykologisia tai sisällön erittelyn metodeja. Varsinaisessa tarkastelussa mennään lisäksi persoonallisuuden "piirreluokkien sisälle", tarkastellaan jopa yksityisiä sanoja. Näin pyritään välttämään vaara liian psykologisesta tai kaavamaisesta henkilökuvan tulkinnasta.

5. TALONPOJAN KUVA SUOMALAISESSA KERTOMAKIRJALLISUUDESSA

Tässä pääluvussa tarkastellaan, millaisia talonpojan kuvia tutkimus nostaa esiin. Laajan henkilövalikoiman esittelyn jäsentelyn voisi tehdä kirjallisten tyyliuuntien mukaan. Tässä tapauksessa aines ei kuitenkaan jäsenny sillä tavalla, koska suurin osa teoksista on kirjoitettu realismin tyylipyrkimysten mukaisesti. Kirjalliset tyyliuunnat eivät sitä paitsi muodosta selkeästi rajattavia ajanjaksoja, vaan menevät päällekkäin ja lomittain. Puhtaasti kronologinen tarkastelukin olisi ongelmallinen, koska kirjallisuuden määrä painottuu viimeisiin vuosikymmeneihin. Henkilökuvat esitellään tässä maatalouden eri murrosvaiheisiin kohdistuvien kuvausten mukaan: vuodet 1850–1900, 1920–1940, 1945–1970 ja 1970–. Aines jakautuu tällöin verraten tasaisesti. Joidenkin henkilöiden toiminta-aika ei aivan pysy mainitussa jaksottelussa, mutta kokonaisuutena aineisto jäsentyy hyvin.

Koska kirjailijat ovat omalla tavallaan osallistuneet yhteiskunnalliseen keskusteluun luomalla kaunokirjallisia talonpojan kuvia, on syytä tarkastella myös tätä asiaa. Yksittäisten henkilökuviin yhteydessä käsitellään kertojan osuutta tekstin sisäisenä tekijänä.

5.1. Suomalainen talonpoika 1850–1900

5.1.1. Nousukastalonpoika Anton Jussila

Kalle Kajander oli opiskellut Helsingin yliopistossa ja toimi sitten maanviljelijänä. Hänen oma henkilöhistoriansa tekee osaltaan mahdolliseksi tarkastella talonpoikaa ja hänen elämänsä sekä sisältä päin että ulkopuolisen silmin. Tämä näkyy hänen romaanissaan *Kunnan miehiä* (1899). Boothin mukaan arvioiden kertoja toimii teoksessa tarkkailijana ja kommentoijana. Joskus kertoja on epäluotettava.¹ Kertojalla ja sisäistekijällä ei ole sanottavaa etäisyyttä toisistaan, mutta kertojan etäisyys kuvattuun päähenkilöön on moraalisisessä ulottuvuudessa pitkä, sillä kertoja arvostelee keinoista piittaamatonta pyrkyriä. Kertoja tiedostaa itsensä kirjailijaksi, ja hänellä on verraten selkeä psykologinen ja moraalinen käsitys henkilöstään.²

Kalle Kajanderin romaani kuvaa varsinaisesti yhtä varakasta etelähämäläistä, kunnassaan vaikutusvaltaista ja valtiopäiville pyrkivää – ja lopulta ilmeisesti pääsevääkin – talollista Anton Jussilaa. Hänen toimintansa yhteydessä valottuu myös muiden kunnallisissa luottamustehtävissä olevin talollisten käyttäytyminen 1860-luvun loppupuolelta alkaen.

Anton Jussila on satiirisesti kuvattu talonpoika, jossa negatiiviset piirteet jättävät varjoon monia positiivisia ominaisuuksia. Kun kuvaa analysoidaan Cattellin piirteillä (taulukko 6), löytyy mielenkiintoinen nousukashahmo. Tämä tulee esille myös ulkonäössä: pää hartioista eteenpäin kumartuneena, niin kuin aina vaanisi jotakin, kasvoilla sekoitus herrassäädyn hienohipiäistä, raukeata valjakkuutta ja vanhaa maalaista hien ja pölyn panemaa pohjaväriä, suussa sikari hopeisessa hammasluussa. Anton on eloisa, seurallinen ja älykäs, uudistushaluinen ja tunnollinenkin, mutta kaikki nämä ominaisuudet tulevat kielteiseen valoon hänen laskelmallisuutensa vuoksi. Hän kuvittelee ja toimii varsin käytännöllisesti ja johdonmukaisesti kuvitelmiensa toteuttamiseksi, jotta hänestä tulisi ehdoton johtaja kunnassaan ja sen kautta säätynsä valtiopäivämies. Kaikki palvelee näitä päämääriä.

TAULUKKO 6 Anton Jussila (Kajander, Kunnan miehiä 1899)
1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	**
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	**	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	**
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	*
H-	arka	*	H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen	*	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen		L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	*	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön	*	N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen		Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	*	Q ₂ +	itseriittäinen	
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	*
Q ₄ -	kärsivällinen		Q ₄ +	kärsimätön	*

Piirteitä yhteensä:	16	** = voimakas
Varioivia piirteitä:	12	* = heikko

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- pyrkyri
- kade
- omavaltainen
- itsensä kehuja

3. Henkilön ulkonäkö:

- "keski-ikäinen, pikemmin jo vanhemmalle puolelle"
- kookas ja vankkatekoinen
- pää hartioista eteenpäin kumartuneena, niin kuin aina vaanisi jotakin
- pyylevä, leveä selkä
- "otsasta lukuaiseen saakka paljas pää"
- naama sileä ja parraton, nenä suora
- kasvoilla sekoitus herrassäädyn hienohipiäistä, raukeata valjakkuutta ja vanhaa maalaista hien ja pölyn panemaa pohjaväriä
- suussa palaa hopeisessa hammasluussa sikari

Myönteisemmästä näkökulmasta katsottuna Jussilan Anton on varsin va-
listunut ja toimelias talonpoika, joka on käynyt kaksivuotisen maanviljelyso-
piston sekä pannut isältään perityn velattoman tilan mallikelpoiseen kuntoon.
Hänellä on tärkeitä kunnallisia luottamustoimia ja hän on vaikuttanut paikka-
kuntansa uudistuksiin, lukee tilaamiaan lehtiä jne.

Jussilan älykkyys on laadultaan sosiaalista ja liittyy läheisesti laskemaliseen oveluuteen. Hyvänä esimerkkinä tästä on hänen toimintansa sen jälkeen, kun hän on epämääräisten ja omavaltaisten viljakauppojen jälkeen menettänyt suosionsa ja mahdollisuutensa sillä kertaa valtiopäiville:

Jussila huomaa selvästi, että jos hän tässä jutussa lopultakin alakynteen jää, niin on se auttamaton vahinko hänen muille, suuremmille pyrinnoilleen.

Hänen on voitettava kunnan enemmistö puolelleen, joko hyvällä tai pahalla.

– Kun saisi sen Kartanon kukistetuksi. Tai vielä parempi, jos voittaisi hänet puolelleen. Hän se on koko pahennuksen juuri ja pää, kaikkein korkeampain pyrintöjen ja kaiken yhteisen hyvän piintynein vastustaja. Muu kunta olisi kyllä helpommin voitettavissa.

Siinä on seikka, jota Jussila asiain silloisessa tilassa alkaa mietiskellä, ja jonka suhteen hän tekee laskujaan sinne ja tänne.

Hän keksii lopulta keinon, jota päättää koettaa sovinnon alkajaisiksi kuntalaisten kanssa, ja joka hänestä sillä kertaa soveltuu erittäin hyvin.

Vuorenpään koulu on kesän kuluessa valmistunut, ja hän päättää Jaakon päivänä pitää siellä omalla kustannuksellaan uljaat vihkiäiset, hankkia pöytä pöytään ja kutsua sinne kuntalaisia niin paljon kuin sopii, hän päättää kostaa pahan hyvällä ja näyttää niille, ketä he ovat loukanneet. – Ja tulevathan ne sinne, siitä hän on varma; eivät ilkeä hänen kutsuaan kieltää. Ja hän tietää myös, että moni ukko on helposti voitettavissa hyvällä totilasilla.³

Katkelmasta tulee esille myös Jussilan tunnollisuuden (moraalisuuden) perusta: henkilökohtainen hyöty. Tämä hyödyntäminen, vieläpä hänen uudistusmielisyytensäkin on valjastettu yhteisen hyvän palveluksen ja saa siten oikeutuksensa. Hän onkin monella tapaa paikkakuntansa kehittäjä ja uudistaja.

Mutta nykyään hän on esimiehenä haaraosastossaan (maanviljelysseuran) ja on innokkaaksi huudettuna maanviljelijänä sen kunnianviran saanut, kun entinen esimies vanhuutensa ja laimeutensa vuoksi oli pitänyt siitä toimesta syrjäyttää.

Ja kuka sitten olisi siihen toimeen kelvannut, joll'ei juuri Anton Jussila, joka aikoinaan oli kaksi vuotta käynyt maanviljelysopistossa, oli pannut isältään perityn, velattoman talon mallikelpoiseen kuntoon, ollut yrittävä mies töissään ja toimissaan sekä monenmoisissa "ahvääreissä", kuten hän itse sanoi, ja niillä osannut kartuttaa varallisuuttaan – joka ominaisuus useimmin vaaditaan luottamustoimiin päästessä. Ja oli hän jo parhaillaan jäsenenä säästöpankin johtokun-

nassa sekä kuntakokouksen puheenjohtajana, ja jotkut hänen ystäväistään olivat jo siinä hommassa, että hänestä ensi vaaleissa tehtäisiin kunnallislautakunnan esimies...⁴

Sellaisia oli suurin osa kuntalaisia, mutta niitä miehiä ei ollut Anton Jussila. Hänen tapansa olikin sanoa, että "siksi ne menojen suuruutta valittavat, kun eivät viitsi tulojaan lisätä". Hän pyrki eteenpäin minkä ennätti, ja joka alalla. Luki Suometarta ja maanviljelyslehteä, oli ostanut itselleen "Arrheniuksen maanviljelysopin", jota tarkasti tutki...⁵

Jussila on kauvan aikaa puhunut koulun perustamisesta heidän kylään ja siitä asiasta hän on päättänyt tehdä valmiin tavalla millä hyvänsä.⁶

Jussila on suurtalollinen ja jo varallisuutensa vuoksi johtaja-ainesta kotiseudullaan. Johtavuus-piirre ilmenee havainnollisesti maatalousnäyttelyn valmisteluissa:

Ja kun sitten ruvetaan valitsemaan palkintotuomareita, niin nousee Jussila ensimmäisenä reippaasti ylös, kakasee onnistumattomasti kurkkuaan, luettelee läpitse koko ystäväpiirinsä, isäntiä ja emäntiä, mitä niitä kokouksessa läsnä on, ja sanoo lujalla äänellä, että se ja se siihen ja siihen talouden haaraan, heilauttaen kättään kutakin nimitämäänsä henkilöä kohden. Sitten hän istuu ja alkaa tyytyväisen näköisenä leukaansa silitellen kuiskailla jotain vieruskumppanilleen, Mikkolan isännälle.

Mikkola nousee ylös ja luettelee taas samat henkilöt, jättäen sentään itsensä pois, mutta mainitsemalla sen sijaan tilallisen Anton Jussilan ja hänen emäntänsä.⁷

Jussila ei paljoa piittaa moraalisista eikä juridisista pelisäännöistä. Niinpä hän komentaa maanviljelijä Paukolan panemaan puumerkkinsä kokouspöytäkirjan alle, vaikka tämä on vastustanut tarpeettoman siemenviljan ostoa:

- Niin, sellainen nyt on päätös kuin kuulitte, sanoo Jussila. Pan-kaapa, Paukola, tuohon puumerkkinne, kehottaa hän Paukolaa.
- Kyllähän minä sitten puumerkkini - - mihinkä kohti se tähän piirretään?
- Tuohon! osoittaa Jussila.
- Kyllähän minä sitte, sano! myönnyttelee Paukola, joka ei oikein näy ymmärtävän mitä sana "valtuuttaa" merkitsee.⁸

Jussila on sekä seurallinen että eloisa – omalla tavallaan. Kärjistettynä nämä ominaisuudet tulevat esille maatalousnäyttelyn jälkeen, kun otetaan "pieni lasi".

Isäntä itse, Anton Jussila, siinä suurinta ääntä pitää, puhuu niin ahkerasti, että tasapaino seurassa on melkein kadota. On juuri kuin hän harjoittelisi päähenkilön osaa jossakussa suuressa näytelmässä, eikä antaisi pienten sivuasiain ollenkaan häiritä sitä kuvaa, minkä hän siitä tärkeästä henkilöstä on itselleen luonut. Hän istuu hetken yhdellä tuolilla, toisen toisella. Puhuu vähän aikaa tämän, kohta taas tuon kanssa ja välillä koko seuralle...⁹

Huolimatta pyrkyryydestään, jonka kannalta emotionaalinen tasapainoisuus olisi järkevää, Jussila toisinaan menettää malttinsa ja toimii emotionaalisesti. Esimerkki on Helsingistä Seurahuoneelta, jossa Jussila istuu epäonnistuneiden valtiomiesvaalien jälkeen.

Suonet paisuvat hänen ohimoillaan, hän alkaa katkeroitua kumppaneitaan kohtaan ja luulee huomaavansa heidän katseissaan selvää vahingon iloa, kun he kirjallisuutta puoltavat, vaikka hän juuri on antanut esimerkin sen turmiollisesta vaikutuksesta.

– Ja niitä te puolustatte, mokomia musteen tuhrijoita – joll'ei teillä ole parempia asioita, niin pysykää kotonanne ja kyntäkää maata – –. Vai niin, vai ovat ne eteviä miehiä, ja sentähden te niille maan varoja, meidän varojamme tuhlaatte – – etteikö muita eteviä olisikaan? Jaa jaa, älkää ällistelkö – – minä sen sanon – – minä panen vastalauseeni siihen pykälään, sillä siinä on minunkin rahojani joukossa – – sellaisista ne verot tarpeettomasti nousevat – –.¹⁰

Aikansa pauhattuaan hän joutuu naurun kohteeksi, mutta älyää tilanteen ja pyrkii peräytymään mahdollisimman joustavasti. Jussilalta puuttuu ymmärrystä aikansa aatteellisista ja kirjallisista virtauksista, niinpä hän tavoittelee kömpelösti "sinatöörin" (Yrjö Koskisen) tuttavuutta, mutta ei osaa osallistua esim. kieli- ja kansallisuuskeskusteluun. Hänellä ei myöskään ole vaistonvaraista hienotunteisuutta eikä sosiaalista lahjakkuutta. Suunnaton kunnianhimo päästä esille, mutta samalla taitojen puute, aiheuttaa epävarmuutta ja ahdistustakin, kuten epäonnistunut esitelmä maatalousnäyttelyssä. Epävarmuus ilmenee myös katumuksena omavaltaisesta menettelystä siemenrukiin hankinnassa. Katumuk-

sella ei kuitenkaan ole mitään tekemistä moraalisen pahoittelun kanssa. Jussila on laskelmoinut väärin ja mahdollinen edesvastuuseen joutuminen pelottaa.

Kaikista enimmäin tulee levottomaksi Jussila, vaikk'ei hän oikeastaan osaa uskoa, että kunta niin selvässä asiassa voisi voittaa heidät. – Mutta kuka tietää! Tässä maailmassa on tapahtunut kummia ennenkin.

Hän touhuaa kyllä kunnallisissa asioissa ja virkapuhissaan niin kuin ennenkin, koettaen esiintyä joka kohdassa entisellä varmuudellaan ja rauhallisena, mutta joka tarkemmin tuntee hänet, se voi huomata hänessä entistä enemmän totisuutta. Ja on hän muuttunut hiukan harvapuheisemmaksi. Sillä salainen pelko asian onnellisesta päättymisestä asuu hänessä yhtäkaikki.

Jonkun kerran tekee hän jo itsekseen hiljaista katumistakin, että oli koko ruishommaan ryhtynyt ja siitä sellaisella kiireellä kokousta pitänyt – mutta ymmärsikö sen näin käyvän.¹¹

Rafael Koskimies katsoo Kajanderin teoksen kuuluvan ns. paheksumisrealismiin ja sen osoittavan samanlaista tendenssimäistä yhteiskunnan kuvausta kuin mm. Alexander Kiellandin teoksissa esiintyy.¹² Anton Jussilan hahmo poikkeaa jyrkästi aikakautensa kansallisromanttisista henkilökuvista. Se on realismin tyylipyrkimysten mukaisesti piirretty kylmän ulkokohtainen hahmo. Kertojan tendenssi ruoskia tiettyjä talonpojan ominaisuuksia vaikuttaa henkilökuvaan rajoittavasti ja estää sitä muodostumasta kovin vivahteikkaaksi. Se on kuitenkin mielenkiintoinen ja moniulotteinenkin nousukastalonpojan kuva.

5.1.2. Juha Joutsia, raittiin elämäntavan puolustaja

Maila Talvion romaani Juha Joutsia (1903) rakentuu kärjistetylle hyvän ja pahan vastakohdalle. Nimihenkilö on satakuntalainen talonpoika, joka pelastaa kotiväynä talonsa rappiolta ja häviöltä huolimatta appensa humalassa tekevästä sopimuksesta. Paheellinen vastavoima henkilöityy sopimuksen mukaan tilan maalla majataloa pitävässä liikemies Hallpumisissa, joka käyttää alkoholia liiketoimiensa aiheena ja välineenä. Pahan voimia edustaa myös pastori Jakob Sand, jonka hahmon esikuvana on nähty Selma Lagerlöfin Gösta Berling.¹ Tapahtumien ajankohta on 1800-luvun puolivälin tienoo, ja hyvän voitto sattuu viinan kotipolton kieltämisen aikaan.

Kertojan etäisyys sisäistekijästä on lyhyt, matka päähenkilöön on moraalisesti lyhyt, älyllisesti pitempi. Kertojan etäisyys paheellisista henkilöistä Hallpumista ja pastorista taas on moraalisesti pitkä, mutta ei välttämättä älyllisesti eikä emotionaalisesti, sillä niin hurmioituneesti heitä ja heidän elämäänsä kuvataan. Kertojan sisäinen näkemys on moraalisesti syvempi kuin psykologisesti.

Kertoja on kuvannut Juha Joutsian ulkonäköä yksityiskohtaisesti ja lisännyt siihen ripauksen romanttista sävyä:

Juha oli pitkä ja laiha ja käveli kumarassa, kuten pojat tekevät, jotka ovat kasvaneet liian nopeasti. Ei hän ollut hento. Päinvastoin. Kasvot olivat laihat ja kalpeat, poskipäät ulkonevat, silmät syvällä, nenä voimakas ja suora, otsa korkea, hiukset tuuheat ja karkeat. Vasemmalla oli jakausta ja niskassa olivat hiukset leikatut tasaisiksi. Niiden latvat kähertyivät hiukkaseen ylöspäin, ikäänkuin eivät olisi tahtoneet nöyrästi kasvaa hartioihin asti. Ei Juha ollut mikään korea mies, mutta hänen suupielissään oli sellainen hyvä piirto, että olisi luullut hänen aina kulkevan siunaus huulillaan, otsa oli niin kirkas, että se paistoi ja kun hän silmänsä avasi, oli niissä viisauden ja rehellisyyden todistus.²

Pastori Sandin näkemys Juhasta on perin erilainen. Silti se paljastaa kielteisyydessäänkin paljolti Juhana psyykeä hänen isännyytensä ensimmäisenä vuotena:

– Hitto vieköön, virkkoi pastori ruotsiksi Liljebladille, – mikä ikävä ihminen se on tuo nuori isäntä. Se on ihan kuin personifioitu hammassärky. Aina kärsivän ja tuskastuneen näköinen, ei koskaan mitään elämän iloa, ei koskaan mitään repäisevää naurua ja antautumista elämään. Aina samaa kitkutusta ja nutuutusta... Äh, en minä jaksa sitä katsella!³

Cattellin piirtein arvioiden (liite 1.1) Juha Joutsia on varautunut, normaaliälyinen, emotionaalisesti tasapainoinen, vakava, tunnollinen, helläluontoinen, perheeseen ja sukuun sitoutunut uudistushaluinen talonpoika, joka viettää erittäin kurinalaista ja kontrolloitua elämää. Selvää taitekohtaa hänen kuvassaan merkitsee ratkaisu, jäädäkö vai lähteä Joutsiaasta, jossa elämän tekee sietämättömäksi kontrahti Hallpumin kanssa ja oleminen tämän häirinnän alaisena. Kun Juha päättää jäädä taloon, hänen alistuneisuutensa muuttuu johtavuudeksi, ar-

kuus ja epävarmuus vähenevät tai häviävät. Esimerkkinä tästä ovat konfliktit vaimon veljen kanssa.

... Juha jäi neuvottomana seisomaan. Piiat vilkuilivat häneen yhä ja hän kyllä kuuli, että he häntä nauroivat... Jaa, jaa, mitä tästä elämästä tuleekaan tällaisten palvelijain kanssa niinkauvan kuin Akseli on tässä! Ei hän voi heitä hallita! Mitenkä hän saisi heidät tottelemaan, kun Akseli on talon oma poika ja palvelijat näkyvät katsovan, että hänelle on tapahtunut vääryys.

Täällä täytyy nähtävästi elää ainaisessa sodassa. Mutta ei hänestä ole sotapäälliköksi. Kyllä se niin on!⁴

Akseli komensi ruokaa entiseen tapaansa. Ei hän ei rupea syömään sitä mitä rengit ja piiat. Hänen morsiamensa kotitalossa syövät isäntäväet ja työväet eri pöydissä ja eri ruokaa.

Annastiina, joka pelkäsi riitaa, nouti kiireesti munia ja toimitti vesipadan tulelle. Mutta samassa tulla tupsahti Juha hänen eteensä ja sanoi jyrkästi:

- Ei tässä mitään erityisiä laitoksia laiteta. Joka ei tyydy yhteiseen ruokaan, olkoon ilman. Niin kauvan kuin tämä pää on pystyssä, syövät tässä talossa palvelijat ja isäntäväet samassa pöydässä ja samaa ruokaa.⁵

Keskeiset psyyken perusominaisuudet eivät tietysti muutu. Niinpä Juha on ja pysyy varautuneena:

...mutta Juha oli harvasanainen luonnostaan ja ainoastaan hymyili hyväntahtoisesti.⁶

Hänen henkinen tasapainonsa ei järky, vaikka mielessä saattaa myllertääkin. Tämä antaa hänestä ulkopuoliselle hänen todellista kyvykkyyttään saamattomamman käsityksen varsinkin kriisitilanteissa, joissa useimmat ihmiset esiintyvät fyysisestikin aktiivisesti.

Hetkiseksi leimahtaa puna nuoren isännän kasvoille, mutta hän ei hyvään aikaan puhu mitään, imee vain piippuaan. Hänen kielellään kyllä kieppuu: minunko syyni se on? Mutta ei hän sentään viitsi vanhalle miehelle.

- Minkä sille nyt voi, sanoo hän vihdoin tyynesti.

- Vai ei sinulla ole muuta sanomista? panee vanhus ja hänen silmänsä pullistuvat.

– Mitäs se sitte puhumisesta paranee? Eihän sitä kontrahtia saa tekemättömäksi.⁷

Mielen vakavuus (estyneisyys) ja moraalisuus hallitsevat Juha Joutsian henkilökuvaa läpi kirjan:

Kun vähän aikaa oli kulunut, huomasi hän kyllä, että hän aivan hyvin olisi voinut ottaa sen halkoasian puheeksi. Saamattomuutta se taas oli ollut. Mutta kuinka se kauppias osasikin olla niin ihmeellisesti, ettei sille saanut puhutuksi...⁸

...Juha hymyili ystävällisesti, mutta mielessään hän kauhistui kun hän ajatteli, että isäntämies ja suuren talon poika tällaisena poutapäivänä istuvat Tulettänessä.⁹

Juha on nimenomaan moraalinen tosikko, mikä seikka tekee hänet henkisesti jäykemmäksi kuin hänellä olisi muuten älyllisiä edellytyksiä. Nimismies Liljebladin arvio on ilkeä, mutta oikeutettu:

– tämä mies, jota sinä tässä sätit, on ihan vaaraton. Se on lauha kuin lammas ja tyhmä kuin pässi. Ei se ketään ihmistä vahingoita.¹⁰

Juha on helläluontoinen ja voimakkaasti sitoutunut perheeseensä ja sukuunsa. Nämä ominaisuudet tulevat havainnollisesti ja naiivilla tavalla esiin veljesten välisestä suhteesta:

Rusthollari Rasosta käy alituisesti veljeä tervehtimässä ja Joutsian isäntä taas Rasossa. Ne ovat sitte niin hyvät keskenään, ettei puheesta tahdo koskaan loppua tulla. Se on oikein lapsellisen näköistä, kun ne tuntikausia astelevat yhdessä maantiellä: toinen saattaa toista kotiin, mutta ei raaskitakaan erota, vaan saatetaan, saatetaan loputtomiin.¹¹

Juha Joutsian uudistushaluisuus ilmenee, paitsi taisteluna juoppouden voimia vastaan, myös talon kehittämisenä ja omien lasten kouluttamisena sekä oppineeseen säätyyn että Joutsian isännäksi.

Juha tuntee aitoa epäluuloa Hallpumia ja pastoria kohtaan, koska näiden pyrkimykset ovat moitittavia eivätkä Juhan henkiset ominaisuudet (älyn liiallinen sitoutuminen moraaliiin, laskelmointikyvyn puute, sosiaalinen estyneisyys

ja epävarmuus sekä liiallinen itsekontrolli) tee mahdolliseksi menestyä pohjimiltaan pahoja, henkisesti joustavia ihmisiä vastaan. Kertojan näkemys on, ettei Juha voita pahaa, vaan se sortuu omaan paheellisuuteensa. Tuntemattomiin voimiin viittaa myös Juhan pelko huutokaupasta ostettua kelloa kohtaan.¹² Pastoria kohtaan tuntemansa pelon ja estyneisyyden Juha sentään lopulta voittaa:

Juha ei puhunut mitään. Keskustelu meni jo toiseen suuntaan kuin hän oli tarkoittanut eikä hän tahtonut saada kiinni siitä kohdasta, jossa se häneltä hämäntyi.

– Mutta, sanoa tokaisi hän äkkiä, – kyllä papin pitäisi koettaa olla esikuvaksi seurakunnalle.

Pastori katsoi häneen pitkään.

– Vai niinkös isäntä arvelee? Mutta pappikin on ihminen.

– Mutta ainaisen kanssakäymisen Jumalan kanssa pitäisi antaa hänelle voimia seisoa kiusauksia vastaan.

– Mutta jollei kanssakäyminenkään auta?

– Silloin ei rukous ole rukoiltu hengessä eikä totuudessa...

Nyt se oli sanottu. Juuri tätä Juha kauvan oli hautonut mielessään ja vaikea sitä oli ollut sanoa.¹³

Juha Joutsia on realismin tyylipyrkimysten mukaan piirretty kansallisromanttisen ajan moraalisen ihannetalonpojan kuva. Se on ominaisuuksiltaan enemmän hämäläinen kuin satakuntalainen. Pastori Sand joutuu ennen kuolemaansa myöntämään itselleen, että Juhan kaltaisten on tulevaisuus.¹⁴ Koskimies katsoo Juhassa olevan samoja edistysuskon ja ihanteellisuuden piirteitä kuin Santeri Alkion henkilöissä.¹⁵ Tyyni Tuulio pitää Juha Joutsian todellisuuspohjaisena esikuvana kirjailijan appea Antti Mikkolaa. Niin ikään erät juonen kohdat – vuokrasopimus, talon purku – viittaavat todellisuustaustaan.¹⁶

Juha Joutsian henkilökuva ei muodostu kovin uskottavaksi kirjallisesti eikä psykologisesti. Tämä johtuu mm. teoksen lähtökohdasta, voimakkaasta moraalisesta tendenssistä, joka konkretisoituu hyvän ja pahan vastakohtaa korostamalla.¹⁷ Se tuo romaaniin draamallista jännitettä mutta estää samalla henkilöitä muodostumasta itsenäisiksi. Kertoja innostuu kuvaamaan kovin värikäästi paheellisia hahmoja, jotka on luettava romantiikan tyyppivalikoimaan kuuluviksi. Hallpumin ja pastori Sandin sekä heidän elämänsä kovin intensiivinen kuvaus vie hyveellisestä Juhasta eloa ja tehoa. K.S. Laurilan arvio Juhan kuvasta Valvojassa, "laimea luonne", on osuva.¹⁸

5.1.3. Kilvoittelija Juha Uutela

Johannes Linnankosken romaani *Pakolaiset* (1908) kertoo talollisen Juha Uutelan elämäntarinan. Hän oli alkuaan äpärelapsi, joka kuntoisuutensa vuoksi "pääsi talontyttären sänkyyn" mutta tuli torjuttua aviomiesehdokkaana. Tämän nuoruuden kokemuksen vammauttamana hän hankki menestystä, talon ja toisenkin itseään kymmenen vuotta vanhemman vaimon rinnalla. Hänestä tuli varakas talollinen. Vaimonsa kuoleman jälkeen lähes 70-vuotiaana hän nai naapurinsa Keskitalon 22-vuotiaan tyttären todistaakseen itselleen saavutaneensa viimeisenkin nuoruutensa unelman. Tytär ei kuitenkaan olisi halunnut vanhaa miestä vaan hankkiutuu raskaaksi, ja Uutela tulee petetyksi.

Peittääkseen pian paljastuvan häpeän Uutelaa nuorempi appiukko Keskitalo keksii talon myymisen ja uuden suuremman oston Savosta sekä uuden elämän alkamisen siellä. Muutto uuteen erilaiseen ympäristöön on kaikille vaikea, kuten totuudenkin paljastuminen. Kirjan teema käsittelee vanhan Uutelan sopeutumista uuteen tilanteeseen, kapinointia ja lopullista anteeksiantoa kaikille.

Kertoja on teoksessa tarkkailija, ja paljon tapahtuu dialogin välityksellä, kommentit puuttuvat. Kertojan itsetiedostavuuden aste on korkea. Kertojan etäisyys sisäistekijästä on lyhyt, samoin kertojan etäisyys Uutelaan, toisiin henkilöihin se on pitempi. Kertojan moraaliset ja psykologiset näkemykset ovat syvällisiä, moraaliset kuitenkin syvempiä, koska psykologinen uskottavuus väistyy tematiikan tieltä.

Romaanin henkilöasetelmassa ovat Uutelan ohella keskeisiä appi Keskitalo ja tietysti morsian sekä vaimo Manta, joka kuitenkin jää ohuesti piirretyksi. Tärkeäksi henkilöksi muodostuu morsiamen nuorempi sisar Hanna. Kirjan asetelma tarjoaa tilaisuuden kahden heimon, savolaisten ja hämäläisten, tyyppi- ja piirteiden vertailuun. Mielenkiintoista siinä on myös se, miten maakuntien edustajien psyykkiset ominaisuudet muuttuvat fyysisiksi.

Pojista tuntui oudolta kävellä tuon tarkastelevan joukon läheisyydessä. Siinä oli yhtä ja toista, joka alkoi heti ikäänkuin kiusata. He näyttivät niin hoikkavartisilta ja notkeilta nuo savolaiset, kävellä sihauttelivatkin pehmeäpohjaisissa pieksukengissään niin joustavasti,

että heidän omat paksuanturaiset hämäläissaappaansa yhtäkkiä tuntuivat kömpelöiltä ja raskailta. Sitten puheen saama soinnahdus ja puhelemisen luistava keveys – siinä kaikessa oli jotain herraskaiselta vivahtavaa. Sitten ne katseet ja hymyilyt, ja kun he vielä näkivät eräiden nauravan, niin he alkoivat tuntea itsensä paksuiksi ja kömpelöiksi ja tulivat pahalle tuulelle.¹

TAULUKKO 7 Juha Uutela (Linnankoski, Pakolaiset 1908)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A- varautunut	*	A+ seurallinen	**
B- tyhmä	*	B+ älykäs	**
C- emot. epävakainen	*	C+ emot. tasapainoinen	**
E- alistuva	*	E+ johtava	**
F- vakava	*	F+ eloisa	**
G- häilyvä	*	G+ tunnollinen	**
H- arka	*	H+ rohkea	*
I- kovaluontoinen	*	I+ helläluontoinen	**
L- luottavainen	*	L+ epäluuloinen	**
M- käytännöllinen	**	M+ kuvitteellinen	**
N- välitön	*	N+ laskelmoiva	**
O- itsevarma	*	O+ epävarma	**
Q ₁ - vanhoillinen	*	Q ₁ + uudistushaluinen	**
Q ₂ - ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ + itseriittonen	*
Q ₃ - säännötön	*	Q ₃ + kontrolloitu	**
Q ₄ - kärsivällinen	**	Q ₄ + kärsimätön	*

Piirteitä yhteensä: 16
 Varioivia piirteitä: 13

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- maauskoa
- kostonhalua
- vihaa
- epäluuloa kaikkea savolaista kohtaan
- anteeksiantamusta

3. Henkilön ulkonäkö:

- suu hymyssä ja pienet viisaat silmät sädehtien leveän otsan ja pitkien hyväntahtoisten otsaryppujen alla
- vankka tasatukka
- lyhyt tanakka varsi, vielä suora

Uutela on hyvin myönteisesti kuvattu henkilö (taulukko 7), jonka luonteenpiirteet ovat yleensä varsin positiivisia: eloisa, seurallinen ja älykäs, emotionaalisesti tasapainoinen, äärimmäisen moraalinen, kurinalaista elämää ikänsä viettänyt ja helläluontoinen; hänen epävarmuutensa on lähinnä omantunnon herkkyyttä ja epäluuloisuutensa elämäntilanteesta – petoksesta – nousevaa. Hyvän talollisen piirre on käytännöllisyys, jota ilman siinä ammatissa ei voi menestyä. Kaikki henkiset ominaisuudet eivät ole kovin hämäläisiä, mutta ulkonäöstä mainitaan hämäläinen tasatukka.²

Uutelan seurallisuus on hyväntahtoista ulospäin suuntautumista, vaistonvaraista taitoa miellyttää ihmisiä ilman sivutarkoituksia:

Uutela hymyili tyyntä hymyään pienten silmäin hiljaa sädehtiessä, kun hän kohotti tuuman verran matalaa tasapohjalakkiaan savolaisille tervehdykseksi.³

Uutelan älykkyys on käytännöllistä ja liittyy kontrolloituun elämäntapaan, moraalisuuteen sekä laskelmallisuuteen eli ominaisuuksiin, joiden avulla köyhästä renkipojasta on tullut äveriäs isäntä. Hän on myös eloisa ja kielellisesti taitava, eivätkä savolaiset "sanojen pyörittelijät" saa häntä ymmälle:

Rimpiläinen, suustaan sujakka talonisäntä, ei voinut vastustaa kiusausta hiukan haastatella Hämeen miehiä.

"Terve tuloa voan, ja onneksi!" sanoi hän nostaen kohteliaasti hattuaan. "Kun meistä tulloon noapurit, niin tekköo mieli tieustoo että kumpi teistä nyt on se Hovin uus herra?"

Hän pani erikoisen painon "herra" sanalle. Lähellä seisovat kääntyivät päin pidätetty naurunpilke silmänurkassa.

"Eihän m e i s ä ole yhtään herraa", myhäili Uutela hiljakseen silittäen korvallishiuksiaan lakinreunan luota. Hänkin pani erikoisen naurahtavan painon "herra" sanalle ja vilkaisi samalla merkitsevästi Rimpiläisen kädessä olevaan keppiin.

Savolaiset kohauttivat kulmiaan: ohoh! Ja Rimpiläinen, huomattuaan etteivät ukot olleetkaan niin pölkystä veistettyjä kuin päätäpäin näytti, pyörsi notkeasti:

"Talonpoikiahan tässä ollaan kaikki – tarkotin voan että kumpiko se on isäntä?"

"Isännänvirkaan me pystymme vähän joka mies – tavarajunassa tulee vielä kaksi lisää.." jatkoi Uutela hyväntahtoista hymyilyään. "Vaan me vanhemmat tässä olemme aatelleet alotella!"⁴

Lukuun ottamatta petoksen paljastumisen aiheuttamaa mielenjärkytystä Uutela hillitsee aina itsensä ja tuntemuksensa ja johtaa sosiaalisia tilanteita, milloin haluaa. Hänen tunnollisuutensa on nimenomaan moraalista ryhtiä, joka nousee oikein elämisestä:

Uutela kuunteli hartaasti, sillä se oli hänenkin mielestään kauniisti puhuttu. Mutta omassa uskossaan hän oli järkähtämätön.

"Niin, niin, kaikkihan se tietysti hyväksi on", päätti hän nouslessaan. "Mutta siihen minä sentään vahvimasti luotan, että kun vaan ei tee koskaan vääryyttä, niin totta sitten täytyy hyvin päätyä."⁵

Uutelan helläluontoisuus on osaltaan vanhuuden esille nostamaa, mutta ennen kaikkea Savoon siirtymisen aiheuttamaa ikävää hämäläiseen kotikylään:

Uutela ei voinut enää itseltään kieltää, että häntä vaivasi ikävä. Hän ei tiennyt itsekään mitä hän oikein ikävöi – se vain oli syntynyt tuon pitkän äänettömän silmäyksen aikana, joka käsitti aidat, sarat, ja ojat, puut, kivet ja ladot, talot savuavine piippuineen tai hiljaa höyryävine riihineen, kokonaisen kyläkunnan elämän. Ja kun hän nyt, jäätyään aivan viimeiseksi, näki edessään mäkeä laskeutuvana pitkähkönä kulkueena lampaat ja lehmät ajajineen, kärryt istujineen ja perässä juoksevine hevosineen, niin hän ei voinut enää vastustaa hetken tunnetta.

"Tämä nyt merkillistä on". sanoi hän toisten luo tullessaan hiljaisen värähtävästi. "Niinkuin oltaisiin Abraham ja Lot, ja mentäisiin Kaanaanmaalle."⁶

Uutela ei ilmeisesti ollut luonnostaan erityisen epäluuloinen, mutta joukko kummallisia piirteitä – erityisesti salaperäinen talonmyynti, uuden osto ilmeiseen ylihintaan ja muutto täysin vieraalle seudulle – nosti hyväntahtoisen ja älykkään mieleen epäilyksiä monta kertaa. Hänen kuvitteellisuutensa on paitsi nuorempana unelmia paremmasta tulevaisuudesta, vanhana kuvitelmia uudesta elämästä nuoren talon tyttären rinnalla, elämää, joka nuoruudessa jäi saavuttamatta, ja lopuksi petoksesta johtuvaa ajatusrientoa:

Hän jätti temmeltämisen – ajatukset syöksyivät taas uudelle, kiihottavalle ladulle. Kuka se mies on ollut? Hän itse on elänyt erillään – silloin toinen..! Hänen päätään alkoi huimata ja hänet valtasi outo, kiihottava tunne, joka sai hänen sieraimensa laajenemaan: ikäänkuin hän olisi koettanut n ä h d ä kuinka kaikki tuo oli tapah-

tunut. Ja niinkuin hän olisi nähnytkin – toiset salaisessa yhteydessä, nauravan hänelle petetylle – herra Jumala!⁷

Utelan uudistushaluisuus, joka romaanissa esiintyy lähinnä takautuvana, on taloudellista ponnistelua ja menestystä, joka motivoituu nuoruuden trauman kompensointina:

"... Kyllähän sinä muistat kuinka minä ostin Lumikankaan ja tein siitä talon. Vaan oli siinä, Karoliina, tekemistäkin. Viinapannu porisi melkein yötä päivää, minä itse ajoin Turut ja Porit myymässä, ja pitkäät talviyöt sahata kihnutettiin lankkuja pärevalkean valossa metsässä – en minä niinä vuosina monta yötä Maija–vinaan vieressä maannut. Entäs kun minä sitten ostin Pertun talon, tiedätkös mitä minä silloin aattelin? No, Anttilan ainoa ja te muut, aattelin minä, mitäs te äpästä ja renkipojasta nyt sanotte? Entäs kun minusta tuli U u t e l a n isäntä? No, Anttilan ainoa ja te muut, aattelin minä – jokohan äpästä ja renkipoika alkaisi kelvata!"⁸

Utelan kaltaisen omia tavoitteitaan asettavan ja ne saavuttavan henkilön on oltava kotrolloitu, itsevarma ja itseriittäinen, koska muutoin kovat päämäärät olisivat jääneet saavuttamatta. Vanhuudessa tuo epävarmuutta outo tilanne, nuori raskaana oleva vaimo ja sen aiheuttamat sosiaaliset ja moraaliset paineet. Vanhuudessaan Utela myös sitoutuu enemmän toiseen ihmiseen. Nuori vaimo jää tunteen tasolla kohtaamatta, mutta sisar Karoliina on hänelle tärkeä ihminen:

"...Täytyyhän äpästäin pitää yhtä."⁹

Toinen tärkeä ihminen oli Keskitalon tytär Hanna, jolla on keskeinen, eräänlainen papittaren osa Utelan sisäisessä kypsyämisessä:

Mutta kun Hanna, ensi kertaa sen jälkeen hänet tavatessaan, katsoi niin vilpittömästi silmiin ja ikäänkuin yhä toisti: kärsikää, kärsikää, Jumala auttaa niin hän ajatteli: ehkä hän sen ymmärsi.

Ja niin heidän välilleen syntyi varma suhde – isän ja tyttären suhde. Tai enemmänkin: niinkuin tuo hento tyttönen olisi tahtonut sovittaa mitä muut olivat rikkoneet.

Kun he tulivat toisiaan vastaan, niin he aina sanoivat ohimennen jotain – katseilla. He ymmärsivät niin hyvin toistensa katseista kaikki.¹⁰

Utelan käytännöllisyys on – paitsi maanviljelijän yleistä käytännön asioiden osaamista – myös toimeenpanevaa kykyä, joka ilmenee usein vaivalloisen muuttomatkan aikana:

...Utelan asukkaat olivat sitä vanhaa juurta, joka pystyi itse tekemään mitä tahtoi.¹¹

Utelaa elähdyttää voimakas maahenki, joka ilmenee komeassa, vuosikymmenien aikana usein siteeratussa marraskuisessa kyntämiskohtauksessa.

... Aura vapisi, mutta viilu kääntyi jotta lumi tuprahteli. Hevoset alkoivat höyrytä, mutta se vain kaunisti asiaa – tätä Suomen peltojen uljainta näkyä, kun mies kulkee kuin kuningas, ohjokset juoksevat vallan rihmoina niskalta ja hevoset jännittyvät etunojooon kuin hyökkäävät vaakunakotkat, kaikki maaemon avautuvaan poveen lujasti jalkansa varaten.¹²

Linnankosken Pakolaisten Juha Utela on kansallisen uusromantiikan hahmo, jossa on ihannoidun kansanhmisen piirteitä.¹³ Tolstoin anteeksiantamuksen oppiin ja Järnefeltin Maaemon lapsien kuolevan Kinturin Janneen on yhtymäkohtia Utelan viimeisissä vaiheissa.

Pakolaiset-romaanin keskeinen teema, itsensä voittaminen ja rauhan löytäminen anteeksiantamuksen kautta, sekä rakenne – draamallinen romaani – muodostavat Juha Utelan kuvan veistokselliseksi, kuten Koskimies¹⁴ toteaa. Henkilökuva on nähty monipuolisesti, mutta se ei ole kovin vivahteikas, mikä johtuu teoksen keskeisistä taiteellisista ratkaisuista, teemasta ja romaanin perusrakenteesta. Toisaalta teosta hallitseva teema nostaa Utelan henkilökuvan kaikkien tyyppittelyjen yläpuolelle.

5.1.4. Paloniemen Lauri, Lapin talonpoika

Väinö Katajan romaani *Murheen voima* (1913) kertoo syrjäisen perintötilan isännän, Paloniemen Laurin, tarinan. Hänen isänsä Topias on raivannut talon erämaahan ja antanut henkiseksi perinnöksi ohjeen, jonka mukaan murhe on menestyvän työn kannustin. Poika on käynyt vastoin isänsä neuvoa kansanopiston ja osoittautunut siellä erittäin lahjakkaaksi, oppinut paljon, mutta rakastunut sokeasti orpoon papin tyttäreeseen. Tämä tulee tiettömään Paloniemeen emännäksi, mutta ei sopeudu ja lähtee talosta väen ollessa heinänteossa ja katoaa erämaahan.

Talossa on ollut pienestä pitäen kasvattina orpo tyttö Inkeri, johon Lauri rakastuu. Mutta koska tyttö on kovin nuori, isäntä lähettää tämän vuodeksi karjakkokouluun. Tällä matkalla tyttö kuitenkin tulee vieteltyä. Hän on palaa-massa Paloniemeen, mutta nähtyään isännän hurjan ilmeen syöksyy järveen. Vaimon sopeutumattomuuden aiheuttama murhe oli lamauttanut Laurin toimintatarmon; Inkerin kuoleman jälkeen suru muuttuu voimaksi, joka auttaa häntä toteuttamaan kehittämisunelmansa: kuivattamaan suon kylvöheinälle, rakentamaan uudenaikaisen navetan ja tekemään tien, joka yhdistää Paloniemen maailmaan.

Katajan romaani on kertojakeskeinen; kertoja on kommentoiva tarkkailija. Kertoja ei ole kovin tiedostava kirjailijana. Kertojan etäisyys sisästekijästä on lyhyt samoin päähenkilöstä Laurista. Moraalinen ja psykologinen näkemys on verraten pinnallinen.

Paloniemen Laurin henkilökuvassa painottuvat tavanomaisten talonpoikaisten hyveiden lisäksi teoksen teemasta – suru työn käyttövoimana – johtuva varautuneisuus, vakavuus, ryhmäsidonnaisuus ja helläluontoisuus. Lauri on myös välitön ja eloisa, vaikka nämä ominaisuudet temaattisista syistä jäävät usein piiloon. Kansallisromanttinen sävytys korostaa puolestaan älyllisiä lahjoja ja uudistushalua. Tämä näkyy myös isännän ulkonäössä (liite 1.2) (pitkä ja solakka) ja ulkonäön psykologisoinnissa (hyväntahtoiset kasvot, silmissä lempeä ilme ja suopea hymy).

Paloniemen Lauri on luonteenpiirteiltään pohjoisten seutujen ihannetalonpoika, jonka kuvasta puuttuvat negatiiviset ominaisuudet; kärsimättömyyskin suuntautuu paineena sisäänpäin ilman ulkoista aggressiivisuutta. Hän on luot-

tavainen ja uskoo koulutuksen sekä työn siunauksellisuuteen ja odottaa lapsellisesti löytävänsä vaimonsakin, vaikka järkisyyt ovat vastaan.

Hän ei ole sitten kun läksi Hietanieman rannasta hetkeäkään epäillyt, ettei kohtaisi siinä omaa venettään, ei sitäkään, ettei erottaisi Ailin kengän jälkiä siinä, missä tämä on maalle noussut ja veneen kuivalle vetänyt.¹

Laurin sidokset ihmisiin ovat ihanteellista riippuvuutta nuoresta vaimosta ja Inkeristä, myös suhde edistysuskoa edustaviin kansanopiston johtajaan ja agronomi Peltolaan on läheinen ja syvä. Helläluontoisuus kohdistuu erityisesti rakastettuihin naisiin, mutta se on Laurin yleinenkin piirre. Mieltä kaiveleva epävarmuus ilmenee suhteessa vaimovainaaseen. Hän miettii usein, onko hän itse menetellyt oikein.²

Laurin johtajanominaisuuksille on käyttöä, kun hän joutuu johtamaan isänsä aloittamaa tiehanketta, josta yhdessä koulutuksen kanssa tulee uuden ajan tunnusmerkkejä.³

Laurin kuvitteellisuuskin kohdistuu paitsi ongelmallisiin naissuhteisiin erityisesti maanviljelyn ja tilan kehittämiseen.

Kun Inkeri palaa, on hän jo täyttänyt kahdeksantoista vuotta. Silloin hän jo ymmärtää ja tietää kaikki...

Hänen vilkas mielensä, joka aina kuvaili ja näki edessäpäin kuin elävää elämää, loi nytkin hänen eteensä kauniin kuvan tulevista päivistä. Hän näki heillä olevan uuden navetan, kolmisenkymmentä lehmää, jotka olivat kiiltävän puhtaita, valkoisia nupoja... Hän näki Inkerin toimellisena emäntänä kauniina ja pulskana kävelevän poikki pihan, perässään pieni poika, joka oli Inkerin näköinen...

Susijänkkä oli siroina sarkoina, riihirova vankkana ohrapeltona... Päärakennus oli laudoitettu ja maalattu vaaleanvihreäksi...

Maantie kulki aivan kartanon ohi, tienhaarasta näkyi kilometri-patsas...

Ajoi pihaan hevonen, kyyti...

Kuka on?

Kansanopiston johtaja, vanha ystävä.⁴

Paloniemen Lauri on emotionaalisesti tasapainoinen, hänen elämänsä on tunnollista ja uutteraa. Mies toteuttaa unelmansa tietojensa, käytännön osaamisen ja kovan raadannan avulla. Jäljet näkyvät myös ulkonäössä: hän laihtuu ja

parta muuttuu valkoiseksi. Agronomi Peltolan sanoista kuvastuu kansallisen uusromantiikan ja nationalismin paatos ja agrarismien maahenki:

- Kun tieto ja sivistys, tahto, tarmo ja ahkeruus yhdistyvät, niin tämmöistä jälkeä tulee, puhuu Peltola, viitaten kauas Susijänkälle päin.
- Uusi aika on alkanut nyt kivieliössä, pettu on loppunut, halla pakenee... kivieliön asukkaille alkaa kulta-aika...Sillä maaemo huutaa poikiansa työhön...⁵

Paloniemen Laurin henkilökuva on hieman myöhäsyntyinen kansallisromantiikan ja kansallisen idealismin tyyppimäinen hahmo (Cattellin piirteitä 16, joista 7 varioi). Kuvasta puuttuu psykologinen uskottavuus.

5.1.5. Eteläpohjalainen talonpoikaisjohtaja Erkki Pyydysmäki

Santeri Alkion romaanit Patriarkka (1916) ja Keisaririkos (1923) kuvaavat pohjalaista talonpoikaisjohtaja Erkki Pyydysmäkeä. Edellinen teos käsittelee hänen nousuaan työmiehestä varakkaaksi tilalliseksi ja kunnallismieheksi, jälkimmäinen hänen toimintaansa valtiopäivämiehenä ja paluutaan kunnallispolitiikkaan.

Erkki on Pyydysmäen talon nuorempi poika, joka talon jäätyä vanhemmalle veljelle on joutunut lähtemään rengiksi ja sitten rautatietyömaalle. Veli Sameli on epäonnistuneen emännän takia (oli "juopposukua" ja alkoholisoitui) menettänyt otteensa tilan hoitoon, alkanut juopotella ja velkaantunut. Sameli tarjoaa taloa eläkettä vastaan Erkille, joka ottaa sen vastaan ja onnistuu tekemään siitä vauraan. Hän ostaa myöhemmin appensakin talon.

Patriarkassa on toinenkin merkittävä mies, romaanin nimihenkilö herastuomari Penttilä, joka on eettisesti korkeatasoinen hahmo mutta menettää lopulta hyväuskoisuuttaan tilansa. Vastakohtaa ihanteellisille maanviljelijöille edustaa herastuomarin vävy, kauppias Antti Jaakkola, joka aluksi rikastuu kaupallaan mutta tekee sitten konkurssin ja vie mukanaan tuhoon appensa Penttilänkin talon. Valtiopäivämies Pyydysmäen idoli on Yrjö Koskinen, johon hän luottaa sokeasti mutta pettyy Koskisen myötältyä keisaria helmikuun manifestissa. Romaanin nimi Keisaririkos viittaa Yrjö Koskisen julkisesti paheksuttuun

menettelyyn; hänhän taivutti senaatin enemmistön julkaisemaan helmikuun manifestin asetuskokoelmassa.¹

Kertoja on Alkion romaaneissa kommentoiva, joskus näkemyksiään julistava tarkkailija,² mutta hän ei juuri tiedosta itseään kirjailijaksi; huomattava osa kerrontaa tapahtuu dialogin ja sisäisen monologin kautta. Kertojan etäisyys sisäistekijästä on lyhyt, samoin etäisyys päähenkilö Erkki Pyydysmäestä, joka on monella tapaa kirjailijan alter ego.³ Kertojan sisäiset näkemykset ovat yleensä moraalisesti syvällisiä mutta psykologisesti pinnallisia.

Erkki Pyydysmäki on positiivisesti piirretyn pohjalaisen talonpojan kuva. Tämä näkyy myös henkilön ulkonäöstä: kolme kyynärää pitkä, teräksenharmaat silmät, väkevä leuka ja leveät hartiat. Hän on menestyvä talonpoika, jonka onnistuminen johtuu omasta kelvokkuudesta. Pyydysmäki on maahengen läpätunkema:

Erkin sydämessä jysähtää suuri tunne: maata pitää saada.. Minä..
m i n ä t a h d o n kyntää omaa maatani!⁴

Vihkiminen toimitettaisiin kohta kuulutuksen jälkeen, jolloin Sanna siirtyisi Pyydysmäkeen. Asiain tälle kannalle tultua, alkoi kumpaisenkin veressä polttaa kiihkeä himo käydä Pyydysmäen uinuneita maita herättelemään.⁵

Talonpojan menestys perustuu kovaan raadantaan. Kaupalla rikastuminen on moraalisesti kyscenalaista ja johtaakin Testamentti-romaanissa lopulta varakkoon. Suhde työntekoon saavuttaa romaanissa suorastaan hurmoksellisia piirteitä:

...Lukemattomat kesäiset yöt kuluivat pelloilla silloin, kun palvelijat ja lapset nukkuivat. Luonto, kesä ja elämä ikäänkuin vaativat tätä tullakseen tyydytetyiksi. Ja oma mieli suopui siihen niin, että vasta tällainen ylimääräinen ponnistelu tuntui tuottavan kaivatun tyydytyksen ja työn ilon sellaisena nautittavana juhlatunnelmana, jona se sitten ilmestyi sieluun kun suuri ponnistus oli vienyt tarkoitettuun voittoon.⁶

Cattellin piirteiden mukaan arvioituna alle kolmikymmenvuotias Erkki Pyydysmäki (taulukko 8) on käytännöllisen älykäs, itsensä hallitseva ja kurinalaisesti elävä, johtava, tunnollinen, uudistushaluinen, perheeseensä sekä suo-

men kieleen ja kansaan voimakkaasti sitoutunut ihminen. Erkin älykkyys ja laskelmallisuus tulevat esille hänen arvioidessaan selviytymismahdollisuuksiaan nimismiehen tuodessa vanhoja velkakirjoja:

... Hän laski summassa, että jos nimismiehellä ei ole muuta kuin tuhannen markan ulosmittuut, ne hän voi järjestää. Jos eivät ne nouse yli kahdeksan, – ei, y h d e k s ä n sadan, se merkitsee, että hän selviytyy niistä helposti..⁷

TAULUKKO 8 Erkki Pyydysmäki (Alkio, Patriarkka 1916)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A	varautunut	*	A+	seurallinen	*
B-	tyhmä		B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva		E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	*
G-	häilyvä		G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	**
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	**
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	**	M+	kuvitteellinen	**
N-	välitön	*	N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen		Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen		Q ₄ +	kärsimätön	**

Piirteitä yhteensä:	16
Varioivia piirteitä:	9

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- maahenkinen
- raitis
- voimakas
- kunniatuntoinen
- intomielinen raataja

3. Henkilön ulkonäkö:

- pituus kolme kyynärää
- teräsharmaat silmät, väkevä leuka
- jykevät leukaperät ja hymyyn taipuvat silmät
- "leveät hartiat ja astunta hyvä"

Erkki Pyydysmäen uudistushaluisuus tähtää aluksi omaan maahan ja ta-
loon, sitten viljelytapojen uudistukseen (uudentyyppinen aura), uudisraivauk-
seen, suon kuivatukseen ja urakkatöillä talouden kohentamiseen. Kun talous on
vankka, huomio kiintyy kunnallisiin ja valtakunnallisiin kysymyksiin, lehtiin ja
hyödyllisiin kirjoihin, kansallisuusaatteen ja suomen kielen edistämiseen, kan-
sakoulun ja kansanopiston perustamiseen, kaikkien lasten kouluttamiseen, jopa
ajatukseen itsenäisestä Suomesta. Taloudellisen hyödyn tavoittelu hallitsee
hänen ajatteluaan, mutta vanhempana hän alkaa ymmärtää nuortenkin valis-
tusharrastuksia, nuorisoseura-aatetta jne.

Pyydysmäen kurinalaisuus näkyy raittiina, ahkerana ja säästäväisenä elä-
mänä. Hänen kuvitteellisuutensa ja uudistushalunsa yhtyvät: hän suunnittelee ja
toteuttaa monia maatalouteen liittyviä ja taloudellista hyötyä tuottavia uudis-
tuksia.

Erkki itse uskoi, että aura, jota hän piteli, oli työase, jota ilman
maanviljelijän hänen käsityksensä mukaan oli mahdotonta enää tulla
toimeen. Etelästä tulonsa jälkeen, suunnitellessaan omia maanvil-
jelystuumiaan, ei mikään työkalu ollut siinä määrin ollut keskeisenä
hänen mielessään kuin kääntöaura. Siellä kartanossa oli monena
iltana, kun työt olivat päättyneet ja iltanen syöty, mennyt vielä pel-
lolle katselemaan kääntöaurain mahtavaa jälkeä. Se oli vaikuttanut
mieleen niin kummasti, että yksin seisoessaan ja katsellessaan noita
aurauksia, mielikuvitus aina lensi tänne Pyydysmäen maille...⁸

Erkki Pyydysmäen sidonnaisuus perheeseen ja sukuun on voimakas; se
sisältää usein helläluontoisuutta. Erityisesti valtiopäivämiehenä hän kokee riip-
puvuutta Suomen kansaan ja kieleen sekä fennomaanien edusmieheen Yrjö
Koskiseen; viimeksi mainittu suhde näyttää joskus kritiikittömältä. Esimerkki
ryhmäsidonnaisuudesta on suhteesta vaimoon.

...Erkin mieli oli hyvä siitä että Sanna tuli. Tämä huomaa sen
kyllä, laitellessaan aatraansa. He eivät paljoa juttele, mutta toisiinsa
katsoessa on silmissä lämmin loisto. Kyntävät kumpainenkin pel-
toansa.⁹

Erkin tunnollisuus on yleistä moraalista nuhteettomuutta sekä vastuuta
asioista ja ihmisistä. Esimerkkinä suhde nuorena kotitaloon ja myöhemmin
veljeen:

...Mutta elämän ehdoton nuhteettomuus, tahrattomuus oli aina ollut Erkki Pyydysmäen vaatimus.¹⁰

...Aikoinaan oli Erkki veljeä palvellut ruokapalkoilla useita vuosia ja silloin tulivat maat ainakin jotenkuten kylvöön.¹¹

...Hän osti veljeltään talon irtaimistoiheen, elukkoineen, sitoutui maksamaan kolmannelle tuhannelle nousevat velat ja Samelille elin-kautisen eläkkeen...¹²

Pyydysmäen moraalinen nuhteettomuus nostaa hänet myös kunnallisiin ja valtiollisiin tehtäviin. Toisaalta hänen myötätuntonsa itsenäistyviä torppareita kohtaan vie osaltaan häneltä talonpoikien luottamusta ja pudottaa hänet myöhemmin valtiopäiviltä. Tunnollisuus, kurinalainen elämä ja emotionaalinen tasapaino heijastuvat myös kunniantuntona, vahvana itsetuntona ja ylpeytenä:

Siinä ne nyt parveilivat kyläläiset, sataisin silmin, ja hän, Erkki, piteli auransarvista. Jos nyt epäonnistuu, menee hänen kunniansa.. Erkki tunsi sen. Eikä kunnia mene yksin itsetuntoiselta mieheltä, se vie muutakin mukanaan.. Ellei hän itse pysty auraa ajamaan, mitä hän maallakaan tekee!¹³

Erkki Pyydysmäki on kotiseutunsa johtohahmo, jolla on henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuvaa nostetta sekä karismaa. Esimerkkinä nimismiehen arvio nuoresta Pyydysmäestä hänen tuodessaan karhuttavia velkakirjoja:

Mutta nyt oli Erkin koko ilme jo niin jäykkä ja härkäpäinen, että nimismies Nyström vaikenä puolustuksessaan. Hän ei ollut usein seisonut tuollaisen katseen edessä. Se ei ollut uhkaava, mutta sitenkin siitä ikään kuin kihosi omituisen voimakas, velvoittava vaikutus. Onpa omituinen mies! Jykevät leukaperät ja hymyyn taipuvat silmät.

...Nimismies löysi uudelleen itsensä neuvottelijana Erkin edestä.¹⁴

Erkki on yleensä järkevän rauhallinen henkilö eikä ota turhia riskejä. Nuorena hänen itsehillintänsä pettää vain kerran tärkeässä tilanteessa. Se tapahtuu silloin, kun hän pyytää talollinen Ylistä takaamaan velkojaan ja tämä epäilee Erkin mahdollisuuksia pysyä talollaan, koska velikin oli velkaantunut:

Erkki nousi lähteäkseen. Toinen kielsi ja tarjosi rommiryypyn. Olisi tehty kahviplöröt, mutta Erkillä taisi olla kiirutta. Seisoaltaan jutteli Ylinen:

- Joka menee takaamaan, se menee maksamaan.
- Ei pidä sitte mennä! sanoi Erkki syvällä rintaäänellä.
- Älä, kuule, nuorimies, komeile kesken. Köyhän täytyy olla nöyrää, eikä siitä pääse hyväkään. Mutta tulen minä sinua takaamaan jonkun sata markkaa.
- Ei pidä tulla!
- Tuota, rupeatko..
- Ei pidä tulla, naapuri! Minä en ole kerjuulla.. Muista mun sanani!

Erkki käänsi leveät hartiansa, röyhistelivät niitä hieman ylimielisesti ja lähti pois.¹⁵

Erkki Pyydysmäki on myös rohkea, vaikka tämä ominaisuus tuleekin tavallisesti vain piilevästi esille uskaliaiden tavoitteiden ja riskinoton kautta.

Yli viisikymmenvuotiaan Erkki Pyydysmäen kuvassa on joukko negatiivisiakin piirteitä. Hän on ehdottomasti raitis, mutta samalla katkera moralisoija. Hän ei ymmärrä uutta kaunokirjallisuutta (esim. Juhani Ahon Yksin on hänestä turhaa kirjallisuutta)¹⁶ vaan ajattelee pelkästään hyötyä. Taloudellisuus saavuttaa joskus saituuden asteen. Herra- ja pappisviha tulevat vahvana esiin. Fenno- mania on saanut hänestä voimakkaan kannattajan. Poliittisesti hän on sitoutunut vanhoillisiin Yrjö Koskiseen ja Agathon Meurmaniin sekä lukee Suometarta. Vallan lisääntyttä ja sosiaalisen palautteen heikennyttä ivallisuus ja katke- ruus tulevat joskus itsehallinnan läpi:

- Niin, mutta kaupassapa ihmisten luonne tulee ilmi, selitti rouva kovalla äänellä, niin että ympärillä kulkevat kiinnittivät siihen jo huomiota. - Erittäin torikaupassa. Minä näen läpi jokaisen ostajan.

- Epäilemättä!

Pyydysmäki naurahti sellaisen pienen kiekauksen, jonka Jaakkola tunsu hyvin vanhoilta ajoilta ja jonka kotikylässä tiedettiin merkit- sevän syvintä ivaa.¹⁷

Mieli oli perin katkera. Kansan pimeys koski sydänalaan. Vilahti mielessä kaamea kysymys: onko sittenkin taistelu tämän kansan oikeuden ja vapauden puolesta turha? ...¹⁸

Kuten useimmat voimakkaat ja tavoitetietoiset ihmiset, Pyydysmäkikin on perusluonteeltaan kärsimätön. Vanhenevan miehen itsehillintä joutuu kovalle koetukselle ja pettää, kun kasvattitytär Lissu purkaa kihlauksensa talollisen

pojan kanssa, vaikka kuulutukset on jo aloitettu. Toinen tyttö odotti sulhaselle lasta.

Pyydysmäki joutui kuohuksiin. Hän syytti Yrjön vanhempia, jotka jumalisuudesta huolimatta eivät ole kasvattaneet poikaansa ihmisten tavoille. Ja Lissua hän syytti siitä, että tämä oli tehnyt sulhaselleen kiusaa eikä laskenut viereensä, kuten paikkakunnan yleinen tapa on, eikä mennyt jo aikaisemmin naimisiin, kun kerran aikoi.

– Mitä siitä saattoikaan muuta tulla kuin tällaista! Pyydysmäen tuomio tuntui tytöstä musertavalta.¹⁹

Erkki Pyydysmäen henkilökuvassa näkyvät monien viime vuosisadan aatesuuntien vaikutukset. Hän on vakaumuksellinen kansallisuusaatteen ajaja ja fennomaani. Hänen talonpojan ihanteensa vastakohtana ovat virkamiehet ja kauppiaat:

Niin sai mies oppineeksi kansallistajunnan aakkoset. Selvimpänä kohosi hänen tajunnastaan jonkinlainen kirkastettu talonpoikaisihanne suomalaisen kansallisuuden varsinaisena edustajana. Virkamiehet ja kauppiaat olivat jo jotenkin sekaantuneita, niissä oli tottumustensa, käytöksensä, elämänkäsityksensä ja mielitekojensa puolesta jo ruotsalaista herrasvaikutusta.²⁰

Juuri näihin aikoihin sattui kansallisen heräämyksen aaltoliike kulkemaan yli paikkakunnan, ja Erkki Pyydysmäki joutui sen vaikutuspiiriin. Vääräys, jota ruotsalaisuuden ylivalta Suomen virastoissa ja kouluissa merkitsi, oli vaurastuvan talonpojan silmissä niin räikeä, että hän niihin aikoihin olisi tuntenut olevansa valmis mihin tahansa kukistaakseen sen.²¹

Keisaririkos–romaanin nimi viittaa tsaari Nikolai II:n antamaan Helmi-kuun manifestiin. Pyydysmäki on aikaisemmin suhtautunut venäläisiin viileän laskelmallisesti. Kun Yrjö Koskinen kannattaa maltillista suhtautumista Helmi-kuun manifestiin, Pyydysmäki pitää häntä ensin petturina mutta taipuu sitten vaimonsa käsitykseen siitä, että parhaatkin ihmiset voivat erehtyä. Pyydysmäen suhde venäläisiin on jo vähän aikaisemmin muuttunut hillittömäksi ryssävihaksi:

Kiristelköön vain ryssä hampaitaan. Ei se perustuslaeista lopul-takaan mihinkään pääse. Ne sitovat sitä maailman edessä. Hyvät ne aikoinaan osattiinkin saada, ne Suomen ja ryssän sopimuskirjat! Kun

tässä nyt hiljalleen herätään puoltamaan omaa kansallisuutta, niin..Aina mennään eteenpäin.²²

Tässä ehkä henkii samalla juuri itsenäistyneen maan uho; romaanin kuvaamat historialliset tapahtumat olivat jo parin vuosikymmenen takana.

Alkion romaaneilla ja Erkki Pyydysmäen henkilöllä on runsaasti yhtymäkohtia aikansa aatehistoriallisiin virtauksiin ja kirjailijan persoonaan. Raittiusliikkeeseen viittaa Pyydysmäen ehdoton suhde alkoholiin myöhempinä vuosinaan. Agrarismia kuvastaa maahenki ja yritteliäisyys²³, alkiolaisuutta, mm. muuttuva suhde torpparikysymykseen. Regionalismia on paitsi teosten miljöö myös henkilöiden pohjalaisuus. Erkki Pyydysmäen hahmossa on myös tolstolaisuuteen viittaavia piirteitä, mm. seksuaalisen puhtauden vaatimus, oman ruumiillisen työn arvostus ja maaseudun luokkaerojen kaventaminen. Toisaalta hänessä on voimakkaasti tämän opin kanssa ristikkäisiä ominaisuuksia, kuten kansallisuusaatteen painotus.²⁴ Darwinismi tulee perinnöllisyyden muodossa esille.²⁵ Herra- ja pappisviha taas ovat suomalaisen realismin tunnuspiirteitä.²⁶ Herravihalla on Etelä-Pohjanmaalla myös pitkät maakunnalliset perinteet.

Kansankirjailijan ja yhteiskunnallisen vaikuttajan Alkion teokset ovat verraten laajoja (yhteensä 620 sivua) ilman draamallisia kärjistyksiä, joten kirjan rakenteesta ei seuraa merkittävää rajoitusta henkilökuvaan. Patriarkassa Erkki Pyydysmäki on alkiolaisen aatteen tulkki, mutta psykologisesti epäuskottava. Keisaririkoksen henkilökuva ei myöskään vakuuta. Se vaikuttaa enemmän kirjalliselta mielikuvalta kuin elävältä ihmiseltä, kuten V.A. Koskenniemi sen arvioi.²⁷

5.1.6. Lakeuksien lukon Tuomas Kantola

Artturi Leinosen Lakeuksien lukko (1920) kuvaa yli 60-vuotiaan isännän Kantolan taistelua Lohikosken kartanon patruunaa Adleria vastaan. Samalla se on taistelu vanhan ja uuden ajan välillä maaseudun murrosaikana 1800-luvun puolivälin jälkeen. Kartano on rakentanut rautatehtaan ja yhdistellyt – joskus kyseenalaisin keinoin – torppia ja pikkutiloja kartanon tiluksiin. Romaani on täten myös tarina seudun valtapiiriasta. Toisaalta kartano edustaa edistyksestä maataloutta, koska se harjoittaa heinäviljelyä ja kasvattaa uutta nautakar-

jarotua. Adler haluaa ostaa myös vanhan perintötilan Kantolan tai ainakin siihen kuuluvan osan Umpinevasta, jotta kartano voisi kuivattaa suon. Kantola, joka näkee kartanon kaikki puuhut kyseenalaisina, ei suostu suonkaan myyntiin vaan rakentaa sinne padon. Vesi nousee myös kartanon puoleiseen osaan ja paikalle muodostuu järvi.

Padosta, lakeuksien lukosta, tulee kahden aikakauden (kahden maailman: suomalaisen agraariyhdistyskunnan ja ruotsinkielisen, nousevaa teollisuutta edustavan kartanon) välisen taistelun symboli. Kun Adler menettää kohtalon oikeutta – pankki tekee konkurssin, kolme kartanon laivaa haaksirikkoutuu – valtansa ja kartanonsa, yli 70-vuotias ukko Kantola hakkaa padon auki mutta tuhoutuu varomattomuuttaan samalla itse. Maaseutumainen elämänmuoto voittaa ja uusi edistysellinen talonpoikaiselämä jatkuu kiistakumppaneiden poikien aikana.

Tässä draamallisessa romaanissa kertojan etäisyys sisäistekijästä on moraalisesti ja fyysisesti lyhyt (puolustaa sekä edistystä että Etelä-Pohjanmaan talonpoikaa). Kertoja ei ole aivan läheinen kummallekaan tarinan päähenkilölle Kantolalle ja paronille vaan ymmärtää molempia. Kertojan moraalisissa näkemyksissä on enemmän syvyyttä kuin psykologisissa.

Kantolan isäntä on "suora kuin kuusinen seiväs", kuten Ilkan Sameli häntä kuvaa maaherran luona käynnin jälkeen. Kantola on varautunut jurrikka, jonka emotionaaliset mielenpurkaukset ovat tarkoin hallinnassa. Hän on vanhanakin yhä tilanteiden johtaja, rohkea, ja kovaluontoinen, itsevarma ja laskelmoiva. Hän epäilee kartanonherroja ja muita säätyläisiä (nimismies, pappi, maaherra) ja heidän pyrkimyksiään. Hänen vanhoillisuutensa on pitäytymistä entisiin maanviljelysmenetelmiin ja siihen liittyy voimakas talonpoikien edun ajaminen. Kantolan etu on hänen mielestään sama kuin pohjalaisen talonpojan paras. Itseriittoisena henkilönä hän ei liikoja toisilta kysele, vaan pitää itsestään selvänä sitä, mikä hänestä on oikein. Luonteeltaan Kantola on kärsimätön, mutta elää äärimmäisen uutteraa ja kontrolloitua elämää. Ulkonäkö korostaa henkisiä ominaisuuksia: hän on roteva, kumarahartiainen, vaaleain kulmakarvain kaihteessa kipenöivät pienet harmaat silmät terävinä.

Vanhuus vaikuttaa henkilökuvaan tuoden huonon omantunnon aiheuttamaa epävarmuutta. Kantola mietiskelee ratkaisujensa oikeutusta, ja mietiskelyyn sekoittuu hellämielisyyttä. Kantola on hyvin moraalinen mies, joka katsoo yleensä tehneensä oikein, myös Jumalan näkökulmasta arvioituna.

Cattellin piirteiden mukaan tarkastellen (liite 1.3) Kantolasta tulevat esille emotionaalinen tasapainoisuus, rohkeus ja luontainen johtavuus. Esimerkki on tilanteesta, jossa nimismies käskää Kantolaa sillalle jääpatoa särkemään, vaikka kysymyksessä on tämän mielestä "kartanon asia".

Samassa on vallesmanni Kantolan ääressä.

– Ukko, sillalle! ärjäisee hän.

Kantola katselee koskea. Ei liikahda, ei ole kuulevinaan.

Jo vetäisee vallesmanni jälleen pamppunsa ja heilauttaen sitä Kantolan edessä karjuu:

– Etkö kuule kun käsken! Nyt on kiire!

Samassa on Kantola kouraissut kiinni ruoskansiimasta, ja kruununmiehen tempoilusta huolimatta se pysyy siinä kuin pihdissä.

– Ei ole mitään kiirettä! ärähtää Kantola, vaikka pauhinan vuoksi sitä tuskin vallesmanni kuulee. Mutta hän näkee harmaitten silmien pahaennustavan tuikahtelun ja paljon lauhkeammin virkahtaa:

– No jää sitten, vanhahan jo oletkin tuonne lähtemään. Hellitähän pois piiska!¹

Kantolan rohkeus ja itsevarmuus ilmenevät monella tavalla. Esimerkki keskustelusta nimismiehen kanssa maaherran luona nimismiehen syyttäessä isäntää valehtelusta:

– Ei ainakaan tuollainen mies, yksi lääsmannipahanen pysty minusta koskaan valehtelijaa tekemään! Kuin kukon helttä punoitti vallesmannin julkipuoli hänen tiuskaistessaan:

– Sinä... sinä ukonrähjä! Kuinka sinä uskallat puhua!

– Uskallan! Kantola nauraa tirisi, löi molemmat kämmenet päällekkäin polvelle ja sanoi:

– Uskallanhan minä!

Maaherra seiso i enemmän ihmeissään kuin suutuksissa...²

Kantola on voimaihminen, joka yli kuusikymmenvuotiaanakin uhkaa raa'alla ruumiinvoimalla padonpurkajia.³ Hän on kuitenkin aina käyttänyt voimiaan vahvan yliminän ohjaamana. Hän on äärimmäisen tunnollinen ja hoitaa Jumala-suhdettaan omilla selväpiirteisillä ehdoillaan.

Oli toisinaan näinä viime aikoina tullut niin kummallisia ajatuksia mieleen monista asioista, Jumalastakin. Ei ollut ennen sellaisia ollut. Mitäpä siinä piti olla ajattelemista, kun maksunsa maksoi ja kävi ripillä kynttilänaikana ja heinänteon edellä niinkuin muutkin. Ja

kelvata piti sekin, ettei Kantola antanut koskaan talossaan korttia pelata, eikä paljon kiroiltukaan, suutuspäissä joskus, ja silloinhan se ei perin painava synty ollutkaan. Jumalalla ei siis pitäsi olla mitään erityistä Kantolaa vastaan.⁴

Kantolan itsehillintä siis yleensä kestää, vaikka hän onkin perusominaisuuksiltaan kärsimätön. Emotionaalinen tasapaino joskus järkkyy, erityisesti silloin, kun vakiintuneet sosiaaliset asetelmat uhkaavat muuttua. Esimerkki tästä ja kovaluontoisuudesta isän tavattua tyttärensä ja kartanon pojan epäonnistuneen veneretken jälkeen saaresta:

- Vai olet sinä ruvennut - vai on sinusta tullut - portto!! Ja tuon - tuon! Vihasta suunniltaan kohotti Kantola airon ja iski tyttärensä. Vaistomaisesti yritti Annikka torjua, lyönti sattui olkapäähän, Annikan jalka livetti ja hän kaatui isänsä eteen.

Ennenkuin Kantola ennätti iskeä uudelleen oli Harry harpannut paikalle, tempaissut airon vimmaan kiihtyneeltä ukolta ja seiso nyt isän ja tyttären välissä.

- Hulluko te olette, aijotteko tappa tyttärenne!
- Herrain huora ei ole minun tyttäreni!⁵

Kilpailijan, patruunan, ajauduttua vararikkoon Kantolakin alkaa sulaa. Hän oli ostanut kartanon pakkohuutokaupasta patruunan tuolin, vallan symbolin, vastoin patruunan toivetta. Hän käy kärejä itsensä kanssa, tunnoissa häilähtää jo hellämielisyyttä, katumustakin:

... Oli muuan toinen ajatus yhä uudelleen sukeltaunut esiin, vaikka koetti Kantola sitä torjuakin: vie tuoli takaisin sinne mistä sen saitkin! Mistä lie alkunsa saanutkaan tuollainen ajatus? Kenties siitä suuresta vaskisolkisesta kirjasta, jota oli näihin aikoihin joka päivä Kantola lueksinut. Vieraalta se kuitenkin hänen mielessään tuntui, ja siksi hän yritti sitä sieltä karkottaa.

Mutta ei se lähtenyt.

- Olethan voittanut, se sanoi. - Se vanha mies, jonka taholta ei sinulla ole enää mitään pelättävää, hän haluaisi tuon tuolin. Sinä et sitä tarvitse, se on sinulle vain vahingollinen, se muistuttaa vihasta ja taistelusta, joka on ollut, mutta jota ei enää tarvita. Vie se takaisin!

Mutta vielä oli ohjissa entinen Kantola.

- En vie! - ärjäisi. - Ja jos vienkin, niin koskeen heitän!

Niin oli käynyt päivä päivältä. Ja tuoli seiso yhä paikallaan ikkunanpielessä.

Tänä iltana se eilispäivien ajatus sai jälleen uutta pontta.

– Vie pois tuoli! – sanoi. – Joudut sukulaiseksikin heidän kanssaan, tahdot tai et. Ja sinä olet vanha mies. Joutaisit jotakin Jumalan mielenkin mukaan näinä ehtoohetkinäsi.⁶

Kantola on ihmissuhteissaan äärimmäisen varautunut ja vakavakin eikä pysty monimutkaisissa tunnetilanteissa joustamaan. Tietyllä tavalla hän on tunne-elämältään jähmeä. Esimerkki sovinnonteosta patruunan kanssa ilmaisee tätä muuntumisen vaikeutta.

Ehtiessään puiston laitaa kuuli hän askelten narsketta edestäpäin, ja samassa ilmestyi sivukäytävältä itse patruuna. Hän asteli hiljaksen, pää painuksissa, eikä huomannut Kantolaa ennenkuin tämä oli ääressä ihan. Molemmat miehet seisahtuivat ja tuijottivat tuokion toisiinsa.

– Kas... Kantola! Miten te näin myöhään?

Kantola mutisi jotain vastaukseksi ja aikoi kävellä eteenpäin. Mutta toinen asettui hänen tielleen.

– Kantola, odottakaahan hiukkasen. Olemme olleet naapureina... monta vuosikymmentä, eikä ole... ei ole ollut naapurisuhteita ihan... ihan parhaimpia. Mutta ehkä voimme kuitenkin erota sovinnossa... vai miten, Kantola? Minä lähden kohta Ruotsiin, ja voi käydä etten enää palaa... Hyvästi, Kantola!

Patruuna astui askeleen lähemmäksi ja ojensi kätensä. Mutta ei tarttunut Kantola siihen. Eipähän siksi, että olisi tahtonut mitään isompia vihoja enää kantaa, mutta ei sittenkään osannut tarttua tuohon ojennettuun käteen, – nousivat taannoisvuosien tapahtumat unhosta esille – ei ollut se musta kerä sydänpohjalla vielä sulanut... Liian usein oli käsi nyrkkiin pusertunut tuon miehen nähdessä, niin ettei osannut avautua vielääkään.

– Enhän minä tässä vihoja, saavat kyllä jäädä... hyvästipä vain, – jupisi Kantola lähtien kävelemään rantaa kohti.

Niin erosivat naapurit.⁷

Kantolan epäluuloisuus kohdistuu ihmisiin yleensä, mutta erityisesti kartanonherroihin, virkamiehiin ja säätyläisiin. Esimerkki maaherran kanssa käydystä keskustelusta, jossa hän pian tulee sellaiseen käsitykseen, ettei tulisi saamaan oikeutta:

Kantola vaikenä. Hän ei mielellään vastannut tuohon kysymykseen. Tiedetäänhän se, ettei korppi korpin silmää ---, molemmat kun ovat herroja...⁸

Kantola on sekä ryhmäsidonnainen että itseriittoinen. Sidonnaisuus on osin pääteltävissä vain tapahtumien kulusta. Hän on itseriittoinen ihminen, johon toisen on erittäin vaikea vaikuttaa. Mutta toisaalta hän on vahvasti sitoutunut pohjaiseen talonpoikaistoon ja ottaa suuria riskejä sen etujen puolustamiseksi. Hän on sisäistänyt sen edut.

Kantolan laskelmallisuus liittyy hänen käytännölliseen älykkyyteensä. Äly ei tule sosiaalisessa keskustelussa esille, mutta se näkyy ratkaisujen järkevyytenä. Laskelmallisuuden esimerkkinä on Rämäkön matkan maksaminen Pietariin keisarin luo. Kantola arvelee rahan ehkä menevän hukkaan, mutta, "eipähän tuo satoja vie jos ei tuokaan..."

Kantolan henkilökuvassa näkyy kansankuvauksen traditio (yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vaatimus, epäsosialisuus ja individualismi). Realismia on paitsi kuvaus yleensä, erityisesti säätyläisviha ja tyyppien käyttö. Keskeinen agraristinen ajatus on maaseutumaisen elämänmuodon puolustus tehdasta vastaan. Herännäisyys ilmenee voimakkaan ja kapinallisen Kantolan hahmossa alistumisena Jumalan tahtoon raekuuron jälkeen sekä jännitteenä talonpojan ja sivistyneistön välillä.⁹

Romaanin teema ja rakenne – draamallinen romaani – vaikuttavat henkilökuvaan. Järkälemäinen pohjalainen, talonpojan ja laajemminkin maaseudun elämänmuodon puolustaja on selväpiirteinen tyyppi (Cattellin piirteitä 16, 7 varioi), josta hienovaraiset piirteet puuttuvat. Kantolan Tuomaassa on uskonto-suhteen erosta huolimatta samantapaista luonteen kovutta ja peräänantamattomuutta kuin Vilhelm Mobergin agrarismien puolustajassa Ulvaskogin Adolffissa.¹⁰

5.1.7. Ruuhiniemen Santeri, "täydellinen" isäntä

Auni Nuolivaara voitti vuonna 1936 kustannusosakeyhtiö Otavan romaanikilpailun teoksellaan Paimen, piika ja emäntä. Myöhemmin teos laajeni trilogiaksi, jossa ilmestyivät romaanit Isäntä ja emäntä 1937 sekä Päivä ja ehto 1938.¹ Trilogian aiheena on rusthollarin tyttären Katrin elämäntie piikana talosta toiseen ja lopulta emännäksi suureen hämäläiseen Ruuhiniemen taloon. Päähenkilöt edustavat tyyppillisiä talonpoikaishyveitä: rehellisyyttä, ahkeruutta ja

avioukollisuutta. Katrin äiti oli aikanaan lähtenyt kotoaan kyllästyneenä miehensä jatkuviin syrjähyppyihin ja joutunut ajan tavan mukaan elättämään lapsiaan omalla työllään. Teossarjan tapahtumat ajoittuvat 1800-luvun loppupuoliskolle. Toinen päähenkilö on Ruuhiniemen poika ja sittemmin isäntä, joka nai emäntäpiikansa, siis todellisuudessa varakkaan talon tyttären.

Katrin tullessa Ruuhiniemeen talon isäntä on kuolemansairas ja jättää perinnöksi hänelle, piialle, pyynnön auttaa Santeri-isäntää kaikessa. Lautamies Tervola onnistuu kuitenkin vääryydellä pääsemään kuolinpesän alaikäisten lasten holhoojaksi ja talon todelliseksi isännäksi. Vuosien kuluttua petos kuitenkin paljastuu, Santeri saavuttaa myös muodollisesti isännyyden ja vähitellen arvostetun aseman kotiseudullaan. Trilogian toisen ja kolmannen osan keskeiset henkilöt ovat Katrin ja Santerin lisäksi petollinen holhooja, lautamies ja kauppias Tervola, joka edustaa kieroutta ja pahuutta vastakohtana talonpoikaisille hyveille ja rehellisin keinoin vaurastumiselle.

Nuolivaaran trilogiassa (tutkimukseni koskee toista ja kolmatta osaa) kertoja on tarkkaileva, osittain toimiva kertoja, joka ei paljoa kommentoi. Tapahtumat nähdään monesti nuoren emännän Katrin silmin. Kertoja asennoituu myönteisesti kuvattaviinsa eikä tiedosta selkeästi itseään kirjailijaksi. Kertojan etäisyys sisäistekijästä on läheinen moraalisesti (päähenkilöiden hyveellisyys riippuu heidän yhteiskunnallisesta asemastaan, siitä että he ovat talollisia) ja älyllisesti; fyysisesti sekä ajallisesti se on etäisempi. Kertojan välimatka on lyhyt Katriin, jonka vaiheita seurataan osittain tämän itsensä kertomina, etäisempi Santeriin. Kertojan sisäiset näkemykset ovat psykologisesti ja moraalisesti varsin pinnallisia.

Ruuhiniemen Santeri on positiivisesti nähty talonpoika, jonka kuva muodostuu n. 700 sivun kuluessa. Hän on esikuvallisen emännän Katrin mallikas aviopuoliso. Cattellin piirtein tarkastellen Santeri on verraten tyyppimäinen: 16 piirrettä, joista 10 varioi.

Tarkasteltaessa Santerin hahmoa lähemmin (liite 1.4.) todetaan, että hän on seurallinen ja eloisa, mutta osaa myös tarvittaessa olla taktisesti pidättyväinen ja pitää ihmiset etäällä itsestään.

...Santeri näytti viihtyvän hyvin isännän huoneessa herrojen parissa, jossa näkyi lyövän kättä kaikkien kanssa ja juttelevan vilkkaasti.²

Mutta isä ei puhunut sillä kertaa mitään. Kului päivä iltaan tuskallisen odotuksen vallassa. Tuli lauantai, ja yhä vaikenä Santeri – koskapa tyttökään eivät asiaa uudesta esiin ottaneet. Hän vei heidät isolle suolle asti aita korjaamaan.³

Santeri käyttäytyy harvoin tyhmästi. Yksi esimerkki tällaisesta kuitenkin on, kun hän poistuu kiukuissaan kokouksesta, jossa talon alaikäiselle pojalle määrätään holhooja⁴. Hänen poistuttuaan Tervola saavuttaakin tarkoituksensa. Yleensä Santeri on käytännöllisen älykäs ja laskelmallinen ja kilpailee menestyksellä kieron holhoojankin kanssa. Erinomainen esimerkki on nälkävuoden ajalta, jolloin Tervola yrittää ulosmitata vakavasta sairaudesta toipuvalta Santerilta saataviaan. Santerilla on tarvittavat rahat, mutta hän näyttölee rahatonta ja saa tingittyä summan varsin matalaksi.⁵

Santeri on kärsimätön ja äkkipikainen luonne; hän joutuukin usein hillitsemään sisäisiä paineitaan. Vaikka hän on yleensä emotionaalisesti tasapainoinen, joskus itsehillintä pettää; käyttääpä hän maltin menettämistä tehokeinonakin.

"Jaa minuako haukku?" rämähti siihen Santerin ääni kynnykseltä. Hän oli kaiken kuullut porstuan takaa pienestä pirtistä kovasinta hakiessaan.

"Sus siunatkoon! Jopa nyt rolliksi joudun! Mutta tunnustaa täytyy, koska jo kuulitte, että emäntää varsinkin manasi ja pisteli entisellä piikaamisella ja ylpeydellä!"

"Herra Jumala sitä akkaa!" ärisi Santeri ja suuttui niin, että meni valkoiseksi naamaltaan ja vielä nauroi päälle sitä kamalaa nauruaan, jota talonväki pelkäsi kuollakseen.

Katrikin säikähti pahan kerran kamarissaan ja riensi asiaa silittämään. Hän tuli pirttiin, huitaisi kättään vähäksyvästi ja puheli rauhallisesti:

"Mitäs tuosta! Mitä tuuli kiven taitaa!..."⁶

Santeri on voimakas ja rohkea mies, joka ajaa pitäjäläisten pyynnöstä rikollisiakin. Tämä ilmenee ulkonäössä: Santeri on vahva ja leveäharteinen. Omassa perheessään hän on johtaja, joka saavuttaa samanlaisen aseman myös kotiseudullaan. Vanhemmalla iällä hän määräilee lapsiaan liikaa, mutta tytär tekee isänsä mielipiteestä huolimatta tahtonsa mukaan.⁷ Santerin arvostettu asema johtuu osaltaan hänen uudistushaluisuudesta, joka ilmenee yhteiskunnallisten asioiden tuntemuksena, lapsen kansakouluun lähettämisenä, metsä- ja

tierakennustöiden johtamisena, maanviljelyn monipuolistamisena ja tuotteiden myymisenä.⁸

Santeri on esimerkillisen tunnollinen talonpoika, ja se ilmenee monilla tavoin. Hän on rehellinen ja luotettava, sanansa pitävä mies, joka uskoo Jumalaan. Hän ei moiti vaimoan tyttäristä, vaikka toivookin poikaa, kantaa vastuuta veljestään ja äidistään ja on antelias orpojen holhooja.

Roosa siinä sitten ihmetteli orpojen kohtaloa ja Santerin hyvyttä heitä kohtaan. Ja hän itki katkerasti muistellessaan huolettomia lapsuuden aikoja noiden orpojen isän, Aatu-veljen – sekä pienimmän lapsen äidin, Elviira-siskon seurassa. Tämän saman kurkihirren alla he olivat kaikki leikkineet onnellisina, näillä pihilla juosseet –. Sitten vieras istui äitinsä luona tämän kamarissa, jolla aikaa Santeri käski varata sisarensa rekeen monenlaista ruokatavaraa...⁹

"Kai ne rahallisesti maksaa enemmänkin, mutta ovathan nämä seitsemän veljeni Aatun ja nuorin on siskoni Elviiran lapsi, talollista sukua, joka ilmankin hajaantuu kaikkiin tuuliin, toisille palvelijoiksi! Omatuntoni käskee minun heitä holhoamaan niin paljon kuin suinkin voin."¹⁰

Santerin kuva on Isäntä ja emäntä –romaanissa moraalisesti varsin rikkeen eikä sellaisenaan psykologisesti eikä kirjallisestikaan hyvin motivoitu. Iän myötä perin kontrolloidun miehen kuvaan tulee häilyvyyttä ja samalla enemmän uskottavuutta. Alkaa paljastua inhimillisesti erehtyväinen ihminen. Alkoholisoitunut pappi sanoo tämän ctukätccn Katri-emännällä:

"Ei kukaan ole erehtymätön, ei edes Ruuhiniemen isäntä", hymyili Högman. "Kaikki me vain olemme heikkoja, kun kiusaus tulee."¹¹

Santeri alkaa ottaa alkoholia aikaisempaa enemmän, kun vuokralainen Heinjoki tarjoaa. Hän flirttailee Heinjoen vaimon Matleenan kanssa ja lopulta eksyy kokemattomuuttaan vieraaseen ryyppyseuraan ja hukkaa hevosensakin. Nämä tapaukset ovat kuitenkin poikkeuksia hänen varsin rikkeettömällä tielään.¹²

Santeri on vahvasti sidoksissa vaimoonsa Katriin, isäänsä ja lapsiinsa. Lisäksi hänellä on yhteyksiä sivistyneistöön ja hän tuntee sitoutuneisuutta talonpoikaissäätöyn.

"Siis isäntiä ja emäntiä, arvaan minä", puheli rovasti. Hän teki levottoman vaikutuksen, oli hajamielinen ja hykerteli käsiään. "Minun käsittääkseni vallitseekin nyt kaksi suuntaa eli vastakkaista tuulta: pyrkimys eli suunta sivistystä kohti, joka tahtoo edelleenkin käyttää vanhoja, muukalaisia muotoja, kuten muukalaista kieltä, tapoja, nimiä yms., ja sitten on uusi pyrkimys sivistykseen... Mutta istukaa, hyvät vieraat, olkaa hyvät – kaikkiin mokomin, isäntä on hyvä – isäntiä ja emäntiähän sitä siis ollaan!"

"Niin ollaan – Suomen talonpoikaista juurta ja säätyä vallan", myhäili Santeri istuen. Katri huomasi hänenkin mielensä vähän kuohtahtaneen.¹³

Santeri on varsin käytännöllinen isäntämies, jolla on toimeenpanevaa kykyä monella alalla. Esimerkkinä kainalosauvojen teko:

"Minä teen pojalle sauvat", sanoi hän äkkiä, kävi hakemassa ulkoa tarvepuuta, josta pystyvalkean valossa hakkasi, veisti ja vuoli uskomattoman lyhyessä ajassa sauvan molemmat osat, liitti ne yhteen tukevasti sekä löi rautanaulan kepin alakärkeen.¹⁴

Santerin helläluontoisuus liittyy hänen läheisiin ihmissuhteisiinsa. Esimerkki suhtautuminen henkisesti järkkyneeseen äitiin isän kuoleman jälkeisenä aamuna.

Santeri puhui äidilleen rauhoittavasti ja hyvin hellästi. Nyt oltaihin hiljaa ja annettaisiin rakkaan ja hyvän isän levätä rauhassa.¹⁵

Ruuhiniemen Santeri on siis tyyppimäinen, sääty-yhteiskunnan rakenteisiin lujasti sidottu talonpoika.¹⁶ Hän tekee ahkerasti työtä ja elää moraalisesti, mutta ratkaisevalla hetkellä – Santerin ollessa velkojiensa pahiten ahdistama – ongelman ratkaisee Katrin rikkaan isän lähettämä raha, ei Santerin kyvykkyys (Vrt. Juha Joutsia ja Päivärinnan Oukkari). Henkilöasetelmassa on muutoinkin useita yhtäläisyyksiä Juha Joutsian kanssa.¹⁷

Santerin kuva poikkeaa melkoisesti realismin ja kansankuvauksen tradition hengessä piirretyistä henkilökuvista. Kirsti Mannisen (1989) mukaan teoksessa yhtyvät perinteisen kyläkertomuksen kristillis-sivelliset arvot modernin naisenromaanin aineksiin. Santeri osoittautuu fennomaaniksi, joka tuntee myös pääkaupunkiseudun kielitaisteluasioita. Agrarismia on talonpoikaisylpeyden

korostus ja taistelusetelma rehellinen maatalous (Santeri) ja kiero kauppa (Tervola), regionalismia hämäläisyyden ylistys. Darwinismi esiintyy perinnöllisyyden muodossa.

5.2. Itsenäisen Suomen ensimmäiset vuosikymmenet 1920–1940

5.2.1. Biologinen ihannetalonpoika Ahrolan Paavo

F.E. Sillanpään romaani *Miehen tie* (1932) kertoo nuoren isäntämiehen, ilman isää ja äitiä kasvaneen Ahrolan Paavon, vakiintumisvaiheen satakuntalaisen talonpoikaisyhteiskunnan ja reaalimaailman normeihin. Paavo on ostanut perintörahoillaan Ahrolan talon ja nainut rikkaan Jaskarin talon tyttären Annin, vaikka hänellä on tytär nuoruuden ihastuksensa, köyhänpuoleisen Vormiston talon tyttären Alman kanssa. Paavon avioliitto on laskelmoitu ja tuo rahaa suon raivaamiseen. Heiveröinen vaimo kuolee kuitenkin lapsivuoteeseen ja henkisesti kypsymätön isä antaa poikansa tämän isovanhempien hoitoon. Lapsi kuitenkin kuolee pian, ja appi alkaa käreillä vaatia suon raivaamiseen käytettyjä rahoja takaisin.

Vaimon kuolema on miehistänyt Paavoa, ja hän irtautuu etunies Taatilan isämäisestä otteesta, johon on orpona vuosien varrella joutunut. Mielen levottomuus ajaa häntä kuitenkin sekä kontrolloimattomaan alkoholinkäyttöön että epämääräiseen naisseuraan. Käydessään Tampereella asianajajaa tapaamassa hän jää tuttavansa luo ryypiskelemään ja juo varomattomuuttaan liikaa. Kuultuaan että Vormiston Alma on myös kaupungissa, hän menee tämän luo ja alkaa rähinöidä mustasukkaisuuttaan. Alma tuo hänet vuokra-autolla Ahrolaan ja tulee sinne lopulta itsekin.

Miehen tie -romaanissa kertoja on tiedostava. Kertojan etäisyys sisäistekijästä on lyhyt ja päähenkilöstä moraalisesti, fyysisesti ja ajallisesti läheinen, älyllisesti etäisempi. Kertojan sisäiset näkemykset ovat moraalisesti ja psykologisesti syvällisiä.

Ahrolan Paavon kuva on positiivisesti nähty satakuntalaisen suomalaisittain melko ison talon isännän (23 lehmää) kuva (taulukko 9), jossa korostuvat voimakkuus, suoruus ja reiluus. Koska Paavo on elämäntilanteensa ja -arvojen muodostamisvaiheessa, painottuvat myös epävarmuus, emotionaalinen epävakaisuus ja häilyvyys, ominaisuuksia, jotka hänen myöhemmissä elämänsä vaiheissaan eivät todennäköisesti ilmenisi. Ajallisesti verraten lyhyt kuvausjakso vaikuttaa Cattellin piirteiden määrään (16, joista 12 varioi).

TAULUKKO 9 Ahrolan Paavo (Sillanpää, Miehen tie 1932)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A- varautunut	**	A+ seurallinen	*
B- tyhmä	*	B+ älykäs	**
C- emot. epävakainen	*	C+ emot. tasapainoinen	**
E- alistuva	*	E+ johtava	**
F- vakava	*	F+ eloisa	**
G- häilyvä	**	G+ tunnollinen	**
H- arka	*	H+ rohkea	**
I- kovaluontoinen		I+ helläluontoinen	*
L- luottavainen	*	L+ epäluuloinen	*
M- käytännöllinen	*	M+ kuvitteellinen	*
N- välitön		N+ laskelmoiva	**
O- itsevarma	*	O+ epävarma	**
Q ₁ - vanhoillinen		Q ₁ + uudistushaluinen	*
Q ₂ - ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ + itsერიittonen	*
Q ₃ - säännötön	*	Q ₃ + kontrolloitu	*
Q ₄ - kärsivällinen	*	Q ₄ + kärsimätön	

Piirteitä yhteensä:	16
Varioivia piirteitä:	12

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- voimakas
- suoraluontoinen ja muuttumaton
- reilu palkanmaksaja
- biologinen naisenhalu

3. Henkilön ulkonäkö:

- kookas, vaaleaverinen, paikkakunnan miesväestön tavallista lajia, vartaloltaan hiukan kumara
- silmät väritään epämääräiset ja tavallisen kokoiset
- sisempien silmäkuoppien ja kulmakarvojen sävyssä jokin erikoispiirre, ne olivat kuin iloiset ja vihaiset yhtäaika

Paavo oli poikasena seurallinen, mutta tultuaan isännäksi ja varsinkin vaimonsa kuoleman jälkeen hän omaksuu varautuneen roolin pitääkseen alaisensa, myös Taatilan, tarpeellisen välimatkan päässä.

...Isäntä menee kamariinsa, jonne neiti Tiirikankin sopii mennä puhumaan, jos hänellä on jotain navetta-asioista keskustelemista. Hän pyytää kumminkin keittiötytön, joka samalla toimii jonkinlaisena sisäkkönä, tiedustamaan, sopiiko tulla.¹

Paavo on riittävän älykäs kyetäkseen isännän johtavaan asemaan, mutta hän tekee myös tyhmyyksiä, erityisesti alkoholin tarjoajat osaavat käsitellä häntä eikä hän tunne kestävyyskykyään. Paavo on luonteltaan tasapainoinen, mutta elämän murrosvaiheessa, sekä erityisesti humalassa, hän on emotionaalisesti epävakainen. Ison talon isäntä on luonnostaan johtaja, muutoin hän ei menesty väkensä kanssa. Paavon johtajuus ilmenee erityisesti etevämmyytensä työssä ja osittain tietoisena etäännyksenä. Vain vanhemmat sisaret ja Taatila sekä myöhemmin Vormiston Alma pystyivät häntä joissakin tilanteissa johtamaan. Hän on myös eloisa ja rohkea, mitkä ominaisuudet ovat tarpeen myös johtamisessa.

Ahrolan Paavon tunnollisuus ilmenee yleisenä vastuuntuntona talosta ja asioista ja elatusmaksun tarjoamisena Almalle. Häilyvyys näkyy selvimmien omien lasten – sekä aviolapsen että aviottoman – unohtamisena. Toinen ehtii kuolla, toinen elää yli kaksivuotiaaksi, ennenkuin isällä on mielenkiintoa heihin. Paavolta ei täysin puutu helläluontoisuutta, mutta hän on tyyppillinen satakuntalainen mies, jonka helläluontoisuus on pinnan alla ja näkyy harvoin.

Maatalousyhteiskunnassa valta perustuu omaisuuden hallintaan ja kartuttamiseen. Isännän on oltava laskeellinen. Paavon ensimmäinen avioliitto perustuu sisarten johdatteluun taloudelliseen edullisuusarviointiin, ja myöhemmin hän osoittaa liikemiesmäisiä kyvykkyyttä ja yrittäjyyttä:

...Paavo asuu kyllä taloansa entiseen tapaan, onpa hänen taloudenhoitoonsa tullut eräänlaisia yritteliäisyyden piirteitä, joita siinä ei ennen ollut. Hän etsii ja keinottelee parhaat myyntipaikat, kun hän ennen oli jollakin tavoin liian ylpeä sellaiseen, myi vain kotoa niille karjanostajille, jotka tulivat kysymään. Nyt hänellä on tuttavuuksia Tampereen suurostajissa ja hän saattaa teurastaa kotona ja ajaa kaupunkiin lihat ihan niinkuin jokin kiertävä ostaja.²

Murrosvaiheen elämä kuvastuu epävarmuutena ja itsekritiikkinä. Tehdyt erehdykset painavat mieltä. Niinpä Paavo tuntee syyllisyyttä kuolevan vaimonsa lapsivuoteen ääressä:

...Mies melkein itkee, kun hän kaiken tuon tajuaa – mitä hän onkaan tehnyt tuolle ihmiselle, joka nyt on tuossa! Tuo kuolevan kohteeton katse nyt hakee, ihmettelee, se tahtoi viime hetkessä lähtyä tien ja keinon pois pääsyyn, jonnekin, mistä hänet tähän on toimitettu, kasvatettu ja opetettu niin, että hän itsekin on ollut tähän joutumistaan toimittamassa.³

Romaani kertoo varsinaisesti vain vajaan vuoden mittaisen periodin 34-vuotiaan Paavon elämästä; siihen ei mahdu paljon uudistuksia, mutta suon raivaus osoittaa kaupankäynnin ohella taloudellista uudistusmielisyyttä. Paavo on alkuaan voimakkaasti sidoksissa Taatilaan, sitten sisariinsa, hiukan hän on kiintynyt vaimoonsakin mutta erityisesti Vormiston Almaan. Irtautuminen Taatilan ohjauksesta ja sisarten mielipiteistä osoittavat lisääntyvää itseriittoisuutta. Ahrolan Paavon elämä on "juopporeissuja" lukuun ottamatta kontrolloitua.

Ulkonäkö on kuvattu viitteenomaisesti taustaksi johtavalle isäntähahmolle: kookas, hiukan kumara, outo erehtyy helposti voimista, silmät vihaiset ja iloiset yhtä aikaa.⁴

Ahrolan Paavon kuva on taiteellisesti yksi parhaista suomalaisen talonpojan hahmoista. Se rakentuu realismin ja kansankuvauksen tradition perustalle, mutta siinä on häivähdyksinä kansallisromantiikkaa ja talonpoikaisesta materialismista nousevaa idealismia. Paavon kuva on ankkuroitu satakuntalaiseen maaperään, ja se mainostaa erinomaisuudellaan talonpoikaista, omistukseen ja verenperintöön tukeutuvaa agrarismia.⁵ Tämä kaikki on kuitenkin nivottu taiteellisesti ehjäksi ja psykologisesti säröttömäksi, kirjallisesti hyvin motivoituksi henkilökuvaksi. Agrarismi on siinä jalostunut taiteeksi.⁶ Koskimies (1948) kaipaa kuitenkin jonkinlaista yleistä henkisyiden häivähdyksiä, jossa ilmenisi suhde uskontoon ja mietiskelyyn.⁷

5.2.2. Sippo Hasari, sukupolvien ketjuun kasvattaja

Viljo Kojon romaani *Talo kalliolla* (1937) kertoo vauraan Ilomaan talon sukupolvenvaihdoksesta pulavuosina kieltolain aikaan. Talon isäntä, 55-vuotias Sippo Hasari, on aikanaan perinyt isältään vauraan maatilaa, kartuttanut omaisuuttaan sekä naimiskaupallaan että viisaalla toiminnallaan ja turvannut omaisuuden siirtymisen seuraavalle polvelle kovakätisellä mutta tietyllä tavalla selkeällä moraalikasvatuksella, jossa virheetön maine on tärkeä osatekijä. Hän taistelee sahatteellisuutta ja kaupunkimaista elämäntapaa vastaan, koska ne näyttävät tuovan moraalista rappiota perinteiseen maaseutuelämiseen. Toisaalta hän osaa hyötyä myös taloudellisesti sekä kylään tulleesta sahasta että pulavuosista.

Saha aiheuttaa Sipolle ongelmia. Vanhin poika, isännäksi kasvatettu Aaro, joutuu tavoittelemansa kaupunkilaisnaisen ärsyttämänä tappeluun sahatyömiehen kanssa; työmies kuolee, ja Aaro joutuu neljäksi vuodeksi vankilaan. Vielä suuremman häpeän isälleen aiheuttaa tytär Selma, joka saa lapsen tiehensä puikkineen sahan apulaiskoneenkäyttäjän kanssa. Lopuksi kylän kansakoulunopettaja menee naimisiin tyttären kanssa huomattavien myötäjäis- ja perintörahojen toivossa. Nuorin poika Päiviö koulutetaan papiksi, ja hän nai pitäjän rovastin tyttären, joka halveksii syvästi miehensä sukulaisia. Aaron palattua vankilasta isä antaa hänelle tilan, mutta poika tekee vielä yhden erehdyksen: nai alkoholin salakaupalla rikastuneen kaupunkilaismiehen tyttären, saman, joka oli provosoinut hänet tappeluun ja tappoon. Nuori emäntä on epäluotettava, ja Sippo ajaa hänet miesystävineen lopullisesti talosta. Entinen hurjapäinen poika on kypsynyt, hyväksyy isänsä menettelyn ja nai itselleen sopivan naapurin tyttären. Sukupolvenvaihdos onnistuu lopulta, kuten kirjan loppusanat pelkistettynä ilmaisevat:

Ilomaa oli edelleen oleva Hasarin suvun ikivanha perintöalo. Se oli oleva talo, jota hoidellessa ei unohdettu kehityksen kulkua, mutta ei myöskään halveksittu ikivanhoja talonpoikaisperinteitä. Näin se oli seisova polvesta polveen. Sillä se oli talo kalliolla.¹

Kertojan etäisyys romaanin sisäistekijästä on älyllisesti, fyysisesti ja ajallisesti lyhyt, mutta moraalin suhteen pitkä. Kertojan etäisyys päähenkilöstä on

verraten pitkä. Kertojan sisäinen näkemys ei ole psykologisesti kovin syvällinen, moraalisesti syvempi. Tämä johtuu siitä, että kirjalliset tyyliyrkimykset on asetettu psykologisen näköisyyden edelle.

Sippo Hasari (liite 1.5) on verraten ulkokohtaisesti tehty iäkkään kannakselaisen talonpojan kuva, jossa on varsin vähän karjalaisen ihmisen piirteitä.

Sippo Hasari on älykäs ja laskelmoiva, molemmat taloudelliseen tulokseen tähdättäessä tärkeitä ominaisuuksia. Tämä tulee esille, kun Hasarin vihaaman sahan omistaja yrittää ostaa Sipun haltuun joutuneen maan:

Kaipa siinä täytyi olla jotakin takana. Ilomaan ukko ei tehnyt mitään turhan takia eikä lystin vuoksi. Hyötyähän sen piti. Kiristämistä, selvää kiristämistä se oli, paheksuivat jotkut. Hänelle oli muka tarjottu ainakin kymmenkertainen hinta, mutta sekään ei ollut riittänyt.

Sitten kuultiin, että Sippo tahtoi ostaa koko sahan. Hullu mies. Lempoako hän sellaisella laitoksella. Ymmärsikö hän yhtään mitään sahan hoitamisesta? Eipä tietenkään. Mutta olihan niitä ymmärtäjiä. Eikä Ilomaan äijä ollut koskaan mitään vahingoksensa tehnyt.²

Hasari ostaa sahan ja lopettaa sen toiminnan vastalauseista huolimatta. Hän on sitä mieltä, että tehtaista, rautateistä ja muusta sellaisesta edistyksestä on vain vahinkoa. Hän uskoo vanhoihin viljelystapoihin ja yleensä "taattojen aikaiseen talonpitoon". Ainoa uudistusmielisyys ilmenee rahan kokoamisena, jossa hän ahneesti osaa käyttää pula-aikaa. On selvää, että hän on ihmissuhteissaan varautunut ja epäluuloinen. Ihmisten kateus ja lasten epäonnistumiset tosin aiheuttavat sen, etteivät hänen luulonsa aina olleet aiheettomiakaan.

Siellä pysähtyivät taas ihmiset juttelemaan ja tietenkin tänne tuijottelemaan. Sipun valtasi sama ilkeä tunne kuin viime kesänä Aaron tapausta arvaillessaan ja ikkunasta kylälle katsellessaan: koko kylä näytti tuijottelevan Ilomaan ikkunoihin ja pihuille, juuruten heistä ja vahingoniloisena naureskellen.³

Sippo Hasari on talonpoikaisihmisten tapaan ryhmäsidonnainen. Selvimmin tämä näkyy suhteessa isännäksi kasvatettuun poikaan Aaroon, vaimoon ja merkillistä kyllä tyttären Selman aviottomaan poikaan:

Äiti aivan hätkähti. Sitä oli vaikea uskoa senkään tähden, että Sippo oli alkanut pitää Selman pojasta melkein pä enemmän kuin aikoinaan omista lapsistaan.⁴

Itseriittoisuus hallitsee Sipon luonnetta enemmän kuin sitoutuminen toisiin ihmisiin. Tämä tulee esille suhteessa kyläläisiin ja omiin epäsuosittuihin lapsiin Selmaan ja Päiviöön. Esimerkki on isän itsehillinnästä, johtamistavasta ja henkisestä sitoutumattomuudesta pappiskokelaspoikaansa tilanteessa, jolloin isä tapaa palvelustyttö Emilian poikansa sylistä.

Kun Emilia oli päässyt juoksemaan pois ja kun ukko oli hitaalla, mutta merkitsevän navakalla vedolla sulkenut oven, syntyi kamarissa hiljaisuus, joka riitti huuteluita, syyttelyitä ja puolusteluita selvittämään isän ja pojan väliset tunnelmat.

"Tänäänkö sinä matkustat?" kysyi vihdoon isä ärtyisästi. "Kiirettä pitäen ennätät vielä."

Ei Päiviö ollut aikonut matkustaa vielä moneen päivään, ja kyllä isäkin sen tiesi, mutta tässä tapauksessa oli asia selvä ilman pitempiä keskusteluja: vastausta odottamatta ukko meni valjastamaan hevosta, ja poika alkoi kokoilla tavaroitaan.⁵

Sippo Hasari on emotionaalisesti tasapainoinen, kuten edellinenkin katkelma osoittaa, itsevarma, kovaluontoinen perheen johtaja. Samaa osoittaa ulkonäkökin: kookas ja jyrävä mies, jolla on kulmikas leuka. Tämä tulee esiin emännän mietteissä, kun hänen pitäisi puhua tyttärensä odotettavissa olevasta aviottomasta lapsesta:

Sipon kanssa oli mahdoton keskustella tällaisista asioista, joissa hänen mielipiteensä olivat aivan järkkymättömät. Hänen ajatustensa piiriin ei ollut koskaan eksynyt sellaista otaksumaakaan, että omallekin kohdalle saattaisi joskus sellaista sattua. Hänen ennakkotuomionsa ei ottanut huomioon mitään lieventäviä seikkoja, se oli ehdoton ja ankara. Kyllä emäntä sen tiesikin, mutta ei saanut rauhaa, ei mitenkään voinut olla yrittämättä yhä uudelleen. Nyt hän vihdoon tuli ihan suoran tunnustuksen kynnykselle:

Ei ihmisen kuitenkaan pitäisi mitään vannoa. Kukapa saattoi tietää, mitä omallekin kohdalle sattuisi, ja oma lapsi on aina lähellä sydäntä, olipa käynyt miten tahansa. "Se ei saa olla sillä tavalla. Ja se on lastenkin tiedettävä. Mitä tämän maailman menosta tulisi, jos samaa hyvyyttä jatkuisi siitä huolimatta, mitä tehtiin ja miten oltiin ja elettiin."⁶

Sippo on kovuudestaan huolimatta varsin tunnollinen ja moraalinen hahmo. Tämä ilmenee kontrolloituna elämäntapana, tietynä kunniantuntona, joka ilmenee tappelun pelisääntöinä ja sanansa pitämisenä:

Sipon mielessä vilahteli kuvia poikain lapsuusajoilta, eikä hän voinut olla muistelematta omia opetuksiaan...olihan hän tuhannesti sanonut, että jätkät tappelevat aseilla, oikeat miehet paljain käsin. Ei ollut mikään puolustus, että toinen otti puukon. Silloinkin olisi pitänyt selvittää itse sitä käyttämättä. Pakoon juokseva mies oli Sipon mielestä surkeinta, mitä saattoi nähdä, mutta vielä surkeampi oli, puukottaja.⁷

...Eikä isä ollut koskaan mitään vääryyksiä harrastanut. Hän oli aina ollut sanansa mittainen mies; minkä oli luvannut, sen oli täyttänyt. Mutta tässä maailmassa piti pitää puolensa, älytä oma etunsa, käyttää tilaisuuksia hyväkseen.⁸

Sipon tunnollisuus on myös työn laatua, kovaa vaatimustasoa ja käytännön osaamista:

Äijä käyskenteli nyt vainiollaan renkien tekemiä kuhilaita kokenellen ja muristen itsekseen kuin äkeä koira. Kukapa koskaan oli osannut tehdä mitään hänen mielikseen. Omaankin työhönsä hän oli aina tyytymätön, vaikka tekikin kaikki tekemisensä niin huolellisesti, että naapurit hänen tärkeydelleen naureskelivat. Eräät aprikoivat, eikö tuo hellapuitakin höylän kanssa silitellyt, koskapa pölkytkin täytyi sahailla mittakepin mukaan millilleen saman pituisiksi...

Isännät Ilomaassa olivat aina olleet tarkkoja, huolellisia miehiä, mutta aina olivat talon työt joutuneet siinä kuin muuallakin.⁹

Sippo Hasarille on tärkeätä suhde maahan; maahenki tulee kauniisti esiin kylvämisestä.

Polven korkuisesta Sippo oli ollut mukana kylvyaikoina, ensin isoisän kädenkaartoa ja kämmenenkäännylystä ihastellen, sitten isäukon sormihaaroista suihkuavaa jyväkaarta tarkkaavaisesti katsellen ja vihdoin vähitellen oppien oman kouransa kuvusta säädellen siroittelemaan viljan kultaa tasaharvana sateena muheaksi muokattuun elomultaan...¹⁰

Arvioitaessa Sippo Hasarin henkilökuvan osuvuutta on palattava teoksen kokonaisuusmotivointiin. Menestyminen agraaryhteiskunnassa – nimenomaan taloudellinen menestyminen – perustui maaomaisuuteen, sen saamiseen, säilyttämiseen ja kartuttamiseen sukupolvien vaihtuessa. Tästä perusnäkemyksestä johtuvat kirjan henkilöt ja heidän ominaisuutensa (avioliittoa solmittaessa asetetaan taloudelliset arvot rakkauden edelle), erityisesti isännän mutta myös emännän persoonallisuuden piirteet, hyveet ja asenteet. Kaiken määrää viime kädessä suhde maahan ja omaisuuteen. Näin ajatellen Sippo Hasari on hyvin piirretty, maahan sidottu selkeä talonpojan tyyppi, jota leimaa kovaluontoinen johtajuus ja pojan kasvattaminen siihen. Pyrkimyksenä on koulia isäntä, joka varmasti pystyy huolehtimaan maatilasta ja kartuttamaan omaisuutta. Tämä näkyy Cattellin piirteisäkin, joita esiintyy 16, mutta vain 9 varioi.

Annamari Sarajaksen (1965) mukaan romaani Talo Kalliolla on ytimekkäästi kytkeyty Vuoksen varsien talonpoikaiseen maaperään ja sukujen henkiin ja maalliseen perintöön. Hän toteaa:

...Ihmiskuvat ovat selkeät ja usein jyrkät, mutta luonteita rakentaa usein liian tarkoituksellinen ja täsmävä logiikka. Kojoa miellyttävät jyrkät aiheet: murhat, tapaturmaiset kuolemat ja onnettomuudet, vuosikymmenien kaunat ja väärinkäsitykset. Vailla paatosta ja romantisoitua kuvattuna ne ovat tarinoiden vankka rakenteellinen runko, mutta niukaksi jää usein oksiston lehtevyys: kirjailijan elämäntunnelman ja persoonallisuuden hienoiset painotukset.¹¹

Viljo Kajo oli myös taidemaalari ja kuului ekpressionistiseen "marraskuun ryhmään". Hänelle olivat myös kirjoittamisessa tärkeitä ilmaisun voimakkuus ja "taide taiteen vuoksi"-periaate.¹² Talo Kalliolla -romaani on kirjoitettu pääasiassa realismin tyyliin, Sipun kuvasta puuttuu herkkä vivahteisuus ja samalla karjalaisen ihmisen leima. Tulos on eräänlainen realistis-ekpressionistinen tyyppi.

5.2.3. Ankara herännäisistä Niku-Mattilan Taavetti

Unto Karrin romaanissa Harvat ovat valitut (1938) kertoja tiedostaa itsensä kirjailijana. Kertojan etäisyys sisäistekijästä on lyhyt, pitempi päähenkilöstä.

Kertojan sisäiset näkemykset ovat moraalisesti verraten syvällisiä, mutta psykologisesti pinnallisia.

Karrin romaani kertoo Niku–Mattilan herännäistalosta ja sen herännäis-suvun päämiesisännästä Taavetista. Kun hän haavoittui vaikeasti sodassa Tampereen lähellä (luoti jäi sydämen lähelle), hän lupasi kotinsa ja lapsensa Jumalalle. Tätä lupaustaan hän pyrkii varsin johdonmukaisesti ja suoraviivaisesti täyttämään. Hän määrää lasten ollessa pieniä kaksi nuorinta poikaansa, Villen ja Arvin, lukemaan papiksi sekä vanhimman poikansa Jussin taloon isännäksi jälkeensä.

Kaksikymmentä vuotta kuluu ja isän toiveet näyttävät toteutuvan, mutta kesällä herättäjäjuhlien aikaan ankaralla kädellä ja tunnollisesti mutta psykologista silmää vailla rakennettu asetelma horjuu, mutta ei kokonaan hajoa. Jussi rakastuu suruttomaan, heränneisiin kuulumattomaan, kansakoulunopettajaan Elliin. Nuorimmat pojat tulevat kotiin, mutta Ville ilmoittaa luopuneensa pap-pisurasta, tytär Liisa rakastuu opiskelijaveljiensä tuttavaan, jota isä ei hyväksy, vaan päättää määrätä Liisan heränneen miehen Ylitalon pojalle. Vanha ja vammastaan kärsivä isä alistuu ja kuolee herännäisyyden ja maaseudun asiaa puolustaessaan, mutta hänen kuolemansa puhuttelee lapsia niin, että ilmeisesti herännäistalo jatkaa Jussin ja Ellin voimin.

Niku–Mattilan Taavetti on temaattisen tehtävänsä – "talonpojan pitäminen pyhällä isien avaamalla vaolla" – vuoksi yksinäinen hahmo. Hänen suhteensa ihmisiin ovat etäiset.

Cattellin piirteistä muodostuva kuva (liite 1.6) on tyyppimäinen: piirteitä 15, mutta vain seitsemän varioi. Yksittäiset piirteet ilmaisevat voimakasta äärimmäisyysihmistä. Niku–Mattilan isännän varautuneisuus suhteessa ihmisiin on täydellistä. Esimerkki vierailusta koululle:

...Portaat olivat jyrkät ja pimeähköt. Puolivälissä Niku–Mattilan isännän täytyi jäädä hengähtämään, mutta tuskin hän oli pysähtynyt, kun ovi lennähti auki, ja hänen yläpuolellaan ovella seisoivat vaaleapukuinen nainen odottamassa. Mies kohosi portaiden pimennosta kuin haudasta, eikä hän luonut katsettaan naiseen, vaan kulki hänen ohitseensa.¹

Alistuvuus, vakavuus ja arkuus ovat osa vanhuutta ja suhdetta Jumalaan. Esimerkkinä vakavuudesta ja alistuvuudesta on seuraava lainaus sairastuneen Villen ilmoitettua luopuneensa teologian opinnoista:

– Luovuit teologiasta? kysyi isä kiivaasti kuin epäillen väärin kuulleensa.

– Niin. Ettekö sitä tiedä? Luovuin jo joulun edellä... minun tehtäväni ovat aivan toisaalla... minä kuulun toiseen sukupolveen...

Niku–Mattilan isäntä laski kyynärpäänsä raskaasti pöydän kummalle, ja tuoli hänen jalkansa vieressä kolahti. Hänen kasvoilleen levisi häviölle joutuneen miehen alistunut, katkera hymy.²

Ulkonäkökin kuvaa alistuneisuutta. Perimmältään Taavetin luonne on ollut varsin kova ja itsevarma, vaikka vanhuus, sairaus ja painiskelut omantunnon kanssa ovatkin häntä pehmittäneet. Kovaluontoisuus ja itsevarmuus tulevat esille Villen asian käsittelyssä Anna–vaimon kanssa; mies syyttää vaimoaan luopumistiedon salaamisesta:

– Armahda poikaasi..., kuiskasivat naisen huulet hänen lähestyessään miestään, – eikö hän ole vain eksynyt lapsi, joka ei ymmärrä, mitä on tehnyt...

– Vai niin, vastasi mies, – sinä siis olet ollut samassa juonessa mukana ja tulet pyytämään armoa itsellesi ja pojallasi nähtyäsi synnin kylvön juurtuneen. Tiedätkö, Anna, se on kirottua kylvöä, ja kun sen kantama sato on valmis korjattavaksi, niin...

– Voi, älä sano sitä, Taavetti! parahti vaimo niinkuin hän olisi saanut sieluunsa vamman.

– Sinäpä sen hedelmän vielä nielet, Anna.

– En tiedä mitään, vakuutti vaimo surkeasti. – Olen aivan sekaisin. Mutta en ole mitään rikkonut.³

Heränneen Niku–Mattilan epäluuloisuus kohdistuu ihmisiin yleensä ja erityisesti kaikkea maallista kohtaan. Esimerkki isän opetuksesta Jussille tämän rakastuttua kylän opettajaan:

Mutta isä oli varoittanut ankarasti.

– Se on synti, joka sinua yrittää vietellä naurajain suulla. Pakene koreata vaatepartta. Maailma on paha. Pakene sitä, pakene!⁴

Taavetissa on helläluontoisuuttakin, mutta se kohdistuu harvoin ihmisiin. Useimmiten se on vanhan miehen hempeää lapsuuden muistelua tai oman kuoleman aavistelua:

...Mieleen oli silloin lähtemättömästi jäänyt kuva töllin puhtaasta pihasta polkuineen ja savupatsaasta, joka nousi töllin takassa iloisina räiskyivistä katajista. Siinä lapsuuden aamunäyssä oli jotakin selittämättömän herkkää ja onnellista...⁵

Vanhan miehen kuvitteellisuus on harhailua menneissä muistoissa, kuviteltua talon ja lasten tulevaisuudesta tai ihmiselon vertauskuvilla askartelua:

... Kuoleman salaperäisyyskin oli aivan kuin varjotonta, onnea...Matkan määrän hän tiesi, eikä se häntä kauhistanut. Hän näki silmissään lapsuusaamujen kirkkauden – ja pojan uittamassa kaarna-laivaansa rannalla...Se kaarnalaiva oli kasvanut pojan kehityksen mukana, kuljettanut häntä läpi miehuuden myrskyjen ja muuttunut lopulta valtavaksi maailmanlaivaksi, joka nyt sulki piiriinsä kaiken, elämän ja kuoleman...Joskus kevät peitti kukkasineen maisemat, toisinaan talven lumi ne jähmetti alleen, mutta matka jatkui lakkauttamatta, ja matkustajan vanhetessa hänen korvansa oli alkanut yhä selvemmin tajuta matkan huimaavan vauhdin.⁶

Isännän tunnollisuus (ankariin sääntöihin tiukasti sidottu yliminä) on armoton sekä toisia että itseään kohtaan. Epävarmuutta ja omantunnontuskia aiheuttivat lasten ratkaisut ja oma nuoruudensynti. Esimerkki viimeksi mainitusta:

Hän alkoi tarkastella omaa sotaansa. Varjon lailla paha oli seurannut läpi hänen elämänsä vuosien, eikä hän ollut siitä päässyt vanhuudessaankaan. Yhä hänen täytyi valvoa öisin, ja omatunto syytti: Et ole riisunut itseäsi alasti Herran edessä. Olet pyrkinyt ja tavoitellut. Mutta eikö se ole ollut vain oman kunnian etsintää?

Puhtaus – pidättyvyys...

Hän oli pyrkinyt totuuteen ja kurittanut itseään. Mutta puhtaus oli paennut kuin tuuli, eikä ollut sitä voinut saavuttaa...⁷

Hänen ankara moraalinsa ja erittäin kurinalainen, kontrolloitu elämänsä ja itsერიitaisuutensa eristävät hänet muista ihmisistä, perheestäänkin. Hän on vain

heikosti sidoksissa lapsiinsa ja vaimoonsa ja suhteet herännäisiinkin ovat etäiset.

...Huomaamattaan hän oli irtautunut lapsista, heidän välillään oli kokonainen kylmä avaruus. Toisinaan lapset olivat jääneet katselemaan häntä suurin ja pelokkain silmin. Tuo avartunut, surumielinen katse heissä muistutti enemmän kuin mikään muu Annaa, äitiä.⁸

Niku-Mattilan isäntä olisi voinut mennä naapurin pelloille puhelemaan ja keventämään sydäntään. Mutta sitä hän ei tehnyt. Sillä mitä vieras ihminen osaisi hänelle sanoa, vaikka hän valittaisikin sille olevansa hädässä ja talon olevan vaarassa luistaa läpi käsien...⁹

Niku-Mattilan Taavetti on ollut uudistushaluinen kouluttaessaan kaksi lapsistaan oppikoulussa ja yliopistossa, mutta vanhoillinen pitäytyessään ahtaasti uskonnollisessa koulutuksessa. Hän ei ymmärrä myöskään nuorten rientoja, urheilua jne. Hän on kovakätinen patriarkaalinen herännäisjohtaja, joka voimainsa päivinä on hallinnut emootionsa. Voimien heikentyessä ja johtajan otteen kirvoitessa kontrolli petteä. Näin käy isän yrittäessä pakottaa tyttärtään Liisaa naimisiin heränneisiin kuuluvan Ylitalon Heinon kanssa:

– Minä puhun, ja puhun äidinkin puolesta, hän sanoi kirkkaalla, varmalla äänellä. – Jumalan tahto ei voi olla, että minun elämäni tehdään onnettomaksi. Isä, minä en voi mennä naimisiin Ylitalon Heinon kanssa. Teillä ei ole tässä asiassa Jumalan johdatusta.

Niku-Mattilan isännän kulmakarvat rypistyivät, ja äkkiä hän tarttui tyttärtään käsivarresta pyöräyttäen hänet ovea kohti.

– Ulos, pois! hän käski jyrkästi. – Ajan teidät talostani jokaisen.

– Taavetti, parahti Anna ja asettui tyttärensä ja miehensä väliin.

– Sinä saat seurata tyttäresi. Mene! Sillä kaikki tämä on sinun kylvöäsi, vaimo!¹⁰

Karrin romaanista heijastuu voimakkaasti pohjalainen herännäisyys ja agrarismi.¹¹ Lakeus muodostuu suorastaan vertauskuvalliseksi sillaksi jumaluuteen. Isäntä itse on vanhan herännäisyyden ja maaseutumaisen elämänmuodon puolustaja tieteellistä sivistystä ja kommunismia vastaan:

...Ja nyt hän tiesi, että vanha herännäisyys ei voi jatkua hänen edustamassaan muodossa, vaan se sortuu hänen mukanaan hautaan. Hänelle Jumala oli ollut aina lähellä olevana; maan kasvillisuus, tuuli ja sade ja taivaan avaruus olivat Häntä heijastaneet... Mutta

mitä näkevät Hänestä nämä nuoret ihmiset, jotka asettavat rakkauden kaiken muun yläpuolelle.¹²

Niku-Mattilan isännän silmissä liekehti punainen tuli...näkyi palavia kirkkoja ja luostareita ja kaupunkeja...punaisia lippuja, sirpejä ja vasaroita...¹³

Niku-Mattilan herännäisisännän kuva on suoraviivainen, ekspressionistinen, psykologisesti heikohko tyyppi, jonka ominaisuudet määräytyvät kirjallisten pyrkimysten lisäksi temaattisesti, vanhan herännäisyyden ja maaseutumaisen elämän ja niihin sisältyvien arvojen puolustamisesta.¹⁴ Realismia on kuvauksen kylmä ulkokohtaisuus. Myös päähenkilön ikä vaikuttaa henkilökuvaan rajoittavasti.

Taavetin henkilökuvasta löytyy piirteitä herännäisyydestä: ihmisen pieuus, huonouden tunne, nöyryys, "armon kerjäläisyys".¹⁵

5.2.4. 1930-luvun urheilusankari Niemelän Yrjö

Urho Karhumäen romaani Testamentti (1938) kertoo saidan Niemelän herastuomarin testamentista kasvattipojalleen Yrjölle. Suuri maatila (580 ha) siirtyy pojalle sillä ehdolla, että talous hoidetaan entiseen tapaan eikä tukkimetsää "hassata" peltoihin, ei irtaimistoon eikä rakennuksiin. Tila on rappeutunut ja vaatisi uudistuksia. Nuoren isännän entinen urheilijaystävä, asianajaja Syrjänen, neuvoo Yrjöä kiertämään testamentin ehdot. Kovin pikaiset uudistukset aiheuttavat kuitenkin Yrjölle omantunnon syytöksiä, kun talossa tapahtuu outoja asioita, joita epäillään vainajan kostoksi.¹

Vähitellen Yrjöstä, entisestä mestariurheilijasta, kehittyy hyvä ja uudistushaluinen isäntä. Sivutyönään hän valmentaa kirjavia kohtaloita kokeneen nuorehkon työmiehen Pekka Pällin Helsingin olympialaisten maratonille ja joutuu vielä itsekin juoksemaan.

Tässä romaanissa kertoja on enemmän opettaja kuin itsetiedostava kirjailija. Kertojan etäisyys sisäistekijään on siis lyhyt. Romaanihenkilöistä kertoja on lähinnä Yrjöä. Kertojan sisäinen näkemys on moraalisesti syvä mutta psykologisesti varsin pinnallinen.

Yrjön henkilökuvan tyyppimäisyys (liite 1.7) tulee esille Cattellin piirtein tarkasteltuna: piirteitä 16, mutta vain 7 varioidi. Sen mukaan hän on seurallinen ja eloisa. Yrjö on rohkea johtaja, joka uskaltaa ajaa autollaan halki metsäpaloalueen ja saa miehet mukaansa autoon.

– Minä ainakaan en halua elävänä helvettiin. Ehtii sinne vielä rehellisen kuoleman jälkeen.

– Ehtii hyvin. Nyt ei ole kysymys ruhoista, vaan vapaaehtoisista miehistä.

Ehdotuksen tekijä alkoi kääntää vaunuansa. Hän sai sen tien päähän ja pysäytti koneen.

– Polttoaine on täällä jalkojeni alla, mutta olen suojannut sen märällä vaatteella. Jos joku lentää ilmaan, niin se olen minä. Kolmekymmentä miestä menee tässä yhtä hyvin kuin yksi. Lähtekö kettään? Viisi minuuttia odotan.

Vähemmässä kuin kolmessa minuutissa oli kori niin täynnä miehiä, ettei kahdelle juoma-astialle mitenkään tahdottu tilaa saada.²

Yrjö on emotionaalisesti tasapainoinen ja kestää sosiaalisia paineita. Esi-merkkinä ryyppyn tarjoaminen metsäpaloaikalla Yrjön ajettua autolla halki paloalueen.

Hän ryyppää itse, kävelee yllättäen Yrjön luo ja nostaa pullon hänen suunsa eteen.

– Sinä suuren Niemelän isäntä ja suur-suuruuksija olet rikki-rikki polkenut tuli-tulikäärmeen pään.

Yrjö kuuntelee ystävänsä ääntä, joka on hänelle vieras. Yhtä outo on silmien harhaileva katse ja kerskaileva äänensävy, josta aikaisemmin ei ole tuntunut mitään merkkiä. Hän kummastelee sitä, pitelen estäen pullosta ja työntää sen ajatuksissaan seuraavalle miehelle, joka halukkaasti ottaa sen vastaan.³

Yrjö tunnollisuus on paitsi vastuuta omista ja perheen asioista myös poikkeuksellista jalomielisyyttä talon monille velallisille, joiden lainat hän siirtää rahalaitoksiin ja ryhtyy tarvittaessa takaajaksi.⁴ Huippunsa tämä lähes yli-inhimillinen jalomielisyys saavuttaa humalaisen metsäneuvojan Lahtisen ajettua moottoripyörällä kuorma-auton kanssa yhteen ja aiheutettua tyttärensä ja Niemelän pojan kuoleman.

Tässä on se mies, Yrjö, suurjuoksija, talonomistaja, periaatteissaan horjumaton Niemelän herastuomarin ainoa perijä ja hänen testamenttinsa toimeenpanija. Mitään horjumatonta kantaa tällä miehellä ei vielä tähän päivään mennessä ole ollut, taistelevan miehen vakauksesta puhumattakaan. Näin ollen ei hänellä ole pienintäkään oikeutta syytellä veljeensä, vaikka tästä heikkoutensa vuoksi tulikin hänen lapsensa murhaaja, hänen suurimpien toiveittensa hauta.⁵

Niemelän Yrjö on älykäs käytännön mies, joka osaa ja näkee, miten metsäpaloa on sammutettava tai tehtävä metsässä sienien kuljetusväline. Hänen kuvittelunsaakin on käytännönläheistä ja kohdistuu metsään ja lapsiin.⁶

Yrjö on hyvin uudistushaluinen maanviljelijä, joka mm. liittyy metsänhoitoyhdistykseen, kuuluu pankin ja monen muun laitoksen johtokuntaan ja osallistuu kauaskin tehtyihin opintomatkoihin hyvin hoidetuille tiloille. Hän osaa myydä metsänsä oikeaan aikaan ja hyvään hintaan sekä käyttää rahat metsän uudistukseen ja kuivatukseen sekä peltojen kiveykseen.⁷

Yrjö on voimakkaasti sidoksissa vaimoonsa ja lapsiinsa. Muut suhteet ovat perhesidoksia etäisempiä, vaikka niitä on esim. entiseen urheilutoveriin ja luottamustehtävissä toimiviin. Hänen helläluontoisuutensa liittyy erityisesti hänen suhteeseensa vaimoon.

He veistivät iloista leikkiä, kuten usein jo taas viime aikoina. Yrjö riensi hyvästelemään reipasta vaimoan, josta tänä keväänä ei tosiaan ollut enää hiihtoveriksi metsien takaisiin naapurikyliin. Kotoinen toveri ja ystävä hän tällä kertaa oli, siunattu vaimo! Hän syleili ja suuteli, varovasti pyöräyttelikin. Ensi talvena taas yhdessä hiihdettäisiin ja vedettäisiin suksipulkkaa...⁸

Niemelän Yrjön kuvaa on syytä tarkastella myös yli Cattellin piirreluokitelun. Romaani henkii 1930-luvun nationalismia yhtyneenä urheilun ja sivistystahdon ihannointiin, uskoon absoluuttisen raittiuden onnellisuudesta ja maahengen. Henkilökuvissa näkyvät sekä raittiusliikkeen mustavalkoinen ihmis-käsitys että biologinen determinismi.⁹

Niemelän Yrjö on tietynlainen myöhäsyntyinen kansallisromanttinen sankari, huippu-urheilija ja agrarismien (uudistusmielisen maahengen) ja isänmaallisuuden elähdyttämä talonpoika, joka on monessa mielessä esikuvaksi kelpaava, kovin vastuuntuntoinen ja ehdottomasti raitis. Hän on varakas, mutta

varallisuus on hänelle väline, ei itseisarvo.¹⁰ Hänelle maanviljely on maahengen täyttämä elämäntapa, ei taloudelliseen voittoon tähtäävää yritystoimintaa. Hän on toki eteenpäin pyrkivä mies, mutta hänen tärkein saavutuksensa, suuri maa-tila, tulee kuitenkin testamentilla, ei miehen ponnistelulla.

Testamentti-romaanin rakenne on väljä eikä vaikuta rajoittavasti henkilökuvan muotoutumiseen. Kertojan tendenssit ja pateettinen julistus, teoksen tematiikan ja rakenteen hajanaisuus, vaikuttavat myös Yrjön henkilökuvaan. Se on karkeatekoinen 1930-luvun talonpojan sankarityyppi, psykologisesti heikko ja kirjallisesti perustelematon.

5.2.5. Pohjoissavolainen suonraivaaja Aapo Korhonen

Jussi Kukkosen talonpoikaisromaanin *Kylä herää* (1946) kuvaa varsin pateettisesti niitä tunteita, joita sodanjälkeisen Suomen maaseudulla tunnettiin tai toivottiin tunnettavan. Kirja kuvaa syrjäistä maalaiskylää jossakin pohjoisessa Savossa 1930-luvulla ja päättyy juhannukseen 1940. Kirjan aiheena on maalaiskylän herääminen uneliaasta tilasta (jolloin nuoriso pakeni asutuskeskuksiin) uuteen eloon suon kuivauksen ja osuustoiminnan avulla. Eläminen kaupungissa nähdään pahana lavean tien kulkemisena ja maalla pysyminen hyvänä.

Kirjan keskeinen henkilö ja kehityshankkeiden ideoija on Suoniemen talon isäntä Aapo Korhonen. Käytännön asiantuntijoina toimivat maatalousneuvoja Peltomaa ja agronomi Erämies. Kylän suurtilallinen Taavetti Mattila vastustaa aluksi kuivatushanketta, mutta hänet narrataan sen johtomieheksi. Samalla hänelle aukenee tie uusiin kunnallisiin tehtäviin ja asiat alkavat edistyä. Aapo Korhosesta ja Taavetti Mattilasta tulee kylän kehityksen vetäjiä. Suon valta-
viemäriin kaivattaminen työttömyystyönä tuo kylään runsaasti valtion rahaa ja paljon siirtotyöväkeä omine ongelmineen.¹

Kukkosen romaanissa kertoja on tarkkailija. Kertojan tiedostavuuden aste kirjailijana on matala. Kertojan etäisyys sisäistekijästä on lyhyt, Aapo Korhosesta pitempi. Kertojan sisäinen näkemys ei ole moraalisestikaan kovin syvällinen, ja psykologisesti se on varsin pinnallinen.

Cattellin piirtein tarkasteltuna (liite 1.8) Aapo Korhonen on seurallinen, eloisa ja tasapainoinen, vaikka onkin aikanaan vetäytynyt kylästä ja ihmisistä

suonsa reunaan. Hän on käytännöllisen älykäs ja laskelmallinen, kuten esimerkki suon kuivaukseen sitoutumisesta osoittaa.

– Entäs, jos paikkakuntalaiset eivät anna sitoumuksia puolestaan? arveli Eero.

– Voihan siinä käydä niinkin, mutta luulenpa kuitenkin Taavetin kannattavan sitoumuksia, kun hän sai nimensä lehteen, eivätkä silloin toisetkaan pane vastaan.²

Hänen tunnollisuutensa on mm. epäitsekkyyttä suohankkeen etenemiseksi, hän on valmis antamaan kaiken kunnian Mattilalle. Se on myös vastuuntuntoa velkaisista talollisista ja vapaaehtoista maanluovutusta karjalaisille siirtolaisille.

Aapo oli samaa mieltä. Sanallakaan hän ei viitannut siihen, että Taavetti isäntä oli ensin vastustanut, jopa naureskellutkin, kun hän oli samaa asiaa esitellyt miesten yhteisissä neuvonpidoissa sunnuntaisina iltapäivinä. Eihän toki. Taavetti sai pitää omana ansionaan koko asian. Aaposta ei ollut suinkaan tärkeää, kuka sen oli alulle pannut. Pääasia oli vain, että suo saataisiin kuivumaan, valtaoja halkaisemaan sen pitkin pituuttaan.³

– Mitenkähän olisi, jos perustettaisiin tällekin kylälle osuuskassa, huomautti Aapo. Hän oli tutkinut asioita ja tiesi, että osuuskassojen avulla monin paikoin velkaiset maanviljelijät pysyivät taloissaan.⁴

– Minä ainakin olen kanssasi samaa mieltä. Suoniemen suosuudelle sopii. Sitä riittää muutamalle perheelle.⁵

Aapon kuvitteellisuuskin keskittyy ja rajoittuu suohon ja sen kuivatukseen. Mielikuvat niistä toistuvat usein hänen mielessään.

Usein suomaallaan raataessaan Aapo oli miettinyt, arvioinut ja punninnut, kuinka suuren viljelysalueen saisikaan, jos koko peninkulmien mittaisen suon perkaisi viljelykselle. Tuhansia hentaareja siitä tulisi hyvää ja kasvavaa maata.⁶

Aapon uudistushaluisuus merkitsee suon kuivatusta ja muita hankkeita kylän taloudellisen elämän edistämiseksi (puintiosuuskunta, osuusmeijeri ja osuuskassa).⁷ Vaikka hänellä ei ole muodollisesti johtavaa asemaa, hän vaikuttaa taustavoimana merkittävästi kylän kehitykseen. Aapo Korhosen ryhmä-

sidonnaisuus on sitoutumista paitsi omaan perheeseen myös maatalousneuvoja Peltomaahan sekä isänmaahan ja kansaan.⁸

Suoniemen isäntä Aapo Korhonen on maahengen ja mauskon sekä isänmaallisuuden täyttämä mies, jonka olemukseen ei yli 40 vuoden raadanta suolla ole jättänyt sanottavia jälkiä. Kysymyksessä on pohjoissavolainen raataja. Ulkonäöstä on sanottu vain raatamisessa tarpeellinen: kumarahko, vanttera, leveäharteinen mies, jolla on suuret kädet. Vertailu vaikkapa hämäläiseen Koskelan Jussiin paljastaa luonne-eron. Aapo Korhosen kuvasta puuttuu kokonaan pimeä puoli. Ero johtuu maakunnallisista luonne-eroista, mutta myös ja ennen kaikkea henkilökuvauksen tasosta.

Jussi Kukkosen romaani voidaan nähdä osana sitä yhteiskunnallista kannustusta, jolla heti sodan jälkeen pyrittiin kiihottamaan suomalaisia uudisraivaukseen. Voimakkaasti tendenssimäinen teos heijastaa suoraviivaisesti agrarismia maailmankuvaa ja ihmiskäsitystä. Tämä lähtökohta määrää myös Aapo Korhosen henkilökuvan tason rajat. Koska tendenssi ohjaa juonen kehittelyä, henkilökuva muodostuu teoksen melkoisesta laajuudesta (237 sivua) huolimatta litteäksi eikä psykologisesti uskottavaksi. Näin syntyy ohut talonpojan tyyppi, jossa on 14 Cattellin piirrettä, joista vain neljä varioi.

5.2.6. Korkean isäntä Joppi, elämän kuorman raahaaja

Lauri Leskisen romaani *Avartuu maa ja taivas* (1953) kuvaa vanhan suvun laskuvaihetta. Korkealla paikalla olevaa syrjäistä Korkean taloa ovat 7–8 sukupolvea hallinneet erikoiset isännät. On ollut juoppo isäntä, körttiläinen ja otteiltaan raju; kaikissa on jotakin sanomista.¹ Metsäteollisuuden nousun aikana 1800-luvun loppupuolella on susiturkkinen metsäherra petoksella vienyt talon metsien puut ja samalla romuttanut entisen mahtitilan varallisuuden. Korkian poika Joppi oli 15-vuotias joutuessaan isänsä kuollessa isännäksi perintönään köyhtynyt talo ja isän neuvot:

– Tee paremmin kuin minä tein, jos kykenet, osaavammin...! Ja kahta muista: Jumalallesi anna kunnia, vaan virmanherroja varo...²

Joppi ei saa taloa taloudelliseen nousuun mutta onnistuu pitämään sen yli vaikeiden aikojen. Jopin oma elämä on ollut laskua. Vaimoksi aiottu rikastuvan talon tytär antaa rukkaset ja Joppi nai verraten iäkkäänä palvelustyttö Johannan, joka synnyttää tyttären ja kuolee lapsivuoteeseen. Lapsi saa nimen Katri Johanna. Kuoleva vaimo pyytää miestänsä "katsomaan tytön perään". Omalla tavaltaan tyttärensä kiintynyt, juron estynyt Joppi ei kuitenkaan kykene luomaan kasvavaan lapseensa luontevaa suhdetta eikä opastamaan tätä elämän keskeisissä kysymyksissä. Sota-aikana tytär lähtee töihin sotasairaalaan ja tapaa siellä yliopistossa opiskelleen armeijan kirjurin. Alettuaan odottaa tämän lasta tytär palaa kotiin. Opiskelussaan epäonnistunut mies osoittautuu kuitenkin vastuuntuntoiseksi, menee naimisiin Katri Johannan kanssa sekä alkaa innolla ja menestykselläkin osallistua talon töihin.

Jopin kuollessa 55-vuotiaana näyttää Korkean talon edessä vihdoinkin olevan valoisampi tulevaisuus: työhön ja maalaiselämään oppimaan halukas vävy ja uusi poika seuraavan polven isännäksi.

Kertojan etäisyys sisäistekijästä tässä suppeahkossa romaanissa on moraalisesti ja älyllisesti läheinen, fyysisesti ja ajallisesti etäisempi. Kertojan etäisyys päähenkilöstä on moraalisesti läheinen, mutta älyllisesti etäinen. Kertojan sisäinen näkemys on sekä psykologisesti että moraalisesti syvä.

Korkean Joppi on henkilö, joka puolustaa isiltä perimäänsä tilaa ja samalla vanhaa perinteistä maaseudun elämänmuotoa. Tietynlainen staattinen yhteiskunta on hyvä ja sen järkyttäjät pahoja. Pahoja ovat tukkiherra, joka pettää, liikkuvat ihmiset, kuten tukkimies, joka "vei Jopin morsiamen"³, samoin tien tekijät. Uuden ajan kulkumies on Katri Johannankin viettelijä, joka tosin osoittautuu myöhemmin kelvolliseksi. Jopin kaltaisille ovat uhkana henkisesti joustavat, paikasta toiseen herkästi liikkuvat ihmiset. Joppi on tunnollinen, varautunut ja vakava, vanhoillinen, kohtaloonsa alistuva; epävakaa luonne aiheuttaa epävarmuutta (syyllisyyttä). Hän on helläluontoinen ja lähipiirinsä ihmisiin sitoutunut maamies, joka elää kontrolloitua elämää.

Cattellin piirteillä tarkastellen (liite 1.9) tulevat Jopin varautuneisuus ja estyneisyys (vakavuus) esille:

... Joppi oli pienestä alkaen oppinut kantamaan sisikunnassaan murheensa, ne jotka olivat hänelle suuria, myös kantanut samoin pienet ilonsa. Ei niistä osannut kenellekään puhella. Iikka tietysti

mielellään kuunteli, mutta silloinkin olivat kysymyksessä vain taval-
liset arkihuolet. Se mikä täytti sydämen kuin mustanpuhuva pilvi,
siitä elä puhu kenellekään!⁴

Joppi suuttuu helposti (emotionaalisesti epävakainen) ja sanoo pahasti;
myöhemmin hän katuu (epävarmuus). Esimerkki hieman ennen Jopin kuolemaa
vävyn kehottaessa häntä lepäämään:

– Lepäilemään? Joppi suuttuu taas: – Oho, vai sinä vehnän! Minä-
hän se nyt vehnän kylvän! Ja saat uskoa...

Siihen sanat taas kuitenkin katkeavat. Olkoon! Tulee liikaa sano-
tuksi. Alkuaikoina varsinkin, kun se nyt kuitenkin tuli lapsen syn-
tymän jälkeen ja pakkausi kaikessa muka avuksi...⁵

Joppi on koko ikänsä osaansa alistuva, suorastaan fatalisti. Hän ei näe
uusia, luovia mahdollisuuksia parantaa elämänosaansa.

Kaikki oli talossa jo ammuin ollut valmista ja lopullistakin kuka-
ties. Ei sanottaisi tulevina päivinä mistään asiasta: Sen kuului se
kerrallinen Joppi tehneen – oli se vain ollut semmoinen mies...! Ei
sanottaisi.⁶

Sekin, että hänen kuvansa muodostuu vanhoilliseksi, johtuu perimmäisestä
avuttomuudesta ja alistuvuudesta. Joppi on hyvin vastuuntuntoinen ja kontrol-
loidusti elävä ihminen, joka tunnontarkasti yrittää hoitaa oman paikkansa suku-
polvien ketjussa ja toteuttaa kuoleville – isälleen ja vaimolleen – antamiaan
lupauksia.

Selvisi Joppi. Hän joutui tosin myymään lehmikarjansa ja kaiken
rahaksi muutettavan, minkä sattui keksimään, mutta selvisi kuitenkin
eteenpäin velkataakkaansa raahaten. Sekin oli osana siinä elämän-
kuormassa, jota oli hinattava vielä määrätyt vuosikymmenet, kunnes
ne saisi jättää seuraajalle, jos sellainen sattui olemaan.⁷

Tämä on m i n u n lapseni, perillinen, saneli ajatus, – sitä pitäisi
kai yrittää kasvattaakin.

Ja Joppi saneli, kun käsi kädessä kuljettiin rappuja kohden – yksi
niistä harvoista kerroista, jolloin näin sai kulkea:

– Ei sitä pitäisi nuin tohtonaan juosta eikä nauraa isosti. Ajattele-
vat ihmiset, että sepä nyt koko riekkuja on...⁸

Jopin tunnollisuus aiheuttaa hänelle myös epävarmuutta ja tunnontuskia, koska hän ei ole paremmin kyennyt opastamaan tytärtään. Esimerkki tyttären ollessa sotasairaalassa ja lähettäessä vain mitäänsanomattomia korttitervehdyksiä.

Äkkiä tavoitti raskas syytös mielen: Olisi pitänyt...Joppi nousi oikein seisaalleen ja sanoi ääneen: Olisi pitänyt sille olla toisenlainen, olisi pitänyt vaikka millä keinoin saada tyttö tässä pysymään...⁹

Jopin vähäinen moraalinen häilyvyys on lähinnä hätävalheita, joilla hän yrittää peittää perimmäiset kipeät tuntemuksensa tytärtään kohtaan sekä myöhemmin kätkeä oman vakavan sairautensa.

Joppi on perimmältään hyvä ihminen, joka tuntee henkistä riippuvuutta läheisiinsä, vaimoonsa ja tyttärensä, ja Jopilla on helliä tunteita heitä kohtaan, mutta hän ei kykene niitä osoittamaan.

Johannaakin pääsi lähelle oikeastaan vasta sitten, kun tämä jo makasi laihaksi ujuneena sängyssä varma lähtö silmiensä edessä. Ulkoa Joppi oli tullut, pelloilta suoraan, kun viimein antoivat luvan mennä vaimoa katsomaan, oli istunut sängynlaidalle ja takakäteän hamuten saanut Johannan laihat sormet omiensa puristukseen. Tai eihän niitä puristaa tohtinut, pitää vain varoen kiinni.¹⁰

... Ei niin, että olisi juuri päässyt lähemmäksi tyttöä, pikemminkin toisin päin. Mutta sitä visummin silmä alkoi tarkata tytön touhuja joka paikassa, missä vain siihen oli tilaisuutta, ruokapöydässä, heinäniityllä, kun Katri Johanna toi aamiaiskeiton heinäväelle, kylvyötyössäkin piti äkkiä nostaa silmänsä ja suunnata ne pihamaalle päin. Ja kun tyttö oli jo siinä iässä, että aloitti koulunkäyntinsä, piti vahailla sen läksyjen lukua, hiipiä iltasilla kamariin katsomaan sen nukkumista ja arvailla käden äkinäisen liikahduksen syytä...¹¹

Joppi on tavattoman varautunut ja estoinen ihminen, jolle epäedullinen ulkonäkö (pitkä selkä, lyhyet jalat) on kompleksi. Toisille kompleksit ovat kompensaation lähteitä mutta ei Jopille. Ulkonäön ja kompleksisuuden perusteella Jopilla on maaseutua kuvaavassa kirjallisuudessa parallelleja, esim. Juhani Ahon torppari Junnu ja uudisraivaaja Juha.

Romaanin juonella ja yleistunnelmalla saattaa olla yhteyttä Mika Waltarin Sinuheen ja yleensä sodanjälkeisiin pessimistisiin tuntoihin. Romanin tunnel-

maan sisältyvät sekä sodan aiheuttama resignaatio (Jopin elämänkaari) että jälleenrakennuskauden tulevaisuudenusko (uuden pojan syntymä).

Kirjan rakenne, teema ja juoni hallitsevat henkilökuvaa ja tekevät siitä verraten avuttoman, kohtalonsa hallitseman tyypin (Cattellin piirteet 14, joista 5 varioi). Jopin hahmossa lienee jotakin körttiläisyydestä (ihmisen huonous, "armon kerjäläisyys"), vaikka hänen uskonnollisuudestaan ei olekaan suoria mainintoja.¹²

5.2.7. Armoton isoisäntä Iivari Säaskilampi

Kalle Päätalon romaanisarja Koillismaa käsittää teokset Koillismaa (1960), Selkosen kansaa (1962), Myrsky Koillismaassa (1963), Myrskyn jälkeen (1965) ja Mustan lumen talvi (1969). Ajallisesti kaksi ensimmäistä käsittelee kahden kainuulaisen kylän asukkaiden vaiheita pula-ajasta talvisotaan, kolmas sota-aikaa, neljäs vuosia 1945–1947 ja viimeinen vuosia 1968–1969.

Tarkastelun kohteina on erityisesti kolme taloa asukkaineen: vauras talo Säaskilampi ja sen isäntä Iivari sekä Sammalsuon mökki ja sen poika, sittemmin isäntä Kauko. Kolmas on Sammalsuon lähin naapurimökki Olkivaara, jonka tyttärestä Elmasta tulee Kaukon vaimo.

Kertoja on Koillismaa-sarjassa tarkkailija, joka kommentoi varsin vähän. Kertoja on kirjailijana tiedostava ja esiintyy romaanisarjassa myös Kaukon hahmossa, joka on hänen toinen minänsä.¹ Kertojan etäisyys sisäistekijästä on läheinen, samoin Kauko Sammalsuosta, mutta etäinen Iivari Säaskilammista. Kertojan sisäinen näkemys on syvä sekä moraalisesti että psykologisesti Kaukon osalta, mutta pinnallinen Iivarin osalta.

Iivari Säaskilampi on ison ja varakkaan talon isäntä, joka oli viettänyt nuorena varsin värikästä ja liikkuvaa elämää ja käyttänyt runsaasti alkoholia ja joka mahdollisesti on Iin Haminassa asuneen Hilkan lapsen isä. Humalassa hän oli väkivaltainen vaimoan kohtaan. Lestadiolaisiin liittyttyään hän lopetti alkoholin käytön ja tuli ankaraksi tapojen tuomariksi, mutta sukupuolinen halu säilyy edelleen voimakkaana.

Päätalon Iivari Säaskilammen kuva (liite 1.10) on kriittisesti nähty lestadiolaisiin kuuluvan, varakkaan talollisen kuva, jossa korostuvat määräävyys,

kovaluontoisuus, heikko moraalit (häilyvyys), epäluuloisuus, laskelmallisuus ja kärsimättömyys. Ulkonaisesti Iivarin elämä on kuitenkin kurinalaista, kontrolloitua.

Iivari pitää tiukassa kurissa sekä oman väkensä, vieraat että tarvittaessa seurojen häiritsijätkin. Esimerkki poika Pertun ilmoittaessa lähtevänsä Viipuriin poliisiksi:

... Mutta mene... Kokeile, onko Viipurin leipä kuinka leveää... Täällä on mies värkkäillyt ympäri vuodet porojen perässä kunnan työrupeamaa tekemättä. Painu vain joutuin sinne riettauden pesään. Minä ammutan joka perkeleen poronkantturan syömältä ja lahjotan vielä toisille perintöporonmerkitkin... Painu... Ala laputtaa!²

Kovaluontoisuus ja armottomuus tulevat esille erityisesti heikompiosaisia ja ohikulkijoita kohtaan. Sammalsuon asukkaita, jotka hakevat kunnan jauhojenostolupia, hän kohtelee ankarasti ja yrittää saada hajotettua koko perheen. Pitkään uskollisesti palvelleen renkinsä Aapelin hän ajaa kunnalliskotiin tämän sairastuttua.³ Uskonvelikään ei saa armoa jo juridisesti vanhentuneesta poron tappamisesta.

– Semmosen tärräyksen minä oikeastaan ansahteisin... Ei siinä mittää. Mutta näin uskonveljien kesken oisko soppia muilla keinoilla. Maksoa yrittäsin ja jos siunovaisit synnit sujoksi Jumalan nimeen.

– Vai armoa ruikutat. Ei uskovaisellakaan ole lupaa annella synninpäästöjä semmosista rotöksistä, jotka kuuluvat maallisen lain tuomittaviksi.

Iivari kääntyi. Hän viskasi kellon pöydälle, johon iskeytyessään se kolahti äänekkäästi.

– Nyt lähdetään ja tältä paikalta virkavallan puheille. Rautoihin rosvot... Se on sinulla tiedossa pitkä reissu. Ääeh...⁴

Huolimatta lestadiolaisuudestaan Iivari on moraaliltaan täysin ulkokohmainen; moraalit on pelkkä naamari, joka tosin hillitsee Iivaria juomasta kotiseudullaan ja pahoipitelemästä vaimoan, mutta ei käymästä Oulussa tapaamassa naisystävänsä Sallia, ostamasta sukupuolista nautintoa poikansa Pertun tyttöystävältä ja yrittämästä melkein väkisin Sammalsuon Maijaakin, Kaukon äitiä.⁵

Epäluuloisuus kohdistuu kulkumiehiin, mikä on ollut maaseudulla varsin tavallinen suhtautumistapa, ja lestadiolaisiin kuulumattomiin sekä uskonveljien parannuksen aitouteen, yleensä ihmisten tarkoituksia kohtaan.⁶

Laskelmallisuus ilmenee mm. erilaisten uskonnollisten asioiden käyttämisessä välineenä. Iivari moittii ankarasti Nestoria, kun tämä vahingossa tekee sätkän Siionin lähctyslehden paperista, ja hän lukee Raamattua näyttävästi.⁷ Erittäin selkeästi hänen ulkokohtainen laskelmallisuutensa tulee näkyviin kunnan piirimiehenä jauhostonlupien kirjoittamisessa. Hän on ankara kahden kesken sitä tehdessään, lempeä uskovaisten nähden.

- Siinähan tämä taas on... Kirjoitin nyt vain puoli säkkiä. Jos kestäisi pitenpään kun annetaan määrältä... Jassoo... sinulla jorottaa oikein taskukello liitingin alla. Ei näytä köyhän meiningiltä.

- Isävainaan kello. Pe-perinnöksi jäänyt.

- Eiköhän ne sinun hommasi tule tehdyksi ilman kelloakin. Myöt ja ostat jauhoja.

Kauko sulloi kellon housunkauluksen alle vapisevin käsin. Hän oli kuin pahanteosta yllätetty. Hän nousi penkiltä ja otti isännän kädestä paperilapun.

- Ki-kiitoksia.

- Sano äidillesi, että tulee itse ensi kerralla. Kyllä ne kakarat siellä pärjäävät. Täytyy sitten muistaa leivät kuivata koviksi eikä niellä pehmeänä... Eihän pehmyven leivän syönnillä ole mitään määrää.⁸

... Kirjoitus kesti kauan. Lopulta mies kiersi tulpan mustepullon suulle ja kuivasi kynän terän ojentaen paperipalan Maijalle.

- Kirjoitin koko säkin. Sekö sieltä asti aina hiihtämään. Sano-taanhan sanassakin, että Luoja pitää huolen luoduistaan.

- Sinä, veljemme, olet nyt Luojan välikätenä, vakuutti nuorin saarnamiehistä.⁹

Naamion pitäminen ei aina onnistu. Tyttären lähtiessä kotoaan miehen matkaan vastoin isänsä tahtoa tämä menettää täysin malttinsa ja juo itsensä kontrolloimattomaan humalaan.¹⁰ Vanhemmiten omatuntokin alkoi kaivella ja aiheuttaa sisäistä epävarmuutta.

Kuitenkin kaikista kalleimman hinnan mies maksoi uskon naamarista. Se raateli sisintä vuodesta toiseen. Vihloi sydämen seutuja. Iivari tunsu päivä päivältä itsensä yksinäisemmäksi. Alkujaan rehti ja avoin luonne muuttui. Omantunnon paine kasvatti miehestä tylyn ja ärtyisän. Usein joutui vaimo iltasella ennen unen tuloa kuulemaan

rajuja purkauksia. Nielemään mitä karmeimpia nimityksiä ja uhkailujakin. Päivän aikana patoutunut katkeruus tuli kuuluville makuukamarin seinien sisällä.¹¹

Talvisodan aikana Iivari siirtyi evakoksi Iin Haminaan, jossa tulee tietämään nuoruudentuttavansa Hilkan ja tämän pojan vaiheet. Tällöin menneet asiat alkavat vaivata hänen mieltään ja sairaus pehmentää ennen niin kovan miehen. Iivari kuolee sekavassa mielentilassa matkallaan Iin Haminaan koskeen hukumalla.

Päätalon kerronta on realismin tyylipyrkimysten mukaisesti kirjoitettua, varsin verkkaisesti etenevää proosaa. Iivari Säaskilammen kuvaa piirrettäessä on noudatettu näitä periaatteita. Teosten rakenne on väljä ja sallii henkilökuvan elää vapaasti, mutta kertojan tendenssi – erittäin kielteinen käsitys kainuulaisesta isosta isännästä (näkemyksellä lienee henkilöhistoriallista taustaa) – tekee Iivari Säaskilammen kuvasta karkean tyyppimäisen (Cattellin piirteet: 15, joista 8 varioi). Se on eräs kielteisimmistä isännän kuvista suomalaisessa kertomakirjallisuudessa.

5.2.8. Kohtalonsa vanki Mäntylän Hermanni

Eero Hietalan romaani Pakkosauma (1963) kuvaa köyhtyneen sukutilan Mäntylän vaiheita lähinnä 1920– ja 1930–luvulla. Ukko Mäntylä on juopotelullaan, kevymielisillä takauksillaan ja tukemalla kaukaisen sukulaisen epäonnistunutta opiskelua saattanut tilan kovin velkaiseksi ja myynyt sen metsänkin. Poika Hermanni pitää huonotuottoista ja velkaista tilaa yli pulavuosien ja Lappuan liikkeen aikojen. Kovalla työllä ja tiukalla säästämisellä hän pystyy säilyttämään talon, maksamaan velat, kokoamaan hieman säästöjäkin ja siirtämään talon pojalleen Joelille, joka on "pakkosaumassa": oma tulevaisuus sitoutuu taloon. Tästä kirjan nimi. Itse asiassa isä Hermankin on ollut samanlaisessa tilanteessa, joten romaani nimi ilmaisee kahden sukupolven pakonomaista sitoutumista tilaan. Joelin tulevaisuus avautuu kuitenkin hieman aikaisempaa valoisampana. Sukupolven vaihdoskin näyttää onnistuvan.

Hietalan romaanissa matka kertojasta sisäistekijään on lyhyt, mutta kertojasta päähenkilöön pitempi. Kertojan näkemyksessä on psykologista ja mo-

raalista syvyyttä; maahan sitoutuminen kohtalona ja sen vaikutukset on nähty oikein.

Hermannin henkilökuva on kohtaloonsa sitoutuneen ihmisen synkkä kuva. Hänellä on perimmältään heikko itsetunto, mutta hän hallitsee perhettään äreästi ja kovalla kädellä, sulhtautuu varauksellisesti ihmisiin, epäluuloisesti kaikkeen uuteen ja elää äärimmäisen säästäväistä ja uutteraa elämää hiutuen sairauteen 50 ikävuoden paikkeilla.

Piirteittäin tarkasteltuna (taulukko 10) Hermannin ei ole kovin tyhmä, mutta hän on estynyt (vakava), varautunut ja "hänellä on liian vähän sanoja", eli häneltä puuttuu valmiutta joustavaan kielenkäyttöön erilaisissa tilanteissa. Hän on perusluonteeltaan kärsimätön ja emotionaalisesti epävakainen; hän purkaa helposti mieltään, mutta tuntee syyllisyyttä ja katumusta (mielen epävarmuutta) jälkeensä.

Kerran työstä puolisolalle tultuaan Hermannin tapasi Miinan peräkamarista, johon hän oli mennyt hyräilemään kesken ruuanlaittopuhien jättäen padan tulelle. Keitto kuohui yli padan reunojen, palaneen käry levisi huoneisiin, mies oli nälissään ja hänellä oli kiirekin, kylvökiire.

Hermannin ärjyi, manasi Miinan typeryyttä ja laiskuutta sekä kairoi haudasta talon entiset emännät, jotka olivat pyöräyttäneet tenansansa elopellolla ja hoitaneet ne sivutoimenaan kuin vasikat tai pormaat.

Illalla Hermannin oli nolon näköinen ja kysyi hyvittelevässä äänilajissa, mitä mieltä vaimo oli maidon meijeriin kuljettamisesta.¹

Asioista vastaavan isännän tapaan Hermannin on talonsa ja väkensä johtaja. Isän asema tulee epäsuorasti esille poika Joelin mielikuvassa:

Isä seisoi hänen takanaan reenkannoilla. Joel muisti, että hänen opitellessaan suitsien pitelemistä takana seisovan isän hahmon oli voinut kuvitella jättiläismäisen pitkäksi, pilviin ulottuvaksi.²

Hermannin on elämässään tunnollinen (työteliäs) ja elää kontrolloidusti. Aikaisempien vuosien välttämätön säästäväisyys muuttuu saituudeksi silloin, kun se ei enää olisi välttämätöntä. Niinpä hän säästää rahaa eikä käytä sitä talon tarpeelliseen kehittämiseen. Liiallinen saitus johtaa myös emännän ja pojan salaiseen rahankäyttöön, "kotiverotukseen".³

TAULUKKO 10 Mäntylän Hermannin (Hietala, Pakkosauma 1963)

---

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	**	A+	seurallinen	
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	
C-	emot. epävakainen	**	C+	emot. tasapainoinen	*
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	**	F+	eloisa	
G-	häilyvä		G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen		L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen		M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön		N+	laskelmoiva	*
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen	**	Q ₁ +	uudistushaluinen	*
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen		Q ₄ +	kärsimätön	**

 Piirteitä yhteensä: 16

Varioivia piirteitä: 5

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- nuuka, suorastaan saita
- kateellinen
- "liian vähän sanoja"
- tosikko
- "pystyy kuivunut kelo"

---

3. Henkilön ulkonäkö:

- pitkä parransänki
  - hartiat köyryssä, tukka näytti lampun valossa päähän takertuneelta mustalta pilveltä
  - selkä vähän köyryssä, polvet koukussa
  - otsa paistoi kalkinvalkoisena lampunvalossa, sen alta kiilsivät syväkuoppaiset, pistävät silmät
-

Hermannin perusasenne on vanhoillinen ja uudistuksia vierastava. Niinpä häntä ärsyttävät kansakoulun liian komeat tilat; lapsia "istutettiin lain voimalla 'palatseissa', vaikka nekin vuodet olisi voinut käyttää parempaan, työnteon oppimiseen".⁴ Hänen elämäkäsityksensä on äärimmäisen pessimistinen.

Hermannikin pysähtyi kuuntelemaan miesten puheita. Tupaan mentyään hän sanoi Miinalle:

– Löpöttävät, mikä semmoisen muuttaisi, joka on aina ollut. Elinikautista pakkotyötä tämä maailmanmeno on yhteiselle kansalle.

Joelista kuulosti, kuin isä olisi tahtonut perimmältään maailmanmenon sellaisena pysyvänkin.⁵

Hermannin sidonnaisuus kohdistuu naapurin isäntään Lehmiojan Jussiin, emäntä Miinaan ja poikaansa Joeliin.⁶

Mäntylän Hermannin on vähävaraisen (keskipohjalaisen) talonpojan ulko-kohtaisen realistisesti kuvattu tyyppi (16 Cattellin piirrettä, joista vain 5 varioi). Kirjan laajuus (295 sivua) ei estä henkilökuva muodostumasta yksilölliseksi, mutta kirjailijan valitsema teema – maanviljelijän ahdinko ja kohtalonomainen sitoutuminen maahan – sekä asioiden katsominen päähenkilön Joelin silmin tekevät sen. Ulkonäkökin (käyrät hartiat ja selkä) vahvistaa Hermannin henkilökuva, joka tavallaan pelkistyy pojan tokaisuun: "Ainahan se on ollut vanha, äijä".

5.2.9. Luottavainen luonnonlapsi Pieti–Antti

Oiva Arvolan romaanit Taivaan painamat (1975) ja Kaamosmaa (1976) kertovat tornionjokilaisen Seurujärven pientilan elämästä 1920-luvulla, erityisesti sen isännästä Pieti–Antista. Tilalla sinänsä on elämisen edellytykset ja isäntä on vahva sekä työteliäs. Kansanihmisen naiivius johtaa hänet kuitenkin epäonnistumisiin, jotka ovat vähällä ajaa perheen pois kotoaan.

Antin vaimo Hanna kuolee sonnimullin puskemiseen. Kolme lasta ja karjaa hoitamaan saadaan kuitenkin lähitalosta 17-vuotias Aknes, joka on ikäisekseen kypsä ja määrätietoinen. Hän hoitaa taloa Antin ollessa savotassa ja uitoilla kuten emäntä konsanaan, ja Antin emäntä hänestä tuleekin. Antti tekee enemmän töitä kuin muut, on muutenkin luotettava tehtävissään ja ansaitsee hyvin. Uittorahat häneltä kuitenkin kynittää korttipelissä, ja kun hän pula-aikana yrittää hankkia puun hankintakaupalla tavallista paremmin, tuntematon ruotsalainen pettää hänet. Rahaa ei tule puista, mutta valtion saatavista tulee pakkohuutokauppa, jossa menee 5 lehmää. Hevonenkin olisi mennyt, mutta kauppias maksaa puuttuvan summan, kun isä lupaa vanhimman poikansa hä-

nelle rengiksi. Näin Antti saa hevosensa ja pääsee työttömyystöihin. Aknes alkaa leipoa vehnäsiä kotona ja myy niitä poroerotuksella; usko tilan palauttamiseen elinkelpoiseksi ja sen kehittämiseen palaa nimenomaan emännän ansiosta.

Arvolan romaanin kertojan etäisyys sisäistekijästä on moraalisesti, älyllisesti ja fyysisesti lyhyt, ajallisesti pitkä. Kertojan etäisyys Pieti–Antista on moraalisesti ja fyysisesti läheinen, mutta älyllisesti ja ajallisesti etäinen. Kertojan sisäinen näkemys on sekä psykologisesti että moraalisesti syvä.

Pieti–Antin henkilökuva (taulukko 11) on vivahteisesti piirretty lähellä luontoa ja sen olosuhteita elävän pohjoisen maalaismiehen kuva. Cattellin piirteitä on 15, joista 14 varioi. Hän selviää karuissa olosuhteissa, mutta rintamaiden ihmisten monimutkaisiin tilanteisiin hänen kykynsä eivät riitä. Ulkonäkö (leveäharteinen ja jyrkävärhoinen, päivänpaahtamat kasvot ja tuuha parta) korostaa osaltaan henkistä henkilökuva.

Tarkemmin tarkasteltuna Pieti–Antti on seurallinen ja eloisa, mutta kovat kokemukset painottavat varautuneisuutta ja vakavuutta. Hän on tarvittavan älykäs ja käytännöllinen sekä hallitsee linnustuksen, kalastuksen ja alkeellisen maatalouden sekä metsä- ja uittotyön. Rahanhimon pettämänä hänen järkensä ei varoituksista huolimatta riitä, vaan korttipelurit saavat Antin uitossa ansaitsemat rahat.

Katkerä kaiho kiversi luontoa. Silmiin nousi kuva rahaläjästä, se oli kuin rutoläjä.

Pöytä sileäksi! Ja ikinä ei tartte vierasta työtä tehtä... Niin, sehän se kiihoittikin mukaan.

– Älä, älä mene! Älä sie Antti mene siihen roikhaan! Nikunjussa varoitti. – Non kälmääjiä ja sutkaajia, usko poijes...

– Jos pikkusätillä koitan?

Juuri noinhan se oli laskettu. Antti pisti sekaan, voitti ensimmäisen potin ja se innosti: nokkiin vain!

Hävetti.

Kuka olisi uskonut että Pieti–Antti palaa tienastista näin vasiten kynittyinä.¹

Tuska, joka toviksi kaikkosi, palasi nyt entistä tulisempana. Jätin lapset itkemhään ja lähin markan perhään...²

TAULUKKO 11 Pieti–Antti (Arvola, Taivaan painamat 1975, Kaamosmaa 1976)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:					
A-	varautunut	*	A+	seurallinen	**
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	*
C-	emot. epävakainen	**	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	**
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	**
I-	kovaluontoinen	*	I+	helläluontoinen	**
L-	luottavainen	**	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	**	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön	*	N+	laskelmoiva	*
O-	itsevarma		O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen		Q ₁ +	uudistushaluinen	
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön	*	Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	**
Piirteitä yhteensä:			15		
Varioivia piirteitä:			14		

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- äkkipikainen
- vahva

3. Henkilön ulkonäkö:

- leveähartcinen ja jykeväruihoinen
- ruudullinen sarkapusero, harmaa hatunnypykkä
- päivänpaahtamat kasvot ja tuuhea parta
- kasvot uurteiset, vaikka ei vielä 40 vuotta
- parta näytti piisinvalkeaa vasten jäkälämäiseltä, kankealta töyssyltä, nenän alta sieraimista työntyivät karvatupsut kuin oravankorvat

Pieti–Antti on yleensä emotionaalisesti tasapainoinen ja kestää monia paineita. Suurissa kriiseissä reaktiot ovat kuitenkin räjähtäviä ja ilmaisevat emotionaalista epävakaisuutta. Esimerkki metsähallituksen karhutessa maksua, jonka Antti uskoi ruotsalaisen puunostajan suorittaneen.

- Perkeleen perkele! Antti urvaksi ja synkistyi. Hänen kätensä alkoivat täristä vihasta. Teksti tuntui uskomattomalta.
- Ja mitä nyt? Aknes kysyi.

- Voi perkeleen helvetin saatana!
- Mitä sie noijut ko elukka! Häh? Aknes huusi ja korotti äänensä.
- Voi jiesuksen pyssy! Antti huusi vastaan, iski nyrkkinsä pöytään niin että kupit hyppelivät vadilla ja alkoi raastaa vapisevin kourin hiuksiaan aivan kuin olisi pusertanut päästään jotakin.
- Hulluksi se vissiin tuli...
- Se saatana sutki! Voi, se saatanan sutki! Olishan minun pitäny se käsittää! Se ei ole pitäny sitäkhään luppausta, minkä se Parkajoela anto, että olis hoitanu mettähallitukselle sen makson! Eipä tieten, ei, ei, ei! Jumalauta ko mie saan sen äijän kynssiin, mie revin sen kannapaloiksi, mie katton että siitä ei jää ehjää luuta! Saatansaatana! Että maailma voipi olla näin kiero.³

Menestyvä perheenisä on agraariyhteiskunnassa joukkonsa johtaja, niin Pieti-Anttikin; hänet alistavat petolliset ihmiset ja yhteiskunnan virkakoneisto.⁴

Antti on tunnollinen ja viettää yleensä kontrolloitua ja uutterraa elämää: Heilahdukset häilyvyyteen ja epävakaisuuteen rajoittuvat hetkelliseen rahanhimoon ja petoksen aiheuttamaan šokkiin.

Antti on vahva ja rohkea mies omissa olosuhteissaan. Esimerkki savotalta palatessa, kun on vähän ryyppiskelty ja muutamat tukkilaiset haluavat kostaa Antin liiallisen työinnon, jonka katsottiin huonontaneen urakoita.

Kun Antti näki että oli tosi kysymyksessä, hän päätti ottaa ohjat omiin käsiinsä. Tuntien vastustajansa lahjomattomiksi ja armottomiksi periaatteen miehiksi jotka eivät vähällä kummalla jättäisi asiaa keskentekoiseksi eivätkä panisi painoa toiselle jätkälle enempää kuin kulkukissalle, hän hyppäsi pöydän takaa. Nyrkki jysähti lähimmän rähinöitsijän leukaperiin ja äijä oikeni pitkin partta.

Ennen kuin ällistynyt joukko ennätti päästää suustaan ihastuksen huudahdusta Antti paiskasi Kupertajan ikkunan läpi kartanolle niin että lasit helisivät ja sirpaleet sinkoivat.⁵

Puunhankinta-asioissa liika rohkeus ja naiivi luottavaisuus muodostuvat kohtalokkaaksi. Antin laskelmointi epäonnistuu. Hän itse on suora ja rehellinen eikä tunne ihmisten petollisuutta.

Antin helläluontoisuus kohdistuu oman perheen jäseniin ja kotieläimiin, ryhmäsidonnaisuus lähinnä perheenjäseniin. Sidonnaisuus kuolleeseen vaimoon päättyy kuitenkin nopeasti luonnon ihmisen tarkoituksenmukaisuudella, kun nuori elävä nainen on jo odottamassa.

Antti lopetti syömistä, pyyhkäisi puukon housunsääreen ja tuik-
kasi tuppeen. Sitten hän pyyhki kämmenselällä piimän parrastaan ja
röyhtäisi, maiskutteli suutansa ja seurasi nyt kiinteästi Aknesta.
Nuori se on, kovin on nuori vielä. Olis jotakikkaan vuotta vanhempi,
niin... Äkkiä hän hätkähti ajatustaan. – Hannan kuolemasta oli vasta
muutama kuukausi. Niin, no... Jokatapauksessa: mennyt mikä men-
nyt!⁶

Kun entisen vaimon varsinainen hautaan siunaus tapahtuu vasta kesällä
kuukausien kuluttua kuolemasta, ei Antti pidä tarpeellisena lasten viemistä
tilaisuuteen:

– Niin, no. Minusta tuntuu ettei siitä ole mitään muuta ko että
se reppi auki net haavat jotka jo nyt on parantunheet. Tuopi tyihän
takia miehleen surun joka on jo kertaahleen surtu! Antti sanoi pai-
nokkaasti.⁷

Antin epävarmuus liittyy usein kärsimättömyydestä johtuvaan syyllisyyteen, sattuneista erehdyksistä tai sisäisestä painiskelusta sukupuolista halua vastaan.

Hänen sanoissaan oli ensin lämmintä ymmärtämystä mutta mitä
useammin hän joutui kieltämään sitä kiusaantuneemmaksi ja kättyi-
semmäksi hän tuli. Ja lopulta – ennen kuin tyttö vihdoinkin totteli –
hänen täytyi korottaa äänensä ja paljastaa suuttumuksensa. Sittemmin
häntä harmitti, että oli niin tehnyt, hän yritti korjata erchdystään,
mutta tyttö oli aivan kuin toisessa maailmassa.⁸

– Mie päätin että vaikka elämä siihen loppus...ja oikeasthaan mie
toivoin että niin käviski...Mie päätin ostaa viinatrittelit, niin...ja tässä
sitä sitte olhaan, niin!

Antti silmi taasen Aknesta ja oli nolon näköinen.⁹

Vaikka pitkävihainen Aknes omassa syyllisyydentunnossaan pitää Anttia
luonteeltaan tasaisena¹⁰, Antti on usein kärsimätön ja äkkipikainen mutta kui-
tenkin nopeasti leppyvä.

Arvolan romaanipari noudattaa realismin ja kansankuvauksen perinnettä.
Regionalismia ilmenee paitsi murteessa ja miljöön kuvauksessa myös henkilö-
kuvissa. Teksti on varsin laaja, kronikkamainen, Antin henkilökuva muodostuu
vapaasti. Pieti–Antin hahmo on verraten uskottava ja vivahteikas luonnon lä-

hellä elävän ihmisen kuva. Sen esittämä ihminen on biologinen olento, joka kuitenkin tunnustaa Jumalan olemassaolon, vaikka ei siitä koskaan puhukaan.¹¹

5.3. Sodanjälkeinen aika 1945–1970

5.3.1. Koillismaan uudisrakentaja Kauko Sammalsuo

Kauko Sammalsuon tarina ulottuu läpi koko Päätalon Koillismaa-sarjan, mutta talonpoikana häntä käsitellään romaaneissa Myrskyn jälkeen (1965) ja Mustan lumen talvi (1969). Kauko huolehtii isänsä kuoleman jälkeen äitinsä kanssa sisarusparvesta; aluksi kunnan elättinä, sitten uitto- ja metsätyöansi-oilla heti kansakoulun jälkeen. Sota-aika menee rintamalla. Jälleenrakennuskaudella hän rakentaa sodassa hävitetyt rakennukset uudelleen; hänestä tulee Sammalsuon isäntä, joka maksaa sisarusten osuudet talosta, raivaa suota, ostaa lisämaata ja saa tilan kohtuullisesti vaurastumaan. Hän avioituu lähinaapurin Olkivaaran Elman kanssa, jolla oli ollut sota-aikana suhde saksalaisen upseerin ja parin muunkin miehen kanssa. Vähitellen Kauko Sammalsuosta tulee myös arvostettu pitkäaikainen kunnallinen luottamusmies. 1960-luvun lopulla hän kirjoittelee ahkerasti lehtiin ja ottaa kantaa sen ajan yhteiskunnallisia radikaaleja vastaan.

Kauko Sammalsuon hahmo (taulukko 12) on moniulotteinen. Siihen sisältyy joukko voimakkaita vastakohtaisuuksia: hän on sekä emotionaalisesti tasapainoinen että epävakainen. Seksuaalisissa asioissa hän on äärimmäisen epäluuloinen ja mustasukkainen sekä syyllisyydentuntoinen ja epävarma. Hän on voimakkaasti perheeseen sidottu pienestä pitäen, mutta varsinkin vanhemmalla iällä hän tulee siitä riippumattommaksi. Sosiaalisesti hän on koko ikänsä arka, mutta sodassa hän ei erityisesti pelännyt eikä nuorena tappelussakaan. Hänen kuvalleen on ominaista tunnollisuus ja kontrolloitu, uuttera elämäntapa. Kokonaisuutena tarkastellen Kauko on verraten yksilöllinen henkilökuva: Cattellin piirteitä 16, joista 12 varioi. Ulkonäöstä ei ole talonpoikana paljoa sanottu: harteikas, käsnäinen käsi.

TAULUKKO 12 Kauko Sammalsuo (Päätaalo, Myrskyn jälkeen 1965, Mustan lumen talvi 1969)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	*
B-	tyhmä		B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	**	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva		E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	*
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	**
H-	arka	**	H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen	*	I+	helläluontoinen	**
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	**
M-	käytännöllinen	**	M+	kuvitteellinen	**
N-	välitön		N+	laskelmoiva	*
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittäinen	**
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	**
	Piirteitä yhteensä:		16		
	Varioivia piirteitä:		12		

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- katkera
- luulotautinen, mustasukkainen
- sisukas
- kunnianhimoinen ja kunniantuntoinen
- vihaa saksalaisia
- maahenkinen
- pikkutarkkka perfektionisti
- tasapuolinen ja maltillinen luottamusmies

3. Henkilön ulkonäkö:

- harteikas, hieman alakuloinen
- käsnäinen käsi
- isäntämiehen näköinen

Kauko Sammalsuon älykkyys ilmenee käytännön tilanteissa, lukemishar-
rastuksessa, yhteiskunnallisten asioiden arvioinnissa ja huomattavan korkea-
tasoisen tekstin kirjoittamisessa.

Yleensä hän on emotionaalisesti tasapainoinen ja realistinen, sietää hyvin paineita, mutta lähes sairaalloinen mustasukkaisuus ja epäluuloisuus johtavat miehuusvuosina rajuihin epäkypsiin purkauksiin. Esimerkki Elman viedessä korviketta Kaukon työmaalle.

Yritä siinä uskoa tuommoseen akkaan, kun Sonni-Pekkanen lainen rasputiini on kylässä... Että ihmisen pitikin sekoia tuommoseen helvetin saksalaisten matrassiin... Koeta nyt itkeä turistaa, niin vaikuttaa viattomalta. Tuokin perkeleen kori siinä...!

Kori rusahti rikki Kaukon potkusta. Pullo ja kahvikupit menivät sirpaleiksi ja putosivat kaukana metsässä. Kauko tommasi Elman käsivarteen ja riipaisi tämän ylös. Veti kasvot lähelle omiaan ja sanoi:

- Vai intätkö, ettet ole huora?

Elman silmät olivat vetiset, mutta hän katsoi vastaan. Hän pareminkin roikkui Kaukon kannattamana kuin seisoi ja sanoi:

- Olen ollut.

- Ja olet vieläkin! karjaisi Kauko.

- En. Sitten kun sinä tulit, en ole ollut kenenkään muun kanssa. En vilkaissutkaan sillä silmällä muita miehiä.

- Hähähä... jumaliste! Se onkin melkoinen uroteko, kun on jaksanut olla jo toista kuukautta ilman vierasta. Hähähä...

- Siitä asti kun syksyllä tulit ja jo ennenkin...

- Painu helvettiin valehtelemasta!

Kauko tyrkkäsi Elmaa, niin ettei tämä kerinnyt siirtää parkki-kasaan uponneita jalkojaan, vaan lensi selälleen. Siitä Elma nousi istumaan ja Kaukoa katsoen sanoi:

- Vaikka tappanet, mutta se on tosi.¹

Tällaiset perimmältään miehisestä epävarmuudesta johtuvat purkaukset toistuvat aika ajoin, ja niitä seuraavat katumus ja itsesyytökset ja epävarmuuden tunne. Kerran keväällä nuotioretki päättyy rajuun mustasukkaisuusreaktioon ja Elman pakenemiseen metsään.

... Miten ihminen menettää näin malttinsa? Minun täytyy löytää Elma.

- Elma...! Kuuletko sinä, Elma?

Paikat vapisivat vieläkin. Itsesyytös kidutti mieltä ja Kauko uskalsi vain hiljaa toistella Elman nimeä. Tuolla näkyy nuotion kajastus... Hän alkoi juosta sitä kohti. Sydän takoi jännityksestä, mutta pettymyksen ähkäisy tuli rinnasta, kun nuotiolla ei ollut ketään. Kauko heittäytyi havuille vatsalleen. Hän painoi kasvonsa paljaita havuja vasten ja hartiavat vapisivat raskaista huokaisuista:

– Miksi, miksi...?²

Kauko on varsin itsenäinen ihminen, joka on tottunut ottamaan vastuuta omista ja toisten asioista. Tämä itsenäinen johtava rooli alkoi jo isän kuoltua.

Kauko lusikoi pöydän päässä velliä suuhunsa. Hänen ruokailupaikkansa oli tavallaan isän perintöä. Kun isä eläessään aterioi kotona, hän istui aina tällä samalla paikalla. Ehkä isän perintöä oli myös se vakava ilme, joka asui Kaukon kasvoilla.³

Tästä alkoi Kaukon pitkä tie sotavuosien kautta itsenäiseksi talonpojaksi ja oman talonsa isännäksi.

Kaukon tunnollisuus, epätsekkyys ja vahva yliminä tulevat esille vastuuntuntona sisaruksista ja myöhemmin yhteisistä asioista huolehtimisena, yleisenä luotettavuutena ja rehellisyytenä. Moraalinen häilyvyys rajoittuu myöhemmän iän kymmeneen vuoteen, jolloin hän luottamustoimia hoitaessaan kävi naisystävänsä luona ja joutui sitä puheillaan peittelemään.

Kaukon arkuus on erityisesti ujoutta naisten seurassa. Se alkoi poikasena ja liittyi sosiaalisten valmiuksien puutteeseen; esim. tanssitaitoa hänellä ei ollut, mutta hän ei vapautunut ujoudestaan myöhemminkään. Osaltaan se liittyi syyllisyydentuntoon.

Kauko istui seinänvieruspenkillä lähellä Hiljaa. Hän nypläsi kynsiään ja vaihtoi polvea toisen päälle. Kauko näki hämäränä silmänurkkakuvana, että Hiljan kasvot kääntyivät häntä kohti useamman kerran. On se pirua, kun minä en sodassa ollut kaikista pelkurimpia, mutta nyt on taas näin vaikea puhua. Aina se on ollut vaikeaa varsinkin Hiljan kanssa, mutta nyt jo pitäisi ujous pitää kurissa kun kumpikin ollaan jo loppupuolella kolmatta vuosikymmentä ja molemmat naimisissa.⁴

Kauko Sammalsuo on tarkka ja käytännöllinen ihminen, olipa sitten kysymyksessä pöllien kuoriminen tai rakennuksen tekeminen piirustuksista toteuttamiseen. Kuvitteellisuus merkitsi pakoa kirjojen ja kirjoittamisen maailmaan.

Kaukolle oli selvinnyt tämän vajaan parin vuosikymmenen aikana, jonka oli lehtiin kirjoitellut, ettei hänen sotienaikainen, kavereitakin kummastuttanut kirjeenvaihtovimmansa tyttöjen kanssa, ollut yksin

ujon miehen tapa yrittää lähestyä naisväkeä. Kirjeissään hän oli silloin, itsekään asiaa aavistamatta, purkanut itseään ja sitä sisäistä painetta, jota rintamaoloissa väkisin patoutui... Samaten Kauko jo nykyisin tiesi lapsuudessa heränneiden lukuhaluja enteilleen tarvetta paeta – ainakin aika-ajoin – kylmästä käytännön elämästä sanan ja ajatusten maailmaan.⁵

Kaukon uudistushaluisuus on maatilan luomista mökistä ja sen kehittämistä hyvin tuottavaksi karjarakennusta uudistamalla ja suota raivaamalla. Uudistushalua hän osoittaa myös yhteiskunnallisissa asioissa ja lehtikirjoittelussaan. Uudisraivaaja- ja asevelisukupolven edustajana hän ei ymmärrä eikä hyväksy kuusikymmenluvun opiskelijaradikaalien kaikkia ajatuksia, mutta häntä tuskin tästä syystä voi pitää vanhoillisena; hänhän pyrkii korostetusti tasapuolisuuteen.

Kauko Sammalsuon ryhmäsidonnaisuus kohdistuu aluksi äitiin ja sisaruksiin, tiettyihin työkavereihin, naapureihin, rintamamiesveteraaneihin, vaimoon ja kymmenkunta vuotta naisystäväänkin, joka tarjoaa korvausta ujouden takia menetetyistä nuoruuden kokemuksista ja tasoitusta Elman kokemuksille. Kauko on uskollinen ystävilleen ja periaatteilleen, todellinen periaatteen mies, lukuun ottamatta yhtä Oulussa tapahtunutta syrjähyppyä, josta hän kärsi. Vanhemmiten hän irtautui henkisesti joistakin henkilöistä, kuten veljestään Väinöstä ja naisystävästäänkin, tosin tämän aloitteesta. Itsenäisyyttä osoitti myös hänen yli puoluerajojen saavuttamansa arvonanto.

Kauko elää hyvin kontrolloitua ja ututteraa elämää, poikasena usein voimiansa yli ponnistaen, aikuisena "verta sylkien". Kun hän luonteeltaan on karsimätön "hermokimppu" tavoitteisiin pyrkiessään, ei ole ihme, että sydäninfarkti tulee jo 41-vuotiaana.

Kauko Sammalsuo on suomalainen raivaaja, jollaiset sodan jälkeen rakensivat uudelleen maata sekä ruumiin että hengen voimin. Hänessä on maahenkeä jo pienestä pitäen.⁶ Hän on myös varsin isänmaallinen, vaikka ei sitä sanaa käytäkään.

Kauko Sammalsuon kuva on monivivahteinen. Yhtäältä se kätkee sisäänsä rajuja pimeitä voimia, toisaalta siihen sisältyy viileää järkevää ja analyttistä asiallisuutta. Se on psyykiselä perusolemukseltaan suoraviivainen, mutta psykologisesti ja kirjallisestikin perusteltu. Hänelle elämä on vaikeaa, kuten vaimo Elma sanoo:

... Minähän olen aina sanonu, että niin rehellisen ja herkkämielisen ihmisen mitä sinä olet, on vaikea mennä elämän läpi.⁷

Paitsi suoruutta ja herkkyyttä ongelmia tuovat lapsuuden traumaattiset kokemukset, joista hän ei pääse vapaaksi. Niiden vaikutusta sisar Aili analysoi.

- Monta kertaa minä sinuva suorastaan säälin.
- Säälit? Olenko minä niin helvetin kurja ihminen? Kauko sanoi.
- Et kurja. Enkä sääli sillä lailla, miten sääli tavallisesti käsitetään... Tarkotan sitä kun et pääse siitä kunnanelättiaijasta.
- Miten siitä pääsee. Olin silloin juuri siinä ijässä kun ihmiselle pohjimmainen luonne kasvaa. Minulla se kehitty kieroutuneeksi...
- Kieroutunu ei ole oikija sana. Paremminki katkera... Muistanhan kun poikasena tenhotit vielä näyttäväsi ketä ovat haukkuneet...
- Ja enkö ole näyttäny!
- Olet ja näytät vielähi. Näytät vissiinki hautaan asti. Tämmösen takija sinua säälin. Etkö velipoika hoksi ja usko että olet sen jo moneen kertaan näyttäny? Monet niistä, jotka meitä ja muita yhtä kurjasa jamasa olleita silloin halaveerasivat, ovat ajautuneet huonommalle elämäsä. Entisten öhytalojen isännät ovat nykysin eniten vaikeuksissa. Sinulla on nätti talous ja olet oma herrasi tekemään mitä ja millon tahot. Ja eikö sulle sano nehi yhteiskunnalliset luottamustehtävät, joissa olet riehkassu vuosikymmenijä, että semmosiin valitaan vain tolokkuja miehijä. Lisäksi sinusta on tullu hyvä kynämies...⁸

Kauko Sammalsuon henkilökuvassa on siis paljon yhtäläisyyksiä kirjailija Päätalon kanssa.⁹ Kauko Sammalsuo on aikansa raivaajatyyppi, suomalaisen miehen kuva, junti positiivisesti nähtynä ja nykypäivän termiä käyttäen.

Päätalon Koillismaa-sarja seuraa suomalaisen kansankuvauksen suurta perinnettä ja realismin tyyliä. Kauko Sammalsuossa on myös ideaalitalonpoikaa: ahkeruutta ja suoruutta. Kerronta on erittäin verikkaista ja henkilöt voivat kehittyä vapaasti. Sammalsuon henkilökuvassa tapahtuu tiettyä kehitystä. Kirjailijan tendenssit eivät tule suoraan esiin, mutta Kaukon hahmossa on suomalaisessa kertomakirjallisuudessa harvinaista lievää vasemmistolaista agrarisemia. Regionalismia ilmentävät teosten miljöö ja murre.

5.3.2. Asiallinen Yläpihan Paavo

Seppo Lappalaisen romaanit *Miljoonamiesten suku* (1971) ja *Suomessa olen minä syntynyt* (1972) kuvaavat pääasiassa Karjalaisen suvun (13 henkilöä) kertomana pohjoiskarjalaisen Yläpihan sukutilan vaiheet 1930-luvulta 1970-luvun alkuun. Teosten kerrontatekniikka vaikuttaa osaltaan henkilökuvaukseen. Makrostruktuurin näkökulmasta¹ kertoja on kolmentoista kerronnan summa. Kertoja on tavallaan toimiva dramatisoitu kertoja. Tavanomaista kommentointia ei voi olla, koska kaikki tapahtumat siivilöityvät kertojahenkilöiden tajunnan läpi. Teoksen "makrotason kertoja" on varsin tiedostava kirjailijana. Kertojan etäisyys sisäistekijästä vaihtelee kertojittain. Kertojien etäisyys Paavosta vaihtelee; läheisin se lienee Paavon itsensä ja perheenjäsenten sekä Hirvirannan Kustaan osalta, etäisin Paavon veljien kohdalla. Kertojien sisäiset näkemykset vaihtelevat kertojittain.

Yläpihan talo on iso, mutta isän kuollessa 1938 se jää jakamattomaksi; sen omistaa perikunta, 5 veljestä ja 2 sisarta. Vanha isäntä oli arvioinut poikensa isännänkykyä ja halunnut tehdä talonkirjat Paavolle, joka ei kuitenkaan halua omaa perintöosuuttaan suurempaa osaa. Seuraa 20 vuoden yhteisomistuksen aika, sillä veljet suostuvat tilan jakoon vasta yhden kuoltua 1958. Muut veljet edustavat muutenkin kehityksen jarrutusta ja oman edun tavoittelua.

Keskeiseksi henkilöhahmoksi kohoaa sekä sodan että rauhan aikana Paavo, joka sodissa toimii viestiryhmän johtajana ja sotapoliisina, rakentaa sodan jälkeen oman talon, johon lopulta saa 80 hehtaaria maata. Hänen poikansa Jaakko alkaa maanviljelijänä vanhalta pohjalta Paavon otteen vähitellen herpaantuessa.

Yläpihan Paavo on piirteittäin tarkasteltuna (liite 1.11) lähes mallitalonpoika, joka menestyy myös sodassa. Ulkonäkökin (hyväkuntoinen, lihaksikas mies) vastaa kuvaa. Paavo on eloisa ja seurallinenkin mutta ei suulas, älykäs, arvostelukykyinen ja laskelmoivakin. Naiivi rehellisyys, tasapuolisuuden tavoittelu ja riitojen välttely veljien kesken johtaa hänet pitkäaikaiseen elämiseen jakamattomassa pesässä. Esimerkki keskustelusta isän kanssa:

..."Tulee riitaa sisarten ja veljien kesken, jos minulle kirjat teet", sanoin. "Mitä sinä siitä välität?" isäni kysyi. "Tässä ei ole kysymys ihmisistä, vaan maasta, joka heille leivän kasvattaa. Minusta se on

suuri synti, jos Yläpihan maat joutuvat semmoisten ihmisten repeloi-tavaksi, jotka eivät osaa niissä viljaa ja karjaa kasvattaa, niin kuin pitäisi. Ja ota huomioon! Ne joutuvat nyt semmoisten ihmisten käsiin, ellet sinä taloon muuta ja maita haltuusi ota." "Onhan siellä Eino", minä sanoin. "On joo", isä sanoi. "Vaan minä en siitä tykkää. Se marmattaa alinomaa, että minun pitäisi tehdä sille kirjat. Miten sille kirjat tekee? Se on liian nuuka. Kerää markkasia, säästää niitä ja venyttää ne soikeiksi, eikä ymmärrä sijoittaa oikein. Mitä semmoinen mies maalla tekee? Maamiehen pitää sijoittaa ja ottaa kor-kojen kanssa sijoitukset takaisin. Mitä? Eikö näin ole?" Nyökytin päätäni ja sanoin: "Oman osani talosta otan, jos annat, en enempää." Isä-Viljami katsoi minua kauan ja sanoi sitten: "Hölmö mies. Ei osaa edes maata ottaa."²

Isän ajattelussa on maatalousyrittäjän henkeä, liikemiesmäisyyttä, mutta Paavolle maanviljelys on elämäntapa. Kyllä Paavo laskelmoidakin osaa, jos tahtoo. Esimerkiksi sopii laiskan varsan myynti, jossa Paavo käytti taitavasti rehellisen miehen mainettaan ja toisen ostokiihkoa:

Yhtenä päivänä Jäkälämäen Jalmari hiihteli salmen poikki kau-pungista päin, näki varsan pihamaalla ja sanoi: "No, jopa sulla on komea hevonen!" "On, joo", minä sanoin. "Möisitkö sen, jos ostaja sattuisi kohdalle?" "E-en", sanoin. "Niin paljon ei tässä tasavallassa ole rahaa tehtykään, että minä tästä tammavarsasta luopuisin. Pito-hevonen on. Kerta kaikkiaan naisten mieleinen!" "Älä", Jalmari sanoi. "Totta tuon varsan sadallatuhannella markalla möisit?" "Sa-dallatuhannella", minä sanoin. "Enpä tiedä. En nyt ole pienen rahan tarpeessa. Ja toisekseen, hevonen se talossa pitää olla, kun maito ja heinä on ajettava ja muutakin, mitä kohdalle sattuu. Jäkälämäen Jalmari katseli tammavarsaa kauan. Sitten hän avasi varsan suun, tutki jyväkuurrot, siveli kädellään jalat ja nilkat ja sanoi: "Minä tarvitseisin oikein kunnollisen hevosen, joka olisi naistenkin mieleen. Rauhallisen, terveluontoisen. Tottahan sadallatuhannella minulle möisit?" "Älä, hyvä mies, yritä houkutellessa minulta kunnan hevosta." "Satatuhatta saat varsasta", Jalmari sanoi. "Enempää en maksa edes sukulaismiehellekään." "Ka", sanoin. "Siinä on hevonen. Tutki viat ja purkamaan älä kauppojasi tule. Muista mitä olen sanonut! Tuo varsa se on luonnoltaan melkein liiankin rauhallinen." "Ota rahat", Jalmari sanoi...³

Paavon johtajankyvyt sodassa perustuvat mielen tasapainoon, riittävään rohkeuteen ja vastuuntuntoon, joka joskus aiheuttaa turhiakin itsesyytöksiä.

...Yläpihan Paavo kävi lomalla. Minua painaa se, kun en silloin ennen miinan laukeamista ollut kovempi ja käskenyt Reinoa ja sinua tieltä pois, hän sanoi. Jos olisin käskenyt, niin ei olisi käynyt niin kuin kävi. Ka, minä sanoin. Tietenkin sillä kertaa Reinon henki olisi voinut säästyä, mutta sitä ei tiedä, milloin kuolema olisi sen korjannut. Ja kyllä minä Reinon kanssa sen kiellon kuulin, mutta en totellut. Turhaa sinä, Paavo, itseäsi siitä syyttelet. Reino meni. Sinä teit parhaasi. Älä hetkeäkään kuvittele, jotta minä, joka siinä marssissa osallisena olin, en sitä muistaisi ja jossittelisi. Vaan se ei auta kissanhännän pituutta. Ja toisekseen. Syy oli meidän...⁴

Rauhan aikana Paavo ei pyrkinyt yhteiskunnallisiin johtotehtäviin, vaikka hän mielipiteiltään arvostettuna henkilönä vaikuttaakin taustalla mm. Suomi-Neuvostoliitto -seuran perustamisessa. Rehellisyys on hänelle luontaista. Kun Hirvirannan Kustaa huolimattoman apumiehen kysellessä ilmoittaa miesten metsätyösuorituksiin puolet lisää, Paavo taipuu tähän, mutta sanoo vastedes ilmoittavansa työsuorituksensa itse.⁵

Paavo on käytännöllinen ja kykenee rakentamaan, mitä milloinkin tarvitaan, kuten veneen tai uuden talon.⁶ Hänen uudistushalunsa ilmenee sodanjälkeisessä uudisraivauksessa, karjanhankintana ym. maatalouden kehittämisenä, sähkön ja television hankkimisena sekä pyrkimystä saada oma tila.⁷ Vanhoilisuus tulee iän mukana esille. Se ilmenee vanhojen aikojen kaipuuna, peltolaitumen ja auton hankinnan vastustamisena sekä kyvyttömyytenä ymmärtää koulutuksen merkitystä.⁸

Paavo on sidoksissa perheeseensä, mutta myös sodanaikaisiin tovereihinsa. Hänen suhteensa miehiin on samantapainen kuin Linnan vänrikki Koskelan, niinpä hän ei lähde virallisiin rintamamiesjuhliin, vaan muistelee ja ryyppää samanaikaisesti Hirvirannan Kustaan kanssa.

Jäkälämäen Jalmary mainitsi kerran kaupanpihalla että rintamamiesjuhlat pidetään kaupungissa juhannuksen alla ja kysyi minulta: "Lähdetkö verestämään vanhoja muistoja? Minä olen tilannut linja-auton. Siihen mahtuu joka sorkka." Hirvirannan Kustaa nykäisi minut syrjään. "Älä, Paavo, lähde noitten mukaan", hän sanoi. "Jää kotiisi, niin pidetään ne veteraanijuhlat kahteen pekkaan." Sodat on sodittu", minä sanoin Jalmarylle. "Sen takia en enää askeltakaan ota. Rauhaa sen sijaan täällä kotinurkilla kirkastan." "Hyvä", Kustaa sanoi. "Tule juhla-iltana Hirvirannalle. Minä odottelen siellä."⁹

Yläpihan Paavo on kohtuullisesti menestyvä talonpoika, vaikka jakamatoman pesän vuoksi tulokset korjaakin vasta poika, joka edustaa 1970-luvun talonpoikaiskirjallisuudessa verraten harvinaista tulevaisuudenuskoa. Paavo elää utterasti (kontrolloidusti), rakentaa itse, viljelee maata ja tekee talvisin metsätöitä. Alkoholinkäyttö on runsasta, mutta käyttökertoja on harvoin ja yleensä toiset tarjoavat. Alkoholinkäyttö ei täten vaikuta perheen talouteen.

Yläpihan Paavo on realistisesti kuvattu, humoristin piirtämä muotokuva asiallisesta pohjoiskarjalaisesta maanviljelijästä. Kerrontatekniikka saattaa vaikuttaa osaltaan kuvan tyyppimäisyyteen (14 Cattellin piirrettä, joista 7 varioi).¹⁰ Paavon kuvaan vaikuttaa varsinkin jälkimmäisessä romaanissa hänen eräänlainen vastapainonsa, hänen poikansa appi, rehevästi kuvattu Hirvirannan Kustaa.

Agrarismia ilmenee erityisesti tarinan lopun optimismissa: Yläpihan Jaakko, Paavon poika, uskoo maaseudun uuteen nousuun, jopa muuttoryntäykseen maalle.

5.3.3. Heikkouttaan sortuva Jussi Suutarinen

Matti Pulkkisen romaanin *Ja pesäpuu itki* (1977) aiheena on mm. maaseudun murros ja sukujen rappeutuminen. Eräänä aiheena on pohjoiskarjalaisen mahtitilallisen Suutarisen häviö. Isä Ukko Suutarinen oli johtanut taloan ja perhettään kovalla kädellä, ohjenuoranaan jumalisuus ja varallisuuden kartuttaminen säästävää eläen.

Vanhin poika, josta piti tulla isäntä, nai kuitenkin pientilallisen tyttären ja sai ulkotilan viljeltäväkseen. Isännyyden saa paremman puutteessa Jussi, johon isä ei luota tämän "meltouden" vuoksi. Alku näyttää kuitenkin komealta. Jussi nai edesmenneen toisen mahtimiehen Toivo Kuittisen komean lesken ja juhlii vihkimisen jälkeen komeasti kaupungissa. Välit uuteen emäntään viilenevät kuitenkin nopeasti, koska Jussi alemmuudentuntoisena vertailee itseään aina Toivo Kuittiseen. Emäntä muuttaa pois ja seuraa avioero. Jussi Suutarinen hävittää sen jälkeen nopeasti suuren omaisuuden mm. myymällä samalla kertaa puuston yli 700 hehtaarin alalta ja päättyy lopulta kunnalliskodin mielisairasosastolle.

Pulkkisen romaanissa tapahtumat nähdään suurelta osin päähenkilön Jussi Suutarisen kasvattipojan Paavon silmin. Kerrontateknisesti tarkkaileva ja lähes kommentoimaton kertoja on lähellä lähellä sisäistekijää. Kertoja on tiedostava. Kertoja on verraten etäällä Jussista. Kertojan sisäiset näkemykset ovat Jussin osalta psykologisesti ja moraalisesti syviä.

Jussi Suutarista voi luonnehtia voimakastahtoisien isän tiukassa otteessa kasvaneeksi, alemmuuskompleksien vaivaamaksi talolliseksi, jolta puuttuu riittävä luonteenlujuus oman itsensä hallintaan ja suuren tilan johtamiseen. Vaikka hän on rikas, komea ja esiintymiskykyinen, hän ei pysty luomaan luontevaa suhdetta naiseen. Isä-kompleksi muuttuu Toivo Kuittis -kompleksiksi.

... Ukko oli koulinnut poikansa heittämään vetensä puiden juuriin että ne kasvaisivat joutuummin, ja ovenraosta hypähtämään ettei lämpöä päässyt hukkaan...¹...Katri liikuttui. Sydämeen koski, kun näki miten Jussi aikamiehenäkin hypähti ovenraosta ettei lämmintä päässyt hukkaan. Onnille ja Veikolle hypähtely sopi; Jussissa oli muutakin.²

Jussi vaikeni ja rupesi hyväilemään. Katri herkistyi ja kuunteli milloin alas leijaava käsi tapaa tissinpäähän, mutta silloin Jussi kuis-kasi: "Tälleenkö se piti hyvänä Toivo."

"Tekikö se tätä millonkaan", Jussi supaji, ja kun lopulta päästiin sisäkkäin Toivo oli kolmantena...³

Cattellin termein tarkasteltuna (liite 1.12) Jussille on ominaista epävarmuus ja laskelmointi, helläluontoisuus ja emotionaalinen epävakaisuus, häilyvyys ja säännöttömyys. Laskelmoivuus on lähinnä tiettyjen roolien esittämistä: kirjakielen käyttöä hotellissa, Ukon tyylin jäljittelyä.⁴ Jussin helläluontoisuus on luonteen pehmeyttä, hän on "meltoo rautoo", kuten isänsä sanoi. Emotionaalinen epävakaisuus ilmenee käyttäytymisen arvaamattomuutena. Kontrollioimaton purkaus johtaa sitten katumukseen. Esimerkki vaimon rakkauden menettämisen pelosta.

Jussi. Entäs kun köyhä oon. Joko oot seuroovan kahtonna?

Katri. Minkä seuroovan?

Jussi. Maksajan, sinulle!

Katri. Nuinko sinä puhut?

Jussi. Sinunlaiselle on tapana sanna asiain halaki.

Katri. Minkälaiselle?

Jussi. Asiat halaki ja pinoon. Mikä semmonen on joka joka miehen perässä...

Katri. Kyllä minun mieheni tiijjät!

Jussi. Kuka ne tietää! Kun yhen kanssa rupevaa niin toisennii. Kun sitä lajia on, jotta on ruvenna!

Jussi paineli tallille, viipyi aikansa, tuli, katui ja kärsi.⁵

Häilyvyys ja säännöttömyys pelkistyvät kuvaukseen yhdestä kesästä, jolloin Jussin psyykinen tila lopullisesti konkretisoituu kontrolloimattomana elämäntapana:

Siitä kesästä Jussille ei jäänyt tarkempaa mielikuvaa kuin että lehti oli puussa ja pilviä ui taivasta pitkin. Syksyllä hän heräsi krapulasta litteänä ja oli eronnut mies. Siihen asti Jussi oli aina hämmästynyt kun tapasi itsensä lasin äärestä vaikka oli lähtenyt toimittamaan aivan muita asioita.⁶

Kirja on juonellisesti pirstoutunut, mutta se ei vaikuta henkilökuvan jäämiseen luonnosmaiseksi. Tähän on syynä se, ettei Jussi ole päähenkilö, vaan asiat nähdään jossain määrin hänen poikapuolensa Paavon kannalta.⁷ Puhtaasti kirjallisten pyrkimysten lisäksi kirja on näkemys maaseudun ongelmista, jotka aiheutuvat henkisen voiman heikkenemisestä: sekä Jussi että Paavo ovat voimamiesten "lullukkapoikia", kuten Paavo itseään arvioi.⁸ Nämä henkilökuvat ovat ilman paatosta tehty psykologinen analyysi maaseudun muuttumisesta.

5.3.4. Viimeinen isäntä Kusti Niiranen

Kaiho Niemisen romaanin *Isät* (1978) aiheena on maalaisluvun hajoamisprosessi sodan jälkeisessä yhteiskunnallisessa murroksessa. Päähenkilö Kusti Niiranen on aikanaan tullut kotivävyksi kaakkoissuomalaiseen suureen ja rikkaaseen Hannikaisen taloon. Emäntä Kaisa on viisaasti ja voimakkaasti ohjannut taloa, mutta hän kuoli jo 1933 ja jätti jälkeensä kuusi lasta: kolme poikaa ja kolme tyttöä. Pojat olivat kaikki sodassa, mutta säilyivät hengissä.

Vaikka Kustin isännöyden aikana varallisuus on vähentynyt isännän ryyppiskelyyn, löysästi antamien takausten ja karjalaisille siirtolaisille luovutetun

maan vuoksi, tilalla on edelleen riittävät edellytykset taloudelliseen menestykseen. Sukupolvenvaihdosta ei kuitenkaan näy. Vanhin poika Viljo ei ole kiinnostunut maanviljelystä vaan siirtyy remonttitoihin ja muihin ammatteihin. Toiset pojat eivät saa kiinteää otetta elämästä vaan näyttävät jäävän naimattomiksi, tyttäret menevät naimisiin ja siirtyvät kotoa. Kusti itse, yli 60-vuotiaana, kokee olevansa vanhanaikainen ja toisten tiellä, mutta jatkaa melko kosteaa menoaan. Hän säilyttää kuitenkin tietynasteisen kontrollin ja tyylin aina vapaaehtoiseen loppuun asti.

Kuluneet vehkeet ei elämätä kestä, vai miten se Kemola sen yritti sanoa? Saattaa olla. Mutta ainakin elämän on annettava jatkua loppuun asti. Muttei pitemmälle. Mikään ole turhempaa kuin puolielämä, tai tottua kaventamaan toisten olemista omalla vuorollaan. Nämä kyllä tämän ajan eläjät pitävät huolen siitä, että kaikki jatkuu, eikä siihen sivullisten parane puuttua... Elämän täytyy jatkua täytenä, Kusti ajatteli.¹

Kusti Niiranen makasi tukevasti kovalla hiekalla, sinertävä naama ja rintakehä puolittain vesirajan päällä. Ja aattoiltanahan Kusti vielä käväisi Juhannustulilla, otti ryypyn kun hän sille tarjosi, muttei ollut tippaakaan päissään kun lähti soutelemaan: eli muka vain ja vietti juhannusta.²

Niemisen romaanin kertoja on lähellä sisäistekijää, paitsi ajallisesti. Kertojan ja Kustin etäisyys toisistaan ei ole pitkä. Kertojan sisäinen näkemys on syvä sekä psykologisesti että moraalisesti.

Niemisen romaanissa on kaksi päähenkilöä, isäntä Kusti ja poika Viljo, jotka ovat psyykisesti varsin samanlaisia, mutta joista toinen edustaa mennyttä talonpoikaista aikaa, toinen maaseudusta irtautuvaa, muuttuvaa sukupolvea.

Kuvaus hajoavasta Niirasan talonpoikaisperheestä kuvastanee 1970-luvun maaseudun tulevaisuuspessimismää projisoituna 1940-luvun loppupuolelle, jolloin lähtö maaseutuammateista alkoi. Kusti Niirasan laskeva elämäнкаari näkyy myös Cattellin piirtein (taulukko 13) muodostetussa verraten rikkaassa ja sympaattisessa henkilöahhossa: 14 piirrettä, joista 11 varioi. Sen mukaan Kusti on seurallinen ja eloisa, emotionaalisesti tasapainoinen, helläluontoinen ja luottavainen, ryhmisidonnainen ja elämäntavoiltaan säännötön. Hänen laskelmointinsakin rajoittuu sosiaalisiin tilanteisiin, ihmisten väliseen seurusteluun, ei taloudellisiin asioihin.

TAULUKKO 13 Kusti Niiranen (Nieminen, Isät 1978)
1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A- varautunut	*	A+ seurallinen	**
B- tyhmä	*	B+ älykäs	*
C- emot. epävakainen		C+ emot. tasapainoinen	**
E- alistuva	*	E+ johtava	*
F- vakava	*	F+ eloisa	**
G- häilyvä	*	G+ tunnollinen	*
H- arka		H+ rohkea	
I- kovaluontoinen	*	I+ helläluontoinen	**
L- luottavainen	**	L+ epäluuloinen	*
M- käytännöllinen		M+ kuvitteellinen	*
N- välitön	*	N+ laskelmoiva	**
O- itsevarma	*	O+ epävarma	*
Q ₁ - vanhoillinen	*	Q ₁ + uudistushaluinen	
Q ₂ - ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ + itseriittoinen	*
Q ₃ - säännötön	**	Q ₃ + kontrolloitu	*
Q ₄ - kärsivällinen		Q ₄ + kärsimätön	
Piirteitä yhteensä:		14	
Varioivia piirteitä:		11	

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- hakenut aina täyttä elämää
- rehellinen
- kokee olevansa riippakivi, "nuorten tiellä"

3. Henkilön ulkonäkö:

- "jalaksenjalkeita naamassa ja kaulassa, joka oli vajonnut mustan verkatakin täyttämiin hartioihin, kuivana kuin luu"
- "keppiä jäykemmän kuivan ukon tummassa puvussa, musta viltti-hattu muikeanhuvittuneen ilmeen katteena."
- "Kommeesti lierikot ja liivit ja kellonperät."

Kusti pitää yleensä ihmisistä ja viihtyy heidän parissaan (seurallinen ja eloisa).

Riihen ja puimalan puolivälissä miniä lykkäsi kelkkaa kujalla, poika kelkkaan narulla köytetyssä pärekopassa vällyjen alla. Kohdalle päästyään Kusti huikkasi terveisiä kaupungista, samalla kun tiukkasi ohjaksia vähän ja virmisti miniälle: "Ikävä tuli ja pois pit' piestä. Ei se o kaupunki enää entine, enempi kun tuokaa kirkon puoli, mutta tulpaha käytyä." Miniä liikautti hymyillen huuliaan "terve tulloo", ja Kusti päästi ravia katoksen nurkalle.³

Vaikka Kusti on aina elänyt "markkinamiehen" enemmän tai vähemmän säännötöntä elämää, se on perustunut hänen elämänsä järjestykselle "täydestä elämästä". Sen on Kustin mielestä Kaisa–vainaakin aikanaan hyväksynyt.⁴ Näin ollen hänen säännöttömässä elämässäänkin on ollut järjestys ja säännöt. Hän on emotionaalisesti tasapainoinen, vailla epäkypsiä tunnepurkauksia.

Sama elämän perimmäinen järjestyneisyys tulee näkyviin myös häilyvyys–tunnollisuus –piirteen osalta. Kusti säilyttää juopotellessaankin moraalin. Hänen häilyvyytensä rajoittuu valkoisiin valheisiin sekä ryyppyjen ottamiseen ja tarjoamiseen liian usein. Hänen tunnollisuutensa on erityisesti sosiaalista vastuuta kulkumies Jaakosta, huolenpitoa Viljon isättömästä lapsesta ja ruoan ostamista köyhälle perheelle.⁵

Kustin luottavaisuus ihmisiin on maksanut hänelle melkoisesti. Hän on pannut nimensä takauksiin liian herkästi ja auttanut leskeysajan rakastettuaan Marttaa, joka taloudellisen tilanteensa parannuttua unohtaa velkakirjattoman lainan takaisinmaksun ja nai kaupunkilaisen liikemiehen.

Kustin helläluontoisuus kohdistuu lastenlapsiin, hevoseen ja vaimovainaan. Sidonnaisuus omaan sukuun ja perheeseen on vahva, erityisesti vaimovainaan on yli 10 vuotta kuoleman jälkeenkin läheinen.

Hän pysähtyi kummulle. Siitä saattoi tunnistaa kaikki piirteet, kenkien käytävän syrjään kuluttamaa painannetta myöten. Kaisa, hän kuiskasi... "Kaisa Maria Niiranen os. Hannikainen": kultaiset kirjaimet hiottussa kivessä tuntuivat sellaisenaan toisarvoisilta, ihmisten tekemiltä. Silja oli tuonut aamulla kuitenkin tuoreet ruusut, ne elivät kummulla täydessä kukassa. Kusti vetäisi hatun päästään; vähintä ja enintä minkä saattoi tehdä oli seisoa siinä.

Tässä minä olen nyt, Kusti, entisenä... Kusti odotti ja kaiveli mieleensä Kaisan kasvot; ne katsoivat tyynesti, kulmat peiteltyinä vakavasti koholla, salaa hymyillen ja odottaen kohti. – Meillä oli vain jaetut salaisuudet. Selvittämättä jääneitä asioita meillä ei koskaan ollut... enempää kuin ihmisellä hyvä on olla, hän selitti hiljaa. Niitä ei ollut silloin eikä nyt.⁶

Kusti on vanha mies (kuollessaan 66 vuotta) ja kokee, ettei enää kykene elämään kuten aikaisemmin. Hän tuntee olevansa toisten tiellä. Hän on tietysti vanhoillinenkin, mutta murheellista hänestä on se, ettei uudistushaluisia miehiä tunnu löytyvän.⁷

Harvalla kirjallisuuden kuvaamalla maanviljelijällä on älyllisesti tietoinen ote elämän tarkoitukseen ja selkeä elämänfilosofia. Liian suuri köyhyys ja raadanta ehkä estävät suhtautumasta omaan elämäänsä jossain määrin ulkopuolisesti filosofoiden. Kusti Niirasen elämässä on riittävästi väljyyttä, ja hänellä on sekä luonnetta että varallisuutta. Hän on elänyt omalla tavallaan, ja sen tavan hän välittää myös testamenttinsa liitteenä.

"Toivoisin lapsiltani seuraavaa:" ... – "Silloin kun minusta on aika jättänyt, toivoisin poikieni tarjoavan kaikille kantomiehilleni vaivoistaan ryypyt. Se on hyvä, vanha tapa, jonka toivoisin vielä tämän kerran säilyvän. Ja mikäli minua tahdotte muistella, muistelkaa surutta ja keveällä mielellä. Ja teiltä tyttäreni toivoisin samalla, ettette itkisi minun tähteni. Itkeähän saapi, mutta älkää itkekö turhia asioita, älkää pitkään mitään muutakaan. Minulla ja teidän äitivainoillanne, meillä on ollut oma hyvä aikamme ja elämämme. Teillä elämä on tulemassa päin. Eläkää sitä ja aina täydesti. Isänne Kustaa"..."⁸

Kirjailijan lähtökohta, agraariyhteiskunnan hajoaminen, määrää rakenteeltaan Kustin henkilökuvaa: vanha mies, joka ei enää kykene elämään tavallaan, poistuu karun tyylikkäästi elämän näyttämöltä. Samalla maatalousyhteiskunnan loppu näkyy. Ihmisten toiminnan painopiste on siirtynyt asutuskeskuksiin ja muihin ammatteihin.

5.3.5. 1960-luvun urheilija Veikko Tanhunen

Antti Toukkarin romaani *Sinuun me asetamme toivomme* (1978) kuvaa maanviljelijä-urheilijaa, samoin kuin Urho Karhumäki teki 40 vuotta aikaisemmin. Käsittelytapa on kuitenkin perin erilainen. Toukkarin romaanin päähenkilö, pienen Hämeeseen asettuneen siirtolaisperheen poika ja myöhemmin isäntä, on alkoholismiin sortuva mies. Hänen uransa keihäänheittäjänä nousee nopeasti, mutta se katkeaa ensimmäiseen suureen tappioon. Sitten hän humalahoureessaan riehuu julkisella paikalla, ampuu naapurin peltoon menneet lehmänsä ja hänet viedään väkisin alkoholimielisairaalaan. Myöhemmin, vaimon ja lasten muutettua kotoa, hän menee parantolaan vapaaehtoisesti ja yrittää päästä eroon alkoholista.

Toukkarin romaanissa kertoja on kommentoimaton tarkkailija. Tiedostavuuden aste kirjailijana on heikko. Kertoja ja sisäistekijä ovat läheisiä. Kertojan ja Veikko Tanhusen välimatka on lyhyt.

Veikko Tanhusen kuvassa (liite 1.13) korostuvat eloisuus ja johtavuus (määräävyys). Kookas ja näyttävä vartalo tukevat tätä käsitystä. Lähemmin tarkasteltaessa hän osoittautuu helposti henkisestä tasapainostaan häiriintyväksi (emotionaalisesti epävakaiseksi), sisäisesti epävarmaksi, häilyväksi ja elämäntavoiltaan säännöttömäksi ihmiseksi, joka on varsin sitoutunut impulsiivisesti toimivaan miesporukkaan. Esimerkki eräästä lähdöstä:

Veikko kääntyi kotiinpäin. Kivirannan mäestä kuului lähestyvän auton ääni. Mustan- ja punaisenkirjava farmari rävähti näkyviin. Se oli Sonnimäen Arskan diesel ja Arska itse ratissa. Arska pysäytti.

- Mistä sää näin aikaisin tulet? hän kysyi avattuaan sivulasin.
- Eikan kanssa saunottiin ja vähän ryyppättiinkin. Kuule mitä kello on. Mun juuttui kii.
- Puol kuus. Lähde sompailemaan Helsinkiin.
- Pitäisi korjata laitumen aita. Ja Mirja ihmettelee, mää oon jo toista päivää lietsussa.
- Ei ämmistä kannata piitata. Hyppää kärryyn. Mulla on hanskalokerossa pullo, jos meinaan kankkunen kaivertaa.

Veikko mietti. Jos hän ei menisi kotiin, voisi isä uhmapäissään lähteä korjaamaan aitaa reuman runtelemilla käsillään ja loukkaisi itsensä piikkilangoissa. Mirja raivoaisi, mutta niin se tekisi, meni hän Arskan mukaan tai ei. Arska otti pullon esille.

- Älä funtsi, iso mies. Istu perseelles.
- No perkele.

Veikko meni sisään. Hän otti ahneesti Arskan tarjoaman lestin ja nieli kunnon tällin sisuksiinsa...¹

Veikon elämää leimaavat kuvatunlaiset lähdöt ja monipäiväiset ryyppykierrokset. Säännöllistä ja kurinalaista hänen elämänsä on kuitenkin silloin, kun hän urheilijana pyrkii tavoitteisiinsa:

Veikko harjoitteli kovasti, haaveili Meksikoon pääsystä ja lopetti tupakoinninkin. Viinaa hän otti Harrin kanssa pikkuisen, muttei koskaan silloin, jos lähipäivinä oli kilpailu. Hän nousi aamulla aikaisin ylös ja juoksi metsässä pitkän lenkin. Päivällä hän kolisteli sementtipunteja pari tuntia ja illalla taas juoksi lenkin. Ja tämän lisäksi hän osallistui talon töihin ja heitteli keihästä.²

Veikko on henkisesti kypsymätön (häilyvä) mies, joka ei kykene kypsään itsearviointiin vaan jonka tunneimpulssit lyövät läpi. Tämä näkyy vielä silloinkin, kun hän alkoholimielisairaalasta lähettää kirjeen kotoa muuttaneelle vaimolleen ja ehdottaa uudelleen yhteenmuuttamista ja samalla syyttää tätä itse tartuttamastaan sukupuolitaudista. Kun vaimon vastauskirje on varauksellinen, on Veikon reaktio varsin epäkypsiä:

Veikko kirosi, puristi kuoren ja arkit ryppyiseksi palloksi ja tunki sen taskuunsa. Tätäkö hän oli odottanut viikon! Hän veti paidan päälleen ja lähti ulos. Tässä paikassa hän ei enää haise. Tämä poika menee ja ryyppää kunnes henki lähtee.³

Romaanin loppu viittaa kuitenkin mahdolliseen myönteiseen tulevaisuuteen, edellyttäen että Veikko pystyy voittamaan alkoholiongelmansa.

Veikko Tanhusen henkilökuva on sortuvan maanviljelijä–urheilijan hahmo, jonka piirtäjältä puuttuu kaikki romanttinen talonpojan sankaripalvonta. Kuva on ulkokohtaisen realistinen, suorastaan naturalistinen. Veikko on luonteeltaan ehdoton ja jyrkkä, humalassa herkästi räjäjävä ja väkivaltainen. Hän on karjalaisten siirtolaisten poika, joka asuu Hämeessä, mutta hän ei ole karjalainen hahmo. Veikon luonteen yksioikoinen totisuus ilmenee hänen vastauksestaan mielisairaalan lääkärille, joka kysyy, onko hän koskaan ajatellut säännöllistä urheilemistä edes leikkimielessä:

– En oo. Ja minä en tee mitään leikkimielessä. Mää teen kaiken tosissani.⁴

Kirjan rakenne ei vaikuta heikentävästi henkilökuvaan, mutta sitä tekee ilmeisesti kertojan liiallinen samaistuminen kuvattavaansa ja hänen tavoitteensa kuvata laskevia elämänsäkaaria.⁵ Vesa Karonen (1978) moittii Toukkarin romaania henkilökuvausten viimeistelyn ja syventelyn puutteesta.⁶ Arvio on oikea. Boothin termejä käyttäen voi myös arvioida, että henkilökuvausta puuttuu psykologisen näkemyksen syvyyttä, joskin moraalinen näkemys on parempi. Eri-tyisesti Veikon henkilökuvaan perusteita ei voi ymmärtää, koska pojan ja äidin suhde on kuvattu liian puutteellisesti.⁷

5.3.6. Viljo Oinonen, sodanjälkeinen raivaaja

Heikki Turusen romaanitrilogia *Hupeli* (1978), *Kolmen hevosen mies* (1981) ja *Punahongan hehku* (1982) kertoo pohjoiskarjalaisen sotainvalidin ja raivaaja-pienviljelijän tarinan sodanjälkeisiltä vuosilta. Pienviljelijän tarina rajoittuu kahteen viimeksi mainittuun teokseen, joiden tapahtumat ajoittuvat vuosiin 1948–1953¹

Viljo on sodanjälkeisen ajan maahenkinen raataja, jolle maanhankintalain nojalla saatu asutustila *Hupeli* ja siitä vähitellen kovalla raadannalla tehty elin-kelpoinen viljelystila on vuosien toiveiden täyttymys. Viljo on ennen sotia elättänyt itsensä renkinä, sekatyömiehenä ja metsätöillä. Innossaan hän on hyväksynyt ominaisuuksiltaan liian huonon maan kauniilta paikalta. Emäntä *Kyllikki* sitä vastoin on kiinnostunut ihmissuhteista, ja hän olisi halunnut jäädä asutuskeskukseen, mutta jouduttuaan naimisiin ja melko ison lapsikatraan äidiksi hän ei löydä elämälleen muita vaihtoehtoja.

Kyllikillä on ollut nuoruuden romanttinen rakkaushde Viljon veljen *Matin* kanssa, joka kuitenkin ei johtanut pysyvään suhteeseen. Naapurissa asuva *Aaro Saarela* on komea mies ja osaa suhtautua *Kyllikkiin* taitavammin kuin Viljo. Keskeiseksi motiiviksi korvenraivaaja-aihelman lisäksi muodostuukin kolmiodraama aviomies kontra nuoruudenrakastettu tai naapurinmies. Aviomies Viljo on tunnollisena raatajana mutta ulkonaisesti rujona (taulukko 14) sairaalloisen epäluuloinen mainituille miehille, ja henkisellä tasolla sille on aihettakin. Käytännön tasolla *Kyllikki* kuitenkin pysyy uskollisena miehelleen. Tarina saa perheyhteyden kannalta onnellisen lopun *Matin* kuollessa keuhkotautiin ja *Saarelan* ajaessa mahdollisesti itsemurhatarkoituksessa heikoille jälle. Perheen elämä jatkunee aikaisempaa tasaisemmin.

Turusen romaanit ovat kertojakeskeisiä ja niissä on melkoisesti dialogia, mutta ei juuri kommentointia. Tarkkaileva kertoja on lähellä sisäistekijää moraalisesti, älyllisesti ja fyysisesti, mutta ei ajallisesti. Kertoja on läheinen sekä Viljolle että *Kyllikille*; asioita katsotaan kummankin kannalta. Kertoja on tiedostava ja hänen sisäiset näkemyksensä ovat sekä moraalisesti että psykologisesti syviä.

TAULUKKO 14 Viljo Oinonen (Heikki Turunen, Kolmen hevosen mies 1981, Punahongan hehku 1982)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A- varautunut	**	A+ seurallinen	**
B- tyhmä	*	B+ älykäs	**
C- emot. epävakainen	**	C+ emot. tasapainoinen	**
E- alistuva	*	E+ johtava	**
F- vakava	*	F+ eloisa	**
G- häilyvä	*	G+ tunnollinen	**
H- arka	*	H+ rohkea	*
I- kovaluontoinen	**	I+ helläluontoinen	**
L- luottavainen	*	L+ epäluuloinen	**
M- käytännöllinen	**	M+ kuvitteellinen	**
N- välitön	*	N+ laskelmoiva	**
O- itsevarma	*	O+ epävarma	**
Q ₁ - vanhoillinen	*	Q ₁ + uudistushaluinen	**
Q ₂ - ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ + itseriitoinen	*
Q ₃ - säännötön	*	Q ₃ + kontrolloitu	**
Q ₄ - kärsivällinen	*	Q ₄ + kärsimätön	**
Piirteitä yhteensä:		16	
Varioivia piirteitä:		15	

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- miehen kunnia tärkeä
- katkera ja pitkävihainen
- vaimon alistaja ja perheen hiostaja uudistilan hyväksi
- maahenkinen
- ei maalaisliittolainen eikä kommunisti
- nuuka
- käyttää harvoin alkoholia, mutta huono viinapää

3. Henkilön ulkonäkö:

- huonoryhtinen, vääräselkäinen, luurangonlaiha sotainvalidi, leuka rujoksi ammuttu ja vino
- mustat hiukset, tummat kapeat kasvot
- nenä tavallisen pituinen ja suora, sivulta kasvot olivat säännölliset ja silmät olivat melkein kauniit, pitkät törröttävät kulmakarvat, luiset poskipäät, pitkät korvat ja karvaiset sieraimet
- hampaantynget paljastuivat irveen menevästä suusta, silmät paloivat omituisen paisuneina mielipuolisesti verestävin valkuaisin

Hupelin pikkutilan isäntä Viljo on sodanjälkeisen ajan maahenkinen rai-vaaja, jonka henkilökuvassa korostuvat kontrolloitu elämäntapa (nuukuus ja

ahkeruus) ja johtavuus, jolla hän pakottaa vaimonsa ja lapsensakin pyrkimään samaan tavoitteeseen. Tunnollisuus on uskollisuutta Hupelille, uudistushaluisuus ensisijaisesti tahtoa päästä työmiehestä maaomistajaksi. Cattellin piirtein tarkastellen kuva on monivivahteinen: piirteitä 16, joista 15 varioi. Ulkonäkö (huonoryhtinen, vääräselkäinen, luurangonlaiha, leuka rujoksi ammuttu ja vino) vastaa suorastaan naturalistisesti voimakkaan, mutta rujan sotainvalidi-pienviljelijän hahmoa.

Tarkempi analyysi osoittaa, että Viljon kuvaa hallitsee kaksi ongelmaa: suhde Hupeliin ja suhde vaimoon; kumpikin on vaikea: pikkutila on köyhä eikä hevin toteuta maannälkäisen miehen unelmia. Vaimo on kaupunkilaishenkinen, verevä sekä eloisa ja sopeutuu huonosti korpeen. Mies epäilee häntä uskottomuudesta. Viljon kuvassa korostuukin kaksijakoisuus ja näytteleminen; tilanteesta riippuen hän on varautunut tai seurallinen.

...alkoi tuttu murjotus. Viljo ei virkkanut päivissä kellekään mitään. Aamulla ennen savottaan lähtöään ja illalla sieltä tultuaan hän piileksi tallissa, könötti mykkänä vakipaikallaan, makasi hetekassa selällään. Lattia tuolin edessä ja laipio hetekan yläpuolella näyttivät olevan ainoita kiinnostuksen kohteita. Viljon silmätkin vaikuttivat jotenkin tavallista suuremmilta ja pullottavilta. Ilme oli kivettynyt ja Kyllikistä tuntui ettei Jumalakaan tiennyt mitä Viljon luisevan pään sisässä liikkui.²

– Niinkö? Viljo nauroi kiinnostuneena äkkiä vähän oikeastikin vaikka Saarelan tulo sinne niin humalassa olisi pistellyt vihaksi. – No johan tuo onhi aika tietee mikä vehnanen sinä oot, loppuin lopuks.³

Viljo on karjalaismies ja sosiaalisesti eloisa ankeasta elämänosastaan huolimatta. Milloin hän haluaa, hänestä saa eloisan vaikutelman. Ankeissa oloissa eläneenä ja sosiaalisilta valmiuksiltaan rajoittuneeksi jääneenä hänessä on koko annos vakavaa tosikkoa. Esimerkki on tanssimisesta; radio-ohjelmiin Viljolla on samantapainen kanta.

– Onkohan sitä muuten maalimassa toista yhtä tyhjänpäivästä hommoo kun tanssiminen? Siellä käveleksii eistakasi pitkin lattiita ja piellä toista kun leipee, jotta ei kaatuisi. Ja tärkeenä ja totisena. Niin-kun henki ja elämä ois kysymyksessä vähintään.⁴

Viljo on verraten älykäs käytännön asioissa ja terävä tekemään oikeita havaintoja sosiaalisissa tilanteissa. Tämä tulee esille sodassa ja perhe-elämän ihmissuhteissa.

...Sodan laajempaa kokonaisuutta näkemättäkin, kaikelle propagandalle umpikuurona ja pilkallisena, pelkästään omaan järkeilyynsä perustuvassa kotimaan puolustamisen hengessä, käytännöllisen neuvokkuutensa ja pitkälle myös siihen aikaan hyvän ruumiillisen kuntosensa ansiosta hän oli selviytynyt yksittäisistä tilanteista niin että oli sodan loppuvaiheessa saanut vähäksi aikaa ryhmän johtoonsa ja ylennetty korpraaliksi.⁵

...Oli tapahtunut aivan tarpeeksi, hänen kevänsä oli ehken ollut luvattomankin hauska. Hirvitti kuvitella ettei hän kyennyt olemaan ihan entisenlaisensa ja luonnollinen Saarelan aikana, Viljon silmä oli pelottavan tarkka ja hän oli saanut tämän vihan päälleen vähemmästäkin.⁶

Viljon laskelmoivuus ilmenee havainnollisesti sekä hevoskaupoissa että Kyllikin ja hänen välisessä roolileikissä hevosen ostamisesta kiisteltäessä:

Viljon tiedusteltua lopulta hintaa yliolkaisesti kuin pelkästä tarkeituksettomasta leikkisästä uteliaisuudesta Paavo vastasi samassa sävyssä:

– Paljo tarjoot?

Viljon tekeydyttyä tietämättömäksi nykyisistä hevosten hinnoista Paavo lerketeli pitkät tovit muista asioista ja Viljokin kiinnostui niistä tavattomasti...⁷

Kyllikin katsoessa Viljoon melkein itkuisesti vääristynein ilmein tämä pyöräytteli kasvojaan käytellen suutaan eri asennoissa kuin huuliaan verrytellen.

Toisen kerran Viljo taas tuli kyyköttämään Kyllikin läheisyyteen hillittynä ja asiallisena. Katsahduksista Kyllikkiin päin kuvastui kunnioitus toisen asennetta kohtaan. Pää teki nykiviä käännähdyksiä, hän kurtisteli kulmiaan ja katse pysähteli harkitsevana kuin hän tarkemmin mietittyään olisi itsekkin alkanut epäröidä mutta ei voinut mitään tosiasioiden houkuttelevalle järkevyydelle.⁸

Viljo on luonteeltaan varsin kärsimätön ja hermopaineen alainen mies. Yleisesti ottaen hän hallitsee tilanteet eikä hänen emotionaalista tasapainoaan voi toinen helposti järkyttää. Jos patoutumat kuitenkin murtuvat liiallisen huumalan, kalvavan mustasukkaisuuden tai vihaisen hevosen ärsyttämänä, voi

reaktio olla varsin rajua. Hevosen piekseminen laajenee Viljon tajunnassa mieli-
puoliseksi kamppailuksi kohtaloo vastaan.

...Kaikki mitä hän oli omasta hevosesta poikasesta lähtien odot-
tanut ja uneksinut ja viimeksi Kyllikin kanssa keskustellut ja hup-
sutellut, pettymys hevosasiassa Kiikun Paavon ja Majuri-Martin
kanssa puuroutuivat Viljon mielessä raivoa kiihdyttäväksi tunne-
tilaksi. Pieksäessään Sirkkaa hän pieksi myös Emppu Makkosta ja
omaa hölmöyttään. Eikä hän lopulta tiennyt itsekään mitä kaikkea
hän löi vihaisessa hevosesta... Vihan huurussa näkyi vain jotain
häntä isompaa, voimakkaampaa ja väkivaltaista mutta tyhmempää ja
alhaisempaa...Lyödessään Viljo unohti Kyllikin ja perheen ja oli
maailmassa kahdestaan hevosen kanssa ja löi häntä ärsyttävästi vas-
tustelevaa villiä luonnonvoimaa eikä tuntunut tarvitsevan välittä-
ä vaikka se polkisi hänet jalkoihinsa ja tappaisi.⁹

Vaikka Kyllikki on voimakas ihminen, on Viljo todellinen Hupelin isäntä,
joka väkevällä kädellä määrää tilan asioista ja ajaa sitä menestykseen. Samalla
hän kuitenkin rajoittaa perhettään henkisesti. Kyllikille Viljon voimakas ote
paljastuu miehen joutuessa sairaalaan.

Kyllikki joutui huomaamaan ettei Viljoon totuttuaan ollut toden-
teolla huomannutkaan miten paljon oikeastaan antoi tämän rajoittaa
elämäänsä. Hän oli ihan kuin toinen ihminen saadessaan olla ja
tehdä kaiken mielensä mukaan...

Omituisin oli tunne myös ajattelemisen ja tuntemisen vapaudesta.
Kuin Viljo olisi ollut kahle niillekin, Kyllikki nautti estottomammin
kevään tunnelmista, muistoistaan, kuvitelmista, saattoi päivälläkin
jäädä hetkeksi hetekalle lukemaan mukavassa asennossa retkottaen.¹⁰

Kyllikki on silti toinen puoli "taisteluparia"; häntä mies ei voi henkisesti
kokonaan alistaa. Kun emäntä vaatii saada itse kirjoittaa nimensä lisämaa-
anomukseen, Viljon on siihen tyytyminen. Toisaalta Viljo on varsin tunnollinen
ja vaatii myös itseltään paljon. Hänen kovaluontoisuutensakin on myös kovuu-
ta itseään kohtaan. Viljon tunnollisuus ilmenee Matti-veljen kirjeestä Kyllikille:

...Mutta myös päinvastoin: kun Viljo on Sinulle ja lapsille hyvä ja
oikeamielinen – Viljo osaa olla sitäkin, tiedän sen – ja Sinäkin var-
maan olet nähnyt – niin ajattelisit että se on kuin kultasuoni karun,
harmaan suomalaisen peruskallion puristuksessa. Pieni ja kapea

mutta sitä kirkkaampi ja toivoa antava, parasta mitä voi löytyä meikälaisten miesten paskiaisissa...¹¹

Menestyvää korvenraivaajaa ei voi olla ilman kovaluontoisuutta. Viljo peittää kipunsa raataessaan "hullun lailla" uudistilallaan. Hänellä on helliäkin tunteita Kyllikkiäkin kohtaan, vaikka kalvava epäluoloisuus ja kova elämä niitä estävätkin. Voimakkaimmin hän tuntee kiintymystä ja hellyyttä toiseksi nuorinta lastaan Heinoa kohtaan.

...Kuvitelma sinne pienenä tulevasta syömäänhakijasta nosti hänessä pakottavan halun katsoa sinne päin mutta hän koetti malttaa mielensä. Mielessään hän kuitenkin nautti ja huvittui siitä ja suunnitteli valmiiksi miten ottaisi Heimon vastaan sen jälkeen kun oli olevinaan huomannut tämän tulon ja yllättynyt siitä, kunnes hän kiinnitti huomionsa Heimon huutojen epätoivoisesti kutsuvaan, itkunsekaiseen sävyyn. Hän arvasi heti kaiken, lakkasi työskentelemästä ja kääntyi tulijaan päin. Säälitti ja hän katui käytöstään, koetti korvata sen jälkikäteen korostamalla innostuksen ja mielihyvän eleitään. Hän koetti koko olemuksellaan pyytää anteeksi kun ei ollut siihen asti näyttänyt tarpeeksi ilahuneelta Heimon tulosta.¹²

Tehtävässään onnistuvan pientilallisen ja uudisraivaajan täytyy olla käytännöllinen. Viljo on myös kuvitteellinen. Hänen kuvitelmansa ovat, paitsi epäluulon siivittämiä mustasukkaisuusnäkyjä, ennen kaikkea haaveita omasta hevosesta, omasta pientilasta ja sen taloudellisesta menestyksestä. Siihen sisältyy myös hänen uudistushaluisuutensa: nousu työmiehestä tilalliseksi ja pientilan kehittäminen.

...Hän kuvitteli Kyllikin vertaamassa häntä toiseen, näki ne nauramassa keskenään hänen hyväuskoiselle hölmöydelleen, pitämässä pilkkanaan, kutkettamassa iloisina, kiihkeinä, salaisesta yhdessäolostaan nauttivina.¹³

...Oltuaan pikkupojasta tekemisissä hevosten kanssa hän oli voinut luoda mieleensä tarkkoja kuvaelmia hevostmiehen elämästä ja sillä ajamisesta eri vuodenaikoina. Olipa hän nähnyt siitä untakin ja jostain syystä Heino oli ollut hänen vieressään kirjavan rekivällyn alla poronahkalla koristetussa punavärillä koristellussa kappireessä.¹⁴

Viljo Oinosen henkilökuvaa hallitsee maahenki ja kontrolloitu elämäntapa. Se rakentuu perisuomalaisen miehen myytille peräänantamattoman raatajan

hyveineen. Siihen kuuluu isänmaallisuuskin. Viljolle miehen kunnia on tärkeä. Toisaalta hän on katkera ja pitkävihainen, vaimon ja lasten psykologisesti ymmärtämätön alistaja ja hiostaja, joskus lähes sadisti. Hän ei ole maalaisliittolainen eikä kommunisti vaan ajattelee omilla ehdoillaan yhteiskunnallisista asioista. Esimerkki kontrolloidusta, ylen uutterasta elämäntavasta.

Eikä Viljon konstit loppuneet siihenkään. Hän oli oikea konstien mies. Hän lähti savottaan entistä aikaisemmin aamulla ja kotiutui vasta iltamyöhällä. Välttämättömät kotityönsä hän pyrki tekemään sunnuntaisin tai pidentyvinä kevätiltoina. Sonnan ajonkin hän aloitti pitkäperjantaina ja lopetti pääsiäispyhänä.¹⁵

Turusen sodanjälkeistä pohjoiskarjalaista maaseutua kuvaavat romaanit on kirjoitettu realismin tyylipyrkimysten ja kansankuvauksen tradition mukaisesti. Regionalismia ovat pohjoiskarjalainen miljö ja murre.

Teossarja on varsin laaja ja rakenteellisesti joustava tyyppinen kronikka-romaani, joten rakenne ei rajoita henkilökuvien muodostumista. Tietylnainen ilmassaoleva kolmiodraaman mahdollisuus ehkä vaikuttaa päähenkilön kuvaan, mutta se on kertojan lähtökohtavalinta.

5.4. Maaseudun murros 1970-

5.4.1. "Harmaa varpunen" Jussilan Risto

Eino Kinnusen romaani *Varpusen polska* (1972) kuvaa kolmen perheen elämää syrjäisessä savolaisessa kylässä 1970-luvun alussa. Kirjailija itse on nilsiäläinen maanviljelijä. Teoksen kertoja on lähellä sisäistekijää moraalisesti, älyllisesti, fyysisesti ja ajallisesti. Kertoja on tarkkailija eikä juuri kommentoi, näkökulma vaihtelee runsaassa dialogissa ja painottuu usein emäntien näkemysnäkökulmaan. Kertojan etäisyys tutkitusta isäntähahmosta on lyhyt. Kertojan sisäiset näkemykset ovat psykologisesti ja moraalisestikin kypsiä.

Kinnusen romaani kuvaa kyläyhteisön hajoamista maaseudun murroksen ja poismuuton vuoksi. Yksi perhe muuttaa työttömyyttä pakoon Ruotsiin. Suurimman talon emäntä siirtyy opettajaksi. Jussilaa, jota vajaine 10 hehtaarin peltoineen mainitaan keskiarvotilaksi, jää viljelemään "kaksi varpusta", Marja ja Risto. Koska he kuvastavat laajemminkin maanviljelyksen tilaa ja tulevaisuutta kyläläisten näkökulmasta katsottuna, Jussilan Riston henkilökuva on tarkasteluni kohteena.

TAULUKKO 15 Jussilan Risto (Kinnunen, Varpusen polska 1972)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	**
B-	tyhmä	**	B+	älykäs	*
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	*
E-	alistuva	*	E+	johtava	*
F-	vakava	**	F+	eloisa	**
G-	häilyvä	**	G+	tunnollinen	*
H-	arka	*	H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen		L+	epäluuloinen	
M-	käytännöllinen		M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön		N+	laskelmoiva	
O-	itsevarma		O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	*
Q ₂ -	ryhmäsiddonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön	**	Q ₃ +	kontrolloitu	*
Q ₄ -	kärsivällinen		Q ₄ +	kärsimätön	
Piirteitä yhteensä:			13		
Varioivia piirteitä:			10		

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- saamaton nahjus
- epähieno
- epäkäytännöllinen
- lapsellinen

3. Henkilön ulkonäkö:

- "hontelo, kaitakasvoinen, pystynäinen, aika typerän näköinen"
- "veltto, epäsiistikin ja tuollainen luiseva ukko"
- laiha romuluinen mies

Jussilan Riston henkilökuvassa (taulukko 15) painottuvat sosiaalinen estottomuus (seurallisuus ja eloisuus), älyllinen ja muu saamattomuus, moraalinen häilyvyys ja säännötön elämäntapa (runsas alkoholin käyttö ja kotitöiden laiminlyönti). Riston luonteen estottomuus tulee esiin saunomisen yhteydessä:

Ovi aukeni ja Riston pää kurkisti sisään.

– Kukkuu! hän sanoi ja vilkuili ympärilleen. – Eikö täällä muita olekaan.

Hän tuli sisälle ilkosillaan.

– Älä nyt jumalan luoma tänne tule! Lippe sanoi ja säikähti.

– Mitä sinä siinä hypit. Istu alallasi. Minä sinne selänpesuun.

– Minä nyt en sinun selkääsi pese.

– Lupasit.

Risto lähti, nauroi ja laski häveliäästi kätensä suojakseen. Kohta hänen äänensä kuului saunan puolelta, vohelsi siellä omia juttujaan.¹

Henkisiltä lahjoiltaan rajoittuneen Riston mahdollisuudet selviytyä teknistä osaamista ja alan koulutusta vaativassa, muuttuvassa ja koneellistuvassa maataloudessa eivät ole hyvät.

Risto oli kömpelö käsistään, ja Marja pelkäsi miten hän selviäisi konevioista, jos niitä alkaisi ilmetä. Mies ei osannut edes vaihtaa sulaketta sähkövirtatauluun, Marjalla oli tästä selvä kokemus.

– Jumalan luoma, etkä sinä ymmärrä mitään ampeerimääristä? Marja kysyi.

– Mistä ampeerimääristä?

– Sulakkeen arvoista, tietenkin.

– Niistä on toiset paksumpia, toiset ohuempia.

– Älä sitten työnnä sitä kaksikymppistä siihen kuutosen kantaan, ei se siihen sovi. Äläkä sorkki sitä meisseliä, saat sähköiskun ja heität henkesi.

– Ei tässä ole sähköä, kun sulake on poissa.

– Totta hemmetissä siellä kannassa on virta kaiken aikaa, kun pääkatkaisija kerran on paikoillaan.

– Täälläkö?

Hän sai heti muistutuksen, taulu räsähti ja kanta iski kipunaryöpyn.²

Risto on henkisesti epäkypsä mies, joka mm. lapsellisen innokkaana käyttää traktoria alle sadan metrin postinhakumatkalla. Hänen häilyvyytensä ja

säännöttömyytensä ilmenevät vastuuttomuutena vaimon terveydestä hänen yrittäessään pakottaa Marjaa käyttämään ehkäisytabletteja, vaikka ne ovat tälle terveysriski. Risto käyttää perheen varoja liikaa alkoholiin ja laiminlyö silloin tehtäviään, ja muutenkin hänen otteensa talon töihin on veltto. Esimerkki Marjan mietteistä lehmien karattua laitumelta:

Miksi hänelle aina sattui tällaista? Hän ei ymmärtänyt. Hänelle oli tuttua Riston huolimattomuus, Risto ei välittänyt, nauroi vain hänen valituksilleen ja kommelluksilleen, vaikka ne olivat kaikkea muuta kuin naurun asia. Monta kertaa aidat olivat niin huonoja, että lehmät karkailivat. Vasikat varsinkin, kun olivat metsälaitumella, menivät naapurin peltoihin ja niitä sai juosta hakemassa milloin mistäkin. Aitotolpat lahosivat, eikä Risto kunnostanut niitä. Se oli silkkaa huolimattomuutta ja välinpitämättömyyttä...³

Syällisyydentunto ja sisäinen epävarmuus näyttävät pitkään olevan tuntemattomia Ristolle. Lopuksi hän ajaessaan pimeänä iltana humalassa traktorilla pudottaa Marjan peräkärystä niin, että pyörä mence tämän ylitse ja katkaisee jalan ja käden. Tapaus pysäyttää Riston ja syyllisyys alkaa kalvaa.

- Minua surettaa sekin, kun sinä olet aina hyvä, vaikka minä olin tappaa sinut.
- No, älä siitä. Puhutaan sitten myöhemmin.
- Sinä et varmaan voi koskaan antaa tätä anteeksi.
- Voin minä. Se on jo annettu. Ihan suotta suret sen takia.
- Sitä aina tällaisessa tilanteessa helposti lupaa olla ottamatta.
- Niin kai.
- Kyllä minä tunnen sen sisimmässäni, että olen monta kertaa lyönyt laimin kohtuuden rajan. Ja sinä siitä kärsit aina. Niin kuin sinulla ei jo muutenkin olisi meillä raskasta.
- Mutta minä olen sen kestänyt.
- Niin sinä oletkin. Ja siksi juuri minä tunnenkin itseni niin kurjaksi. Minä meson ja mekastan ja sinä saat tuntea minun hirmutyöni kipeämpinä kuin kukaan muu. Sinun tuskasi on aina minun aiheuttamaa.
- Ei nyt aina.⁴

Voimistuuko Riston moraalinen selkäranka, jää nähtäväksi. Toisten lähtiessä Ruotsiin ja naapuritalon emännän Lipen siirtyessä opettajaksi Risto ja Marja jäävät maaseudulle. Jäähyväiset sairaalassa eivät kuitenkaan sisällä mi-

tään optimismia. He jäävät pakosta, ei rakkaudesta maaseutuun ja maanviljelykseen.

- Me tulimme sanomaan hyvästit, Ulla sanoi.
- Nytkö te lähдете?
- Ylihuomenna.
- Ettekä palaa ennen kuin kesällä?
- Saa nyt nähdä.
- Syksy käy kovin haikeaksi, kun te kaikki lähдете.
- Ei nyt sentään kaikki.
- Lippekin meni. Ketä sinne jää? Me kaksi varpusta. Meidän on pakko jäädä.
- Onni kai se on, jos ei tarvitse lähteä.
- Onni! Kaikkea sinäkin kuvittelet. Jos pääsisimme, niin takuulla lähtisimme. Mutta minnekä sieltä suuren perheen kanssa. Velkainen talo, isä ilman ammattia ja minäkin olen kiikkunut koko elämäni vain lehmän hännän takana. Minnekä sieltä pääsee.⁵

Jussilan Riston henkilökuva on piirretty realismin tyyliperinteen mukaisesti. Sen huomattava negatiivisuus johtuu osaltaan naisten voimakkaasta osuudesta kerronnassa. Tapahtumat on nähty naisten, Riston osuus erityisesti Marjan näkökulmasta. Se ei kuitenkaan selitä kuvan kokonaiskielteisyyttä. Kertoja on halunnut esittää savolaisen maaseudun ja sen tulevaisuuden 1970-luvun alussa harmaana, lähes synkkänä.

5.4.2. "Unohdetun kansan" edusmies Eino Vehviäinen

Jouko Puhakan romaani Takametsien evankeliumi (1973) kertoo venna-
molaisuuden synnystä ja noususta Pohjois-Karjalan syrjäseudulla 1960-luvun
lopulta vuoden 1970 protestivaaleihin. Sen päähenkilö on liki 50-vuotias pien-
viljelijä Eino Vehviäinen, jonka pirtissä perustetaan metsäpuolueen (SMP)
paikallisosasto. Puolueosaston puheenjohtajuus vie aatteelle antautuneen Veh-
viäisen mopomatkalle ympäri pitäjää ja kunnallisvaaleissa äänivyöryllä kun-
nanvaltuustoon. Koska Vehviäinen on ominaisuuksiltaan "takametsien miehen
prototyyppi metsäpuolueen lipun alle"¹, puolueen puheenjohtaja järjestää hänet
Pohjois-Karjalan kansanedustajaehdokkaaksi.

Vehviäinen kulkee ahkerasti puhujakierroksillaan ja on merkittävästi vaikuttamassa puolueen saamaan äänivyöryyn ja vaalivoittoon. Hän häviää kuitenkin niukasti hyvännäköiselle naisehdokkaalle, puutarhuri Mänttiselle. Koska hän on tehnyt todennäköistä kansaedustajanpalkkaansa vastaan vekselin ja laiminlyönyt muutamia vuosia talonpitoa puolue työn vuoksi ja nähnyt olallaputtelijoiden väistyvän tappion mukana, hän päättää luopua "puolueensa lipunkannosta". Uusittuaan vekselinsä hän ajaa mopollaan kohti takametsiä yltävä kipu rinnassaan, tilan myynti ja kirkonkylään muutto mielessään.

Teoksen henkilökuvaus keskittyy Eino Vehviäiseen.² Puhakan romaani on varsin kertojakeskeinen; kertoja on tapahtumia tarkkaileva ja voimakkaasti kommentoiva, kertojana tiedostava. Kertojan etäisyys sisäistekijästä on lyhyt, mutta päähenkilö Vehviäisestä pitkä. Sisäinen näkemys on moraalisesti pinnallinen, psykologisesti syvempi.

Tarkasteltaessa Eino Vehviäisen kokonaishahmoa (taulukko 16) tulee näkyviin sosiaalinen ja tasapainoinen puolueaatteen kauppias, joka on voimakkaasti sidoksissa puolueeseensa. Hän kuvittelee ja laskelmoi sen menestystä ja samalla omaansakin; uudistushalukin on kotiseudun olojen parantamista puolueohjelmaa toteuttamalla.

Lähitarkastelussa tulee esiin mielenkiintoisia yksityiskohtia. Eino Vehviäinen on seurallinen, eloisa ja tasapainoinen. Ne ovat menestyvän poliittisen ihmisen ominaisuuksia.

Muistellessaan piirin kokousta ja sitä edeltävää kampanjaa monine valmisteluineen ja suhkupeheineen Vehviäinen ihmetteli itsekin, miten oli säilyttänyt mielentyneytensä pimahtamatta. Sitä kotkaantui...³

Eino on omassa vertaisryhmässään verraten älykäs ja laskelmoiva; esimerkkinä vaimon kielteinen suhtautuminen politiikkaan ja mahdollinen vaimon vaihtaminen:

...Hänen naisensa ei ollut loistava poikkeus. Yksi sadasta saattoi sellainen olla, joten perimmältään Vehviäinen otti asian rauhallisesti. Myöhäistä oli vaihtaa vaimoa tällä iällä mokomasta syystä. Elämä melkein eletty, lapset tehty ja kasvatettu. Liitytty ja hauduttu toisiinsa niin, että ero repäisisi vereslihalle.⁴

TAULUKKO 16 Eino Vehviäinen (Puhakka, Takametsien evankeliumi 1973)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	**
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	*
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	**
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	**
I-	kovaluontoinen	*	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	
M-	käytännöllinen		M+	kuvitteellinen	**
N-	välitön		N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittonen	*
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	*
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	*
Piirteitä yhteensä:			16		
Varioivia piirteitä:			12		

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- takametsien miehen prototyyppi
- puolueaatteen myyjä
- tosikko
- kunnioitti yksityisomaisuutta
- sanansa pitävä

3. Henkilön ulkonäkö:

- mäyrämäinen, juureva kuin pieni leppoisa karhu
- tanakat hartiat, jyhkeät jäsenet, tiukka liha, 95–100 kiloa
- turpea, luunäppinen käsi
- jykevä, "harjastukkainen miehenjässikkä"

Mutta älykkyyskin on suhteellista. Kun takametsien miestä arvioidaan puoluetöimistössä, tulos on musertava: hän on puheenjohtajan arvioissa tompelitalonpoika.

- Vehviäinen... Vehviäinen... Puheenjohtajan aivot ja muisti toimivat hyvissä voiteissa. - Harjastukkainen miehen jässikkä sieltä

niin. Muistan. Pienviljelijä, aktiivinen, yksinkertainen. Voisi menettellä yhtenä.

– Ei ole vielä kohtakaan kyse kansanedustajasta, vaan niin kuin monen muunkin kohdalla: alustavasta tarkastelusta käteen käyvästä työkalusta. Mies on täysi tomppeli tietysti monessa suhteessa – näin meidän kesken, mutta mistä tähän älypäitä otat?...⁵

Vehviäisellä on riittävästi poliittiseen toimintaan tarvittavaa rohkeutta ja laskelmallisuutta, kuten hänen häviönsä jälkeinen tilannearviointinsa osoittaa.

Mitä tämä nyt on? hän yritti ajatella. Kenen ehdokkaan kohdalla hyvänsä putoaminen oli paljon todennäköisempi vaihtoehto kuin pääsy. Mutta olisiko tämä tuntunut tältä, ellei pääsy olisi ollut niin tipalla?

Sitä paitsi... Vehviäinen tiesi pelanneensa melkoisen pokan ja olevansa nyt todella tiukoilla tässä.

Entäs nyt? Näin olisi hyvällä syyllä voinut kysellä hänen emäntänsä. Jos nimittäin olisi ollut täysin perillä siitä millaiseen uhkapeleihin melkein pä ummessa silmin ukko oli ryhtynyt. Jos hän olisi tiennyt, että Vehviäinen oli muun muassa tehnyt ennen vaaleja kahden tuhannen markan vekselin, hengessään todennäköisen kansanedustajan palkan päähän.⁶

Vehviäisen äly riittää poliittiseen valistukseen ja väittelyyn, koska hän ymmärtää ankkuroida väittelytekniikkansa tiukasti puoluetoimiston propaganda-aineistoon.⁷ Johtajanakin hän on nimenomaan mielipiteenmuokkaaja. Tunnettavuus on puolueen edestä uurastusta, jolloin inhimilliset kiusauksetkin on helppo voittaa. Kunnallisvaltuutettuna hän ajaa ihmisten asioita.⁸ Häilyvyys on vastaavasti omien ja oman perheen asioiden unohtamista. Kuvitteellisuus kohdistuu maan, kotiseudun ja oman tilanteen parantamiseen puolueen avulla. Pyyteetöntä hänen toimintansa ei ole, kuten omat tulevaisuudenunelmat osoittavat:

Koskahan hän matkustaisi ensimmäisessä luokassa, öhöm, valtion litteralla, ja tavallinen kansa tuntisi hänet ja ajattelisi: kansanedustaja Vehviäinen menossa virkaansa hoitamaan tai saapumassa lomalle. Puku olisi uusi, salkku uusi, muhkeampi tätä ja täynnä nykyistä tärkeämpiä papereita. Pitäisi puuhata asunto Helsingistä, ostaa rätikäyttää osake, kaksio. Kyllä kansanedustaja pankeista velkaa saisi. Poika asumaan osakkeeseen ja sillä tavalla...⁹

Suurten unelmiensa välillä Vehviäisen mieleen nousee epävarmuuden, jopa itsesyytöksen, ajatuksia, kuten hänen maatessaan puoluekokouksen jälkeen flunssassa.

Sairaana ja voimattomana tuntui tällainen jama jo todelliselta. Eivät hänen taloudelliset asiansa mitenkään varmalla pohjalla olleet. Ja eräs syy siihen, jos sen rehellisesti itselleen tunnusti, vaikka ei kenellekään muulle, oli politiikkaharrastus.¹⁰

Vehviäisen sidokset vaimoon ja kotoa poisuuttaneisiin lapsiin ovat ver-raten ohuet, mutta sidos puolueeseen ja "unohdettuun kansaan" on vahva, ja sitä voimistaa ilmassa oleva lupaus hänen sosiaalisesta nousustaan.

... Politiikka oli temmannut hänet pyörteisiinsä, hän politiikan hengekseen ja elämäkseen. Sitä paitsi eihän kyseessä ollut hänen etunsa, ei yksinomaan, vaan linnunlaulupuusta linnunlaulupuuhun koko takametsän ja sen kiusatun unohdetun kansan etu...¹¹

Puhakan romaani on satiiri vennamolaisuuden nousuvaiheesta Pohjois-Karjalassa. Juhani Niemen mukaan Puhakan romaani on Eino Poutiaisen tarina verhotusti ja vertauskuvallisesti. Tarkemmin tarkastellen kirjailija on muuttanut tosiasioita sivulla 40 olevan kaavion mukaisesti.¹² Ulkonäkökin on ollut henkilökuva rakennusaineena. Yhtäläisyydet SMP:n puolueohjelmaan ja toimintatapaan ovat selvät. Puolueen maailmankuva on varsin negatiivinen, ja parempi yhteiskunnallinen tulevaisuus on saavutettavissa vain toiset puolueet voittamalla.¹³ Teoksen satiiri kohdistuu puolueeseen ja politiikkaan yleensä, mutta politiikan kohteisiin ja kenttätason työrukkasiin suhtaudutaan myönteisemmin kuin puoluejohtajiin.

Takametsien evankeliumi -romaanin tendenssi, politiikan ja erityisesti SMP:n kritikointi, vaikuttaa teoksen aiheen ja juonen välityksellä siinä määrin, ettei päähenkilön kuva monipuolisuudestaan huolimatta muodostu yksilölliseksi luonteeksi vaan jää "takametsien evankeliumiin" uskovan, sitä välittävän ja sen avulla valtaan pyrkivän pohjoiskarjalaisen tyypiksi. Henkilökuva muistuttaa Anton Jussilan hahmoa.

5.4.3. Antisankari Profeetta

Tauno Kaukosen groteski romaani Veräjättömän tarina (1975) kuvaa 150 hehtaarin maatilalan isännän juhlapäivän (50- tai 60-vuotispäivä) aattoa. Päähenkilö Pekka, Profeetaksi kutsuttu, on täydellinen vastakohta kirjallisuuden ihanteellisesti kuvatuille talonpojille. Isäntä on ainakin näennäisesti varakas, mutta vahvasti alkoholisoitunut ja moraalisesti rappeutunut. Talo on jakamaton, koska Profeetta aikanaan syytti veljeään itse tekemistään rikoksista, ehtoollisviinin varastamisesta ja sisarensa raiskaamisesta, jolloin veli pakeni Amerikkaan. Juhlapäivän aattona veli kuitenkin palaa ja vaatii oikeuksiaan. Lapset, joita on tusina, mainitaan vain järjestyslukuina. Emäntä, isännän suussa akka, on "varkaiden sukua", varastaa itse ja on totuttanut siihen myös lapsensa. Isäntä polttaa ja myy pontikkaa, "lainaa" valtion lankkuja jne. Isännän alennustila konkretisoituu pihalla, kun hän ei tiedä, onko humalassa hoippuva kukko alkoholistin hallusinaatio vai todellinen:

Hän on kontillaan hiekassa, etsii portaiden alta pulloa ja pitää silmällä pihaa. Ja sitten hän säikähtää: kukko kuin valkoinen, punahelttainen piru astelee arvokkain, pöyhkein askelin, arvokkuutta hetkeksikään menettämättä, portaitten alta. Mutta onko se piru vai oikea kukko? Veräjättömän kukko, joka äsken kiekaisi tuossa portaitten edessä? Yhtäkkiä kukko kiekaisee jälleen, kävelee suoraan kohti miehen kasvoja kuin hyökätäkseen seuraavassa silmänräpäyksessä. Profeetta peräänny kontaten... Hän ei osaa nousta seisomaan, hän konttaa takaperin ympäri pihaa yrittäen pitää pontikkapullon eheänä ja pystyssä, ja kukko seuraa häntä arvokkain askelin, siipiään ja höyheniään pöyhistelien. Profeetta on peloissaan: hän ei vielääkään tajua, onko tuo kukko oikea kukko, vai onko se vain viinapiru. Ja minkä vuoksi se häntä seuraa? Miksi yrittää kurkistella sisälle hänen aivokoppaansa.¹

Kaukosen romaani on kerrontateknisesti pirstottu. Dialogia ja sisäistä monologia on paljon, kommentointiakin esiintyy. Kertoja on varsin tiedostava makrostruktuurin tasolla.² Kertojan etäisyys päähenkilöstä vaihtelee riippuen siitä, kuka on kertoja: Profeetta itse, kolmas persoona tai joku dialogin osanottaja. Näkemyksen moraalista syvyyttä on vaikea arvioida, psykologista syvyyttä on.

TAULUKKO 17 Profeetta (Kaukonen, Veräjättömän tarina 1975)
1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A- varautunut	*	A+ seurallinen	*
B- tyhmä	*	B+ älykäs	*
C- emot. epävakainen	**	C+ emot. tasapainoinen	*
E- alistuva	*	E+ johtava	**
F- vakava	**	F+ eloisa	*
G- häilyvä	**	G+ tunnollinen	*
H- arka	**	H+ rohkea	*
I- kovaluontoinen	*	I+ helläluontoinen	*
L- luottavainen		L+ epäluuloinen	**
M- käytännöllinen		M+ kuvitteellinen	**
N- välitön	*	N+ laskelmoiva	**
O- itsevarma	*	O+ epävarma	**
Q ₁ - vanhoillinen		Q ₁ + uudistushaluinen	*
Q ₂ - ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ + itseriittoinen	*
Q ₃ - säännötön	**	Q ₃ + kontrolloitu	*
Q ₄ - kärsivällinen		Q ₄ + kärsimätön	**
Piirteitä yhteensä:	16		
Varioivia piirteitä:	12		

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- "selittäjä"
- kateellinen
- "tannerilainen sosialidemokraatti"
- ivallinen
- seksuaalisesti yliaktiivinen

3. Henkilön ulkonäkö:

- pienehkö, sirojäseninen
- sirosta päästä tukka kulunut melkein olemattomiin
- säleäksi ajetussa leuassa pitkä sirpinmuotoinen valkoinen arpi
- siromuotoisia kasvoja rumentavat tietyn elämäntavan jättämät merkit
- silmien valkuaiset veripunaiset, naama melkein yhtä punainen
- pontikkapullo toisessa, peili toisessa kädessä, päänahka karrelle palaneena, naama keltaisena
- parin talven ikäinen sudenkarvainen karvahattu kesällä päässä

Kerrontatavan ja tapahtumien ajankohdan vuoksi Profeetan henkilökuva on poikkeuksellinen: pitkälle alkoholisoituneen ja moraalisesti hajonneen mutta ajoittain teräväänkin itseanalyysiin pystyvän isäntämiehen hahmo. Ulkonäöstäkin puuttuvat kaikki menestyvän talonpojan tuntomerkit: Profeetta on pienehkö,

sirojäseninen, sironmuotoisia kasvoja rumentavat tietyn elämäntavan jättämät merkit.

Cattellin piirtein tarkasteltuna (taulukko 17) henkilökuvassa korostuvat emotionaalinen epävakaisuus, vakavuus, häilyvyys, arkuus, epäluuloisuus, kuvitteellisuus, laskelmoivuus, säännöttömyys ja epävarmuus.

Emotionaalinen epävakaisuus ilmenee erityisesti kärsimättömän luonteen kontrolloimattomina purkauksina. Esimerkkinä vaimon piekseminen miehen aikoessa lähteä rakastajatar Ainon matkaan. Samalla siitä ilmenee, että Profeetan johtava asema, joka sekin on perheessä kyseenalaistettu, perustuu fyysiseen väkivaltaan.

- Ota, ota koko ukko, akka marisee. - Vie, vie, jos luulet siitä iloa saavasi. Ei tuo kotona ainakaan kykene...
- Helvetti...
- Ei muuhun kuin profetoimaan.
- Mitä, mitä, mitä...? Minä olen jo tänään sinulle sanonut... Kerjää selkäsaunaa. - Ja samassa akka on jo riehuvan pedon kynsissä, viskautuu ovelta karjan syöttöpöydälle.
- Älä, hän ehtii kieltää. Sitten hokee hokemistaan: - Lyö, lyö nyt. Hakkaa palasiksi, lyö ja hakkaa nyt. On todistaja. Lyö, potki, hakkaa palasiksi...
- Sinä aina... Mutta kun minä kerran sinut tapan... Eivät saa linaan, sen verran hullu minä olen... Sinä nokittelet. Olet taas koko päivän...³

Profeetan vakavuus on erityisesti toivottoman elämäntilanteen aiheuttamaa synkkyyttä ja kielellistä avuttomuutta.

Hermoissa se on, tai aivoissa, ei se ole korvissa, kun kerran nuokin yksinäiset kesäkärpäset tuossa likaisessa navetan ikkunassa...

- Minä olen ihan lopussa, Profeetta kääntyy puhumaan olemattomalle selkensä takana. - Ihan tyystin kohta hengetön...⁴

Älä, akka... Profeetta yrittää sanoa, mutta ei saa sanaa suustaan. Älä, älä vääntele taas toisten puheita, eihän se noin ollut. Sitäkään hän ei saa sanotuksi. Ja hän näkee, miten tuhannet pirut taas kurkistelevat kaikista akan aukkopaikoista. Mutta onko tuo tuollainen asiointien vääntäminen typeryyttä?⁵

Häilyvyys on poikkeavuutta yhteiskunnan moraalinormeista: pontikan keitto ja kauppaaminen, sovittamaton rikos ja valehtelu nuoruudessa, sukurut-

saus. Määrävydestään huolimatta Profeetta ei ole pitänyt vaimoan ja lapsiaan kurissa, vaan on antanut heidän varastaa. Suhde vanhimpaan tyttäreeseen on liian läheinen ja ongelmallinen. Isä käyttää tätä hyväkseen veljen tullessa osiaan vaatimaan mutta paheksuu vastaavanlaista menettelyä myöhemmin.

– ...Villiruusu. Joko sinä tunnet setäsi? Seurustelkaa, seurustelkaa... No.

– Vanhan äijän kanssa.

– Minulla on paksu nahka, velimies sanoo. – Kaupungissa kasvaa paksu nahka sielunkin ympärille; kaupunkilaiset ovat aina katsoneet mielellään mestaajaisia. Kun sinä, villiruusu, lähdet täältä kaupunkiin joskus, tarvitset paksua nahkaa muuallekin kuin kantapäihisi.

– Näytänkö, että on jo?

– Tulkoot Sodoman ja Gomorran hävitys kaupunkeihin. Palakoot liekkeinä asfalttikatu. No, maista sinäkin, tyttö, kun mielesi tekee. Maista maista. Opettele oikeille alkoholitavoille, että pärjää herrojen Helsingissä. Siellä on osattava yhtä ja toista, kyllä setäsi tietää, siinä hän on oikea kelmien kelmi, ja tiedän jotain minäkin. Ota, velimies. Maista sinä nyt CuoSuomalaista, vilussa viljeltyä. Oletko saanut isossa maailmassa CuoSuomalaista?⁶

Tässä katkelmassa esiintyy maaseutu-kaupunki –vastakohta–asettelu ironisella tasolla. Kyllä Profeetassa toisinaan jonkinlaista tunnollisuuttakin on. Niinpä hän paheksuu poikaansa tämän tarjotessa naistaan isän maattavaksi ja veljeään Profeetan tyttären mahdollisesta käyttämisestä.⁷

Arkuus, rikoksista kiinnijoutumisen ja talon menettämisen pelko ja viime kädessä kuolemanpelko aiheuttavat Profeetassa epävarmuutta.⁸ Esimerkki hänen lähdestään talosta.

Navettarakennuksen päädyssä Profeetta taas pysähtyy ja nojaa kämmenellään auringon lämmittämään seinään. Olo tuntuu yhä oimattuisen olemattomalta.

Kannattaako tässä enää mihinkään lähteä?

Ja nuo kaikki Veräjättömän tanhuat tuossa; niin ovat kuin entistä tummemman lasin takana; aurinko siellä paistaa, mutta ei sillä tavalla kuin pitäisi, ei sillä tavalla kuin se on aina ennen näyttänyt paistavan.

Että tulikohan tämä lähtö kuitenkin vika-aikaan? Jos panevat täällä asiat niin sekaisin, ettei nouse enää minkäänlainen aurinko.⁹

Profeetan kuvitelmat ja todellisuus sekoittuvat keskenään ja mielikuvitus hallitsee häntä. Käytännön talonhoito on hoidettu huonosti mielenkiinnon suuntautucssa muihin tehtäviin.

Ajatukset lentävät kaukasiin, vuosikymmenten takasiin tapah-
tumiin ihmeen helposti niin kuin ovat lentäneet tuhansia ja taas
tuhansia kertoja tätä ennen, siellä on tämän kaltaisten muuttolintujen
kotimaa. Se toinen, se kaukainen etelä, on sen sijaan hämyinen haa-
ve, utuinen unikuva jostain paremmasta, jostain tulevaisuudesta,
johon ei ole koskaan päässyt.¹⁰

Profeetan perusasenne ihmisiin on epäluuloisuus. Epäluulon kohteita ovat
Helsingin herrat, poliitikot, kyläläiset, oman perheen jäsenet ja erityisesti Ame-
rikasta palannut velimies.

- Helvetti... On tässä velimiehelläkin nyt ihmettelemistä. On
nauramista. Ja nauraakin se, piru, taas sitä metsäkanan nauruaan.
Salaa nauraa. Yrittää olla totinen ja samalla kurnuttaa salakavalasti.
Vie akalleen tietoa, että se oli jo siellä niin kuin ukkovainaja arkus-
sa...¹¹

Profeetta on ollut laskelmoiva koko ikänsä. Tämäkin kyky palvelee ylei-
sesti hyväksytyin moraalien kannalta kyseenalaisia päämääriä. Esimerkki on
lähteen tuhoamisesta hankittavan maan hinnan alentamiseksi. Veli kysyy,
mihin lähde on kadonnut.

- Missä vesi?

- Vedellä on notkeat niskat, niinhän sitä sanotaan. Vain erämaan
tuuli tietää, missä on vesi. Kun kirous ensin tulee, se vie lähteestä
vedenkin, ja sen jälkeen vain tuuli tietää. No, minä... Ne aina puhui-
vat, että kun on sellainen lähde, se nostaa maan hintaa ainakin puo-
lilla vanhalla miljoonalla.

- Minä sen ensin huomasin, akka sanoo.

- Sinä huomasit, helvetti... Voi perustaa kalataloutta ja vaikka
mitä, ne sanoivat. Akkakin... No, minä vähän tuolta alempaa naker-
telin. Luuletko, että minä noin vain olisin saanut irti puolet miljoon-
nat? Mokomaan lähteeseen... Niin no, vettä ei kyllä enää sen jälkeen
tullut, vaikka kuinka paikkailin jälkiäni. Mistä minä tiedän, mihin se
meni. Muutti se tietysti vähäksi aikaa tuonne alemmaksi, mutta sitten
haihtui. Kun rupesivat tuota maantietä kaivamaan, se meni...¹²

Veräjättömän kaikilta ihmisiltä puuttuvat normaalit estot, Profeetta itse on eräänlainen "elämän koheltaja".

Veräjättömän talo on iso ja sitä on jonkun joskus pitänyt hoitaa kontrollidustikin eläen ja työtä tehden. Elämäntapa on kuitenkin muodostunut sääntöttömäksi ja tulot on koitettu saada lakeja kiertäen, pontikkaa keittäen, huvila-asukkaita hyväksi käyttäen jne.

Profeetan ihmissuhteet ovat outoja. Suhde "akkaan" on vuosien jälkeenkin seksuaalista, vaikka hän muuten vaimoan halveksiikin. Neljännessä pitäisi tulla uusi isäntä Veräjättömään, koska hänessä on isän mielestä maahenkeä. Pojan suhde isään ei kuitenkaan ole hyvä. Isä ei luota poikaan eikä tämä juo veljentaljaksi tarkoitettua pontikkaa. Suhde vanhimpaan tyttäreen on selvästi seksuaalinen.¹³ Luonteva ja moniulotteisempi suhde on homsantuurakastajar Ainoon, joka henkisesti vastaa äitiä. Profeetta toivoo kuitenkin, että hänellä olisi luontevat suhteet kaikkien perheenjäseniin, vaikka hän ei ole pystynyt niitä solmimaan.

Samalla tavalla hänkin, Profeetta, olisi halunnut ottaa tytön syliinsä. Ensimmäisen. Heidät kaikki. Akan. Olisi tahtonut nähdä tuon onnen ilmeen heidän silmissään.¹⁴

Veräjättömän tarina –romaanin isäntä Profeetta on ironisesti nähty talonpoika, perinteisen maanviljelijän tarinan loppuvuosien antisankari, jonka moniulotteinen kuva tarjoaa erilaisia tulkintamahdollisuuksia.¹⁵

Kaukosen romaani kuvaa myös yhteiskunnallista muutosta 1970-luvulla, peltojen paketointia ja maaltapakoa. Se syyttää vasemmistopuolueita väestön asutuskeskuksiin siirtymisestä.¹⁶ Romaani kuvaa vertauskuvallisesti murenevaa maaseutua nimenomaan moraalisen rappiosta käsin. Tuomittu talo nähdään symbolisesti "tummennetun lasin läpi" ja isännän moraalinen rappio ironisesti "totuuden kehänä".¹⁷ Seppälä (1975) arvioi Veräjättömän tarinan olevan samakkoperspektiivistä nähty kertomus suvun rappiosta.¹⁸ Laajemmin ottaen sen voi nähdä myös kaupunkilaisten kannanottona 1970-luvun maaseutuun ja maanviljelijöihin.¹⁹

5.4.4. Itähämäläinen nuori-isäntä Kaislahden Olavi

Annikki Sankarin romaanipari Kaislahden miniä (1976) ja Kaislahden emäntä (1977) kuvaa varakkaan itähämäläisen maalaistalon elämää 1971–1972 uuden isännyyden vakiintuessa. Samalla se heijastaa maaseudun ongelmia peltojen paketoinnin ja erilaisten ylituotantovuorien vuosina. Maaseudun sekä kaupungistuneen ihmisen välistä jännitettä tarkastellaan miespäähenkilön ja hänen nuoren morsiamensa ja sittemmin vaimonsa keskinäisen suhteen avulla.

Keskeiset henkilöt ovat nimihenkilö Eija, maalla syntynyt karjalaisen siirtolaislesken tytär, joka on ollut vaihetyössä tekstiilialan tehtaassa, ja Kaislahden talon isäntäpoika Olavi sekä hänen ystävänsä, naapuritalojen nuoret isännät Mäkelän Tapani ja Peltolan Pentti. Myöskin Olavin vanhainkodissa oleva iäkäs isoäiti Anna Kristiina vaikuttaa rahoillaan ja tahdollaan tapahtumiin.

Kaislahden Olavin kuva on "hopealusikka suussa syntyneen" itähämäläisen varakkaan maalaistalon nuoren isännän hahmo. Tämä näkyy ulkonäössäkkin: pitkä, "hyvännäköinen kundi". Hän elää nuorenmiehen mukavaa elämää, johon sisältyy tovereiden kanssa yhteinen kylähuora Tervatun Tumma, runsaasti alkoholia, kilpailua autoista ja rakentamisesta. Olavi tapaa joulukuusia kaupatessaan talon ja omiinkin tarkoituksiinsa ihanteellisesti sopivan tytön, aikana, jolloin emäntiä oli vaikea saada. Eija on paitsi kaunis myös älykäs, hyveellinen ja tavattoman vastuuntuntoinen, todellinen ihanneminiä taloon. Vajaan vuoden aikana Olavi vakiintuu, naapuri-isäntien kanssa ollut yhteinen nainen jää ja Olavi kantaa aikaisempaa kypsemmin vastuuta talosta.

Sankarin romaaniparissa tapahtumat on usein nähty miniä-emäntä-Eijan silmin. Kertoja on kirjailijana tiedostava. Kertojan etäisyys sisäistekijästä on läheinen. Kertojan etäisyys Olavista on älyllisesti, fyysisesti ja ajallisesti lyhyt, mutta ei moraalisesti. Kertojan näkemys on psykologisesti syvempi kuin moraalisesti, koska asioita katsotaan liian pinnallisesti ja vain maaseudun ihmisten kannalta.

Cattellin piirtein tarkasteltuna Olavin kuva (liite 1.14) on verraten kehittynyt; piirteitä on 16, joista 12 varioi. Olavi on seurallinen ja eloisa luonne, jolle varautuneisuus ja vakava pessimismi ovat yleensä vieraita. Maaseudun tila saa hänet joskus valittamaan:

...Me ollaan kuule kirottu ammattikunta. Tuotetaan tavaraa, jota ei tarvita. Siskonmies sanoo, että pitäis panna vuodeksi pakkolomalle. Lähtishän sitä, mutta entäs kun se vuosi on mennyt. Ei tätä koneistoa noin vaan kammesta käynnistämällä saada toimimaan. Päästetäänkö lehmät navetasta ja sanotaan, että painukaa pakkolomalle ja tulkaa vuoden päästä takaisin.¹

Olavi on käytännöllisen älykäs ja laskelmoiva. Älykkyys ilmenee erityisesti rationaalisenä talouden ja rakentamisen suunnitteluna, laskelmointi vaikkapa kilpailuna toisten nuorten isäntien kanssa uusimmista autoista. Esimerkkinä Pentin manaus:

– Olli perkule onko se vaihtana? Ai tää saakelin kyllä, eikä mitään ole puhuna. Kaiken aikaa uskotteli että vanahalla ajaa viis vuotta. Koskas haki? Ei maha olla mittarissa muuta kun mitä on kaupungista tänne.²

Olavin tyhmyydet ovat epähienoutta vähävaraisista oloista olevaa Eijaa kohtaan. Hän esimerkiksi haluaa häät käytännön syistä kovin nopeasti, eikä morsian ehdi saada kappioita valmiiksi. "– Puh...Semmoiset kapiot. Ne nyt on yhtä tyhjän kanssa."³ Vertailu Peltolan varakkaaseen miniään lipsahtaa myös. Liiallinen into metsänmyynissä on myös tyhmyyttä.⁴

Tunnollisuus-ulottuvuudessa tapahtuu Olavissa huomattava kehitys. Tarina alkaa heräämisestä Tervatun Tumman, Vienon, vierestä. Sitoutuminen morsiameenkin on aluksi epämääräistä, niinpä kuulutusaikaa olisi pitänyt muuttaa, jotta sulhanen olisi päässyt kavereittensa kanssa hyljesafariin. Jatkuupa suhde Vienon kanssa vielä avioliiton alussakin. Tarinan lopussa Olavi on vakiintunut nuori isäntä, joka huolehtii sekä vaimostaan että maatilastaan. Erityisen suurta rohkeutta kirjan Olavin toimiin ei sisälly. Lähinnä se ilmenee uskaliaisuutena sosiaalisissa tilanteissa, esimerkkinä Leila-sisaren miehelle tehty tarjous vaihtaa osia kaupunkilaisten kanssa.

– Hyvä sinun on leukaila, mutisi Voitto miettiessään parempia sanoja. – Sait hyvän talon –...
 – Tulisitkos sinä sitten tähän? Tule pois, Olavi sanoi.
 – Vaihetaan. Minä otan osakkeen ja rannan ja mitä nyt muuta saitte, ja kun minulla on koulutuskuluja ollu vähemmän niin kai saan

siltä osalta hyvitystä, ja työpalakkoja sitten pyytäisin, ja mitä tähän nyt olen ehtinä uhrata muuta. Kahen palakat siltä ajalta mitä Eija on ollu.⁵

Voiton rohkeus pettää ja Olavi saa sanailuvoiton. Olavin pelot liittyvät suhteeseen Vienoon. Olavi pelkää asian tulevan Eijan tietoon. Esimerkki pelosta ja katumuksesta Olavin sorruttua puimalassa Vienon houkutukseen.

Ennen unen tuloa tuli äkkiä ikävä Eijaa. Se olisi pitänyt edes nähdä vaikka nukkuvana. Siellä se oli yhteisessä sängyssä omalla puoliskollaan, nukkui pitkät hiukset sekaisin kaulalla ja tyynyllä, ripset poskia vasten, hikipisarat ylähuulella. Sen näki selvästi kuin olisi vieressä ollut. Hellyys puristi kuin kipu, ja sääli. Tyttö parka. Vain mun omani. Mun täytyy tappaa itseni jos se saa kuulla tästä.⁶

Näytteessä ilmenevä helläluontoisuus kohdistuu lähinnä nuoreen vaimoon, ei juuri laajemmalti. Kovaluontoisuus on nuoren, komean ja itsekkään ihmisen kovuutta. Kun isä ei hyväksy navetanremonttia, Olavi ei auta navettatöissä vaan jättää ne vanhan äidin ja kokemattoman vaimon vastuulle.⁷ Samanlainen kovuus kohdistuu kasvoiltaan epämuodostuneeseen Myllytuvan Hiljaan.

– Sillä on kitalakihalkio, sanoi Anja. – Taikka sitten niin kun ihmiset puhuu, että äidistä saatu syfilis on syönyt nenäruston. En minä tiedä. Ei se siitä puhu.

Olavi oli katsonut julmasti traktorin hytistä.

– Mitä helvettiä tuokin luuha täältä hakee?⁸

Suomalaisen miehen tyypillisiin luonteenpiirteisiin sanotaan kuuluvan epäluuloisuus, kateus ja katkeruus. Nämä ovat Olavinkin ominaisuuksia. Esimerkki Olavin ja Eijan keskustelusta, jossa mustasukkaisuuskin pistää esiin.

– No tosiaan, miksei. Anjan kanssahan sulla synkkaa, ja Tapsaa sinä ihaillet niin kuin jotain...

– Ai mä ihailen.

– Ethän sinä sitä peitäkään. Ja ihmekö. Tapsalla on kylän suurin talo ja hienoin auto, se kävi koulua kaks luokkaa enemmän kuin minä. Ja ite sanoit, että jos minä rupeisin sen kanssa vaaliedokkaaks niin mun pitäis meikata päästäkseni ees jotenkin –...Jumalauta.⁹

Olavi on varsin käytännöllinen; hänet on koulutettu nykyaikaiseen maatalouteen ja hän kykenee siihen. Hänen kuvitteellisuutensa askartelea aluksi ratsastuskoulu- ja ravitallihankkeessa¹⁰ mutta realisoituu sitten ja keskittyy tilan rakennussuunnitteluun.

Hän ajatteli piirustuksia pöytälaatikossaan. Ne olivat vasta kaavailuja, mutta pian niistä tehtäisiin oikeat ja viralliset. Ja hän näki jo mielessään uuden navetan, siinä oli matalaa osaa ja korkeaa, se oli kuin jokin tehdas ikkunariveineen ja lasikuitutorneineen. Ja koko talouskeskuksen takaiseen notkelmaan putoavan rinteen jyrkimmässä kohdassa oli uusi viljankuivaamo ja sitten varastotilat, kaikki sellaisesta materiaalista, jota ei koi söisi eikä ruoste raiskaisi eikä järsisi isommankaan rotan talttahampaat.¹¹

Olavin suunnitelmat ovat siis varsin uudistushaluisia; vauhtia antaa kilpailu toisten nuorten isäntien kanssa.

Nuori isäntä, jolla ei ole ollut merkittäviä vastoinkäymisiä, on jo asemansa puolesta luonnostaan johtava ja itsevarmakin. Epävarmuutta Olaviin tuo syyllisyys, joka huipentuu Penttilän nuoren emännän Ailan hirttäytymiseen, kun hänen miehensä on kuljeksinut kylähuora Vienon kanssa ja jättänyt nuoren vaimonsa täysin sosiaaliseen eristykseen.

Olavi istui lattialla polvet pystyssä ja naama käsien välissä. – Voi jumalauta, hän jupisi itsekseen. – Voi jumalauta... Älä välitä Eija, älä sinä sitä lyömistä sure, mitä sinä muutakaan voit. Ehkä sitä tarvittiinkin että se jotenkin pääs... Ja mikäs toisten kuormien kantaja se sinä olet, jos ei kerran meistä vanahemmista ja vahvemmista siihen ole. Isäkin. Isäkin kuuli ja ties, mutta oli hiljaa kuin pissasukassa. Jos oisi noussu metakka niin olis voina männä toisin. Ja minä ja Tapsa...mitenkä se ei tullu mieleen että ihminen se Ailakin on. Melekein sama kun oltas oltu yhdessä nykäsemässä tuolia sen alta. Puhumattakaan sitten siitä –!¹²

Sisarussarjan nuorimmaisena isännäksi kasvatettu mies on tavallisesti itseriittäinen, mutta Olavin kuvassa korostuu kuitenkin hänen riippuvuutensa muista. Aluksi Tervatun Tumma, Mäkelän Tapani ja Peltolan Pentti vetävät mukaansa, sitten nuori vaimo Eija saa vahvan aseman. Esimerkki Vienosta:

Hän ajatteli naisiaan. Kovin monta niitä ei ollut. Vieno oli ensimmäinen. Se oli mikä oli, mutta jokin siinä meni päähän kuin se niitten kalja, mustanpuhuva Tervatun tumma. Tai pontikka. Vienon hurjuus huumasi vieläkin, alussa se oli melkein vienyt järjen. Siinä eivät auttaneet muorin keppi eivätkä äidin itkuiset silmät tai isän vihoittelu.¹³

Sisar Anja kuvasi osuvasti veljeään: "Se ei ole mikään ihan yksiviivainen ihminen." Olavi on kärsimätön, vastoinkäymisten sattuessa itsekkäästi omille teilleen lähtevä ja emotionaalisesti epäkypsiin purkauksiin joutuva. Kokonaisuutena arvioiden hän elää kuitenkin tasapainoista ja kontrolloitua elämää, kuten maalaistalossa on pakkokin, jos pyrkii menestymään. Olavi on juuriltaan vahvasti sidottu maaseutuun, sen elämään ja tulevaisuuteen.

Olavi kääntyi katsomaan Kaislahden rakennuksia. Päärakennus... hohti isona ja valkoisena sumuisessa vihreydessä. Ulkorakennukset olivat varsinkin tältä suunnalta katsoen kaikki lähes näkymättömissä ja alempana ja niiden ja päärakennuksen välillä oli puita. Tiilinavetan päädyssä oli Anna Kristiinan laittama vuosiluku. Navetta oli iso ja kaukaa katsoen näytti hyvältäkin, kun ei tiilien murenemistä eikä sammalta näkynyt, ei halkeamia, joita jo vuosikymmeniä oli laastin avulla paikkailtu. Koko ryhmä näytti rauhalliselta ja vauraalta, Olavi ajatteli, ja sitten äkkiä: minun! Iso äkillinen ilo ihan ahdisti.¹⁴

Annikki Sankarin romaanipari sisältää melkoisen annoksen maaseudun puolustusta eli agrarismia 1970-luvun kielellä ilmaistuna. Esimerkkinä Olavin purkaus maatalouslomakeskustelussa.

– Pitäs tulla. Viime kuussa ne iski eduskunnassa läpi sen lomailain, muille, ei maanviljelijöille. Muut saavat nyt kaksi lomapäivää kuukautta kohti, tuli puoli päivää lisää. Maatalouslomakomitea se vaan istuu ja istuu ja kuluttaa housujaan, luulis jo tulevan känsiä perseeseen. Kepu ja äsämpee esitti vaatimuksen, että se vaihteeks taas tekiskin jotain. Saa nähdä. Kyllä jotain siinäkin täytyy tapahtua, ei ne voi jatkuvasti jarruttaa. Tampereen ponsia ei ole unohdettu. Jumalauta siellä oli mukava olla kuulemassa, vaikkei me Tapsan kanssa mitään virallisia edustajia oltu, mutta näkihän ja kuuli. Tuli semmonen mukava tunto että paljon on meitä jos teitäkin. Pohjois-Hämeen mies sano että maataloudesta on tullu sylykykupi, johon jokainen saa roiskasta mielensä mukaan, ja jota jokainen voi muka-

vasti syyttää omista vaikeuksistaan. Saavat kyllä opetella sylykemään muualle. Keinot ne on meilläkin.¹⁵

Koska teospari on varsin laaja (yli 700 sivua), ei rakenne sinänsä estä henkilökuvien muodostumista.

Kirjailijalla näyttää olleen ainakin kaksi tendenssiä romaaneissaan. Toinen on maaseudun ihmisen ja koko maaseutumaisen porvarillisen elämänmuodon puolustus kaupunkimaista elämäntapaa ja sosialismia vastaan. Toinen on tietynlainen naisnäkökulma, joka korostuu naisen kovana osana. Teosten sama arvostelu korosti niiden maaseutua puolustavaa asennetta, ja useimmat arvostelijat erottivat Sankarin teokset ns. viihdekirjoista, vaikka joitakin viihdekirjallisuuden piirteitä niissä on.¹⁶ Maaseudun puolustus ei heikennä Olavin henkilökuva, joka on mielenkiintoinen ja moniulotteinen. Sitä vastoin Eijan kuva muodostuu mm. mainitusta syystä enkelimäisen virheettömäksi ja sellaisena mielenkiinnottomaksi. Aiheesta ja henkilöasetelmassa on joitakin yhtymäkohtia (mm. naispäähenkilö ja näkemistapa) Auni Nuolivaaran romaanitrilogiaan 1930-luvulla.

Pahaa maailmaa edustavat tässäkin tapauksessa kaupunki ja kaupunkilaiset. Argarismien puolustajia ovat Keskustapuolueen kannattajat, kaupunki on sama kuin sosiaalidemokraattinen puolue, "sossut". Sankarin romaanit ovat siis ilmestymisajankohtansa tapaan selvästi puoluepoliittisesti kantaa ottavia.

5.4.5. 1970-luvun agraristi Johannes Rantala

Lauri Uusi-Hakimon romaani Elokuu (1977) kuvaa ähtäriläisen keskikokoisen maalaistalon (yli 15 ha peltoa) elämää 1970-luvun alussa vajaan vuoden aikana. Eletään maatalouden murrosaikaa, johon kuuluvat mm. tuotannon erikoistuminen varhaisperunan ja lantun viljelyyn, raskas koneellistuminen ja maidonkuljetusmenettelyn muutos.

Kylälle rakennetaan yhteisnavetta, johon talon isäntä Johannes suhtautuu varauksin. Hanke, jota ajaa maaseudun etuja puolustava kansaedustaja, epäonnistuu. Tulee sadesyky, ja vilja jää korjaamatta. Koska Johannes tunnollisena kuitenkin yrittää korjata satoa, jää vaatimaton satokorvaus vieläkin pienemmäksi, koska katovahinkojen toteamiseksi vilja olisi pitänyt jättää pystyyn.

Hyvin ei käy Johannekselle muutenkaan. Vaikka hän tekee ahkerasti työtä, epäonni kasaantuu.

Johanneksen mielestä maan asioita ja maatalouspolitiikkaa hoidetaan huonosti ja maksetaan työttömänä olemisesta, ei työstä. Johanneksesta näyttää olevan sama, kuka Helsingissä asioita hoitaa.¹ Uusi hotelli maksaa varhaisperunasta sovittua vähemmän, koska perunat jäivät pieniksi. Säilörehun korjaamiseen ostetun silppurilietson hinnan maksaminen tuottaa vaikeuksia. Talvella Johannes pääsee, kun valittaa velkojaan, tietyömaalle soranajoon. Hänen traktorivarustuksensa on liian kevyt ja suuri kuorma kaatuu tienreunan pettäessä ja Johannes joutuu tyhjentämään korin lapiolla. Kova ponnistus johtaa sydänkohtaukseen ja invalidisoitumiseen. Emäntä Eeva ottaa vastuun töistä, ja maatilän tuotantosuunta muuttuu.²

Uusi-Hakimon romaanin kertoja ja sisäistekijä ovat lähellä toisiaan eikä kertoja ole kovin tiedostava vaan samastuu kuvattaviinsa. Kertoja on lähellä Johannesta. Kertojan sisäinen näkemys on psykologisesti syvä ja moraalises-tikin.

Kuva Johanneksesta on myönteinen (taulukko 18). Hän on perimmältään seurallinen mies, jonka huulille hymy herkästi nousee. Hän on kohtalaisen älykäs ja emotionaalisesti tasapainoinen, osaa arvioida yhteisnavettahankkeen epärealistisuuden eikä kovasta painostuksesta huolimatta liity mukaan. Ainoa merkittävä harkitsemattomuus on yritys korjata rikkoontunut silppurilietso, jolloin hän menettää takuun. Johanneksen tunnollisuus on ennen kaikkea vastuuta talon töistä ja taloudesta. Hänen elämänsä on hyvin uutteraa ja kontrolloitua.

Johanneksen äiti on ensi kertaa Eevan, Johanneksen emännän, tavatessaan vakuuttanut poikansa itsepäisyyttä ja isänsä perua olevaa raittiutta. Raittus ei enää pidä paikkaansa, vaikka alkoholinkäyttö yhtä poikkeusta lukuun ottamatta on hallittua eikä vaikuta perheen talouteen. Poikkeuksen muodostaa kesämökki-iläisten juhla, jossa Johannes ottaa toisten tarjoamaa viinaa varomattomasti ja riehuu sen vaikutuksesta. Kaksi muuta emotionaalisen epävakaisuuden ilmausta ovat tapaukset, jolloin hän aidanseipäällä vammauttaa villiintyneen lehmän³ eikä kärsimättömänä kestä poikansa vastustelua. Kyse on epämuodikkaan puseron käytöstä.

TAULUKKO 18 Johannes (Uusi-Hakimo, Elokuu 1977)
1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A- varautunut	*	A+ seurallinen	**
B- tyhmä	*	B+ älykäs	**
C- emot. epävakainen	*	C+ emot. tasapainoinen	**
E- alistuva	*	E+ johtava	**
F- vakava	*	F+ eloisa	*
G- häilyvä	*	G+ tunnollinen	**
H- arka		H+ rohkea	*
I- kovaluontoinen		I+ helläluontoinen	*
L- luottavainen		L+ epäluuloinen	*
M- käytännöllinen	*	M+ kuvitteellinen	*
N- välitön		N+ laskelmoiva	*
O- itsevarma	*	O+ epävarma	*
Q ₁ - vanhoillinen	*	Q ₁ + uudistushaluinen	*
Q ₂ - ryhmäsidonnainen	*	Q ₂ + itseriittoinen	*
Q ₃ - säännötön		Q ₃ + kontrolloitu	**
Q ₄ - kärsivällinen		Q ₄ + kärsimätön	*
Piirteitä yhteensä:		16	
Varioivia piirteitä:		10	

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- itsepäinen
- Ilkka-lehden lukija

3. Henkilön ulkonäkö:

- jykevät karkeapiirteiset kasvot ja vaalea paksu tukka
- 180 senttiä
- täytti koko oviaukon

- Tämä asia puitiin jo eilen loppuun. Tässä on pusero päälles. Hän levitti puseron Pekan eteen. Kun tämä viivytteli käsiensä nostamista hihoihin, isä tempasi väkevällä kouralla kädestä, tökkäsi sen hitaan ja teki saman tempun toiselle kädelle.

- Kyllähän se on kovaa jos toiset kiusaa, äiti sanoi. - Sen muistaa omasta ajastaan.

- Se ei oo mitään muuta kuin lapsellisuutta, isä sanoi ja vetäisi vetoketjun edestä kiinni.

- No lapsihan se nyt onkin vielä, äiti sanoi.

Isä seisahtui lattialle ja katsoi totisena äitiin.

- No haluatko sinä, että se pistää päällesä vai et? Sano nyt ker-rankin mitä aattelet.

- Mitäs siitä nyt semmosta meteliä nostaa. Kyllähän lapsi ym-märtää, äiti sanoi. - Aina semmosen pakon kanssa.

Pekka rupesi itkemään. Isä riuhtaisi puseron hänen päältänsä ja rävytti sen sohvan taakse seinään.

– Menköön saatana sitten mun puolestani vaikka alasti.⁴

Agraariyhteiskunnan isäntä on tavallisesti johtaja, niin Johanneskin. Sairastumisen jälkeen hänen asemansa muuttuu ja Johannes alistuu, kun Eeva ilmoittaa aikoneensa myydä lehmiä Hankkijan laskun maksamiseksi.

Johannes tempaisi kuvalehden pöydältä ja selaili sitä hätäisin liikkein. Sitten hän paiskasi sen takaisin ja sanoi:

– Jos sen oot niin harkinnut, niin mikäs siinä auttaa. Eeva hypisteli kirjettä kasvoillaan punoittava totisuus.

– Jotakin tässä on tehtävä. Ei siitä pääse enää muuten. Eeva sanoi sen sellaisella äänellä että Johannes kohotti katseensa häneen. Eeva tuntui aivan kuin nousevan sinä hetkenä hänen yläpuolelleen. Kasvoissa oli vakava, kauas katsova ilme, kun hänen katseensa kiersi seinästä ikkunaan ja pysähtyi siihen.⁵

Johannes elää kontrolloidusti, "tiukassa saumassa" työn paineen ja rahanpuutteen ahdistamana, jolloin arkisia hellemmät ajatukset eivät juuri muotoudu sanoiksi ja sidokset perheenjäseniin ovat rutinoituneet. Johannes on itseriitoinen puolueeseensa ja kyläläisiin nähden, samoin vaimoonsa.⁶ Hänessä on uudistushalua: hän aloittaa tuorehunun käytön karjalle ja varhaisperunan viljelyn sekä hankkii uuden koneen, mutta rohkea uudistaja hän ei ole eikä ymmärrä esim. salaojituksen merkitystä.

Johannes on aikansa tavallinen suomalainen maanviljelijä, jolta puuttuvat menestykseen tarvittava itsevarmuus, rohkeus ja luovuus (kuvitteellisuus); niitä murroksessa menestyminen olisi edellyttänyt. Sodanjälkeisenä aikana menestyvän maanviljelijän ominaisuuksia olivat ahkeruus ja säästäväisyys, mutta 1970-luvulla edellytettiin muutakin: maanviljelijän piti olla jossain määrin myös liikemies. Johanneksen luonteessa on kyllä itsepäisyyttä, mutta ei peräänantamattomuutta uusissa hankkeissa. Niinpä hän luopuu varhaisperunan viljelystä ensimmäisen kerran epäonnistuttuaan. Henkinen epävarmuus ilmenee korostuneesti "kesäjuhlatörttöilyn" jälkitunnelmissa.

Johannes rohkaisi mielensä ja sanoi:

– Mutta kumminkin. Mitähän minä siellä oikein törttöilin. Saa hävetä ihmisiä pitkin tietä–

- Ei mitään häpeemistä. Kyllä semmosta sattuu. Tottumattomalle varsinkin.
- Joo mutta semmonen rähjäminen on eri juttu, Johannes sanoi nostamatta vielääkään katsettaan. - Ihmisten juhlissa.⁷

Elokuu-romaani on yksiselitteinen puheenvuoro itsenäisen suomalaisen maanviljelijän puolesta vasemmistopuolueita ja kollektivisointia vastaan. Se voidaan katsoa osaksi aikansa yhteiskunnallista keskustelua. Tavoitteet ovat kuitenkin puoluepoliittisia laajemmat, koska Johannes on oppositiossa myös Keskustapuoluetta ja tuottajien järjestöjä vastaan. Tendenssi on yleisagraris-tinen. Navetasta muodostuu symboli: yhteisnavetta on kollektivisoinnin, oma navetta itsenäisen talonpojan vertauskuva.⁸ Kirjailija on valinnut mm. työväen-kirjallisuudessa käytetyn aiheelman, olosuhteiden ja järjestelmän uhrina sortuvan ihmisen.⁹ Tämä pyrkimys näkyy Johanneksen henkilökuvassa: 16 Cattellin piirrettä, joista 10 varioi. Ulkonäkö antaa viitteenomaisesti kehukset per-soonalle.

Uusi-Hakimon romaani on kirjoitettu realismiin ja suuren kansankuvauk-sen tradition mukaisesti. Se pyrki agrarismiin tavoitteisiin ja puolustaen suoma-laista talonpoikaa sosialismia, byrokratiaa, pankkeja, liikelaitoksia ja "Helsingin hallitusherroja" vastaan. Johanneksen henkilökuvaa herättää sääliä, ei kauhua tai pelkoa.¹⁰

5.4.6. "Herran mies" Väinö Akola

Seppo Urpelan romaanin Pitäjän miehiä (ja naiseki) (1979) aiheena on uskonnon (lestadiolaisuuden) käyttö moraalisesti moitittavalla tavalla poliit-tiseen tarkoitukseen. Romaanin tapahtumat sijoittuvat Keski-Pohjanmaalle kunnallisvaalien alle 1976. Ison talon (40 lehmää) isäntä ja lestadiolaisten joh-taja Väinö Akola kulkee pitäjällä ja pyrkii varmistamaan oman ja edustamansa uskonnollisen ja poliittisen ryhmittymän vaalimenestyksen.

Urpelan yhteiskunnallinen satiiri (osin parodia) on varsin kertojakes-keinen, vaikka dialogiakin on. Kommentteja on paljon. Kertoja on usein epä-luotettava (ironiaa). Kertoja ja sisäistekijä ovat läheiset, mutta kertojan ja Ako-

lan välimatka on pitkä. Sisäinen näkemys on psykologisesti pinnallinen, moraalisesti syvempi.

Teoksen aiheelman ja juonen vuoksi Akolan kuva (liite 1.15) muodostuu karikatyyriseksi tyyppiä, jolle on ominaista johtavuus (määräävyys), kovaluontoisuus ja laskelmallisuus. Hän on luonteeltaan kärsimätön ja häilyvä, johtotähtenään "tarkoitus pyhittää keinot". (Cattellin piirteitä 14, joista 5 varioi). Ulkonäöstä on sanottu vain negatiivista: lonttoposkinen, onttosilmäinen.

Kun piirteitä tarkastellaan yksityiskohtaisesti, tulee erityisesti esille johtavuus, joka on suoraa määräilyä. Kärkevä esimerkki tästä osuuskaupan johtajan luona.

Akola hypähtää pystyyn ja lyö nyrkin pöytään:

– Jos osuuskauppa myy pisarankaan viinaa, niin yksikään uskovaainen ei käy enää tässä kaupassa. Ja puolet tästä henkilökunnastakin on uskovaisia. Ja nekin lähtee talosta. Perustetaan vaikka oma osuuskauppa. Muista tämä! Lähdetään!¹

Häilyvyys on ennen kaikkea uskonnon väärinkäyttöä ja uskonnollisten arvojen huomiotta jättämistä; tähän liittyy laskelmallinen oman edun tavoittelu. Esimerkki Amerikan matkasta:

– Mutta tähän se vasta ovela on tämä Akola, Herran mies, kärisi Veikko Kanttila. – Minä nyt vasta kuulin ukolta, että se oli ollut saarnamatkalla Amerikassa heti sota-ajan jälkeen. Ja ne Amerikan tädit ja sedät oli keränny sille mania, ja paljon, että se perustaa tänne Suomeen orpokodin niillä rahoilla. Niin tämä saatanan kekkuli oli ostanut itselleen pitkän auton ja lopulla rahalla maata.

– Tämä on tiedetty kauan, römähti Jantti-Niilo, körttisukua, mutta luopunut isiensä uskosta. – Akola liikkuu aina siellä missä liikkuu Juudaksen sekelit.²

Akolan kovaluontoisuus ilmenee erityisesti kovuutena ja armottomuutena uskonveljiä ja –saria kohtaan. Esimerkki on Mäkirinteen muorin luona käynnistä, joka johti television poistamiseen.

... Muori hyrisee tuskaisesti:

Enkä minä sitä paljon katso. Ja kun ne minun lapset lähetti sen minulle syntymäpäivälahjaksi Ruotsista. Ja niin kauniisti kirjoitti,

että onpa sulla muori nyt muutakin tuijotettavaa kuin se niitty ja syksyn pimeys ja ikuinen ikävä.

Mutta Akolan ääni on armoton:

– Eikö teille enää Vapahtajamme riitäkään. Nehän on kaikki uskottomia ne sinun lapset.

Muori topakoituu. Muori puolustaa lapsiaan:

– Ei ne oo uskuaan tunnustanu, mutta ei ne juo eikä tappele ainaakaan.

Akola nousee seisomaan. Akolan ääni on hänen Jumalansa ja Lars Leevi Laestadiuksen Jumalan ääni:

– Ei se sielua yksistään pelasta. Vain Jeesuksen Kristuksen veri meidät puhdistaa kaikista synneistä. Sinä olet helvetin esikartanoissa jos et luovu tuosta. Näiden kahden todistajan läsnä ollessa minä kysyn sinulta: aiotko luopua tuosta pelistä? Muuten sinä olet saatanut itsesi pois siitä lammashuoneesta johon Jumalanlapset kuuluvat.³

Väinö Akolan hahmo on usemmaltakin kannalta negatiivisesti (satiirisesti ja ironisesti) piirretty karikatyyri, jossa asetetaan kyseenalaiseksi Keskusta-puolueen ja lestadiolaisten yhteiskunnalliset pyrkimykset. Lestadiolaisten opista ilmenee Akolan kuvassa rippi-instituutio (syntien pidättäminen ja päästäminen), uskonkäsitykselle ominainen jyrkkyys ja kiihko, suvaitsemattomuus, kielteinen kanta ay-liikkeeseen, sosiaalidemokraatteihin ja kommunisteihin.⁴

Kirjailijan tendenssin vuoksi Akola jää hyvin litteäksi luonteeksi. Se on yhteiskunnallisista lähtökohdista nähty erittäin kielteinen hahmo. Vastaavallaisia talonpojan henkilökuvia on torppareita käsittelevässä työväenkirjallisuudessa, mutta niissä ei ole riittävän hyvin kuvattuja hahmoja tutkimukseni tarkoituksiin.⁵

5.4.7. Pohjalainen maatalousyrittäjä Hakalan Paavo

Antti Tuurin romaani Pohjanmaa (1982) kuvaa Hakalan suvun kokoontumista heinäkuisena sunnuntaina 1978. Neljä veljestä – Paavo, Veikko, Seppo ja Erkki – kokoontuu kotitilalle perheineen jakamaan 20-luvun lopulla Amerikkaan muuttaneen isoisänsä melko olematonta perintöä.

Päivän aikana ennätetään puhua koko suvun historia ja nykyisyys ja kunkin miespuolisen jäsenen ongelmat, ja joitakin pulmia yritetään ratkaistakin. Pojista Veikko on epäonninen mattotehtailija, joka arvelee epäonnensa syyksi

petollista yhtiökumppaniaan Ketolaa. Tälle kostaminen kytee kaiken aikaa Veikon mielessä. Kotitilalle jäänyt Paavo on mennyt veljensä puolesta takuuseen, ja suvun naiset pelkäävät talon menoa. Veljessarja edustaa tavallaan erään sukupolven pohjalaista yhteiskuntarakennetta, sillä kolmas pojista, Seppo, on opistoinsinööri. Neljäs, Erkki, romaanin kertoja, on keskeyttänyt koulunsa ja työskentelee tehtaassa.

Pohjalaisen luonteen herkkyyks tarttua esiin tulleisiin impulsseihin tulee päivän mittaan humoristisesti esille. Miehet koheltavat kilju- ja viinahumalassa sekä ammuskelevat sorakuopalla Suomi-konepistoolilla ja joutuvat putkaan. Paavon pojat pakkoajeluttavat Ketolaa, jolloin tämä pistää puukolla vanhimman pojan silmän puhki. Puukotettu joutuu sairaalaan, toiset putkaan. Kun Veikko pääsee putkasta pois, hän ottaa konepistoolin ja lähtee kylälle selvittämään asioitaan. Sydäninfarkti tavoittaa hänet ja kuolema tulee putkassa.

Tuurin Pohjanmaa-romaanin dramatisoitu kertoja on nuorin veljeksistä, joka raportoi varsin ulkokohtaisesti ja myös paikoin ironisesti päivän tapahumat. Sisäistekijä ja kertoja ovat läheisiä älyllisesti, fyysisesti ja ajallisesti. Kertoja ja Paavo ovat verraten läheisiä. Kertojan sisäinen näkemys on psykologisesti pinnallinen, moraalisesti syvempi, koska kertoja pyrkii huumorin, satiirin ja ironian keinoin osoittamaan pohjalaisten ihmisten heikkouksia ja muitakin ominaisuuksia.

Yhden päivän aikana piirtyvä Hakalan Paavon henkilökuva (liite 1.16) on nykyaikaisen pohjalaisen maatalousyrittäjän tyyppi, josta puuttuvat henkiset piirteet. Vaikka hän elääkin riskejä ottaen, takaa veljensä epävarmoja lainoja ja häviää totossa melkoisen summan rahaa, hänessä säilyy voimakkaasakin humalatilassa jonkinasteinen peruskontrolli, vastuu itsestä ja toisista.

Paavo on seurallinen ja eloisa sekä kertoo mielellään vanhoista asioista. Vaikka hänen kansakoulumenestyksensä sanotaankin olleen keskinkertainen, hän on käytännöllisen älykäs ja kohtuullisen laskelmoiva, kuten yrittäjä-maanviljelijän (sekä kettutarha että sikala erikoistumisalana) täytyykin olla.

Paavo ja Markku laskivat, kuinka paljon kettu syö silakkaa ja eläinrehuja ja mitä se rehu maksaa ja väittivät, että tarhaaminen ei enää kannattanut, elleivät nahkojen hinnat nouse niistä hinnoista mitä suomalaisista turkiksista tänä keväänä oli Kööpenhaminassa maksettu; ketut yksinkertaisesti söivät enemmän, mitä nahoista saatiin, sen kummempaa kannattavuuslaskelmaa siitä ei tarvinnut tehdä.¹

... Paavo selitti sille, ettei kettujen pitäminen kannattanut hyvin nytkään silakan hinnan takia ja se ei voisi kannattaa vieraalla ihmisellä hoidettuna, jolle työstä pitäisi maksaa palkkaa; kaikki toimi vielä jotenkin sen takia, ettei omalle työlle laskettu mitään arvoa.²

Paavo on emotionaalisesti tasapainoinen ja tunnollinen sekä elää kohtalaisen kontrolloitua elämää. Häilyvyydestä ja säännöttömyydestä ovat esimerkeinä juopottelu ja uhkapeli. Tunnollisuus ilmenee erityisesti huolenpitona impulsiivisesta Veikosta ja toistenkin turvallisuudesta Veikon liikkussa konepistoolin kanssa kylällä.

Paavo vannotti sitä lähtemään sisään ja olemaan ihmisiksi, poikien takia ja Markun, joka makasi Seinäjoella ilman toista silmää ja toisestakin silmästä näkö vaarassa.³

Pihassa Paavo pyysi, että yrittäisin katsella Veikkoa, hän ei pimeän viinan myyntipaikkoja tuntenut, hänen harhailunsa pitkin pitäjää Veikon perässä olisi turhaa;⁴

Paavon johtavuus ilmenee romaanissa erityisesti suorina käskyinä vaimolle, pojille ja suvun muille naisille.

...Pojat yrittivät aloittaa siitä jotakin juttua, mutta Paavo käski niiden pitää suunsa kiinni.⁵

... Paavo käski Lainan pitämään suunsa pienemmällä ellei siltä nimenomaan kysytyt jotakin...⁶

Paavon uudistushaluisuus kohdistuu maatalouden tuotantosuunnan muuttamiseen ja kannattavaan yritystoimintaan, mikä aiheuttaa kritiikkiä.

... Paavollakin turva minkeissä ja ketuissa ja maat viljalla ja mallasohralla eikä sellainen ollut oikeaa talon pitoa. Äiti sanoi rauhallisesti sen ehkä olevan opettajan haluamaa nykyaikaista maanviljelystä ja Paavo varmasti olisi opettajan mieliksi hankkinut jo paauslauseenkin ja paalannut heinänsä, jos heinää olisi ruvennut kasvattamaan, ohrat ja muut viljat se korjasi ainakin leikkuupuimurilla

Paavon sidonnaisuus vaimoon oli ollut lyhytaikaista huumaa ennen naimisiin menoa. Sitä vastoin hän on voimakkaasti sidoksissa miespuoliseen sukuun,

mikä osaltaan selittää kevytmielisen takauksenkin. Esimerkki Veikon ja poikien ottaminen putkasta.

...Paavo sanoi heti, että Ketola valehteli ja oli halunnut kostaa meidän aamupäiväisen rähinöinnin viattomille lapsille; meidän olisi nyt heti otettava pojat ja Veikko putkasta, vaikka väkisin...⁸

Paavo on maalaisliittolainen, vaikka puolue muutti nimensä jo yli 10 vuotta aikaisemmin. Talonpoikaisen elämänmuodon puolustus ilmenee sosiaali-demokraattisen puolueen kritiikkinä.⁹

Kirjan rakenne – draamallinen romaani – ja kiinteä juoni vaikuttavat siihen, että henkilöt jäävät tyypeiksi ilman syvempiä ilmeitä. Kertojan pyrkimyksenä lienee kuvata karikatyyrimäisesti nykyajan pohjalaisia, ja siinä hän onnistuukin.

6. MITEN JA MIKSI TALONPOJAN KUVA MUUTTUI?

Viidennessä pääluvussa on kuvattu, millaisia talonpojan henkilökuvia esiintyy suomalaisessa kertomakirjallisuudessa vuosisadan alusta 1980-luvun alkuun. Tässä pääluvussa tarkastellaan kirjallisuuden talonpojan kuvan muuttumista. Aluksi tarkastellaan kuvaan vaikuttaneita tekijöitä.

6.1. Kirjallisten periodien vaikutus talonpojan kuvaan

Kansallinen uusromantiikka vaikutti tutkittavan kirjallisuuden alkuvuosina. Romanttisia piirteitä on esiintynyt myös myöhemmin kirjoitetuissa talonpoikia käsittelevissä romaaneissa. Osittain ne ovat siirtyneet viihdekirjallisuuteen tai sen keinoja käyttäviin teoksiin. (Nuolivaara, Sankari).¹

*Talonpoikia käsittelevässä kirjallisuudessa esiintyy yksi hyvin piirretty kansallisen uusromantiikan ajan henkilöahmo: Linnankosken Pakolaisten Juha Uutela. Hänen kuvassaan ilmenee ihannoitu kansanihminen.*² Myös Katajan Paloniemen Lauri on lähinnä kansallisromanttinen hahmo. Nuolivaaran Ruuhiniemen Santerissa on kansallisromanttisia ominaisuuksia, samoin Karhumäen Niemelän Yrjössä, tosin 1930-luvun muunnoksena. Lisäksi muutamissa muissa,

sinänsä realistisesti kuvatuissa hahmoissa on joitakin romantiikan henkilökuvaukseen kuuluvia piirteitä. Seuraavassa esimerkkejä näistä:

Talvion kuvaus Juha Joutsiaista, joka kulkee siunaus huulillaan ja silmissään viisauden ja rehellisyyden todistus, viittaa ihannoituun kansanihmiseen, ei realistisesti kuvattuun talonpoikaan, mikä Juha muuten on.

30-vuotiaan Erkki Pyydysmäen suhde maahan ja ruumiilliseen työhön on romanttinen, ja henkilökuvassa on muutenkin ihannoidun kansalaisen piirteitä, vaikka molempien romaanien kokonaiskuva on realistinen. Ahrolan Paavon ja Alman verenveto toisiinsa on romanttinen ominaisuus. Kukkosen Aapo Korhosen hahmossa on romanttisia piirteitä jo ulkonäöstä lähtien: vain romantikon maahenkisissä ajatuksissa ihminen voi raataa 40 vuotta ilman, että siitä jää jälkiä ulkonäköön. Sankarin Kaislahden Olavissa on viihderomantiikan piirteitä, samoin Tervatun Tumman maagisessa vetovoimassa.

Useimmat talonpojan henkilökuvat on piirretty realismin tyylipyrkimysten mukaisesti, toisinaan suorastaan naturalistisin painotuksin. Jörgensenin mukaan realismille ovat ominaisia yksilölliset luonteet, Wellekin mukaan sosiaaliset tyypit.³ Kysymyksessä on suunnilleen saman asian ilmaisu eri termein. Puhtaan realistisesti kuvattuja henkilöahmoja ovat Anton Jussila, Kantola, Korkean Joppi, Iivari Sääskilampi, Sammalsuon Kauko, Mäntylän Hermanni, Yläpihan Paavo, Jussilan Risto, Vehviäinen, Pieti-Antti, Johannes, leski-isäntä Kusti, Veikko Tanhunen ja Viljo Oinonen. Näistä Sammalsuon Kauko, Pieti-Antti, Johannes ja Viljo Oinonen ovat kirjallisesti ja psykologisesti korkeatasoisia realistisia henkilökuvia. Toiset jäävät tyyppimäisemmiksi mutta voivat silti olla kirjallisesti hyvin tehtyjä. Kokonaisuutena arvioiden myös Juha Joutsia, Pyydysmäen Erkki ja Ahrolan Paavo ovat realistisesti kuvattuja. 1970-luvulta alkaen tulee esiin vahvasti satiirisia ja ironisia hahmoja (Profeetta, Väinö Akola, Hakalan Paavo).

Parin talonpojan kuvassa näkyy *ekspressionistinen vaikutus*, voipa niitä nimittää realistis-ekspressionistisiksi tyypeiksikin (ks. taulukko 19). Kojon Talo kalliolla -romaanin Sippo Hasari on selkeästi piirretty, laatokankarjalaiseen maisemaan sijoitettu isäntähahmo, jonka piirteet lähtevät enemmän taiteellisista tavoitteista (ekspressionistisista) kuin karjalaisen ihmisluonteen pohjalta. Toinen tältä kirjalliselta pohjalta piirretty henkilökuva on Karrin Niku-Mattilan isäntä.

**TAULUKKO 19 Realistis-ekspressionistiset talonpoikaishahmot:
Sippo Hasari (z) ja Niku-Mattilan Taavetti (x)**

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A- varautunut	zzxx	A+ seurallinen	
B- tyhmä		B+ älykäs	zzx
C- emot. epävakainen	zx	C+ emot. tasapainoinen	zzx
E- alistuva	zx	E+ johtava	zzxx
F- vakava	zxx	F+ eloisa	z
G- häilyvä		G+ tunnollinen	zzxx
H- arka	x	H+ rohkea	z
I- kovaluontoinen	zzxx	I+ helläluontoinen	zx
L- luottavainen	z	L+ epäluuloinen	zzxx
M- käytännöllinen	zz	M+ kuvitteellinen	zxx
N- välitön		N+ laskelmoiva	zz
O- itsevarma	zzx	O+ epävarma	zxx
Q ₁ - vanhoillinen	zzx	Q ₁ + uudistushaluinen	zx
Q ₂ - ryhmäsidonnainen	zzx	Q ₂ + itseriittoinen	zzxx
Q ₃ - säännötön		Q ₃ + kontrolloitu	zzxx
Q ₄ - kärsivällinen	x	Q ₄ + kärsimätön	z

Piirteitä yhteensä:	16 (z)	15 (x)
Varioivia piirteitä:	9 (z)	6 (x)

Kun näitä kahta talonpojan hahmoa verrataan keskenään, havaitaan niissä varsin paljon yhteisiä ominaisuuksia: varautuneisuutta, kovaluontoisuutta, johtavuutta, tunnollisuutta, epäluuloisuutta, itseriittoisuutta ja kontrolloitua elämäntapaa. Ne kaikki ovat tarkoituksenmukaisia ominaisuuksia teosten tekemän toteuttamiseksi. Muut pienet erot selittynevät karjalaisuudella (luottavaisuus, eloisuus ja laskelmointi) sekä Taavetin elämän loppuvaiheella ja uskonnollisuudella. Samalla havaitaan, että vaikka eteläkarjalaisen ja keskipohjalaisen ihmisen luonteessa katsotaan olevaan huomattavasti eroa, sitä ei näillä talonpojilla juuri ole, vaan he ovat psyyken rakenteen puolesta varsin samantlaisia.

6.2. Aatteellisten ja yhteiskunnallisten liikkeiden vaikutuksia talonpojan henkilökuviin

Koska talonpoika on määriteltävä yhteiskuntarakenteesta käsin, erilaisten aatteellisten ja yhteiskunnallisten suuntien maailmankuvat ja ihmiskäsitykset näkyvät selvästi talonpojan henkilöhahmoissa. Tämä johtuu sekä siitä ajankohdasta, milloin teos on ilmestynyt (kirjoitettu), että aikakaudesta, mihin sen tapahtumat on sijoitettu. *Nationalismi-isänmaallisuus* ilmenee erityisesti vuosisadan alkuvuosikymmeninä kirjoitetuissa romaaneissa: Kajanderin, Alkion ja Leinosen luomissa hahmoissa. Kolmekymmenluvulla se tulee esille uuden tasavallan isänmaallisuutena Karhumäen romaanissa tai nationalismina Nuolivaaran 1800-luvun loppupuolelle sijoittuvassa trilogiassa. Neljäkymmenluvulla isänmaallisuutta esiintyy vain Kukkosen sotien väliseen aikaan sijoittuvassa romaanissa. Isänmaallisuus tuntuu voimakkaana erityisesti sotien jälkeiseen aikaan sijoittuvien romaanien henkilöissä: Sammalsuon Kaukossa, Yläpihan Paavossa ja Viljo Oinosessa. Näissä romaaneissa isänmaallisuus on sotakokemusten hyväksymistä sekä veteraanitoimintaan osallistumista.

Fennomania liittyy nationalismiin 1800-luvulle sijoittuvissa romaaneissa. Fennomanian kannattajia ovat Anton Jussila, Pyydysmäen Erkki, Kantola ja Ruuhiniemen Santeri.

Sosialismin ja työväenkirjallisuuden näkökulmasta "piirrettyjä" talonpojan kuvia tutkimukseeni ei sisällynyt (ks. s. 54). Jossain määrin tämä näkökulma¹ tulee esille Pääntalon Iivari Säaskilammin hahmossa ja Urpelan Väinö Akolassa, kenties Kaukosen Profeetassa. Litteästi ja useimmiten negatiivisesti kuvattuina sivuhenkilöinä talonpoikia on torppareita käsittelevässä kertomakirjallisuudessa.

Raittiusliikkeen tavoitteet ilmenevät useissa talonpojan hahmoissa. Voimakkainta ne ovat Karhumäen Niemelän Yrjössä, joka on absolutisti ja kieltoain kannattaja, mutta raittiusliikkeen pyrkimykset tulevat esiin myös Juha Joutsian, Pyydysmäen Erkin ja Aapo Korhosen kuvissa.

Uskonnolliset liikkeet herännäisyys ja lestadiolaisuus heijastuvat muutamissa talonpojan hahmoissa. Niku-Mattilan isäntä on herännäissuvun päämies, Iivari Säaskilampi ja Väinö Akola puolestaan ovat lestadiolaisia johtomiehiä.

Uskonnollisuus ja tiukka uskontoon nojaava moraalitieteellinen ovat Kantolan (viitteitä herännäisyyteen) ja Korkean Jopin ominaisuuksia. Sammalsuon Kaukokin uskoo ainakin myöhemmällä iällä "Suureen Säätelijään", tuleepa uskonto Yläpihan Paavon ja Profeetankin mieleen. Syvällistä uskonnollisten liikkeiden käsittelyä ei tutkituissa teoksissa ja henkilöhahmoissa kuitenkaan esiinny.

Agrarismi on luonnollisesti talonpoikia käsittelevän kirjallisuuden keskeinen "aatesuunta". On korostettava, ettei kyseisiä teoksia useinkaan ole kirjoitettu pelkästään, ei edes ensisijaisesti, agraristisista lähtökohdista. Tämä koskee erityisesti taiteellisesti korkeatasoisia teoksia. Johdonmukaisesti piirrettyjä agrarismien talonpojan kuvia ovat Juha Joutsia, Erkki Pyydymäki, Kantola, Ahrolan Paavo, Sippo Hasari, Niku-Mattilan Taavetti, Niemelän Yrjö, Aapo Korhonen, Sammalsuon Kauko, Mäntylän Hermannin, Yläpihan Paavo, Vehviäinen, Kaislahden Olavi, Johannes ja Viljo Oinonen. Poliittisesti maaseudun puolustus kanavoituu toisinaan alkiolaisuus-maalaisliittolaisuus-keskustalaisuuteen (Erkki Pyydymäki, Kaislahden Olavi, Johannes). Vehviäinen on SMP-läinen ja Sammalsuon Kauko sosiaalidemokraatti. Usein se on yleistä maaseudun puolustamista ilman puoluesidonnaisuuden leimaa.

Yhteiskunnallisiin liikkeisiin voidaan lisätä myös *naisliike*, joka on korostanut ns. naisnäkökulmaa myös kirjallisuudessa. Voidaan perustellusti väittää, että kirjallisuuden taso on riippumaton kirjoittajan sukupuolesta. Toisaalta voidaan sanoa, että vaikka naisen ja miehen kirjoittamat tekstit ovat tasoltaan samanlaisia, niissä voi olla sisältöeroja. Talonpoikia käsittelevässä kirjallisuudessa on yleensä maalaistaloissa kaksi keskeistä hahmoa, isäntä ja emäntä, jotka tavallisesti yhdessä kantavat vastuun talosta. On siis syytä kysyä, näyttääkö isännän henkilökuva samanlaiselta naisen ja miehen näkökulmasta.

Naiset (Talvio, Nuolivaara ja Sankari) ovat luoneet tutkituista henkilö-hahmoista kolme. Talvion Juha Joutsian hahmossa on vaikea nähdä ominaisuuksia, jotka johtuisivat nimenomaan kirjailijan sukupuolesta. Nuolivaaran ja Sankarin teoksissa ns. naisnäkökulma tuntuu erityisesti siksi, että kyseisten talojen miniä-emännät on kuvattu varsin esimerkillisinä ja isäntäkin on nähty tavallaan emännän silmin. Nuolivaaran teoksissa nainen ratkaisee ongelmansa ja suhteensa mieheen erinomaisuudellaan ja sopeutumisellaan. Sankarin romaanissa ilmenee naisen ankara työtaakka ja miehen lapsellisuus. Paljaimmillaan näkemys ilmenee Olavin sanoessa omaa perimmäistä syyllisyyttään näke-

mättä, että Tervatun Tumma olisi pitänyt polttaa syyllisenä naapurin emännän Ailan itsemurhasta:

Eijalta pääsi katkera naurahdus.
– Jo satoja vuosia sitten miehet poltti naisia noitina ja siinä uskoivat voivansa samassa polttaa omatkin pirunsa.²

6.3. Ns. todellisuuden vaikutus talonpojan kuvaan

Vaikka *historiallisen todellisuuden* tarkastelu ei olekaan keskeistä talonpojan henkilökuvien kirjallisuustieteellisessä tarkastelussa, on sitä kuitenkin kokonaisuuden vuoksi syytä arvioida.

Talonpoikia käsittelevän kirjallisuuden määrä kuvaa osaltaan talonpojan ja maatalouden merkitystä maan eri osissa. Silmiinpistävää on talonpoikia käsittelevän kirjallisuuden niukkuus Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla sekä sen runsaus esim. viime vuosikymmenien Pohjois-Karjalassa. Osaltaan tämä johtuu maaseudun ongelmien keskittymisestä tiettyihin kehitysalueeläineihin. Hämeessä ja Pohjanmaalla kirjallisuuden runsaus kertoo maatalouden tärkeästä asemasta noilla alueilla.

Maan eri osissa elävistä talonpojista piirrettyihin kuviin vaikuttaa merkittävästi tilakoko, joka Länsi-Suomessa on huomattavasti suurempi kuin Itä- ja Pohjois-Suomessa.¹ Isäntä on yleensä jossain määrin "talonsa näköinen".

Eri maakuntien luonto, kulttuuri ja murre näkyvät myös henkilökuvissa. Maakuntatyypit kuuluvat lähinnä myyttisen todellisuuden piiriin, mutta niillä on kulttuuripohjaakin. Esimerkiksi pohjalainen isäntä tekee käsillään paljon kansankulttuuriin kuuluvaa, savolainen suullaan tai kynällään.² Myös aloitteisuudessa ja suunnitelmien pitkäjänteisessä toteuttamisessa lienee alueellisia eroja.

Maatalouden yhteiskunnallisen aseman vaihtelut tuntuvat isäntien kuvissa. Tutkitun kirjallisuuden kuvaamana aikana talonpojilla on ollut huomattavan hyvä yhteiskunnallinen asema. Säätyvaltiopäivien aikana talonpoikaissäädystä oli merkittäviä suomalaisuus- ja kielitaistelijoita, joiden kuvia ja nimiä esiintyy

myös näissä teoksissa. Kansalaissodassa talonpojat olivat yleensä voittajien puolella, ja itsenäisyyden aikana merkittävin agraaripuolue on ollut lähes jatkuvasti hallituksessa, ja sen riveistä lähteneet presidentit ovat käyttäneet maassa korkeinta valtaa 37 vuotta. Näin ollen on selvää, että Suomi on pitkälle 1960-luvulle ollut valtarakenteiltaan varsin agraarinen valtio, jossa talonpojalla on ollut arvostettu asema.³

Talonpojan *myyttinen todellisuus* vaikuttaa myös romaanihenkilöihin. Kuten edellä todettiin, talonpoikien maakuntatyypeillä on osittain pohjaa fyysisessä todellisuudessa. Pääasiassa ne ovat kuitenkin myyttisiä hahmoja suomalaisten mielessä ja kirjallisuudessa.

Myyttiset talonpojat vaikuttavat jollakin tavalla kirjailijoiden työhön. Tällaisia myyttejä ovat esimerkiksi ikivanha idyllinen tai romanttinen kuva talonpojasta. Se elää paitsi talonpoikia käsittelevässä kirjallisuudessa myös viihdekirjallisuudessa ja –musiikissa.⁴ Joitakin piirteitä siitä ilmenee Nuoli-vaaran, Karhumäen ja Kukkosen romaaneissa. Toinen myytti, joka tuntuu myös talonpojan henkilökuvissa, on maaseudun näkeminen hyvän ja moraalisesti korkeatasoisen elämän tyysijana vastakohtana paheelliselle kaupungille. Kolmas myytti on henkilöhahmona tuttu tompelitalonpoika, jonka viime vuosien versiota – junttia – käytetään hieman laajemminkin merkityksessä.

6.4. Talonpoikaiskuvausten tematiikkaa

Kirjailijan ja kirjan rakenteellisten tekijöiden vaikutusta kuhunkin henkilö-
hahmoon on jo käsitelty pääluvussa 5. Tässä on syytä tarkastella talonpoikia
käsittelevän kertomakirjallisuuden tematiikkaa.¹ Keskeisenä teemana on esiin-
tynyt *maaseudun "mainostus" tai puolustus* muuta, usein pahaksi ja voimak-
kaaksi koettua maailmaa vastaan. Se alkaa jo Juteinista², ja se voidaan nähdä
useimmiten agrarismien, toisinaan lisäksi myös regionalismin ilmentymänä. Se
voi ilmentää myös ikivanhaa ja yleistä hyvän ja pahan vastakohta-aihelmaa.
Regionalistiset piirteet, kuten esim. murre, sitovat nämä romaanit tiettyihin
alueisiin Suomessa. Maausko tai maahenki liittyy usein maaseudun puolustuk-

seen. Alkion talonpoika Pyydysmäen Erkki saattoi suorastaan samastua maahan. Turusen sotainvalidi Viljon suhde maahan on 1940-luvulla innostuneen tunteenomainen.

Erkki pysähtyi ja katseli yli avaran niittylakeuden. Syvä harmi kuvastui silmistä. Hän tunsu nyt oikein omaa vatsanpohjaansa myöten, että tuon maan oli nälkä. Musta ja ruskea heinäntynkä aivan kuin valitti nälkäänsä, ja missä kalpea viherrys voitti, sielläkin nälän läheisyys läpikuultavasti jo vaikutti näivetyystautina. Mustissa, ruohottomissa alunamaa-alueissa oli elämä jo lopullisesti sammunut, nälkäkuolema oli korjannut kaikki.³

... Jostain syystä maansaanti oli aina ollut Viljolle hyvin tärkeä, miltein pyhä asia ja innostunut ihminen oli kuin lapsi tai sokea, ei nähnyt vikoja ja jos näkikin, selitti ne itselleenkin parhain päin...⁴

Maaseudun elämänmuotoa uhkaava paha voi olla tehdas, ruotsinkielinen kartanonherra, kaupunki tai yhteiskunnalliseen murrokseen sisältyvä uhka jne. Toisinaan tämä uhka konkretisoituu nimeltä mainituksi poliittiseksi puolueeksi tai sen ideologiaksi. Esimerkkejä:

Neljäkymmentä vuotta takaperin taistelu alkoi, siitä saakka oli hän seisonut kuin vahtisotilas tämän lakeuden liepeellä, tuota tiilikattoista tornia tähyten. Neljäkymmentä ajastaikaa oli vihollinen vaaninut joen takana, oli hyökännyt yli, oli riistänyt kappaleen aluetta sieltä, toisen täältä, oli kurottanut monesti jo saaliinhimoiset hypypysensä hänenkin saralleen, mutta yhtä monesti saanut vetää ne takaisin. Neljäkymmentä vuotta oli kuulunut jyske ja pauke vihollisen puolelta uhkaavana, varoittavana, antamatta yön tai päivän lepoa...⁵

... Mutta eivät vain pojat ja tyttäret olleet samaa maata isänsä kanssa. Pois lähtivät heti, kun vain kynnelle kykenivät. Sinne olivat menneet avaraan maailmaan lavean tien kulkijoiksi.⁶

Niku-Mattilan isännän silmissä liekehti punainen tuli... näkyi palavia kirkkoja ja luostareita ja kaupunkeja... punaisia lippuja, sirpejä ja vasaroita... ja loputtomasti marssivia raskaita, hävittäviä sotajoukkoja, joilla oli tuli ja murha seuralaisinaan...⁷

Sankari ja Uusi-Hakimo ovat vasemmistovastaisia. Päätalon Sammalsuon Kaukon maaseudun puolustus on käsitellyssä kirjallisuudessa harvinainen, mallillisesti vasemmistolainen puheenvuoro.⁸ Talonpoikaiskuvausten tapahtuma-

ajaksi on yleensä määräytynyt maaseudun murrosten aikakausi, jolloin päähenkilö on voinut taistella maaseudun puolesta.

Joissakin – tosin verraten harvoissa – tapauksissa *talonpojan hahmo on piirretty niin negatiivisesti, että se suuntautuu hänen edustamaansa talonpoikaista elämänmuotoa vastaan*. Tällaisia ovat erityisesti monet torppareita käsittelevän kirjallisuuden talonpoikaishahmot, joita nyt tutkitussa kirjallisuudessa ei esiintynyt. Haanpään Jopi Herneisen kuva, Pulkkisen Jussi Suutari-nen, Päätalon Iivari Sääskilampi ja Urpelan Väinö Akola kuuluvat tähän ryhmään, vaikka eivät kuulukaan työväenkirjallisuuteen.

Side maahan on talonpojalle elämisen ehto ja maahenki sen positiivisin ilmaus. *Tämä side voi olla myös kahle ja elämän taakka*. Tällainen keskeinen ajatus esiintyy Hietalan, Leskisen, Kojon ja Karrin romaaneissa.

Kyllähän Jopilla oli ollut olevinaan elämän suuntaviivat selvillä noin pääkohdittain: Hinaa elämänkuormaa viisi kuusi vuosikymmentä, kynnä, kylvä, leikkaa ja kokoa aittoihisi kaikki se, minkä kesä uskoi ihmiselle – korjaa ja kohenna, jotta kuormasi voisit jättää seuraajalle edes jonkinmoisessa kunnossa...⁹

Romaanien tematiikka määrää niiden juonta ja keskeisten henkilöhahmojen ominaisuuksia. Niinpä kirjailijoiden luomat talonpoika-hahmot ovat eri aikoina pyrkineet edistämään "maaseudun asiaa" olemalla myönteisiä, lukijoiden myötätuntoon vetoavia, herättämällä kunnioitusta ja arvontoa voimakkuudellaan ja moraalisella nuhteettomuudellaan. Viime vuosikymmenien pateettiset, surulliset hahmot, joskus antisankarit, ovat herättäneet sääliä ja sitä kautta myötätuntoa maaseudun kovia olosuhteita kohtaan.

Martin Sjöstrand (1948) esittää kolme piirrettä, jotka ovat ominaisia ruotsalaiselle talonpoikaiskirjallisuudelle. Ne ovat:

- 1) yhteenkuuluvuuden tunne menneisiin sukupolviin ja isiin, sukutunteen näkyvinä symboleina maatalo ja maa,
- 2) vastakohta-asettelu maaseudun ja kaupungin kesken ja
- 3) talonpojan individualistinen asenne "Stå på egen grund och vara sin egen man".¹⁰

Vilhelm Moberg sanoi talonpojan olleen viimeinen individualisti Ruotsissa.¹¹ Suomessa ei individualismia voi pitää nimenomaan talonpoikien erikois-

ominaisuutena, koska se on suomalaisen kirjallisuuden suuren tradition mukainen, yleinen suomalaisen ihmisen tuntomerkki. Myöskään myönteinen yhteenkuuluvuuden tunne menneisiin sukupolviin ei esiinny niin keskeisenä kuin Ruotsissa, mikä johtunee osaltaan kuvausten kohdentumisesta maaseudun ongelmiin ja uudisraivaukseen.

6.5. Talonpojan henkilökuvan tarkastelu piirteittäin

Talonpojan henkilökuvia tarkastellaan tässä piirteittäin siten, että verrataan kaikkia hahmoja keskenään kunkin piirteen kohdalla erikseen. Näin saadaan analyttinen käsitys henkilökuvista. Piirteittäinen tarkastelu toimii samalla alkuperäisen henkilökuvien piirreanalyysin tarkistuskeinona.

Varautuneisuus–seurallisuus –piirre on useimmiten yksilöllinen ominaisuus, jossa ei ole aikojen kuluessa tapahtunut vaihtelua. Se voi liittyä myös sosiaaliseen estyneisyyteen (Korkean Jopi ja Niku–Mattilan Taavetti). Mikäli kirjailija pyrkii realistiseen henkilökuvaukseen, eroja voi ilmeta maan eri osista olevien henkilöiden kuvissa. Niinpä Ahrolan Paavo (Satakunta) ja Kantola (Etelä–Pohjanmaa) ovat varautuneita, mutta Aapo Korhonen ja Jussilan Risto (Savo) ja Kusti Niiranen (Etelä–Karjala) seurallisia.

Älyllinen kyvykkyys liittyy talonpojan kuvissa kiinteästi ammatissa ja yhteiskunnassa menestymiseen; menestyvät sankarit ovat älykkäitä, epäonnistujat heitä tyhmempiä. Tähän on vain yksi poikkeus: Johannes, joka vastoin yleistä käsitystä ymmärtää, ettei yhteisnavetta voi Suomessa olla järkevä hanke. Hänellä ei kuitenkaan ole riittävästi luovaa älykkyyttä ymmärtääkseen oman menestyksensä ehtoja. Henkilöhahmon älykkyys on riippuvainen myös kirjallisesta tyylisuunnasta: kansallisromantiikan ihannoitu kansanihminen (Juha Uutela ja Paloniemen Lauri) on myös älykäs. Sama ilmiö esiintyi myös torpparikirjallisuuden henkilökuvissa.

Emotionaalinen tasapainoisuus ilmenee voimakkaissa talonpojissa. Epävakaisuus liittyy laskevaan elämänkaareen (Korkean Jopi, Mäntylän Hermanni, Profeetta, Jussi Suutarinen, Veikko Tanhunen). Sekä mielen tasapainoa että

tasapainottomuutta ilmenee vahvatahtoisilla, perusluonteeltaan kärsimättömillä ja kompleksisilla talonpojilla (Anton Jussila, Kauko Sammalsuo, Viljo Oinonen). Ruuhiniemen Santeri on äkkipikainen ja hänen reaktionsa ovat jyrkkiä. Molemmat piirteen ääripäät ovat myös luonnonlapsi Pieti–Antin ominaisuuksia.

Alistuva–johtava –piirre kuvaa isännän asemaa perheessä. Hän on selvästi johtaja, usein varsin autoritaarinen. Joissakin tapauksissa se on nähty naisen näkökulmasta (Nuolivaaran ja Sankarin romaanit), mutta tutkimassani kirjallisuudessa nainen yleensä alistuu, vaikka mies olisi huonokin (Kinnusen Jussilan Risto). Talonpoikauskulttuurissa ollaan yleensä "alamäessä", jos isäntä ei kykene johtajana asemaansa hoitamaan (Korkean Jopi, Jussi Suutarinen).

Vakava–eloisa –piirre on yksilöllinen ja ilmaisee henkilökuvan monipuolisuutta. Jossain määrin vakavuus voi merkitä verbaalista tai yleistä avuttomuutta (Niku–Mattilan Taavetti, Korkean Jopi, Profeetta). Eloisuus liittyneenä seurallisuuteen on itäsuomalaisen ominaisuus (Aapo Korhonen, Jussilan Risto, Kusti Niiranen ja Viljo Oinonen).

Häilyvyys–tunnollisuus –piirre ilmaisee henkilön moraalista selkärankaa tai sen puutetta. Menestyvä talonpoika on yleensä tunnollinen, nuoruuden kehityskautena voi ilmetä samalla häilyvyyttä (Ahrolan Paavo). Negatiivisesti nähdyt talonpojat Iivari Säaskilampi ja Väinö Akola ovat moraalisesti moitittavia, vaikka ulkonainen "naamari" onkin moitteeton. Talonpojan kuvan heikkeneminen näkyy tässä piirteessä siten, että viime vuosikymmeninä on esiintynyt enemmän moraaliltaan heikkoja talonpoikia (Jussilan Risto, Profeetta, Jussi Suutarinen, Veikko Tanhunen).

Arka–rohkea –piirrettä ei rauhanajan hahmoissa aina esiinny. Sankarihahmot, esim. Pyydysmäki, Kantola ja Niemelän Yrjö, ovat toimissaan rohkeita. Yläpihan Paavon rohkeus ilmenee sodassa, Vehviäisen ja Pieti–Antin sosiaalisissa tilanteissa sekä taloudellisena riskinottona. Profeetan arkuus on murtuvan mielen pelkoa, Juha Joutsialla herranpelkoa ja Sammalsuon Kaukolla oppimatta jääneiden sosiaalisten taitojen puutetta ja estyneisyyttä erityisesti suhteessa naiseen.

Kovaluontoisuus–helläluontoisuus –piirre ilmaisee kovuuden osalta sankarin temaattisen tehtävän ankaruutta. Niinpä Kantola, Sippo Hasari, Niku–Mattilan Taavetti ja Viljo Oinonen ovat tästä syystä kovaluontoisia. Mielenkiintoista on, ettei 1970–lukua kuvaavissa maaseudun puolustajissa esiinny

kovaluontoisia. Syynä voi olla yleensä helläluontoisuusvaatimusten kohdistuminen suomalaiseen mieheen. Toisaalta voi ajatella, että menestyminen tuon ajan maataloudessa edellytti toisenlaisia ominaisuuksia kuin korven raivaaminen. Kantolakin olisi näyttänyt Don Quijotelta taistelemassa tuon vuosikymmenen "Helsingin herroja" vastaan. Iivari Säaskilammen ja Väinö Akolan kovaluontoisuus on sosiaalista armottomuutta, joka johtuu kertojan äärimmäisen negatiivisesta asenteesta kuvattavaan henkilöön. Helläluontoisuus kuuluu positiivisesti nähdyn talonpojan piirteisiin. Sekä kovuuden että hellyyden vahva esiintyminen samassa kuvassa kuuluu tavallisesti psykologisesti ja kirjallisesti korkeatasoiseen, vivahteikkaaseen henkilökuvaan (esim. Viljo Oinonen, Akseli Koskela).

Luottavaisuus-epäluuloisuus on tietyllä tavalla yksilöllinen piirre, mutta voi ilmentää myös maakunnallista luonnetta. Suomalainen talonpoika on mieluummin epäluuloinen kuin luottavainen. Tälläkin on historialliset syynsä. Talonpojat katsovat herrojen – aatelisten, virkamiesten tai metsäherrojen – käyttäneen heidän luottavaisuuttaan hyväksi ja pettäneen heitä. Reaalimaailman kannalta tämän voi katsoa myös ilmaisevan suomalaista kansanluonnetta. Temaattisesti sen voi katsoa myös maaseudun puolustamiseen liittyväksi: ulkopuoliseen maailmaan ja sen ihmisiin ja ilmiöihin suhtaudutaan epäluuloisesti. Tutkitussa aineistossa on neljä poikkeusta: karjalaismiehet Kusti Niiranen ja Vehviäinen, joilla luottavaisuus ilmaisee karjalaista suhtautumistapaa ihmisiin, sekä Pieti-Antti ja Paloniemen Lauri, joissa se on luonnonlapsen naiivia luottavaisuutta.

Koska suomalaisessa maalaistalossa isäntä sekä osallistuu ruumiilliseen työhön että johtaa alaistensa ja perheenjäsentensä työtä tilan koosta riippumatta, hänen on onnistuakseen oltava *käytännöllinen*. Uudistuva talonpoika on tavallisesti myös kuvitteellinen; alkavien, kehittyvien ja pienten maatilojen isännille tämä on suorastaan välttämätöntä (Kauko Sammalsuo, Viljo Oinonen). Se on myös murrosajan talonpojan (Kaislahden Olavi) ominaisuus. Käytännöllisyyden on kuitenkin liityttävä *kuvitteellisuuteen*, koska pelkkä mielikuvitus "vie alas-päin" (Vehviäinen ja Profeetta). Vanhuuteen rajoittuvassa kuvassa (Niku-Matilan Taavetti) ei tämä piirre oikein toimi.

Laskelmallisuus liittyy älykkyyteen ja on nimenomaan talonpojan ominaisuus (vrt. ero torppariin). Menestys perustuu maaomaisuuteen, sen saamiseen,

säilyttämiseen ja siirtämiseen sukupolvelta toiselle. Osassaan onnistuva talonpoika on laskelmallinen. Lähes poikkeuksetta tämä edellyttää myös avioliiton solmimista ainakin osittain järkiperusteella; on naitava talosta eikä torpasta ja on naitava hyviä ja raittiita työihmisiä, mieluummin sellaisia, jotka tuovat myös rahaa tai muuta omaisuutta tullessaan jne. Romantiikan menestyvän talonpojan ei tarvitse olla laskelmallinen, koska menestys ei perustu rationaaliseen psyykeen (Paloniemen Lauri).

Itsevarmuus-epävarmuus -piirre ilmaisee, missä määrin talonpoika on itsevarma tai "käy käräjiä itsensä kanssa". Johtuneeko luterilaisesta kulttuurista ja moraalista, mutta vain Kantola ja Sippo Hasari ovat lähinnä temaattisista syistä itsevarmoja. Epävarmuus on muutoin tavallista, usein liittyneenä syyllisyydentuntoon.

Talonpojan ja myös talonpojan henkilökuvan historia kytkeytyvät maatalouden kehitykseen. Positiivisesti nähty talonpoika on tavallisesti *uudistus-haluinen*. *Vanhoillisuus* liittyy taantumiseen (Korkean isäntä Jopi, Mäntylän Hermanni) tai talonpoikaisen elämänmuodon puolustukseen (Sippo Hasari).

Agraariyhteisön ihmissuhteet ovat kiinteät. Siksi *ryhmäsidonnaisuus* on isännänkin ominaisuus. Sitoutuneisuus voi merkitä myös kiinnittymistä Suomen talonpoikaistoon (Kantola), suomenkielisyyteen (Pyydysmäki) tai puolueeseen (Vehviäinen). Vahvasti *itseriittoiset* henkilöt (Kantola, Sippo Hasari, Niku-Mattilan Taavetti) eristäytyvät ihmisistä toteuttaakseen teeman edellyttämää tehtävää. Kauko Sammalsuon itseriittoisuus on myöhempien vuosien henkistä irtautumista vaimosta ja toimintaa luottamustehtävissä niin, että arvostusta tulee yli puoluerajojen.

Elämäntavan kontrollin aste kuvastaa agraariyhteiskunnan talonpojan perusominaisuutta; ahkeruus, raittius ja muutenkin kontrolloitu elämäntapa on pitkään ollut menestyksen ja onnellisen elämän tae. Säännötön elämäntapa, johon on liittynyt runsas alkoholin käyttö, merkitsee alamäkeä (Jussilan Risto, Jussi Suutarinen, Kusti Niiranen, Profeetta, Veikko Tanhunen). Ei liene satuma, että säännöttömän elämäntavan -henkilökuvat sattuvat 1970-luvulle, maatalouden yhteiskunnallisen merkityksen laskukauteen.

Kärsimättömyys kuuluu yleensä realistisesti esitettyihin talonpojan henkilökuviin. Ainoastaan kansallisromanttinen Juha Uutela on *kärsivällinen*-luonne.

Tiivistäen voidaan sanoa, että *talonpojan yhteiskunnallisen aseman muutos näkyy henkilökuvien persoonallisuuden piirteissä varsin vähän*, mikä osaltaan osoittaa tämän kirjallisuuden perinteisyyttä. Piirteittäin tarkastellen voi todeta, että

- * emotionaalisesti epävakaa hahmot lisääntyvät viime vuosikymmeninä,
- * vakavuus selvänä avuttomuutena lisääntyy,
- * häilyvät hahmot lisääntyvät,
- * kovaluontoiset hahmot, lukuun ottamatta negatiivisesti nähtyjä, vähenevät
- * elämäntavan ja elämäntilanteen kontrolli heikkenee,
- * suomalaisen yhteiskunnan ydinperheiden hajoaminen ei näy ryhmäsidonnaisuuden heikkenemisenä, vaikka talonpoikaiset perheet ovat murroksessa (Tanhunen, Johannes).

Laskelmallisuus-piirteiden lisääntyminen voisi ilmentää talonpojan siirtymistä perinteisestä maaseutumaisesta elämänmuodosta yrittäjäksi, mutta mitään johdonmukaista trendiä ei näy.

Talonpojan kuvan pirstoutuminen kirjallisuudessa ei Kaukosen Profeetan kuvaa lukuun ottamatta ilmene selvästi, mutta useita laskevia elämänsäntyyliä esiintyy.

6.6. Regionalismi ja maakunnalliset tyypit

Koska talonpoikia käsittelevä kertomakirjallisuus kertoo Suomen eri osissa elävistä maanviljelijöistä verraten realistisesti, on luonnollista, että tutkittavista talonpojan kuvista heijastuu myös regionalismi.¹ Tämä tapahtuu yleisenä maakunnallisena miljöönä ja ihmisten kuvauksena; maatilat ja luonto ovat teoksissa tietyllä tavalla erilaisia Hämeessä kuin Pohjois-Karjalassa. Monet talonpojat puhuvat kotiseutunsa murretta sekä sitoutuvat maakuntansa kulttuuriin ja kansanperinteeseen.² Vastaavalainen ilmiö esiintyy myös Ruotsin kirjallisuudessa. Sjöstrandin (1948) mukaan ruotsalaiset kansankuvaukset ovat 1900-luvulla

olleet provinssipainotteisia. Tunnetuin maakuntakirjailija oli Vilhelm Moberg Smålannista.³

Käsitys maakuntatyypeistä on enemmän tai vähemmän myyttinen ongelma. Eri maakuntien välillä on ilmennyt eroja, jotka johtuvat lähinnä kulttuurihistoriallisista syistä. Nämä erot ilmenevät suhtautumistavoissa, käyttäytymisessä ja kulttuurissa. Maakuntatyypit, joita laajimmin on esitelty Topeliuksen Maamme-kirjassa (ruotsiksi 1875) ja Meidän maa -teoksessa 1956, ovat ilmeisesti olleet kirjailijoiden mielessä joko tietoisesti tai tiedottomasti, kun he ovat luoneet talonpojan kuviaan. Muutamista talonpoikaishahmoista on selvästi tunnistettavissa maakunnallisia piirteitä.

Tutkittujen talonpoikaishahmojen perusteella (pääasiassa realistisia hahmoja) voidaan arvioida eri maakuntatyyppejä ja niiden piirteitä seuraavaasti: *Eteläpohjalaisen* talonpojan piirteitä ovat Pyydysmäen, Kantolan ja Hakalan henkilökuvien mukaan ryhmisidonnaisuus, älykkyys, tasapainoisuus, johtavuus, tunnollisuus, laskelmoisuus, uudistushaluisuus, kontrolloitu elämäntapa ja kärsimättömyys. Näistä erityisesti ryhmisidonnaisuus, johtavuus, uudistushaluisuus ja kärsimättömyys ovat myyttisten käsitystenkin mukaan pohjalaisten ominaisuuksia.⁴ Keski-Pohjanmaan hahmot eivät olleet siinä määrin realistisia ja regionalistisia, että niistä olisi muodostunut nimenomaan keskipohjalaisia tyypppejä.⁵

Satakuntalaisia talonpoikia ovat Juha Joutsia ja Ahrolan Paavo. Yhteisiä Cattellin piirteitä ovat varautuneisuus, ryhmisidonnaisuus, emotionaalinen tasapainoisuus, johtavuus ja tunnollisuus. Näistä erityisesti varautuneisuus, ryhmisidonnaisuus ja johtavuus ovat satakuntalaisen talonpojan ominaisuuksia.⁶

Hämäläisiä, monipuolisesti piirrettyjä talonpoikia on kolme: Uutela, Ruuhiniemen Santeri ja Kaislahden Olavi. Ne ovat hyvin johdonmukaisia. Niiden mukaan hämäläinen talonpoika on varsin arvostettava hahmo: käytännöllinen, ryhmisidonnainen, seurallinen, älykäs, emotionaalisesti tasapainoinen, johtava, eloisa, tunnollinen, laskelmoiva, uudistushaluinen ja kontrolloitu. Verrattaessa Uutelan ja Santerin kuvia Topeliuksen ja Kurjensaaren hämäläishahmoihin havaitaan suuri ero.⁷ Ristiriita on erityisen suuri seurallisuuden, eloisuuden ja uudistushaluisuuden osalta. Tuntuu ilmeiseltä, että Linnankoski, vaikka onkin sisällyttänyt jotakin hämäläistä Uutelan kuvaan (mm. pitkäjänteisyyden, koti-seudunrakkauden ja tyyneyden) on luonut kansallisen uusromantiikan normien

mukaisesti ihannoidun kansanihmisen kuvan. Nuolivaara puolestaan on tuntenut ja kopioinut tätä kuvaa omaan teokseensa. Yhdenmukaisuutta on vaikea muuten ymmärtää. Sankarin luoma henkilökuva on itähämäläinen (sysmääläinen), jossa on savolaista vaikutusta.

Leimallisesti *savolaisia* talonpojan kuvia ei otantaani sisältynyt. Aapo Korhosen ja Jussilan Riston hahmoissa on muutamia savolaiselle ominaisia piirteitä: seurallisuus, eloisuus, emotionaalinen tasapainoisuus, kuvitteellisuus.⁸

Pohjoiskarjalaisia hahmoja ovat Yläpihan Paavo, Vehviäinen ja Viljo Oinonen. Yhteisiä Cattellin piirteitä ovat seurallisuus, eloisuus, älykkyys, emotionaalinen tasapainoisuus, johtavuus, tunnollisuus, laskelmoivuus, uudistushaluisuus, kontrolloitu elämäntapa ja ryhmäsidonnaisuus. Verrattuna länsisuomalaisiin näistä karjalaisia piirteitä ovat seurallisuus, eloisuus ja ryhmäsidonnaisuus, mutta verrattuna eteläkarjalaisiin, eroa sanotaan olevan pidättyvämpään suuntaan. Pohjoiskarjalaisia pidetään naapureilleen kateellisina, mutta kukaan näistä hahmoista ei sitä erityisemmin ole. Viljo Oinonen on sitkeä ja pitkävihainen. Sitkeyden ja pitkävihaisuuden sanotaan olevan pohjoiskarjaisten ominaisuuksia.⁹

Eteläkarjalaista esikuvallista talonpoikaishahmoa ei otoksessa esiinny, mutta Kusti Niirasessa on aitoja karjalaismiehen piirteitä: luottavaisuus mutta samalla laskelmallisuus, seurallisuus ja eloisuus, helläluontoisuus ja ryhmäsidonnaisuus. Hän on elämäntavoiltaan säännötön ja ulkonäöltäänkin ("kommeesti lierikot ja liivit ja kellonperät") eteläkarjalainen "markkinamies".¹⁰

Kainuun-Koillismaan talonpojista on realistisesti ja laajasti kuvattu vain Sammalsuon Kauko, jonka piirteistä ainoastaan kontrolloitu elämäntapa (työte-liäs), tunnollisuus ja varauksellisuus voidaan katsoa tuon alueen ihmisten erityistuntomerkeiksi.¹¹

Tyypillinen *Lapin asukas* on Pieti-Antti, jonka kuvassa ilmenevät seuralisuus, eloisuus ja helläluontoisuus, emotionaalinen epävakaisuus, kärsimättömyys ja tasapainoisuus, naiivi luottavaisuus, tunnollisuus, mutta joskus häilyvyyskin, kontrolloitu elämäntapa, joskus säännöttömyyskin, epävarmuus. Hän on lähellä luontoa elävä ihminen. Paloniemen Laurin kuvassa on osittain samoja piirteitä, mutta romanttis-idealistinen kuvaus ja temaattiset tekijät erottavat sen Pieti-Antista.

6.7. Talonpoikaissankarit

Talonpojan kuvaa voidaan tarkastella myös sankarikuvien historiana. Kansallinen elämäkerrasto Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon vaikuttaa sankaritarinalta. Kaikkiaan 74 elämäkerrasta vanhimmat ovat myyttisiä hahmoja ja melkein kaikki ovat olleet yhteiskunnallisesti ja moraalisesti merkittäviä henkilöitä. Samanlainen vaikutelma tulee kirjallisuuden talonpojan henkilöhaamoja lukiessa lukuun ottamatta aivan viime vuosia. Vaikka tarkasteluni ulkopuolelle jäävätkin kriisiaikojen sankaritalonpojat Jaakko Ilkka, Juho Vesainen, Antti Rokka ym., ovat kirjallisuuden talonpoikahahmot yleensä tavallista mittavampia kansalaisia, jotka ovat taistelleet suota tai korpea vastaan tai puolustaneet talonpojan oikeuksia kotiseudullaan tai "herrojen Helsingissä". Kirjallisuushistoriallisesti katsoen talonpoikaissankarin juuret ovat 1700- ja 1800-luvun taitteen patrioottisessa valistusharrastuksessa ja kansallisromantiikassa, mutta myös realismin tyylipyrkimysten mukaan kirjoitettuja hahmoja on.¹

Northrop Fryen (1957) mukaan kirjallisuuden tarinat voidaan luokitella sankarin toimintavoiman mukaan viiteen luokkaan: myyttisiin – romanttisiin – yleisiin – realistisiin – ironisiin.² Myyttisen tarinan sankari on jumalan kaltainen, romanttinen voidaan erinomaisuudestaan huolimatta tunnistaa ihmisolennoksi, samoin ylevä sankari. Realistinen päähenkilö kuuluu samaan tasoon kuin lukija; ironinen sankari, jota voidaan nimittää antisankariksi, on häntä alempana. Suurin osa tutkituista talonpojan hahmoista sijoittuu luokkaa realistinen ja eräistä päähenkilöistä voidaan käyttää Fryen luokituksen mukaista nimitystä sankari. Muutamat voidaan katsoa ironisiksi anti-sankareiksi, erityisesti Profeetta, ehkä myös Väinö Akola. Lisäksi on joukko muita, lukijan tasolla tai häntä "alempana" olevia, joita ei kuitenkaan ole kuvattu ironisesti. Frye (1957) käyttää tällaisista termiä pateettinen.³ Esimerkkinä pateettisesta, sääliä herättävästä hahmosta on Uusi-Hakimon Johannes. Pateettisuus on suomalaisten talonpoikaishahmojen verraten tavallinen ominaisuus.

Pääasiassa realistisesti kuvattuja *talonpoikaisia sankarihahmoja* ovat Erkki Pyydysmäki (fennomanian ja nationalismin ajan agrarismien sankari), Ahrolan Paavo (maahan sitoutuneen biologisen determinismin edustaja), Kauko Sammalsuo (kainuulainen pienviljelijä-raataja) ja Viljo Oinonen (sotainvalidi-korvenraivaajaraataja).

Kaukosen Profeetta edustaa ironisesti nähtyä *antisankaria*. Vailla henkistä suuruutta ja siksi sortuvia ovat Iivari Sääskilampi, Jussi Suutarinen sekä Veikko Tanhunen.

Mielenkiintoista on, että vaikka murroksen vuosikymmeninä 1960- ja 1970-luvulla on kirjoitettu runsaasti talonpoikia koskevaa kirjallisuutta, teoksissa ei esiinny "murroksen sankaria", talonpoikaa, joka olisi menestynyt tuona aikana. Niitäkin toki reaali maailmassa oli. Kirjallisuudessa näyttää esiintyvän sama ilmiö kuin joukkotiedotuksessa, sillä ainakin sankarihahmojen osalta se kuvaa jo päättynyttä aikaa.⁴ Maaseudun kuvaajat eivät ole kulkeneet maaseudun kehittämisen kärjessä.

6.8. Talonpojan ja torpparin henkilökuvien vertailua

Sekä talonpoika että torppari ovat yhteiskuntarakenteesta käsin määritellyjä henkilöitä. Jos käytetään tyyppinimitystä, kumpikin on yhteiskunnallinen tyyppi.¹ Agraariyhteiskunnassa ne kuuluvat maanomistuksen perusteella eri yhteiskuntaluokkiin.

Talonpoikaa ja torpparia verratessa on syytä rinnastaa joitakin Peter Demetzin (1967) mallityyppien realistisia sankareita sekä ironisia tai pateettisesti piirrettyjä henkilökuvia.² *Sankareiden vertailuun* sopivat Alkion Pyydysmäen Erkki ja Linnan Koskelan Jussi. Heidän kuvissaan esiintyvät vahvoina seuraavat yhteiset Cattellin piirteet: älykkyys, tunnollisuus, helläluontoisuus, laskelmallisuus, käytännöllisyys, uudistushaluisuus ja kontrolloitu elämäntapa. Enemmän Pyydysmäen kuin Koskelan ominaisuuksia ovat ryhmäsidonnaisuus, johtavuus, rohkeus, kuvitteellisuus ja kärsimättömyys. Enemmän Koskelan kuin Pyydysmäen ominaisuuksia ovat varautuneisuus, vakavuus, arkuus, epäluoi-

suus, ja epävarmuus. Lukuun ottamatta ryhmäsidonnaisuutta ja emotionaalista tasapainoa mainitut piirre-erot kuvastavat havainnollisesti isännän ja torpparin erilaista asemaa yhteiskunnassa.

Kirjallisesti ja psykologisesti Koskelan hahmo on Pyydysmäkeä uskottavampi, koska se on ehyen koherentti ja realistinen. Reaalimaailman termein ja Maslowin tarvehierarkian mukaisesti voi arvioida, että torppari on tiukemmin sidottu perustoimeentulon turvaamiseen, isännän pyrkimykset voivat kohdistua laajemmalle ja henkiseksiinkin asioihin.³ Samantapainen ero voidaan toisinaan havaita isäntienkin joukossa. Mitä pienemmästä, köyhemmästä ja aloittavammasta talonpojasta on kysymys, sitä materialistisempi hän voi olla.

Negatiivisen ironisesti nähtyjä torpparihahmoja ei aineistossa esiinny, joten vertailtavat hahmot (Uusi-Hakimon Johannes ja Järnefeltin Kinturin Janne) ovat positiivisesti nähtyjä, mutta elämässään epäonnistuneita henkilöitä. Näillä on paljon yhteisiä piirteitä, mutta erot ovat Johanneksen johtavuudessa ja Jannen eloisuudessa, helläluontoisuudessa, kuvitteellisuudessa, kärsimättömyydessä ja ryhmäsidonnaisuudessa.⁴

Seuraavassa verrataan talonpoikia ja torppareita piirteittäin. Kun henkilökuvien tutkiminen on tapahtunut pääasiassa kummankin ryhmän sisällä – verraten talonpoikia keskenään ja torppareita keskenään – ja kun kummatkin hahmot on kuvattu pääasiassa realismin ja kansankuvauksen perinteen normien mukaisesti, ei kovin monia piirre-eroja todennäköisesti ilmene. Vertailu tapahtuu rinnastamalla tutkimuksessani (Nikki 1986) käsiteltyjä torpparin henkilökuvia (19 kpl) ja tässä tutkimuksessa käsiteltyjä talonpoikaishahmoja (29 kpl).

Älyllisessä kyvykkyydessä ilmenee eroja. Vaikka sekä talonpoikien että torppareiden parhaat ovat varsin älykkäitä, ei talonpojissa esiinny lainkaan älyllisesti varsin rajoittuneita, joita torppareissa on kaikkiaan viisi (5/19: Juhani Ahon Junnu, Vilho Haanpään Metsolan Aatu, Väinö Katajan Koski-Samuli, Maiju Lassilan (J.I. Vatasen) Olli Varis ja F.E. Sillanpään Toivolan Juha).

Alistuva-johtava -piirteessä näkyy talonpojan ja torpparin erilainen yhteiskunnallinen asema. Talonpojista vain kaksi on voimakkaasti alistuvaa: Juha Joutsia isännyytensä alkaessa ja Korkean Jopi (eli 2/29). Torppareiden pienemmässä ryhmässä heitä on seitsemän (7/19): Allardtin Erlund, Päivärinnan Oukkari, Ahon Junnu, Talvion Pimeän-pirtin Kalle, Järnefeltin Kinturin Janne, Lassilan Olli Varis ja Sillanpään Toivolan Juha. Johtavuudessa tilanne on luon-

nollisesti päinvastoin, talonpojilla se on vallitseva piirre, torppareilla se esiintyy vain seitsemän kertaa. Lisäksi torpparin johtamisalue (Koskelan Akselia lukuun ottamatta) on yleensä rajoittuneempi kuin talonpojan.

Koska torpparinkuvat on kirjoitettu yhteiskunnallisesti muuttuvampana aikana ja torpparin asema on epävarmempi, korostuvat niissä *rohkeus ja arkuus* enemmän kuin talonpojan kuvissa. Myös erilainen yhteiskunnallinen asema vaikuttaa.

Kovaluontoisuus–helläluontoisuus –ulottuvuudessa torpparit ovat helläluontoisempia kuin talonpojat, kovaluontoisuutta ilmenee vain Junnussa ja Koskelan Akselissa.

Talonpoika on tavallisimmin *epäluuloinen kuin luottavainen*, torppari päinvastoin. Torpparilla ei ole ollut vaihtoehtoja, koska torpan pitäminen tavallisesti ilman kirjallista sopimusta on edellyttänyt luottamusta; joka ei ollut luottavainen, ei päässyt torppariksi.

Torppari on useammin *välitön kuin laskelmoiva*, mikä – älykkyyteen liittyneenä – on talonpojan vahva ominaisuus.

Uudistushaluisuus on sekä positiivisesti nähdyn talonpojan että torpparin ominaisuus, mutta talonpojissa ilmenee myös *vanhoillisuutta*, talonpoikaisen elämänmuodon puolustamista tai sen säilyttämistä (Korkean Jopi, Mäntylän Hermanni, Sippo Hasari).

Muutamissa talonpoikaishahmoissa (Kantola, Sippo Hasari ja Niku-Mattilan Taavetti) ilmenee teoksen temaattisista syistä johtuvaa *itseriittoisuutta*, jota torpparihahmoissa ei esiinny.

Sekä talonpojan että torpparin rooli edellyttää kontrolloitua elämäntapaa, joten eroja ei ole tässä piirteessä. Talonpojan aseman laskun vuosikymmeninä sitä vastoin ilmenee säännöttömästi elävien isäntien kuvia. Sellaisia on ollut aikaisemminkin varsinkin raittiusliikkeen ja työväenliikkeen tematiikkaan liittyneinä esim. Johannes Linnankosken Taistelu Heikkilän talosta (1907) ja Pentti Haanpään Isännät ja isäntien varjot –teoksissa (1935).

Tässä tarkastelussa on vertailu suoritettu suhteessa historialliseen todellisuuteen. On syytä korostaa, että se ei kirjallisen motivoinnin kannalta ole riittävä. Realistisesti kirjoitetussa kirjallisuudessa edellytetään kuitenkin kohtuullista psykologista uskottavuutta, jotta hahmot olisivat kirjallisestikin uskottavia ja koherentteja.

6.9. Kirjailijoiden sosiaalis-maantieteelliset lähtökohdat, kuvausten vastaanotto ja vaikutus

Useimpien *talonpojan henkilökuvien luojien* – fyysisten tekijöiden – *sosiaalinen tausta on talonpoikainen*, ainakin he ovat syntyneet maaseudulla. Henkilökuvien otantatavasta osaltaan johtuu, että kotipaikat ovat maan eri osista (ks. taulukko 3, s. 52). Kaupungistumisen vähäisyydestä kirjailijoiden syntymäaikoina (1862–1951) osaltaan johtuu, että Kaukosta lukuun ottamatta kaikki tutkimukseen mukaan tulleet kirjailijat ovat syntyneet maaseudulla. Heidän vanhempansa ovat olleet maan- tai pienviljelijöitä (mukana on myös yksi torppari ja asutustilallinen) tai maaseudun työntekijöitä (maa- ja metsätyömiehiä, mylläri, maalari, kauppias). Alkion isä oli kauppias, mutta poika teki maatöitä nuoruudessaan, ja suvussa oli etäämpänä talonpoikia kuten Sillanpäälläkin. Yliopistokoulutus oli vain Talvion ja Nuolivaaran isällä (pappi ja lehtori).¹

Talonpoikaiskirjailijoista muutamat toimivat kirjoittaessaankin maanviljelijän ammatissa (Kajander, Kataja, Lappalainen ja Kinnunen), jotkut maanviljelijöiden yhteiskunnallisina edunvalvojina: Alkio ja Leinonen olivat poliitikkoja ja lehtimiehiä, Kukkonen agraristisen lehden päätoimittaja.

Suomalaisen kirjallisuuden suuri traditio on talonpoikainen, ja talonpojan henkilökuvia esittelevä kirjallisuus on sen sisällöllistä ydintä. Suomessa ei syntynyt Ruotsin *statarskolan* kaltaista torpparien puolesta puhuvaa kirjallista liikettä², ei myöskään koulukuntamaista talonpoikaiskirjallisuutta, mutta kirjallisuuden suuri perinne on säilyttänyt talonpoikaiset piirteensä kansainvälisesti vertaillen varsin pitkään.³

Talonpoikia kuvaavat kirjailijat ovat voimakkaasti sitoutuneet sosiaaliseen taustaansa, varsin vanhoilliseen yhteiskuntaan.⁴ Useimmat näistä kirjailijoista ovat katsoneet tietyllä tavalla moraaliseksi velvollisuudekseen puolustaa talonpoikaisuutta. Sitoutumisesta sosiaalisiin lähtökohtiin ilmeisesti johtuu myös tämän kirjallisuuden pateettisuus ja totisuus; kriittisesti nähtyjä talonpoikia on vähän. Huumoria, satiiria ja ironiaa esiintyy verraten harvoin, enemmän vasta

maatalouden laskuaikana. Jossain määrin tämä johtuu toisaalta otannastani, toisaalta henkilökuvan "piirtämisen" laajuuden vaatimuksesta, esiintyyhän esim. Aleksis Kiven ja Maiju Lassilan henkilökuissa kepeyttä ja huumoria. Kirjailijoiden sosiaalisista lähtökohdista on etuna myös tekijöiden asiantuntemus. Äärimmilleen agraristisen pateettisuuden on vienyt Pääatalo, joka ei halua teoksis- saan minkään muuttuvan siitä, miten hän asiat muistaa.⁵

Talonpoikia käsittelevien romaanien *vastaanottajat* – fyysiset lukijat – ovat arvostelijoita sekä kirjojen ostajia ja lainaajia. Tässä tutkimuksessa painopiste on toisaalla (henkilökuvien tarkastelussa), mutta koska talonpoikia kuvaavia teoksia kirjoitettiin tietysti lukijoille, on syytä silmällä yleisluontoisesti niiden saamaa vastaanottoa. Talonpoikaiskuvaustenkin vastaanottoon vaikuttaa ns. odotustaso, joka tarkoittaa sitä, että jokainen kaunokirjallinen teos luetaan aikaisemman kirjallisuuden luomaa taustaa eli odotustasoa vasten.⁶ Jos talonpoikia koskeva kirjallisuus ottaa yhteiskunnallisesti kantaa, tendenssi voi vaikuttaa sekä arvostelijoiden että lukijoiden arviointiin teoksesta. Teosten yhteiskunnallisten tendenssien ärsyttävyyys sekä kirja-arvostelijoiden ja kirjojen lukijoiden erilainen sosiaalinen ja koulutustausta ovat ilmeisesti aiheuttaneet eroja teosten vastaanotossa arvostelijoiden ja lukijoiden kesken.⁷

Osa teoksista ja niiden henkilöhahmoista on kirjoitettu "taide taiteen vuoksi" –periaatteella, monissa ilmenee selvä agraristinen tendenssi, kuten luvuissa 6.2. ja 6.4. on todettu. Kriitikoiden arviointiin vaikuttaa tietysti myös se, miten taidokkaasti teoksen sanoma on tekstiin nivottu, siis romaanin taiteellinen taso.

Ensisijaisesti taiteellisiin päämääriin tähtääviä ovat Linnankosken, Sillanpään, Kojon, Leskisen, Kaukosen, Pulkkisen ja Tuurin teokset. Välitön arvostelu on näistä teoksista ollut verraten suopeaa.⁸

Kansallisen heräämisen aikaan talonpojan hahmo (esim. Runebergin Saarjärven Paavo ja Päivärinnan teosten henkilöt) katsottiin kansallishengen ja Suomen kansan hengen ilmentymiksi.⁹ 1800-luvun loppupuolella sisältyi Päivärinnan teoksiin myös talonpojan henkilökuvia. Päivärinnan teokset saivat yleensä sekä arvostelijoiden että lukijoiden suopean vastaanoton. Tosin Päivärintakin osallistui aikansa yhteiskunnalliseen keskusteluun fennomaanisilla kirjoillaan, esim. Torpan poika –teoksella (1883), ja tämä näkyi myös arvostelussa.¹⁰

Talvion Juha Joutsia –romaanit arvoitettiin jossain määrin tendenssi-
mäisyydestä, mutta sitä myös kiitettiin edistysromaanina. K.S. Laurila moitti
Juhan henkilökuvausta ja kirjailijan epärealistista pyrkimystä nähdä "talonpoikais-
sielun sisimpään". Kataja oli 1910-luvun suosituimpia kirjailijoita, joka kir-
joitti maatalousvaltaisen Suomen maalaisväestölle. F.O. Rapola (1908) mainit-
see, että esim. 1903 Hämeessä asui 95 % ihmisistä maalla. Koskimies arvioi
Katajan teokset parhaimmillaan hyvän kansankirjailijan tuotteiden tasoisiksi.
Alkio sanoutui irti "taide taiteen vuoksi" –periaatteesta ja pyrki tietoisesti maa-
seudun puolustamiseen ja ihanneihmisten kasvattamiseen. Tämä tuntui myös
hänen teostensa arvostelussa, vaikka se olikin varsin suopeaa.¹¹

Leinosen Lakeuksien lukko sai jossain määrin ristiriitaisen vastaanoton,
mutta tekijä sai siitä Kordelinin säätiön palkinnon. Nuolivaaran romaaneilla oli
ns. sosiaalinen tilaus ja ensimmäisen osan kilpailuvoitto siivitti myyntimenes-
tystä. Toisen osan arvostelut olivat jo verraten kriittisiä. Erityisesti Tatu Vaas-
kivi arvosteli murskaavasti kirjan psykologista mustavalkoisuutta. Ilmeisesti
myös odotustason muutos on vaikuttanut kuluneina vuosikymmeninä Nuolivaar-
ran teosten arvostukseen. Joka tapauksessa Nuolivaaran romaanitrilogian en-
simmäisiä osia myytiin monina painoksina, ja se ilmestyi vielä kokonaisuutena
lyhennettynä laitoksena. Karrin teoksen arvosteluvastaanotto oli kriittinen, osit-
tain kohtuuttoman kriittinen. Niinpä Eino Railo vaati heränneiden kuvaamista
näiden ehdoilla, ei epäpyhällä tunnolla. Urho Karhumäki yritti jatkaa kulta-
mitaliromaaninsa Avoveteen aiheesta, mutta arvostelu piti tulosta heikkona,
vaikka kiittikin kirjailijan kielen sujuvuutta ja kasvatustendenssiä.¹²

1940-luvun lopulla olisi ollut sosiaalinen tilaus maahenkiselle raivaaja-
romaanille. Jussi Kukkosen romaani, kuten Jussi Annalankin (Veri veti 1947),
oli tarkoitettu sodanjälkeisen yhteiskunnan kysyntään, mutta niiden kirjallinen
taso oli varsin vaatimaton. Kukkosen romaani on hieman parempi, mutta senkin
arvostelu oli kriittinen.¹³

Sankarin maaseudun puolustajassa on melkoisesti poliittista agrarismia ja
riipaus viihdekirjallisuuden kaavamaisesta romantisoitua. Päivälehtien arvostelut
olivat kuitenkin verraten myönteisiä, teosten henkilökuvausta kiitettiin, maa-
taloustuottajien vaikeuksien korostusta moitittiin ja viihteellisyydenkin jotkut
mainitsivat virheenä. Uusi-Hakimon saamat arvostelut olivat henkilökuvausten
ja maaseutukuvausten realismin osalta kiittäviä. Turusen Kolmen hevosen mies

(1981) sai verraten kriittisen vastaanoton. Sen pituutta ja kielen viimeistelemtömyyttä moitittiin, samoin liiallista raadannan kuvaamista. Viimeksi mainittu moite saattaa osaltaan johtua siitä, että 1980-luvun alussa kriitikot olivat jo siinä määrin vieraantuneet ruumiillisen työn kokemisesta, ettei raadanta-aihelma enää ollut muodissa. Punahongan hehku sai selvästi paremmat arvostelut, erityisesti sen henkilökuvausta kiitettiin.¹⁴

Päätalo ja Arvola eivät kirjoita suoraan tendenssimäisesti, mutta silti heidän romaaneistaan tulevat esiin vahvat sympatiat kuvattujen seutujen ihmisiin, erityisesti tietyn tyyppisiin asukkaisiin. Koillismaa-sarjan romaaneissa Päätalo luo kaksi isäntähahmoa: hyvin negatiivisesti nähdyn Iivari Sääskilammen ja positiivisesti esitetyn Kauko Sammalsuon. Tästä teosten läpi kulkevasta – osin kirjailijan henkilöhistoriaan sidoksissa olevasta – vastakohtaisuudesta saattaa kovin verkkaisen ja yksityiskohtaisen kerronnan lisäksi johtua Päätalon teosten kahtalainen vastaanotto: monien lukijoiden suosio mutta arvostelijoiden pääosan kritiikki. Myöskään kovalla työllä menestymistä ei nykyään arvosteta. Suomalaisessa yhteiskunnassa ei enää tulla juoksupojasta johtajaksi eikä rengistä isännäksi, kuten vuosikymmeniä sitten. Tämä näkyy myös talonpoikaiskuvauksissa. Suomalainen kulttuuri ei arvosta nykyään sellaista säätykiertoa, josta Koillismaa-sarjassa on kaksikin esimerkkiä. Maaseudulla eläville ja sieltä viime vuosikymmeninä muuttaneille, vähän koulutetuille lukijoille ne voivat ehkä edelleen olla sankareita siinä missä missit, kartanon rouvat ja kuninkaalliset alempana keskiluokkaan kuuluville.¹⁵

Tutkituissa Arvolan romaaneissa ei ole vastaavanlaista jännitettä kuin Päätalolla, eivätkä ne ole saaneet suurta menestystä lukijoiden eikä arvostelijoiden joukossa, joskin niiden murteen käyttöä on kiitetty.¹⁶

Pitäisikö kirjallisuuden ja kirjailijoiden vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen? 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun yhteiskunnallinen ilmasto Suomessa vaati yleensä – myös kirjailijoilta – poliittista osallistumista. Tutkimukseen sisältyvistä teoksista Sankarin, Uusi-Hakimon ja Urpelan romaanit voidaan nähdä vastauksina näihin haasteisiin. Ruotsissa käytiin aikanaan debatti kirjailijoiden osallistumisesta vuoden 1909 suurlakon syiden selvittämiseen ja lakon tukemiseen. Lars Wolfin tutkimus (1975) osoittaa kirjailijoiden käsitelleen lakkoa laajasti.¹⁷

Lars Furulandin mielestä kaunokirjallisen teoksen yhteiskunnallisen vaikuttamisen kriteerejä ovat muun muassa kirjailijan aseman voimakkuus ja hänen sitoutumisensa yhteiskunnalliseen liikkeeseen sekä hänen yhteiskunta-kritiikkinsä pitkäaikaisuus ja julkitulo useassa vaikutuskanavassa¹⁸.

Talonpoikia kuvaavan kirjallisuuden vaikutusta todellisuuden muuttamiseen on vaikea erikseen havaita. Ilmeisesti se on ainakin jossain määrin vaikuttanut kansallistunnetta vahvistavasti, agraarisia valtarakenteita tukevasti ja viime vuosikymmeninä urbanisoitumista vastustavasti. Korkean tai huomattavan kirjallisen tason ja suuren lukijakunnan saaneista romaaneista tällaisia vaikuttajia ovat voineet olla Linnankosken Pakolaiset, Leinosen Lakeuksien lukko ja Sillanpään Miehen tie. Kaksi viimeksi mainittua on myös filmattu, joten niillä on ollut toinenkin vaikutuskanava. Voimakkaasti tendenssimäiset Alkion, Sankarin ja Uusi-Hakimon romaanit ja talonpoikaishahmot tuskin kirjallisina kuvina vaikuttivat; 1970-luvulla perinteinen maanviljelijä oli jo kadonnutkin. Päätalon ja Turusen raatajahahmot olisivat sinänsä voineet muodostua teosten lukijoille talonpoikaissankareiksi, mutta Päätalon sankarikuva ei ollut riittävän sytyttävä ja hukkuu hänen moninaiseen luonnekokoelmaansa. Turusen hahmo tuli vaikuttamisen kannalta kirjallisuuteen liian myöhään; mielenkiintoa herättivät simpauttajat ja muut maaseudun poikkeusyksilöt. Sodanjälkeisen ajan sankari oli jo historiaa; se ei voinut ratkaista ajankohtaisia ongelmia. 1970- ja 1980-lukujen ongelmia ratkaisevat sankarit lienevät ominaisuuksiltaan erilaisia – koulutetumpia, pehmeämpiä ja sosiaalisempia – kuin ne, jotka menestyivät talvisodassa ja suon raivaamisessa.

Talonpoikaiskirjallisuutta kirjoitetaan ilmeisesti edelleen jonkin verran ja sen vanhoja klassikoita luetaan jatkuvasti, mutta sen yhteiskunnallinen vaikutus on päättynyt. Tähän on monia syitä. Suomalainen maaseutu on tyhjentynt ihmistä ja muuttunut rakenteellisesti. Perinteisen kirjallisuuden kuvaama talonpoika siirtyi 1970-luvun alussa historiaan. Maaseudun paluumuuttajat lienevät taustaltaan ja tavoitteiltaan erilaisia ihmisiä kuin aikaisempi väki. Talonpoikainen ylin hallintovalta päättyi vuoden 1982 alussa ja hallituksessakin 1987. Agraaripuoluekin on toiminnaltaan urbanisoitunut.¹⁹

7. PÄÄTÄNTÖ

7.1. Tulosten tiivistelmä

Tutkimukseni tarkoituksena on hahmottaa kertomakirjallisuuden esittämä talonpojan henkilökuvaa ja sen muuttuminen sekä kuvaan ja muutokseen vaikuttavia tekijöitä. Koska tarkastelu käsittelee talonpoikaa monella tapaa muuttuneessa yhteiskunnassa, ei yhtä tyypillistä henkilökuvaa ole olemassa, vaan erot siinä heijastavat osaltaan maatalouden yhteiskunnallisen merkityksen ja koko suomalaisen yhteiskunnan muutosta yli sadan vuoden aikana 1800-luvun puolivälistä 1970-luvulle. Tutkimukseen sisältyviä talonpojan henkilökuvia on tarkasteltu yksityiskohtaisesti pääluvussa 5.

Suomalaisen kansakunnan muotoutuessa viime vuosisadan loppupuoliskolla talonpoikaissäädellä oli merkittävä asema säätyvaltiopäivillä. Se heijastuu myös kirjallisuuden talonpoikauskuvauksissa, vaikka ne ovatkin syntyneet pääasiassa nykyisen eduskunnan aikana. Talonpoikaismäki Suomen itsenäistyessä kertomakirjallisuuden talonpoika oli kehitystä edistävä voima. Se esitettiin sellaisena aina 1980-luvun alkuun, vaikkakin toisenlaisiakin hahmoja alkoi esiintyä maatalouden yhteiskunnallisen aseman heikentyessä ja maatalouspoliittisten ristiriitojen kärjistyessä 1960-luvulta alkaen.

Teoksiin sisältyvien kannanottojen perusteella voidaan erottaa ne romaanit ja henkilökuvat, joilla on yhteys aikansa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tällöin kysymyksessä on tavallisesti realistisesti kirjoitettu teos, joka sisältää enemmän tai vähemmän poliittisia näkemyksiä – laajasti ottaen politiikka – joko tekstissä muuten tai päähenkilön ominaisuuksissa, kuten esim. hänen uudistusmielisydessään tai vanhoillisuudessaan. Yhden satiirisen teoksen poliittinen sanoma on agraaripuoluetta vastaan. Yksi romaani on puheenvuoro ihmisen puolesta puolueita vastaan.

Historiallisen muutoksen lisäksi myös fyysinen todellisuus vaikuttaa talonpojan kuviin, jotka keskittyvät erityisesti maatalouden ongelma-alueille. Elinolosuhteet (esim. tilan koko) ja kulttuurisuhteet näkyvät myös talonpojan henkilökuvissa. Reaalisen ja myyttisen todellisuuden välimaastoon sijoittuvat maakunnalliset henkilötyypit esiintyvät myös talonpoikia käsittelevässä kirjallisuudessa. Selkeimmät tutkitussa kirjallisuudessa esiintyneet maakuntatyypit olivat satakuntalainen, eteläpohjalainen, pohjoiskarjalainen ja lappilainen. Hämmäläisiin hahmoihin sisältyy romanttisia piirteitä.

Aatteelliset ja yhteiskunnalliset virtaukset vaikuttivat talonpojan henkilökuvaan. Erityisesti nationalismi–isänmaallisuus näkyy selvästi halki vuosikymmenien. Agrarismi ja maahenki ovat säilyneet elinvoimaisina läpi vuosikymmenten aina 1980-luvun alkuun saakka. Kirjallisuudessamme jo Juteinista alkanut valistus kestää pitkään. Se tuntuu Päivärinnan, Kajanderin, Talvion, Alkion, Leinosen, Karhumäen ja Kukkosen teoksissa 1940-luvulle saakka.

Kirjallisista tyyliuunnista realismi tavallisesti yhdistyneenä ns. suureen traditioon hallitsee talonpoikaiskuvauksia. Romantiikan hahmoja on muutamia (niihin sisältyy myös kansallista idelismia), ja romanttisia piirteitä esiintyy muuten realistisesti kuvatuissa talonpojissa. Ekspressionismi tuntuu kahdessa henkilökuvassa. Realistisen otteen mureneminen näkyy maatalouden aseman heikkenemisen vuosikymmeninä muutamissa romaaneissa.

Talonpoikaiskirjallisuuden yhteiskunnallisen luonteen vuoksi sen henkilö-hahmot on usein piirretty jonkin yhteiskunnallisen tarkoituksiperän (tendenssin) ohjaamana. Tällaisia paremmin tai huonommin tekstiin upotettuja teemoja tai tendenssejä ovat maaseudun ja maaseutumaisen elämänmuodon "mainostus" ja puolustus. Talonpojan elämäntapa voi joskus muodostua myös elämän kuoriksi.

Talonpoikia käsittelevän kertomakirjallisuuden tulevaisuudenkuva ei ole rohkaiseva. Maanviljelijän maailmankuvaan ei 1970-luvulla sisälly aineksia perimmäisistä kansakuntaa tai ihmistä koskevista kysymyksistä. Tulevaisuus on yhtä harmaa kuin maatalouden yleinen tilanne. Suomalaisessakin yhteiskunnassa syntyneet ja kasvaneet "vihreät ajatuksetkaan" eivät tule romaaneissa esille, vaikka niillä yhteiskunnassa on ollut lisääntyvää kannatusta. Tutkittu kirjallisuus ei sisällä nykyajan talonpoikaissankareita. Ainoan poikkeuksen yleisestä harmaudesta muodostaa Lappalaisen huumorin kyllästävä romaanipari. Suomessa olen minä syntynyt –romaani päätty optimismiin.

7.2. Tutkimusmenetelmän arviointia

Tutkimukseni tavoitteena on ollut myös kehittää menetelmää, jolla voidaan tarkastella kertomakirjallisuuden henkilöhahmoja analyttisesti ja myös persoonallisuuden kokonaishahmon huomioon ottaen. Lopuksi on syytä arvioida käytettyjä tutkimusmenetelmiä ja pohtia niiden käyttömahdollisuuksia myöhemmissä tutkimuksissa.

Tutkimuksessani on käytetty piirreanalyysia henkilökuvien tarkasteluun yleensä. Aineisto käsiteltiin piirteittäin, ja tekstit tarkasteltiin piirre kerrallaan. Samaa menetelmää käytettiin myös talonpojan ja torpparin henkilökuvien vertailussa. Laaja ja monipuolinen aineisto voidaan näin käsitellä varsin tarkasti, mikä erikoisesti yhteiskunnallisen aineksen (= tendenssikirjallisuuden) osalta on etu. Ilmeisesti tällainen tarkastelutapa antoi yksityiskohtaisempia ja objektiivisempia tuloksia paremmin kuin ilman piirreanalyysia olisi saatu. Torpparitutkimuksessani tulivat piirreanalyysilla havainnollisesti esille realismin ja romantiikan henkilöhahmojen erot sekä yksilölliset ja yleiset piirteet.¹

Tässä tutkimuksessa käytetty Cattellin persoonallisuuden piirteisiin perustuva analyysi ei sovellu kaikkeen kirjallisuuden henkilökuvien tarkasteluun. Eräitä menettelyn reunaehtoja on tarkasteltu sivuilla 20–21. Piirreanalyysia on yleensä järkevää käyttää vain todellisten ihmisten näköisiin henkilöhahmoihin, joita on tutkimuksen kohteena huomattavan paljon. Draamalliset romaanit si-

sältävät harvapiirteisempiä kuvia, mutta menetelmä soveltuu myös niiden tarkasteluun. Ilmeisesti ei tarvitse kuitenkaan pitäytyä realismin tyyliympyrkimysten mukaan kirjoitettuihin henkilöhahmoihin, kunhan henkilökuvat ovat riittävän laajasti kuvattuja. On jälleen syytä huomauttaa, että psykologinkin ihmisestä tekemä tieteellinen kuva on abstraktio; objektiivista, konkreettia ihmisen kuvaa ei toistaiseksi ole.

Cattellin piirteiden käyttö ei kuitenkaan ole kaunokirjallisen tekstin analyysiin yleensä riittävä, vaan sitä on täydennettävä vapaalla arvioinnilla. On tavallaan mentävä piirteiden sisälle ja katsottava tarkemmin erityisesti laadullisia asioita. On arvioitava myös yleiskatsauksellisesti, jotta henkilökuva ei pirstoutuisi pelkiksi piirteiksi. Esimerkiksi voi ottaa Linnankosken Pakolaisten Uutelan moraaliset ja uskonnolliset pohdiskelut. Cattellin luokittelulla nähdään, miten korkeatasoinen henkilö Uutela on moraaliltaan, mutta ei sitä, mihin hänen moraalisensa perustuu (uskontoon vai johonkin muuhun). Ironisesti kuvattujen henkilökuviin alkukäsittelyyn piirreluokitusta voi käyttää selvittämään, millaisia ominaisuuksia kerronnasta tulee esille, mutta sitä, miten ne on todella ymmärrettävä, on arvioitava muuten. Mitä monipuolisempi ja vivahteikkaampi henkilökuva on, sitä enemmän saattaa olla tarvetta lisäarvointiin. Toisaalta piirreanalyysi helpottaa laajan aineiston käsittelyä.

Voidaan kysyä, onko piirreluokituksen käytöstä yleensä hyötyä arvioitaessa henkilökuviin ja henkilökuvausten tasoa. Sellaisenaan se ei ole riittävä arviointiperuste. Vaikka keskeisten henkilöiden piirteiden määrä usein ilmaisee myös henkilökuvausten yleistä tasoa, ei mitään yksiselitteistä riippuvuutta piirteiden määrän ja kirjallisen tason välillä ole. Piirteiden määrä ja variointi riippuvat keskeisesti teoksen lajista. Draamallisessa romaanissa on yleensä paljon vähemmän piirteitä kuin kronikkaromaanissa. Jos verrataan esim. Linnan Pohjantähti-trilogian päähenkilöitä tai Sillanpään Miehen tien Ahrolan Paavo Leskisen Korkean Joppiin, havaitaan, että ero piirteiden määrässä on melkoinen. Leskisen kirja on draamallinen romaani. Draamallisissa romaaneissa on kuvaamisen kohteeksi usein valittu verraten lyhyt ajanjakso – usein vanhuus – jolloin elämä ja ihminen eri piirteineen tulevat vain rajallisesti valotetuiksi. Erityisen selvästi tämä tulee esille Tuurin Pohjanmaa-teoksessa, jossa näkökulma on lisäksi osittain ironinen.

Cattellin piirreteorian käyttö kirjallisuudentutkimuksessa on järkevää ja tehokasta tietyillä rajoituksilla.

1. Kohteena ovat lähellä psykologista realismia olevat, riittävän laajat, suorasanaiset teokset.
2. Tutkittavana on useita teoksia.
3. Samanaikaisesti tarkkaillaan yhtä useampia ominaisuuksia (esim. kirjallinen periodi ja maakuntatyyppejä, ks. taulukko 19, s. 185).
4. Menetelmä voisi olla sopiva eri kansojen ja kulttuurien ihmisten henkilökuvien alkuvertailuun (esim. amerikkalainen ja venäläinen sankari, ranskalainen ja suomalainen vastaava romaanihenkilö tai japanilainen ja suomalainen mies).

Mikäli kertomakirjallisuutta käytetään esim. yhteiskuntatieteiden tutkimusmateriaalina, Cattellin piirreanalyysi on käyttökelpoinen suurten aineiden objektiiviseen käsittelyyn.

Cattellin persoonallisuuden piirteet soveltuvat siis tietyin ehdoin henkilökuvien suuren joukon vertailevaan käsittelyyn, kun tarkastellaan suuren henkilöryhmän samankaltaisuuksia ja eroja.

Muutamia yksittäisiä henkilökuvia olisi tutkimuksessani voitu analysoida myös muiden psykologisten teorioiden mukaan. Niinpä Jussi Suutarinen voidaan nähdä freudilaisittain lapsuuden kehityksessään häiriintyneenä miehenä, jolle isähahmo Ukko Suutarinen on muodostunut ankaraksi auktoriteetiksi, eikä poika koskaan saavuta itsenäisen kypsän aikuisen tasoa. Juha Uutelan, Kauko Sammalsuon ja Viljo Oinosen menestyksen tahtoa voidaan selittää käyttäen Alfred Adlerin teoriaa alemmuudentunteista ja kompensatiosta.²

Tutkimukseni metodiseen arviointiin voidaan sisällyttää myös henkilöiden ulkonäön tarkastelu. Kuvattujen talonpoikien ulkonäkö on henkilökuvan eräänlainen tausta ikään kuin psyykkisen kuvan kehykset. Sankarihahmoiksi tarkoitettut on yleensä kuvattu myös ulkonäöltään näyttäviksi: Erkki Pyydysmäki, Ruuhiniemen Santeri, Ahrolan Paavo, Kaislahden Olavi. Antisankari tai sääliä herättävä, pateettisesti kuvattu hahmo on säällittävä myös ulkonäöltään. Jopilla on ongelmana pitkä selkä (Vrt. Ahon Junnu ja Juha); Profeetta on pieni, valju mies. Oinosen Viljo on kuvattu naturalistisen rumaksi, seurauksena sodasta ja raadannasta, mutta ilmeisesti myös verevän vaimon vastakohtana, Akolasta on

esitetty vain halventava kärjistys. Jussi Suutarinen on iso komea mies, kovin rikas ja mahtavakin, mutta sisältä heikko. Tässä ulkonäkö tukee vastakohtana psyykkistä kuvaa. Useimmiten kertomakirjallisuuden talonpoika on siis psyykkensä näköinen.

Lopuksi on syytä lyhyesti tarkastella, kuinka kattavan ja oikean kuvan tutkimus antoi kaunokirjallisuuden kuvaamasta talonpojasta yleensä. Tutkimus-
han käsitteli vain kertomakirjallisuutta ja siitäkin otantana henkilökuvia, joita on teoksissa käsitelty riittävän laajasti. Lyriikka ja näytelmäkirjallisuus jäivät tämän tarkastelun ulkopuolelle. Tutkimuksen lähtökohtia ja metodisia valintoja on tarkasteltu varsin perusteellisesti aikaisemmin pääluvuissa 2 ja 4. Tutkimuksen rajaukset on tehty toisaalta metodisista syistä toisaalta suuren materiaalin määrän rajoittamiseksi. Tutkittavien henkilöhahmojen valinnassa on noudatettu mahdollisuuksien mukaan ositetun otannan periaatteita jakamalla perusjoukko maantieteellisesti ja ajanjaksoittain (Linnilä 1979). Lienee oikeutettua arvioida, että tutkimuksen antama kuva on sinänsä oikea, mutta se jää värittömämmäksi kuin jos mukana olisivat olleet myös muut kirjallisuuden lajit.

8. SUMMARY

The representation of peasants in Finnish fiction

The theory of characterization has been rather sparsely discussed in the history of literature and criticism. One reason for this may be the notion that, ever since the days of Aristotle, portraits have not been considered to have much significance of their own. Instead, they have rather been regarded as mere motifs.

Aristotle's evaluations concerning drama were for a long time taken to apply also to narrative literature; the first characterizations were, however, written as early as ancient times. A relatively autonomous portrait was not possible until the creation of the modern bourgeois novel in the 18th century. This development reached its fulfillment in so-called psychological realism.

Despite the facts that there exists hardly any theory of character study *per se* and that the attitudes towards the autonomy of characters have often tended to be critical, literary portraits – at least as motifs and subject matter – have been subjects of a fair number of investigations.

Juxtaposing different views – in order to define literary portraits either as mere motifs, structural elements or psychological characters – does not offer a very constructive approach. Except for such works where psychological plausibility is deliberately being avoided, a successful portrait needs certain psycho-

logically convincing qualities. On the other hand, though, character descriptions (characters) are bound by the structure of a work, the influence of which varies according to the work's genre, among other factors.

Within realistic narrative literature, especially so-called psychological realism, characterizations can be considered autonomous enough for feasible and relevant investigations and comparisons to be made, at least as regards the central figures. Aspects that require simultaneous exploration are the characters' relations both to other important characters and to the other structural elements of the works. Therefore, for a study to be practicable and the comparisons as thorough as possible, the works examined should belong to the same genre.

E.M. Forster (*Flat and Round Character*, 1967) employs the concepts "round" and "flat" character when presenting distinctions between various characters. A round character normally appears as psychologically credible and can thus be investigated rather similarly to real-life characters.

Seymour Chatman (*Story and Discourse* 1980) introduces the notion of an "open-ended" character. He argues that, in complex narratives, some portraits tend to remain open-ended constructs, just like certain people in the real world remain mysteries, no matter how much we were in contact with them. According to Chatman, a "viable character study theory" should hold to its openness and discuss portraits as autonomous beings, not just functions of the plot.

It is not worthwhile to study character descriptions as separated from the story and discourse of a work. In the present dissertation, Chatman's (1980) and Booth's (*A Rhetoric of Fiction*, 1961/1983) view on discourse and narrative were used as starting-points.

The present study has a dual purpose. On the one hand, it is concerned with developing a method applicable to analyses of fictional portraits, drawing upon various concepts of characterization and personality found in the spheres of criticism and psychology. On the other hand, this method is employed in the investigation of portraits in Finnish-language agrarian fiction. The concrete objective is to explore the representation of (male) peasants within Finnish literature, going into the reasons behind the changes in it and the quality of those changes.

The analysis of characterizations is structured on E.M. Forster's theory of round and flat characters, S. Chatman's conception of an open-ended portrait,

and on R.B. Cattell's (*The Scientific Analysis of Personality*, 1970) classification of personality traits. W.C. Booth's types of narrative were employed when assessing the effects of narrative structure on characterization. The research comprises 29 portrayals of male peasants found in a total of 37 novels (some 12,000 pages in all).

As the changes within Finnish society were reflected in the portraits of peasants between the years 1899 and 1982, ie. the time when the works studied were published, no single typical characterization could be shown. The following influences on the portraits of peasants could be detected: 1) the norms of literary periods (realism, romanticism, expressionism), 2) ideological and social movements (nationalism, socialism, the temperance movement, religious movements, agrarism, the feminist movement), 3) the changes in historical reality (industrialization and urbanization of an agriculturally-dominated country), and 4) the themes of agrarian depictions (eg. apologia for a rural way of living, the life-long burden of being tied to the soil).

Both the style and content of literature describing peasants can be characterized as fairly conservative. Viewing the portraits in terms of personal features, a number of changes are apparent in peasant figures during the decades of migration to towns. The proportion of emotionally unstable figures increases, seriousness tends to turn to sheer helplessness, irresolute figures become more common, characters increasingly lose control over their own ways of living and their lives on the whole, strong characters become more of exceptions. The peasant was formerly a realistic hero, but, by the 1970's, he is depicted as a pitiful pathetic character.

The feature analysis used in this research does not lend itself to the study of all literary portraits. It can only be recommended in cases of figures with a close likeness to real-life characters, which are numerous in the scope of an investigation.

Cattell's feature model seldom suffices for analyses of literary texts on the whole; it needs to be supported by free evaluation. Metaphorically speaking, the explorer has to enter into the features to get a better look. A character with the feature of, say, conscientiousness, can be morally of a high standard, yet the moral basis is not presented (eg. Christian or Confucian ethics).

Cattell's feature analysis as used in the literary framework proved feasible: 1) in analyses of extensive prose works close to psychological realism, 2) in discussions comprising several works, 3) when the effects of several phenomena are being studied simultaneously (eg. literary period and political ideology). In addition to preliminary comparisons between characterizations of people representing different nationalities and cultures, the method is also well suited for the use of literary material in social studies.

VIITTEITÄ JA HUOMAUTUKSIA

1. JOHDANTO

1. Vuosien 1960 ja 1980 välillä kaupunkien asukasluku lisääntyi 1,2 miljoonalla (anon. 1967, 6 ja 1989 a, 40). Maalaiskuntien sisällä muuttoliike kohdistui kunnan taajamiin, jolloin maaseudun kylät ovat autoituneet.
2. Kuisma (1990) kritikoii joukkoviestinten maaseutukuvaa jälkeenjääneeksi. Mäkelä (1986) on tutkinut muuttoliikkeen heijastumista kirjallisuuteen. Nykymaaseudun positiivinen kuvaus ei erikoisemmin kiinnosta kirjailijoita.
3. Runeberg 1830, Topelius 1853 ja 1875.
4. Cattell 1970.
5. Nikki 1986.

2. IHMISEN KUVAAMISESTA KIRJALLISUUDESSA

2.1. Miten kirjailija "piirtää" henkilöihahmon?

1. Hahmopsykologi von Fieandt (1962, 298–299): "Liikkuvaksi ajattelun esineen hahmoon taiteilija tiivistää todellisen liikesarjan perättäisiä vaiheita. Silmänräpäyksellinen, ikuistettu asento maalauksen henkilöillä tai kuvanveistoksen patsailla sisältää hetkelliseen staattiseen vaiheeseen kätkeytyvän levottoman dynamiikan." (1962, 306) "Tositiede..(merkitsee) olennaisen muuttuvuudessa esiintyvää invarianssin vihjailua usein erittäin herkin, hienovaraisin tehokeinoin. Persoonallisuutemme dynamiikan ansiosta emme olennaisen tavoittamiseksi tarvitse detaljitarkkaa ärsykeperustaa. Hahmollisten dominanttien, viitteiden antaminen jättää syntyvän kokonaisuuden rikkaammaksi mahdollisuuksiltaan." Oja (1973, 28, 133) kehottaa piirtäjää tavoittelemaan olennaista liikettä, jota varten olisi löydettävä aiheen ydin. Paulsonin (1979, 43) mielestä yksityiskohtien valinta ja tärkeimpien seikkojen korostaminen merkitsee aina omakohtaista tulkintaa. Valavuori (1981, 18) kehottaa piirtämään liikkeen idean ei itse liikettä. Hahmolliset dominantit, olennainen liike ja liikkeen idea tarkoittavat samaa asiaa, siis sitä, mihin kohtaan liikeradassa liike on kuvassa pysäytetty. Ks. myös Sepänmaa 1987, 9–10.

2. Esimerkiksi Vuorikoski (1981, 74) mainitsee yksilöllisyyden muotokuvan kriteeriksi. Marjatta Tapiola arvioi Vastin-lehden haastattelussa (Veikko Lappalainen) 22.2.1990 mm., että persoonaton juppijohtaja on mahdoton maalattavaksi.
3. Sillanpää 1919, 5.
4. Waltari 1980, 357.
5. Kirstinä 1988, 139–153.
6. Vrt. Vuorikoski 1981, 75.
7. Balzac 1951, Moberg 1961.
8. Björck 1963, 128–133.
9. Brooks–Warren 1959, 169.
10. Friedman 1967, 119–123, 130.
11. Booth 1961, 154; Koskimies 1949, 217.

2.2. Motiivi vai henkilökuvaa?

1. Chatman 1980, 107.
2. Aristoteles 1977, 24.
3. Theofrastoksen (n. 370–287 e. Kr.) henkilökuvat olivat karikatyyreja (Oksala 1975, 63) samoin kuin myöhemmin ranskalaisen La Bruyèren (1645–1696) hahmot.
4. Saariluoma 1989, 14–19.
5. Psykologinen realismi ja psykologinen romaani ymmärretään tässä laajemmin kuin Lukácsin psykologinen romaani (Lukács 1971, 112–131 ja Goldmann 1975, 2).
6. James 1962, 405.
7. Todorov 1977, 66–68.
8. Barthes 1977, 104–107.
9. Propp 1958, 19–20. Kansansatuja ja realistista romaania ei tosin henkilökuvien perustella voi rinnastaa.
10. Linnér 1974, 148, Souvage 1965, 79, ks. myös Martin 1987, 119–120.
11. Näytelmää esitettäessä näyttelijä luo roolin tuomalla oman persoonansa kautta lisäaineita henkilöhahmoon. Eepinen runous sijoittuu 1:n ja 2:n väliin. Runomuoto esimerkiksi Runebergin Hirvenhiihtäjissä rajoittaa henkilökuvan vapaata muodostumista. Lukács (1971) käyttää Danten Jumalaista näytelmää romaaniteorian sa havainnollistamiseen eikä Kinnunen (1989, 9–12) tee kerronnassa eroa eri kirjallisuuden lajien kesken. Tutkimukseni ongelmanasettelun kannalta (s. 20, 49) Lukácsin ja Kinnusen periaatteet eivät ole soveltamiskelpoisia.
12. Nikki 1967.
13. Realismilla tarkoitetaan tässä, jos ei erikseen mainita, ns. ajatonta realismia (Laitinen 1974, 170–171).
14. Forster 1967, 224–225.
15. Chatman 1980, 118–119, 132.
16. Chatman 1980, 121.

17. Chatman 1980,126.
18. Waltari 1980, 126, 359, 406.
19. Harwey 1967,235–237.
20. Chatman 1980, 139–140.

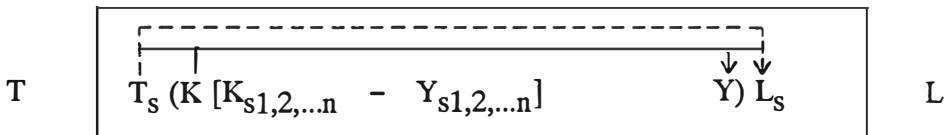
2.3. Tyyppi vai yksilöllinen henkilökuva?

1. Ks. Sarajas 1968, 150; Tarkka 1977, 11.
2. Ojala 1986, 141.
3. Saariluoma 1989, 84, 167.
4. Belinski 1975 56.
5. Lukács 1965, 436 (Pekka Tarkan suomennoksen mukaan).
6. Sarajas 1968, 63–65, 70.
7. Ojala 1986, 144.
8. Esimerkiksi Belinski 1975, 63; Rydberg 1898, 122–131.
9. Pasternak 1967, 291.
10. K.S. Laurila 1909.
11. Esimerkiksi Kuusen (1981, 257–258) kaskussa sisukkaasta suomalaisesta.
Kuusi (1979, 376) sanoo, että kasku rakastaa inhimillisen asteikon ääripäitä presidentistä kylähulluun, kenraalista pultsariin... Kaskun, samoin kuin näyttämötaiteen, erityissuosiossa ovat henkilöt, joissa jokin ominaisuus on kasvanut ylettömiin mittoihin, niin kuin periksiantavuus, periksiantamattomuus...
Markku Envall (1984, 18) mainitsee varusmieselämän kuvauksia tarkastellessaan erilaisia sotilastyyppejä alkaen karikatyyrimäisistä Sven Tuuvasta ja monni-alokastyypistä aina monivivahteiseen vänrikki Koskela -tyyppiin.
12. Taine 1915, 28, Chatman 1980, 121, Best 1976, 207.
13. Henry Fieldingin romaanissa Tom Jones (1749) esiintyy "luonnollinen" sankari, tyyppi, jolla on runsaasti luonteen heikkouksia, virheitä ja paheita mutta joka loppujen lopuksi saa ne anteeksi sydämellisyytensä ja hyvyytensä vuoksi.
14. Esimerkiksi Taine 1915, Wellek (1965 a) ja Demetz (1967).
15. Wellek 1965 a, 670–671.
16. Wellek 1965 a, 90.
17. Auerbach 1957, 326.
18. Nikki 1986 54–57.
19. Nikki 1986, 36.
20. Wellek 1965 a, 198.
21. Lilja (1984, 54) mainitsee: "Lammio ja Koskela ovat yleistysvoimaisia tyyppisiä, vaikka ovatkin yksilöllisesti kuvattuja."
22. Varioivilla piirteillä tarkoitetaan tässä piirteitä, joiden molempia päitä ilmenee henkilökuvassa, esim. sekä kova- että helläluontoisuutta.
23. Topelius 1875
24. Meidän maa 1956.

25. Anttila 1977, Korhonen 1985.
  26. Belinski 1975, 63.
  27. Koskimies 1927, 41.
2. 4. Talonpojan henkilökuvaukseen vaikuttavat tekijät
1. Juteini 1817, 7–8, Huhtala 1981, 19–20,
  2. Sjöstrand 1948, 23–43.
  3. Alhoniemi 1969, 126.
  4. Laitinen 1984, 229.
  5. Havu 1921, 78–80.
  6. Topelius (1989) kuvasi pohjalaista luonnetta myös Vasa Marsch- ja Lang Matt-runoissaan (1864 ja 1866).
  7. Koskinen 1857, 38.
  8. Guerin et alii 1979, 162.
  9. Saariluoma 1989, 307.
  10. Booth 1961, 155. Ks. myös Saariluoma 1989, 20–21.
  11. Klinge 1982, 146.
  12. Wellek ja Warren 1969, 339.
  13. Pettersson 1975, 13–15.
  14. Laitinen 1974, 170–172.
  15. Laitinen 1981, 230–231; Anttila 1926, 423–431; Sarajas 1968, 95–111, 128–142.
  16. Laitinen 1981, 330–331.
  17. Sarajas (1962, 110–111): "Miehekkyyks ja juurevuus, runollisuus ja uljuus olivat piirteitä siinä kansankuvan ihanteessa, jonka suomalaiset tavoittivat 'palaamalla omaan itseensä, nojaamalla kalevalaisiin juuriinsa'. Tämä ihanne nähtiin toteutuneena menneisyydessä ja tulevaisuudessa ja se saatettiin rakentaa siksi, että myös kuvana sen hetkisestä suomalaisesta kansanihmisestä oli vahvasti epätodellinen i h a n n o i t u k a n s a n k u v a ..."
Kunnas (1976, 97–98) mainitsee, että ihannoitu kansankuva muuttui negatiiviseksi 1910-luvulla aktivoituneen sosialistisen työväenliikkeen, Freudin psykoanalyysin sekä joukkojen psykologista käyttäytymistä koskevien tutkimusten takia.
  18. Raoul Palmgrenin (1965, 222–223) määrittelemistä työläiskirjallisuuden ominaisuuksista saattaa näkyä talonpoikia käsittelevässä kertomakirjallisuudessa esim. "työväenluokan aatemaaailma". Marxilainen ihmiskäsitys ilmenee ainakin joissakin talonpojan kuvissa. Sosialismi ilmiönä heijastuu muuallakin kuin työväenkirjallisuudessa.
  19. Nationalismi ja fennomania esiintyvät mm. ideaali-ihmisinä ja ihannekansalaisina, joille on ominaista henkinen kyyvykkyys ja uudistushalu. Koska raittiusliike pyrki varsin suoraviivaisella valituksella alkoholihaittojen poistamiseen ja absoluuttisen raittiiseen elämäntapaan, ovat sen henkilökuvat varsin mustavalkoisia: ihmiset ovat hyviä tai huonoja alkoholiin suhtautumisen perusteella. Agraris-

- min ja regionalismin talonpoikauskuvat lienevät yleensä moraalisesti ja älyllisesti korkeatasoisia ja edistyksellisiä (maaseutua kehittäviä).
20. Manninen 1977, 16–17.
  21. Fennomania oli papiston ja talonpoikien aate, siis maanviljelyksen ja maaseudun sisämaan aate (Klinge 1977, 150).
  22. Marx, Pääoma 1975.
  23. Tuominen 1979. Havainnollisen kuvan raittiusliikkeen mustavalkoisesta ajattelusta antaa vuosina 1911–1912 painettu Immi Hellenin runo "Kaksi tietä", jonka kuvitti Venny Soldan-Brofeldt. Runoa levitettiin vuosikymmenien aikana laajasti.
  24. Haavio 1965, 43–44, 73–74, Suolinna 1977, 118.
  25. Agrarismilla tarkoitetaan tässä maalaisväestön etuja ajavaa ja kaupunkien ylivaltaa vastustavaa ajatussuuntaa. Alkio 1975 (1906–1917), Sihvo 1979.
  26. Lappalainen 1967, 53, Jørgensen 1963, 119–120. Mm. torpparitutkimuksen perusteella (Nikki 1986) voidaan esittää joitakin talonpojan henkilökuvia koskevia oletuksia. Romantiikka korosti tunnetta, joka merkitsee Cattellin termein mm. tiettyä hellämielisyyttä. Sen henkilöille oli ominaista myös uudistushaluisuus ja älykkyys sekä ryhmäsidonnaisuus (voimakas tunne kuulumisesta Suomen kansaan). Realismin henkilökuvat sitoutuvat miljöoteorian mukaisesti kiinteästi aikaan, paikkaan ja rotuun. Niille on yleensä ominaista psykologinen uskottavuus, joka merkitsee mm. sitä, että hyvin piirretyissä ihmis-kuvissa ilmenee eri piirteiden molempien (positiivisen ja negatiivisen) ääripäiden käyttöä; henkilöllä on sekä myönteisiä että kielteisiä ominaisuuksia.
- 2.5. Diskurssin vaikutus henkilökuvaan
1. Chatman 1980, 19–31, Nøjgaard 1975, 178–181.
  2. Booth 1961/1983, erit. 149–165, Chatman 1980, erit. 147–151, 233–237, Lehtonen 1977, Kinnunen 1980, 1989.
  3. Boothin–Chatmanin malli (Tammi 1983)

KERTOVA TEKSTI

T = fyysinen tekijä
 Ts = sisäistekijä
 K = kertoja
 Ks = sisäkkäinen kertoja
 L = fyysinen lukija

Ls = sisäislukija
 Y = yleisö
 Ys = sisäkkäinen yleisö
 —> = kertoo jllkn
 ---> = kertoo epäsuorasti

4. Booth 1961, 300–309, 1974, 33–44.
5. Barthes 1977, Chatman 1980, 33.
6. Saariluoman (1989, 30) mukaan 1700-luvun lukijakunnalle ja kirjoittajalle itselleen kertoja edusti tekijää: Fieldingin ja Wielandin romaaneissa kertoja on Fielding ja Wieland itse.
A. Haapalan (1988, 155) mukaan kirjailijalla on ratkaisevan tärkeä osuus kertojan luonteen määrittämisessä: jos kirjailija tarkoituksellisesti "luo" teokseen oman sisäisen kertojansa, ero kirjailijan itsensä ja kertojan välillä on tehtävä. Jos hän taas ei "luo" fiktiivistä kertojaa vaan esittelee propositiot, joista kertomus suoraan koostuu, kirjailijasta erillistä kertojaa ei tarvitse olettaa. Haapalan päättelyyn on huomautettava, että kirjailijakaan ei suinkaan toimi täysin tietoisesti vaan esittäessään tiettyä roolia hän voi tietämättään luoda ainakin jossain määrin itsestään poikkeavan kertojan.
7. Muutamien talonpoikia kuvanneiden kirjailijoiden teosten todellisuusperusta on vahva. He tavallaan raportoivat kokemuksiaan niin tarkasti, että on syytä olettaa fyysisen tekijän ja kertojan olevan varsin lähellä toisiaan. Silloin myös sisäistekijä (Boothin piilevä kirjailija) ja kertoja ovat lähellä toisiaan. Niinpä Jouko Teperi (1986, 7–41) on kuvannut varsin yksityiskohtaisesti Pietari Päivärinnan kirjallisen tuotannon todellisuusperustaa aikalaisien käsitysten mukaan. Lukácsin (1971) ja Goldmanin (1975) romaaniteorioissa ei päähenkilön ja kirjailijan problematiikkaa ole erotettu toisistaan (ks. Saari-
luoma 1989, 289).
8. Heino 1975, 69–70.
9. Booth 1961, 149–165.
10. Booth 1983, 425–431.
11. Booth 1983, 430–431, Haapala 1988, 158.
12. Saariluoma 1989, 24, Valkama 1970, 26–27.

2.6. Kirjallisuuden henkilökuva ja ns. todellisuus

1. Scholes – Kellogg 1967, 371, Linnér 1974, 148.
2. Saariluoma 1989, 306.
3. Souvage 1965, 77. Brooks ja Warren 1959, 168–169, 173.
4. Aristoteles 41–42.
5. Lilja 1980, 14.
6. Scholes – Kellogg 1967, 372–376.
7. Souvage 1965, 80.
8. Baker 1971, 319–320.
9. Varpio 1980 a, 34.
10. Guerin et alii 1979, 151–152; Kuusinen 1970, 342–343; Mischel 1986, 109–110, 187–189, 265–267, 374–376 (erilaisten psykologisten lähestymistapojen kritiikkiä persoonallisuudentutkimuksessa).
11. Kirjailijan luoma henkilökuva perustuu kirjallisten lähtökohtien lisäksi osaltaan kunkin aikakauden psykologisille käsityksille. Niinpä psykologinen kehitys näkyy havainnollisesti myös verrattaessa

esimerkiksi antiikin ja 1800-luvun kertomakirjallisuuden henkilö-
hahmoja.

12. Varpio 1980 a, 33–36; Linna 2–8.
13. Paavolainen 1980, 190.
14. Andersson – Furberg 1974, 21.
15. Matson 1950, 131, 143, 149, Alanen 1981.
16. Wellek ja Warren 1969, 108–110.
17. Haatanen 1968, 312–313.

3. SUOMALAISEN TALONPOJAN VAIHEITA

1. Jutikkala 1958, 12.
2. emt. 313.
3. Klinge 1982, 175, Alapuro 1977, 124.
4. Oppimisen edistämisen lisäksi merkitsi maatalouden kehittymiselle paljon uusien innovaatioiden käyttöön ottaminen itse maanviljelyksessä (Anttila 1974, 63–140)
5. Anon. 1918. Jutikkalan (1958, 424) mukaan itsenäisten talonpoikien määrä kasvoi kolmanneksella.
6. Anon. 1940, 1945. Haatanen 1968, 224–225.
7. Rannikko 1985, 118.
8. Anttila 1974, 31: Alle 10 peltohehtaarin tiloja oli Oulun läänissä vuonna 1910 90,8% ja Itä-Suomen lääneissä 80%, 10–50 hehtaarin viljelmiä oli eniten eli 30% Uudenmaan, Hämeen ja Vaasan lääneissä. Innovaatioiden alueellisesta kasaantumisesta Anttila 1974, 176–178.
9. Suomen maantieteellisestä asemasta ja maatalouden rakenteellisista ongelmista johtuu, että maataloustuotteiden kotimaiset hinnat ovat olleet maailmanmarkkinahintoja paljon korkeammat. Huttusen (1974, 645) mukaan 1960-luvun puolivälissä tuottajahinnat olivat Suomessa kolmanneksen, Ruotsissa viidenneksen, mutta Tanskassa vain 5 % niitä korkeammat. Tästä maailmanmarkkina- ja tuottajahintojen välisestä erosta tuli Suomessa kalliisti ratkaistava pulma 1950-luvulta lähtien, jolloin maataloudesta alkoi esiintyä ylituotantoa. Ongelmaa voitiin vielä 1950-luvulla ajatella helpotettavan suuntaamalla tuotantoa viljaan ja lihaan. Seuraavan vuosikymmenen puolivälissä kaikkea oli liikaa.
10. Huttunen 1974, 651.
11. Anon. 1969, Huttunen 1974, 653.
12. Anon. 1974 b, 1974 c.
13. Rannikko 1985, 129–130.
14. Rannikko 1985, 133.
15. Rannikko 1985, 143.
16. Jutikkala 1958, 402–417.
17. Mäkelä (1986) on tutkinut maaltamuuton kuvaa kirjallisuudessa.

4. TUTKIMUKSEN ONGELMA JA SEN RATKAISEMISESSA KÄYTETYT MENETELMÄT

4.1. Tutkimuksen sisällön ongelma ja tutkimusmenetelmät

1. Ketonen 1981, 53.
2. Lähteenä käytettiin seuraavia teoksia, niiden kirjallisuusluetteloita tai indeksejä: Laitinen, Suomen kirjallisuuden historia, Suomen kirjailijat 1917–1944 ja 1945–1980 (anon. 1981, 1985), Palmgren, Joukkosydän I–II, Suomen kirjallisuus III–V, Huhtala, Kuu torpparin aurinko ja Mäkelä, Suuri muutto.
3. Tutkimuksen perusjoukko eli ne kertomakirjallisuuden teokset, joissa esiintyy henkilökuvan analyysia varten miespuolinen talonpoikais-hahmo riittävän keskeisessä asemassa:

Juhani Aho, Juha (1911), Juha,

Santeri Alkio, Jaakko Jaakonpoika (1913), Jaakko Jaakonpoika, Uusi Aika (1914), isäntä Mikkonen, Patriarkka (1916) ja Keisaririkos (1923), Pyydysmäen Erkki.

Jussi Annala, Veri veti (1947), Yrjölän poika Erkki.

Risto Antikainen, Hiljainen kylätie (1974), kuollut isä pojan mielikuvissa.

Oiva Arvola, Taivaan painamat (1975) ja Kaamosmaa (1976), Pieti-Antti.

Orvokki Autio, Viistotaival (1980), Larvan Olavi.

Ilmari Eskola, Kolme kunniaa (1957), Isomäen isäntä, Tule Eedeniin (1957), Antti Lanu.

Pentti Haanpää, Isännät ja isäntien varjot (1935), Jopi Herneinen, Kolmen Töröpään tarina (1927), kolme sukupolvea Töröpään isäntiä.

Martta Haatanen, Eilispäivää ei enää ole (1945), Päätalon vanha isäntä.

Jalo Heikkinen, Kolhoosi (1968), isännät Henrik, Jalmari ja Parta-Kalle, Nälkämaan marssi (1969), Ruupe.

Eero Hietala, Riisuttujen puiden maa (1953), Kustaa Luminokka.

Eero Hietala, Pakkosauma (1963), Mäntylän Hermannii.

Laila Hietamies, Mäeltä näkyy toinen mäki (1980), Maa suuri ja avara (1981), Suontakan Aleksanteri ja Kaarlo Heikkilän Kaarlo.

Matti Hälli, Meri-Heikin perintö (1965), Yläknuutin ja Alaknuutin isännät.

Helvi Hämäläinen, Tuhopolttaja (1948), vanha isäntä, Kylä palaa (1938), vanha isäntä.

Simo Hämäläinen, Kätkäläinen (1978), Kätkäläinen ja Hurskainen.

Kaarlo Isotalo, Nuori isäntä ja hänen naisensa Aila (1975), Kantolan Heikki.

Lempi Jääskeläinen, Talonpoika ja hoviherra (1959), Konnun Tuomas.

Elli Kaarlehto, Oli talo ja torppa (1965), Mustanpohjan Joonas.

- Kalle Kajander*, Kun talonpojasta tuli herra (1897), Hinkkalan Joppi, Kunnan miehiä (1899), Anton Jussila.
- Leo Kalervo*, Vuonna 1932 (1978), Aaro ja Einari, Pihlamäkeläiset (1974), Antero.
- Urho Karhumäki*, Testamentti (1938), Niemelän Yrjö.
- Unto Karri*, Harvat ovat valitut (1938), Niku-Mattilan isäntä.
- Väinö Kataja*, Heinärannan Iso-Musta (1911), Iso-Herralan
- Jooseppi, Murheen voima (1913), Paloniemen Lauri, Noidan kirot, 1914), Utuniemen Simo.
- Tauno Kaukonen*, Veräjättömän tarina (1975), Profeetta.
- Eino Kinnunen*, Varpusen polska (1972), kaksi isäntää Risto ja Tapani.
- Viljo Kojo*, Velka (1916), Juhana Vornanen, Talo kalliolla (1937), Sippo Hasari, Mikko Mustapää (1956), evakkoon lähdössä oleva talollinen.
- Veikko Korhonen*, Tuomas Kokko (1923), Tuomas Kokko.
- Jussi Kukkonen*, Kylä herää (1946), Aapo Korhonen.
- Ville Kuronen*, Ei kuu kuule ei päivä näe (1978), Tolvasen isäntä, Kylätön tie (1980), pienviljelijä ja sotaveteraani Yrjö, Veren ja viljan maa (1982), Isäntä Karmalainen ja hänen poikansa Eljas.
- Seppo Lappalainen*, Tonkkakuninkaat (1969), 47 ha:n maanviljelijä, Miljoonamiesten suku (1971) ja Suomessa olen minä syntynyt (1972), Yläpihan Paavo.
- Maiju Lassila*, Tulitikkuja lainaamassa (1910), kosiomies, Isä ja poika (1914), Ukko Massinen.
- Artturi Leinonen*, Nuori Tuomaala (1919), Tuomaalan isä, Lakeuksien lukko (1920), Kantola, Kolmanteen ja neljänteen polveen (1928) Kuparin Erkki, Keväästä kevääseen (1935), agronomi isäntä.
- Lauri Leskinen*, Ehtoon sitten raukee turhaan... (1948), Ransu ja Juuso, Avartuu maa ja taivas (1953), Korkean isäntä Jopi, Kilvoitus (1956), Mäkitalon Aatu.
- Aarre Leväsalmi*, Paikka maan päällä (1971), Paavo Kärkkäinen.
- Johannes Linnankoski*, Taistelu Heikkilän talosta (1907), Heikkilän isäntä, Pakolaiset (1908), Uutela.
- Martti Merenmaa*, Vettä kalliosta (1946), Eetu.
- Jouko Mustila*, Hidas polkka (1966), Markkulan isäntä Jalmari.
- Kaiho Nieminen*, Isät (1978), leski-isäntä Kusti.
- Auni Nuolivaara*, Isäntä ja emäntä (1937), Päivä ja ehtoo (1938), Santeri.
- Simo Ojanen*, Joka paikassa syksy (1976), Rantasen Arttu.
- Matti Orpana*, Maan perijä, (1959), Laukkasen Alpertti.
- Lauri Pakkala*, Pikitie (1963), Herkko Putula ja Erkki Kantola.
- Veikko Pitkämäki*, Raivaajan kirot (1971). Eetu Rauhala.
- Eeva-Maija Poijärvi*, Perhosleikki (1973), kehitysvammaisen tytön isä.
- Jouko Puhakka*, Takametsien evankeliumi (1973), pikkutilan isäntä Vehviäinen.
- Matti Pulkkinen*, Ja pesäpuu itki (1977), Jussi Suutarinen.

Pietari Päivärinta, Pöyhkeä isäntä. Teoksessa *Elämän havainnoita X* (1889), Pöyhkeä isäntä.

Kalle Pääatalo, Koillismaa (1960), Selkosen kansaa (1962), Myrsky Koillismaassa (1963), Myrskyn jälkeen (1965) ja Mustan lumen talvi (1969), Iivari Sääskilampi ja Sammalsuon Kauko.

Martti Pöyhönen, Suvilumet (1959), Jaakko Räiskänen.

Reino Rauanheimo, Tulvan päivä on tuleva (1951), Haikalan "hovin" isäntä.

Reino Rinne, Ennen lähtöä (1963), Kallelan Kalle.

Annikki Sankari, Pääskyt palaavat (1949), Mouhun Jussi, Kaislahden miniä (1976), Kaislahden emäntä (1977), Kaislahden Olavi, Kaislahden Anna Kristiina (1979), Kaislahden Kustaa.

F. E. Sillanpää, Miehen tie (1932), Ahrolan Paavo.

Aku Snellman, Kohtalon tikka (1938), Anselmi ja Heikki.

Jaakko Summanen, Pohjan poika (1981), ukko Lehtelä.

Jaakko Syrjä, Lumpeen kylässä (1955), Vihtori pientilallinen.

Maila Talvio, Juha Joutsia (1903), Juha Joutsia.

Eeva Tikka, Hiljainen kesä (1979), perheen isä.

Anja Tikkanen, Liukuhihnatorpparit (1978), asutustilallinen Mikko Lompolo.

Antti Toukkari, Sinuun me asetamme toivomme (1978), Veikko Tanhunen.

Eero Tuomaala, Unohdettu kansa (1973), pienviljelijä Eino Korpela.

Heikki Turunen, Kolmen hevosen mies (1981), Punahongan hehku (1982), sotainvalidi Viljo.

Antti Tuuri, Pohjanmaa (1982), Hakalan Paavo

Seppo Urpela, Kaukana lihavasta maasta (1977), Seelannin Teutori, Pitäjän miehiä (ja naisiaki), (1979), Väinö Akola.

Lauri Uusi-Hakimo, Isältä pojalle (1974), Heikki, Elokuu (1977), Johannes, Punamarjapensas (1980) 70-vuotias pienviljelijä.

Tuure Vierros, Ei saavu satamaan (1981), Vihtor, Lähellä kuolon rantaa (1967), Jaakko Pentinpoika Ilkka.

Liisa Vuoristo, Kantolan talossa (1979), Kantolan Iisakki.

4. Esimerkiksi Päivärinnan teokset kuvaavat maaseudun elämää elävästi, mutta niissä ei ole yksityiskohtaisesti "piirrettyjä" talonpojan kuvia. Torppareista Oukkari on tällainen, Torpan poika on idealistinen hahmo, joka ei ole selvästi talonpoika eikä torppari.
5. Huhtala 1981, 168.
6. Huhtala (1981, 161) toteaa, että talollisen rooli oli 1800-luvun lopun kirjallisuudessa kahtalainen: toisaalta torpparin häätäjä ja riistäjä, toisaalta vakaan, perinteisesti arvokkaan elämänmuodon edustaja.
7. Jensen 1974, 43, Guerin et alii 1979, 25–29.
8. Wilenius 1978, 24–26.
9. Allport 1961, 351.
10. Cattell 1970, 365. Cattell (1979) on esittänyt myös laajemman piirreluetelun, mutta jo torpparitutkimuksessa käytetyn 16 piirteen käsittely on varsin suuritöistä, joten laajemman piirreluetelun käyttö ei

ollut tarkoituksenmukaista eikä tämän tutkimuksen kannalta parempikaan.

11. Chatman 1980, 126.
12. Tällä hetkellä ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä, yksinkertaista psykologista persoonallisuuden määritelmää (Pervin 1984, 2–5). Cattellin tutkimuksissa persoonallisuuden peruselementit saatiin aikaan laajalla faktorianalyysillä kolmenlaisista pohjatiedoista: käyttäytymisen arviointi jokapäiväisissä tilanteissa, itsearviointi persoonallisuuden arviointilomakkeilla ja objektiivisten testien pistemäärillä.
Cattellin teoriaa ja tutkimuksia on arvosteltu mm. siitä, ettei niiden perusteella voi ennustaa riittävästi yksilön käytöstä spesifissä tilanteissa (Feshbach ja Weiner 1986, 330–331).
Mischel (1986) on esittänyt yleisarvion piirreteorioista, Hall ja Lindzey (1978, 553–558) sekä Pervin (1984, 292) arvion Cattellin teoriasta. Niiden perusteella arvioiden Cattellin persoonallisuusteoria on tieteellisyytensä puolesta vertailukelpoinen muiden psykologisten persoonallisuudenteorioiden kanssa. Valinnan perustana on oltava lisäksi käyttökelpoisuus kirjallisuuden henkilökuvien käsittelyyn.
13. Pietilä 1976, 53.
14. Pietilä 1976, 104.
15. Pietilä 1976, 113.

4.2. Huomautuksia kirjallisuustieteen ja psykologian suhteesta

1. Guerin et alii 1979, 151–152.
5. TALONPOJAN KUVA SUOMALAISESSA KERTOMAKIRJALLISUUDESSA
  - 5.1. Suomalainen talonpoika 1850–1900
    - 5.1.1. Nousukastalonpoika Anton Jussila
      1. Booth 1983, 430–431 ja Booth 1974, 47–86. Kertoja tehostaa satii-rista kuvaustaan muutamilla ironisilla huomautuksilla esim.:
...Mutta se vaivannäkö on ollut hauskaa, niinkuin ainakin yhteisten ja uusien asiain hyväksi toimiminen, josta toivoo jotain hyötyä lähimmäisilleen.
(Kajander 1899, 10.)
      2. Tämän jälkeen esiteltyjen henkilöhahmojen kohdalla on kerrontaa selvitelty vain siltä osin, kun sillä todennäköisesti on vaikutusta henkilökuvaan.

3. Kajander 1899, 149.
4. emt. 10–11.
5. emt. 12.
6. emt. 75.
7. emt. 37–38.
8. emt. 115.
9. emt. 73.
10. emt. 143.
11. emt. 148.
12. Koskimies 1965, 243.

5.1.2. Juha Joutsia, raittiin elämäntavan puolustaja

1. Koskenniemi 1946, 89–98, Koskimies 1965, 476–477.
2. Talvio 1903, 24.
3. emt. 171.
4. emt. 96.
5. emt. 199.
6. emt. 45.
7. emt. 110.
8. emt. 113.
9. emt. 91–92.
10. emt. 172.
11. emt. 265.
12. emt. 169–170.
13. emt. 253–254.
14. emt. 256, 259.
15. Koskimies 1965, 476–477.
16. Tuulio 1963, 299–300, 302.
17. Erityisesti painottuu suhde alkoholiin, mikä osaltaan selittynee Talvion omalla suhtautumistavalla. Tuulion mukaan (1963, 308) hän oli koko ikänsä absolutisti ja oli raittiusväen listalla eduskuntavaaleissa 1907.
18. Laurila 1904.

5.1.3. Kilvoittelija Juha Uutela

1. Linnankoski 1908, 68.
2. Rapola (1908, 83) mainitsee, että niskasta tasapitkäksi leikattu tukka oli 30 vuotta aikaisemmin yleinen hämäläisellä miehellä.
3. Linnankoski 1908, 64–65.
4. emt. 66–67.
5. emt. 92–93.
6. emt. 54–55.
7. emt. 103–104.
8. emt. 12.
9. emt. 14.
10. emt. 121–122.

11. emt. 76.
12. emt. 72.
13. Sarajas 1962, 110–111.
14. Koskimies 1965, 510.

5.1.4. Paloniemen Lauri, Lapin talonpoika

1. Kataja, 1913, 44.
2. emt. 136–137.
3. emt. 85, 157.
4. emt. 110.
5. emt. 157.

5.1.5. Eteläpohjalainen talonpoikaisjohtaja Erkki Pyydysmäki

1. Alasen (1976, 139, 143) mukaan Alkio katsoi velvollisuudekseen kirjoittaa totuuden paljon parjatusta Yrjö Koskisesta ja tilittää romaanissa myös omaa suhdettaan häneen.
2. Alkio 1916, 136–137.
3. Yhteisiä ominaisuuksia Alkion ja Pyydysmäen välillä ovat mm. näkemykset maaseudun ja kaupungin suhteesta, suhde maattomaan väestöön, kansallisuusaate, fennomania, raittiusliike, suhde "taide taiteen vuoksi" -periaatteeseen.
4. Alkio 1916, 96.
5. emt. 110.
6. emt. 214. Ks. myös Laitinen 1981, 231 (yhteiskunnallinen idealismi)
7. emt. 115.
8. emt. 94–95. Uusi aura oli ns. skotlantilaisaura, joka tuli Etelä-Pohjanmaalle 1860-luvulla ja Keski-Pohjanmaalle 1870-luvulla (Anttila 1974, 78–83).
9. emt. 112.
10. Alkio 1923, 244.
11. Alkio 1916, 30.
12. emt. 110.
13. emt. 95.
14. Alkio 1916, 118–119.
15. emt. 124.
16. Pyydysmäelle oli ominaista voimakas taiteen hyötyajattelu, sillä piti olla vain välinearvo ihmisten henkisen ja moraalisen tason kohottamisessa, ei taidetta taiteen vuoksi; Alkio 1923, 10. Koskimies 1965, 194.
17. Alkio 1923, 41.
18. emt. 155.
19. emt. 221.
20. emt. 23.
21. emt. 22, Klinge 1977, 150.
22. Alkio 1923, 284.

23. Alkio on esittänyt näkemyksiään (ilmestyneet kirjana Maalaispolitiikkaa 1919) mystisestä maahengestä kirjoituksissaan Kun Suomesta maahenki katosi (1906) ja Maalaisliitto (1914). Kirjoituksessa Vanhoja ja uusia elämänarvoja (1917) hän käsittelee työtä, yritteliäisyyttä ja miehen arvoa. Samat asiat fiktiivisessä muodossa ilmenevät tutkittavassa romaanissa ja sen päähenkilössä. Maaseudun ja kaupungin vastakohta tulee voimakkaasti esille tekstissä Järjenkadotuksentie (1909):

"Mutta Jumalan ääni kuuluu yli suurkaupungin huumaavan melun, kutsuen elämään ja vapauteen. Pois kaupungista maalle, kivimuurien ahdistavasta ilmapiiristä avaraan luontoon, kamarista pellolle, hotellista riihelle, teeskentelyn pakkokahleista iloiseen vapauteen, leipätaistelusta rauhalliseen veljespöytään, pimeydestä valoon, ihmissuvun kadotuksenteiltä varmalle elämäntielle..."

24. Nokkala 1958, 18–19, 248–268.
 25. Darwinismin periaatteet tulevat juonessa esille kommentteilla: Erkki Pyydysmäen perheellä menee hyvin, koska he elävät nuhteettomasti, mutta isovelji Samelilla oli sujunut huonosti perinnöllisesti juopon emännän kanssa, myös kauppias Jaakkolan elämäntapa kostautuu paitsi konkurssilla myös vajaamielisellä lapsella.
 26. Laitinen 1981, 230.
 27. Koskenniemi 1924.

5.1.6. Lakeuksien lukon Tuomas Kantola

1. Leinonen 1920, 48.
2. emt. 171.
3. emt. 162.
4. emt. 147.
5. emt. 96.
6. emt. 337–338.
7. emt. 338–339.
8. emt. 169.
9. emt. 149–150, Haavio 1965, 44.
10. Moberg 1979, 1974.

5.1.7. Ruuhiniemen Santeri, "täydellinen" isäntä

1. Varsinkin romaanitrilogian ensimmäisiä osia myytiin varsin useina painoksina. Tänäpä näinä Nuolivaaran teokset nähdään verraten viihteellisinä, mikä johtunee osaltaan arvostelukriteerien ja kirjallisen maun muuttumisesta; yleinen koulutustaso on paljon noussut, ehkä kirjallisen maun tasokin. Muutos maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta kaupungistuneeksi vaikuttanee myöskin.
2. Nuolivaara 1938, 321.
3. emt. 364.

4. Nuolivaara 1937 137.
5. emt. 376–383.
6. Nuolivaara 1938, 253.
7. emt. 387–388.
8. emt. 327–329, 340, 355, 1937 390.
9. Nuolivaara 1937, 363–364.
10. Nuolivaara 1938, 189.
11. emt. 220.
12. emt. 280–281.
13. emt. 313–314.
14. Nuolivaara 1937, 105.
15. emt. 122.
16. Talonpojan kelvollisuuden perusta on hänen talollisuutensa. Papin syyllisyys juopotteluunsa on vähäinen, koska hänen vanhempansa ovat pakottaneet hänet naimaan alempisäätyisen tytön, jonka kanssa papilla on lapsi. Olemassa olevan yhteiskuntarakenteen pysyvyyteen ja darwinismiin viittaa myös perinnöllisyyden korostus, on juoppoja sukuja jne.
17. Mm. juoppo pappi, hulttio veli, petollinen kauppias.

5.2. Itsenäisen Suomen ensimmäiset vuosikymmenet 1920–1940

5.2.1. Biologinen ihannetalonpoika Ahrolan Paavo

1. Sillanpää 1932, 219.
2. emt. 216.
3. emt. 40–41.
4. Ahrolan Paavon ulkonäkö on kuvattu "open ended"-luonneterian mukaisesti (ks. Chatman 1980, 118–119).
5. Laurila 1958, 263, Ojala 1959, 22–23. Rajalan (1988, 97) mukaan Paavo on "ylimys".
6. Rajalan (1988, 198) mukaan Miehen tie-romaanissaan Sillanpää täydellisimmin kurkottautuu onnen unelmansa suuntaan.
7. Koskimies 1948, 105–106. Paavon kerrrotaan rukoilleen kaksi kertaa: kun hänen ja Alman lapsi sairasti ja poikasena kun pakkaneen uhkasi kessuviljelmää (Sillanpää 1932, 301–302). Suhde uskontoon on siis varsin välineellinen. Biologinen determinismi ja materialismi eivät välttämättä johda syvälliseen uskonnolliseen mietiskelyyn, varsinkaan Paavon tapaista miestä. Koskela (1988, 142–143) kiinnittää huomiota romaanin nimeen sisältyvään raamatulliseen alluusion (Jeremiaan kirja 10:23, Sananlaskut 20:24, 16:2). Raamattu korostaa, ettei miehen tie ole hänen omassa vallassaan. Ahrolan Paavon vaiheita tarkkaillessa saa vaikutelman, että jokin biologinen voima määrää hänen tietään. Raamatun teksti on tavallaan sekularisoitu.

5.2.2. Sippo Hasari, sukupolvien ketjuun kasvattaja

1. Kojo 1937, 320.
2. emt. 182.
3. emt. 167.
4. emt. 216.
5. emt. 157.
6. emt. 163.
7. emt. 68.
8. emt. 217.
9. emt. 222–223.
10. emt. 224.
11. Sarajas 1965, 134.
12. Kojo 1960, 263.

5.2.3. Ankara herännäisissä Niku–Mattilan Taavetti

1. Karri 1938, 70.
2. emt. 123.
3. emt. 129.
4. emt. 30.
5. emt. 8–9.
6. emt. 11.
7. emt. 63.
8. emt. 45.
9. emt. 156.
10. emt. 167.
11. emt. 13, 56, 156.
12. emt. 153–154.
13. emt. 125.
14. Laitinen (1965, 461–462) pitää Karria tulenkantajien jyrkimpänä ekspressionistina, jonka vaarana oli mauttomuus ja liioittelu. Mauttomana tätä romaania ja henkilökuvaa ei voi pitää, psykologisesti liioiteltuna ja kärjistettynä kyllä.
15. Haavio 1965, 40.

5.2.4. 1930-luvun urheilusankari Niemelän Yrjö

1. Karhumäki 1938, 77–83: Tallin välikatto putoaa ja hyvä hevonen joudutaan lopettamaan, kokenut räjäyttäjä silpoo kätensä ja jää pysyvästi invalidiksi, Yrjön jalkaan kasvaa kumma sylä eli "ruumiin mato" jne.
2. emt. 1938, 140.
3. emt. 147.
4. emt. 91–92, 198.
5. emt. 191.
6. emt. 139, 222, 99–100, 226.
7. emt. 49, 73, 77, 80, 204–205, 268, 285.

8. emt. 223–224.
9. emt. 194: Niemelän pikku pojan kuoleman aiheuttanut Lauri tunnustaa: "...Olen salajuoppo... Alkoholi on tuhonnut sukuani monessa polvessa. Olen suuren talonsa juoneen isän poika. Vaarini kuoli juoppohulluna ja hänen vaarin vaarissaan lienee jo ollut sama tuho-tauti...
10. emt. 90–92, 97: Yrjö moralisoi liiallista rahan palvontaa vastaan.

5.2.5. Pohjoissavolainen suonraivaaja Aapo Korhonen

1. Mm. ojankaivajat ovat aluksi kylän tyttöjen suosiossa, mutta lopuksi tilanne muuttuu ja vain vaivoin kylän nuorten miesten ja ojankaiva-jien tappelu välttyy.
2. Kukkonen 1946, 51.
3. emt. 34.
4. emt. 177.
5. emt. 239.
6. emt. 11
7. emt. 11, 88, 152, 177.
8. emt. 21, 25.

5.2.6. Korkean isäntä Joppi, elämän kuorman raahaaja

1. Leskinen 1953, 80–81.
2. emt. 21.
3. emt. 38.
4. emt. 82.
5. emt. 154.
6. emt. 68
7. emt. 30.
8. emt. 47.
9. emt. 100.
10. emt. 42.
11. emt. 50–51.
12. Haavio 1965, 40.

5.2.7. Armoton isoisäntä Iivari Säaskilampi

1. Vehviläinen (1978, 126–127) mainitsee Päätalon kertovan:
  - Käytän sanontaa: Kauko Sammalsuo on se toinen minä, jos ajatel-laan, että ihminen täällä maan päällä kahtena vaeltaa.
  - Kauko Sammalsuo on minulle hyvin läheinen henkilö. En minä voi koskaan sanoa, että olisin hänet omana itsenäni nähnyt, mutta jos minusta olisi sodan jälkeen tullut metsätyömies–pienviljelijä, jos olisin palannut tekoselkosilleni, niin kyllä minä olisin ollut saman-tapainen mies kuin Kauko Sammalsuo.

Kauko Sammalsuon kuvassa on useita yhteisiä piirteitä Päätalon kanssa: kirjoittaminen, poliittinen suuntautuneisuus ja sen voimakkuus, puhevika ja syntymävuosi.

2. Päätalo 1960, 319.
3. emt. 168, 326.
4. Päätalo 1962, 114–115.
5. Päätalo 1960, 505–507, 1962, 332–334, 1963, 81.
6. Päätalo 1962, 14, 38, 99, 119, 121, 123,
7. Päätalo 1962, 111, Päätalo 1960, 13.
8. Päätalo 1960, 50.
9. Päätalo 1960, 99–100.
10. Päätalo 1962, 106–109.
11. Päätalo 1963, 81.

5.2.8. Kohtalonsa vanki Mäntylän Hermanni

1. Hietala 1963, 19–20.
2. emt. 117.
3. emt. 186–187, 214.
4. emt. 89.
5. emt. 127.
6. emt. 95, 292.

5.2.9. Luottavainen luonnonlapsi Pieti–Antti

1. Arvola 1975, 240.
2. emt. 242.
3. Arvola 1976, 152–153.
4. emt. 203–204.
5. Arvola 1975, 184–185.
6. emt. 125.
7. emt. 267.
8. emt. 63.
9. Arvola 1976, 119.
10. emt. 186.
11. emt. 213–214: Isä ei siedä poikansa virnuilua Jumalasta.

5.3. Sodanjälkeinen aika 1945–1970

5.3.1. Koillismaan uudisrakentaja Kauko Sammalsuo

1. Päätalo 1965, 120.
2. Päätalo 1965, 242–243.
3. Päätalo 1960, 32.
4. Päätalo 1965, 298–299.
5. Päätalo 1969, 178–179.
6. Päätalo 1965, 245, 1969, 179.

7. Päätaalo 1969, 148.
8. Päätaalo 1969, 387–388. Nuoruuden kompensatiota merkitsee myös naisystävä. Paralleelina tällaisesta nuoruuden kokemuksen täydentämisestä on Lo-Johanssonin romaani Lyckan (1965).
9. Vehviläinen 1978, 18–19, 113.

5.3.2. Asiallinen Yläpihan Paavo

1. Heino 1975, 69–70, 72–73, 104.
2. Lappalainen 1971, 55.
3. emt. 198–199.
4. emt. 133.
5. emt. 186–187.
6. emt. 8–9.
7. emt. 148–149, 194, 197; Lappalainen 1972, 115.
8. Lappalainen 1972, 103–105, 243; Lappalainen 1971, 203.
9. Lappalainen 1971, 203.
10. Mikään kertoja ei ole kaikkietävässä asemassa.

5.3.3. Heikkouttaan sortuva Jussi Suutarinen

1. Pulkkinen 1977, 13.
2. emt. 82.
3. emt. 81–82.
4. emt. 79, 84.
5. emt. 85.
6. emt. 88.
7. emt. 325.
8. emt. 189.

5.3.4. Viimeinen isäntä Kusti Niiranen

1. Nieminen 1978, 230.
2. emt. 236.
3. emt. 20–21.
4. emt. 114, 117, 119–120, 230.
5. emt. 9, 13, 187–190.
6. emt. 119–120.
7. emt. 162, 195–196.
8. emt. 228.

5.3.5. 1960-luvun urheilija Veikko Tanhunen

1. Toukkari 1978, 7–8.
2. emt. 103.
3. emt. 211.
4. emt. 147.

5. Muusikko Kivirannan Jaska ei koskaan opetellut kunnolla soittamaan perustaitoja ja ajaututtuaan urallaan umpikujaan hän hukuttautuu. Ison talon isäntä Yli-Anttilan Harri on moraalisesti alamittainen, emt. 176–178, 195.

6. Vesa Karonen 1978 b.

7. Toukkari 1978, 76, 113.

5.3.6. Viljo Oinonen, sodanjälkeinen raivaaja

1. Tuukka Kangasluoma on verrannut Hupelia ja Kolmen hevosen miestä ja todennut (1981) juonten menevän osittain päällekkäin. Näin onkin noin 40 sivun verran, jos mitataan Hupeliin muuton kuvauksen alusta.

2. Turunen 1982, 399.

3. emt. 94.

4. Turunen 1981 86.

5. emt. 252–253.

6. Turunen 1982, 214.

7. Turunen 1981, 218.

8. Turunen 1981, 164–165.

9. Turunen 1981, 276–277.

10. Turunen 1982, 191.

11. Turunen 1982, 292.

12. Turunen 1982, 83.

13. Turunen 1982, 269.

14. Turunen 1981, 161.

15. Turunen 1982, 181.

5.4. Maaseudun murros 1970–

5.4.1. "Harmaa varpunen" Jussilan Risto

1. Kinnunen 1972, 199.

2. emt. 113.

3. emt. 45.

4. emt. 240–141.

5. emt. 244.

5.4.2. "Unohdetun kansan" edusmies Eino Vehviäinen

1. Puhakka 1973, 23.

2. Niemen (1973) mukaan "romaani hengittää päähenkilönsä puitteissa, hänen sisäisen kasvunsa ja lumipallon tavoin vyöryvän vallanhimon-
sa röntgenkuvana".

3. Puhakka 1973, 172.

4. emt. 86.

5. emt. 155–156.
6. emt. 213.
7. emt. 136.
8. emt. 72, 171.
9. emt. 159–160.
10. emt. 126.
11. emt. 170–171.
12. Esikuva, pienviljelijä Eino Poutiainen, oli SMP:n puoluesihteerinä 1961–1970 ja kansanedustaja 1970–1972. Hänet pudotti eduskunnasta vuoden 1972 vaaleissa kaupapuutarhuri Aune Mänttari (romaanissa Mänttinen). Poutiaisen olemuksessa on samoja piirteitä kuin Vehviäisellä: sivistyssanojen väärinkäyttö, juureva karhumaisuus, hän oli voittanut kuusi piirinmestaruutta painissa. (Anon. 1974 a, 600, 729).
13. Mm. hyökkäys muita puolueita vastaan, yksityisomaisuuden kunnioitus, sukupuolimoraalin noudattaminen, (Borg 1970, 183–184, 186, 188).

5.4.3. Antisankari Profeetta

1. Kaukonen 1975, 201.
2. Heino 1975, 69–70.
3. Kaukonen 1975, 246.
4. emt. 240.
5. emt. 264.
6. emt. 150.
7. emt. 277, 184.
8. emt. 204, 298.
9. emt. 280.
10. emt. 54.
11. emt. 215.
12. emt. 139.
13. emt. 47, 48, 60, 295, 306.
14. emt. 71.
15. Epäluotettavan kerronnan ironia ilmenee paitsi varsinaisen kertojan sanoista myös päähenkilön sisäisessä monologissa ja dialogeissa.
16. emt. 124–125.
17. esim. Kaukonen 1975, 280, 299.
18. Seppälä 1975.
19. Kaukonen romaanin voi nähdä myös yleensä aikansa kirjallisena tuotoksena ilman yhteiskunnallista kannanottoa maaseudun ongelmiin. On mainittu (Seppälä 1975) romaanin yhtäläisyyksistä Jorma Korpelaan ja hänen kerrontaansa.

5.4.4. Itähämäläinen nuori-isäntä Kaislahden Olavi

1. Sankari 1976, 378.
2. Sankari 1977, 173.

3. Sankari 1976, 153.
4. Sankari 1976, 164.
5. Sankari 1977, 98–99.
6. Sankari 1976, 342–343.
7. Sankari 1976, 298.
8. Sankari 1976, 297.
9. Sankari 1977, 213–214.
10. Sankari 1976, 245.
11. Sankari 1977, 16–17.
12. Sankari 1977, 343–344.
13. Sankari 1976, 343.
14. Sankari 1977, 16.
15. Sankari 1976, 181. Keskustapuolueen Tampereen puoluekokous oli 1968.
16. Esim. Vesa Karonen (1976 ja 1978 a) asettaa Sankarin kirjat eri sarjaan kuin viihdekirjat ja kiittää niiden moniulotteista henkilökuvausta. Rauni Kivilinna (1976) sanoo, ettei varteenotettava maaseuturoomaani (Kaislahden miniä) pysy kehyksissä vaan soljuu puoliromanttiseksi viihdekirjaksi. Käsitykseni on, että liiallinen tendenssi maaseudun puolustamiseksi heikentää teoksia kokonaisuutena. Olavin henkilökuva on kuitenkin varsin hyvin piirretty.

5.4.5. 1970-luvun agraristi Johannes Rantala

1. Uusi-Hakimo 1977, 32.
2. emt. 317–318.
3. emt. 198.
4. emt. 171.
5. emt. 302.
6. emt. 83.
7. emt. 165.
8. emt. 205. Yhteisnavetta-ajatuksella oli Suomessa arvovaltaista kannatusta (mm. Nils Westermarck) ja sitä kokeiltiin Enossa ja Oravaisissa (piiripäällikkö Heikki Leivosen haastattelu 25.6.1990)
9. Nikki 1986, 110–113.
10. Aristoteles puhuu runousopissaan tragedian aiheuttamasta (s. 22) kauhusta ja säälistä, mutta sama kahtiajako pätee myös kertomakirjallisuuteen tietyissä tapauksissa, kun pyritään haluttuun vaikutukseen.

5.4.6. "Herran mies" Väinö Akola

1. Urpela 1979, 76–77.
2. emt. 112–113.
3. emt. 62.
4. Haavio 1965, 71, 73–74.
5. Esimerkiksi Vilho Haanpään kertomus "Korven raatajat" (1908).

5.4.7. Pohjalainen maatalousyrittäjä Hakalan Paavo

1. Tuuri 1982, 77.
2. emt. 78.
3. emt. 326.
4. emt. 347.
5. emt. 40.
6. emt. 50.
7. emt. 301.
8. emt. 262.
9. emt. 130.

6. MITEN JA MIKSI TALONPOJAN KUVA MUUTTUI?

6.1. Kirjallisten periodien vaikutus talonpojan kuvaan

1. Niemi 1975, 68.
2. Koskimies 1965, 510; Sarajas 1962, 110–111.
3. Jörgensen 1963, 119–120; Wellek 1965 b, 174–176.

6.2. Aatteellisten ja yhteiskunnallisten liikkeiden vaikutuksia talonpojan henkilökuviin

1. Palmgren 1965, 222–223.
2. Sankari 1977, 344.

6.3. Ns. todellisuuden vaikutus talonpojan kuvaan

1. Peltoalaltaan alle keskitason olevia maatalouspiirejä olivat 1982–1987 Mikkelin, Kuopion, Pohjois-Karjalan, Keski-Suomen, Oulun, Kainuun ja Lapin läänien maatalouspiirit (anon. 1989 b, 6, 56.
2. Puupponen 1956, Anttila 1977.
3. Nousiainen 1989, 216–217, 255–256.
4. Niemi 1975, 68.

6.4. Talonpoikaiskuvausten tematiikkaa

1. Ks. Heino 1975, 72–73. Kaikissa teoksissa kannanotto maaseutuun ei ole teoksen teeman asemassa, mutta tulee henkilökuvasa muuten esille kertojan kantana (tendenssinä).
2. Huhtala 1981, 20.
3. Alkio 1916, 34–35.

4. Turunen 1981, 27.
5. Leinonen 1920, 343.
6. Kukkonen 1946, 8.
7. Karri 1938, 125.
8. Päätaalo 1969, 547.
9. Leskinen 1953, 82–83.
10. Sjöstrand 1948, 129, 167–172.
11. Sjöstrand 1948, 129.

6.6. Regionalismi ja maakunnalliset tyypit

1. Sihvo 1979.
2. Korhonen 1985.
3. Sjöstrand 1948, 116–142.
4. Leinonen 1956: Eteläpohjalaisille on ollut ominaista oma-aloitteisuus, joka on ilmennyt vieraita vallanpitäjiä vastaan käytyinä taisteluna ja yhteiskunnallisia liikkeitä (nuorisoseuraliike, raittius- ja urheilutoiminta) käynnistettäessä.
5. Vilkuna 1956.
6. Santavuori 1956: Satakuntalainen on suurellinen, omahyväinen, yritteliäs, vanhoillinen, pidättyväinen, itsetietoinen ja sulkeutunut, antaa ulospäin arvokkuuden ja varakkuuden vaikutelman.
7. Topeliuksen (1875) mukaan hämäläinen on jurompi ja jäyhempi kuin karjalainen, harvapuheinen, vakaamielinen, pitkälle ajatteleva ja itsepintainen, hidas suuttumaan, mutta pitkävihainen, uppiniskainen, uskollinen, tyyni hyvän ja pahan päivän tullessa. Kurjensaaren (1956) hämäläinen on sitkeä, kotiseutuun kiintynyt, mielikuvitukseton, synkkä, passiiviseen vastarintaan taipuvainen.
8. Topeliuksen (1875) mukaan savolainen on omaa etuansa katsova. Puupposen (1956) mielestä savolainen ei tuota kansantaidetta, vaan puhetta ja kirjoitusta. Hän mietiskelee ja sorvaa sanoja, ei puuhaile, ei ole kovin tunteellinen, mutta on epäluuloinen ja huumorintajuinen. Talonpoikaiskulttuurin tutkija Veikko Anttila (1977) arvioi, että kielellinen, uutta luova ja improvisoiva lahjakkuus on keskittynyt Itä-Suomeen, maan länsiosien omistautuessa aineellisen kansantaitteen tuottamiseen.
9. Rauanheimon (1956) mukaan pohjoiskarjalainen on viipurilaisiin verrattuna sulkeutunut ja umpimielinen, kohtalaisen sitkeä ja pitkävihainen, hitaasti ystäväystävä, mutta lopuksi ihmiseen luottava. Hän on kateellinen naapureilleen.
10. Topeliuksen mukaan (1875) karjalainen on avomielinen, ystävällinen, liikkuva ja toimelias, kielevä ja kerskaileva, herkkämielinen jne. Poutvaara (1956) pitää eteläkarjalaista välittömänä, huolettomana, vieraanvaraisena, ystävällisenä, kielevänä ja kerskailevana veijari-tyyppinä. Kannakselainen talonpoika rakastaa vain maataan. Laotokankarjalainen on herkkä, suuri luonnonlapsi, mielteliäs ja runollinen.

11. Kainuulainen on Huovisen (1956) mielestä työteliäs, laskelmoiva, ovela, tavallaan sanavalmis (sanoa romauttaa), vieraanvarainen ja varauksellinen.
- 6.7. Talonpoikaissankarit
1. Vrt. Sjöstrand 1948, 38–43.
  2. Frye 1957, 33–34.
  3. Frye 1957, 38.
  4. Kuisma 1990, 62–63. Myöskään maaseutua koskeva uusi yhteiskunnallinen näkemys "vihreä liike" ei tule esille, sen pyrkimyksistä ks. Borg 1986 ja Linkola 1986.
- 6.8. Talonpojan ja torpparin henkilökuvien vertailua
1. Wellek 1965 a, 670–671.
  2. Demetz (1967, 133–135) erottaa tyypin suunnan mukaan kolme tyyppikäsitteen perinnettä: 1) teologinen tyyppi eli asioiden jäljitteleminen sellaisina kuin niiden pitäisi olla, 2) sosiaalinen eli arvostetun käyttäytymisen esittäminen (mallityyppi) ja 3) luonnontieteellinen eli pyrkimys objektiivisuuteen ja asiallisuuteen.
  3. Hall-Lindzey 1978, 269–270.
  4. Nikki 1986, 93.
- 6.9. Kirjailijoiden sosiaalis-maantieteelliset lähtökohdat, kuvausten vastaanotto ja vaikutus
1. Alanen 1976, Anon. 1981, 1985, Koskimies 1965, Suomen kirjallisuus V.
  2. Lo-Johansson 1972. Suomessa ei ollut merkittäviä määriä muonamiehiä vaan torppareita, mutta silti täällä ei ollut Ruotsin muonamieskirjallisuuteen verrattavaa torpparikirjallisuutta (Nikki 1986, 9).
  3. Laitinen 1984, 14.
  4. Ojala 1959, 30, Simonen 1964, 359–361.
  5. Vehviläinen 1978, 166–171.
  6. Varpio 1980 b, 64, Saarinen 1982, 29. Odotustasoon vaikuttaa myös fiktion ja todellisuuden välinen suhde.
  7. Jokisen (1989, 44) mukaan suomalaiset kirjallisuusarvostelijat ovat pääsääntöisesti korkeasti koulutettuja, keski-ikäisiä ja keskiluokkaisia miehiä. Kirjojen lukijoista taas suuri osa kuuluu työväenluokkaan tai alempaan keskiluokkaan.
  8. Koskeniemi 1927, Koskimies 1936 (kirjoitettu 1932), 94–100, 1937 a, 74–75, Vaaskivi 1937 a, 450–452, Laukkanen 1954, 50–51, Penanen 1954, 85, Seppä 1975, Seppälä 1975, Teelahti 1975, Varpio

- 1977, Pesola 1977, Alhoniemi 1978, Kangasluoma 1982 a, Forsblom 1985.
9. Huhtala 1981, 168.
  10. Havu 1921, 220–221, Teperi 1986, 29–41. Saarenheimo 1924, 26.
  11. Laurila 1904, 144–148, Tuulio 1963, 304–308, Jalkanen 1913, Koskimies 1965, 254–255, Sillanpää 1916, Koskenniemi 1924, 35–37, Koskimies 1965, 194.
  12. Leinonen 1960, 318–321, Hellaakoski 1921, Haahtela 1937, Vaaskivi 1937 b, Koskimies 1937 b, Tiainen 1938, ks. myös Saarenheimo 1966, 252, 259, Railo 1938 a, b, Viljanen 1938. Karhumäki kirjoitti kirjallisesti merkittäviä maaseuturomaaneja mm. Rantasuon sankarit (1923) ja Korpiherra (1932) sekä urheiluromaanin Avoveteen (1936).
  13. Kupiainen 1946.
  14. Karonen 1976, Teelahti 1977 a, Stålhammar 1977, Kivilinna 1976, Karonen 1978 a. Kurkijärvi 1977, Teelahti 1977 b, ks. myös Stålhammar 1987, Kangasluoma 1881, Paavilainen 1981, Stålhammar 1981, 1982, Kangasluoma 1982 b, Sihvo 1982, ks. myös Enwald 1987.
  15. Pennasen (1970) arvostelu Koillismaa-sarjasta. Huhtala (1972) kokonaisarvostelu Päätalosta, Vehviläinen (1978, 126–138, 140–145, 153–160) Koillismaa-sarjan arvosteluja. Eskola–Linko 1986, 92–93. Kuivasmäki 1970.
  16. Kangasluoma 1975, Sepänmaa 1975, Rakkolainen 1976.
  17. Wolf 1975.
  18. Furuland 1974, 187.
  19. Maalaisliiton ohjelma irtautui agraarisesta luokka- ja ammattilinjasta Kemin puoluekokouksessa 1962 (Borg 1965, 350). Puolueen nimi muuttui Keskustapuolueeksi 1965 (Borg 1978, 2915).

7. PÄÄTÄNTÖ

7.2. Tutkimusmenetelmän arviointia

1. Nikki 1986, 147–149, 153–157.
2. Guerin et al. 1979, 122–131, Hall ja Lindzey 1978, 48–58, 162–163.

LÄHTEET

PAINETUT

Kaunokirjalliset lähteet

- Aho 1894 Juhani Aho, Maailman murjoma. Helsinki.
 Aho 1965 Juhani Aho, Juha. 19.p. Porvoo.
 Alkio 1913 Santeri Alkio, Jaakko Jaakonpoika. Romaani. Porvoo.
 Alkio 1914 Santeri Alkio, Uusi aika. Porvoo.
 Alkio 1916 Santeri Alkio, Patriarkka. Kuvausjakso 1870-luvulta. Porvoo.
 Alkio 1923 Santeri Alkio, Keisarikos. Kuvausjakso 1890-luvulta. Porvoo.
 Allardt 1885 Anders Allardt, Byberättelser. Bilder ur svenskt allmogeliv i Nyland. Åbo.
 Annala 1947 Jussi Annala, Veri veti. Helsinki.
 Antikainen 1974 Risto Antikainen, Hiljainen kylätie. Kuvia muuttumisesta. Porvoo.
 Arvola 1975 Oiva Arvola, Taivaan painamat. Helsinki.
 Arvola 1976 Oiva Arvola, Kaamosmaa. Jyväskylä.
 Autio 1980 Orvokki Autio, Viistotaival. Jyväskylä.
 Balzac 1951 Honore de Balzac, Saiturin tytär (Eugénie Grandet). Suom. V. A. Koskenniemi. 3. p. Porvoo.
 Eskola 1957 Ilmari Eskola, Kolme kunniaa. Romaani. Jyväskylä.
 Eskola 1957 Ilmari Eskola, Tule Eedeniin. Romaani. Jyväskylä.
 Fielding 1950 Henry Fielding, Tom Jones. Suom. Olli Nuorto. Porvoo.
 Haanpää 1927 Pentti Haanpää, Kolmen Töröpään tarina. Porvoo.
 Haanpää 1935 Pentti Haanpää, Isännät ja isäntien varjot. Romaani talonpojan sortumisesta. Helsinki.
 Haanpää 1976 Pentti Haanpää, Iisakki Vähäpuheinen. Teoksessa Pentti Haanpää, Teokset 8. Keuruu.
 Haanpää 1908 Vilho Haanpää, Korven raatajat. Kuvaus torpparioloista. Oulu.
 Haatanen 1945 Martta Haatanen, Eilispäivää ei enää ole. Talonpoikaisromaani. Helsinki.
 Heikkinen 1968 Jalo Heikkinen, Kolhoosi. Romaani. Keuruu.
 Heikkinen 1969 Jalo Heikkinen, Nälkämaan marssi. Romaani. Helsinki.
 Hietala 1953 Eero Hietala, Riisuttujen puiden maa. Romaani. Jyväskylä.
 Hietala 1963 Eero Hietala, Pakkosauha. Romaani. Jyväskylä.

- Hietamies 1980
Hietamies 1981
Holberg 1966

Hälli 1965
Hämäläinen 1938
Hämäläinen 1948
Hämäläinen 1978
Isotalo 1975

(Ivalo 1894)
Juteini 1817
Järnefelt 1905

Jääskeläinen 1959

Kaarlehto 1965
Kajander 1897
Kajander 1899
Kalervo 1974

Kalervo 1978
Karhumäki 1923

Karhumäki 1932
Karhumäki 1936
Karhumäki 1938
Karri 1938

Kataja 1911 a
Kataja 1911 b
Kataja 1913
Kataja 1914

Kaukonen 1975

Kinnunen 1972
Kivikoski 1911
Kojo 1916
Kojo 1937
- Laila Hietamies, Mäeltä näkyy toinen mäki. Keuruu.
Laila Hietamies, Maa suuri ja avara. Keuruu.
Ludvig Holberg, Jeppe Niilonpoika eli talonpojan ihmeelliset seikkailut. Viisinäytöksinen huvinäytelmä. Suom. V. Tarkiainen. Teoksessa Ludvig Holberg, Neljä komediaa. Porvoo.
Matti Hälli, Meri-Heikin perintö. Keuruu.
Helvi Hämäläinen, Kylä palaa. Romaani. Jyväskylä.
Helvi Hämäläinen, Tuhopolttaja. Porvoo.
Simo Hämäläinen, Kätkäläinen. Espoo.
Kaarlo Isotalo, Nuori isäntä ja hänen naisensa Aila. Hämeenlinna.
Santeri Ingman, Juho Vesainen. Historiallinen romaani. Porvoo.
Jak. Juteini, Perhe-Kunda. Pila-Kirjoitus Epäluuloista. Kolmessa Osassa. Viipuri.
Arvid Järnefelt, Maaemon lapsia. Kertomus. Helsinki.
Lempi Jääskeläinen, Talonpoika ja hoviherra. Historiallinen romaani. Helsinki.
Elli Kaarlehto, Oli talo ja torppa. Romaani. Keuruu.
Kalle Kajander, Kun talonpojasta tuli herra. Helsinki.
Kalle Kajander, Kunnan miehiä. Porvoo.
Leo Kalervo (Eklin), Pihlamäkeläiset. Romaani. Tapiola.
Leo Kalervo (Eklin), Vuonna 1932. Romaani. Espoo.
Urho Karhumäki, Rantasuon sankarit. Romaani. Helsinki.
Korpiherra. Romaani. Porvoo.
Urho Karhumäki, Avoveteen. Romaani. Porvoo.
Urho Karhumäki, Testamentti. Romaani. Porvoo.
Unto Karri, Harvat ovat valitut. Romaani herännäis-seudulta. Jyväskylä.
Väinö Kataja (oik. Jurvelius), Heinärannan Iso-Musta. Kyläkuvaus. Hämeenlinna.
Väinö Kataja, Ihmiskohtalo. Kuvaus tilattoman väestön elämästä. Helsinki.
Väinö Kataja, Murheen voima. Erämaan tarina. Helsinki.
Väinö Kataja, Noidan kirot. Kuvaus Lapin rajoilta. Helsinki.
Tauno Kaukonen, Veräjättömän tarina. Romaani. Tapiola.
Eino Kinnunen, Varpusen polska. Joensuu.
J.F. Kivikoski, Vanhalan kirot. Pori.
Viljo Kojo, Velka. Romaani. Helsinki.
Viljo Kojo, Talo kalliolla. Suomen kansan kirjakerhon romaaneja 13. Hämeenlinna.

- Kojo 1956
Korhonen 1923
Kramsu 1979
Kukkonen 1946
Kuronen 1978
Kuronen 1980
Kuronen 1982
La Bruyère 1958

Lappalainen 1969
Lappalainen 1971
Lappalainen 1972

Lassila 1910
(Lassila) 1913
Lassila 1914
Leinonen 1919
Leinonen 1920
Leinonen 1928
Leinonen 1935
Leskinen 1948
Leskinen 1953
Leskinen 1956
Leväsalmi 1971
Linna 1959
Linna 1960
Linna 1962
Linnankoski 1907
Linnankoski 1908
Lo-Johansson 1965
Merenmaa 1946
Meriluoto 1979
- Viljo Kojo, Mikko Mustapää. Romaani. Keuruu.
Veikko Korhonen, Tuomas Kokko. Yhteiskunnallinen kyläkuvaus. Helsinki.
Kaarlo Kramsu, Ilkka. Teoksessa Runoelmia. Viides painos. Toim. Lauri Merikallio. Juva.
Jussi Kukkonen, Kylä herää. Talonpoikaisromaani. Helsinki.
Ville Kuronen, Ei kuu kuule ei päivä näe. Rauma.
Ville Kuronen, Kylätön tie. Rauma.
Ville Kuronen, Veren ja viljan maa. Rauma.
Jean de La Bruyère, Luonnekuvia eli tämän vuosisadan tapoja. Suomentanut ja selitykset kirjoittanut J.A. Hollo. Porvoo.
Seppo Lappalainen, Tonkkakuninkaat. Porvoo.
Seppo Lappalainen, Miljoonamiesten suku. Porvoo.
Seppo Lappalainen, Suomessa olen minä syntynyt. Porvoo.
Maiju Lassila (oik. Algoth Untola), Tulitikkuja lainaamassa. Kertomus. Hämeenlinna.
J.J. Vatanen, Avuttomia. Helsinki.
Isä ja poika. Tekele. Helsinki.
Artturi Leinonen, Nuori Tuomaala. Romaani. Helsinki.
Artturi Leinonen, Lakeuksien lukko. Romaani. Porvoo.
Artturi Leinonen, Kolmanteen ja neljänteen polveen. Romaani. Porvoo.
Keväästä kevääseen. Romaani. Porvoo.
Lauri Leskinen, Ehtoon sitten raukee turhaan... Romaani. Helsinki.
Lauri Leskinen, Avartuu maa ja taivas. Tarina vanhan suvun nykyisyydestä. Helsinki.
Lauri Leskinen, Kilvoitus. Romaani. Keuruu.
Aarne Leväsalmi, Paikka maan päällä. Jyväskylä.
Väinö Linna, Täällä Pohjantähden alla. Porvoo.
Väinö Linna, Täällä Pohjantähden alla. Toinen osa. Porvoo.
Väinö Linna, Täällä Pohjantähden alla. Kolmas osa. Porvoo.
Johannes Linnankoski, Taistelu Heikkilän talosta y.m. kertomuksia. Porvoo.
Johannes Linnankoski, Pakolaiset. Talonpoikais-tarina. Porvoo.
Ivar Lo-Johansson, Lyckan. En roman om kärlek på jorden. Stockholm.
Martti Merenmaa, Vettä kalliosta. Romaani. Porvoo.
Aila Meriluoto, Kootut runot. Juva.

- Moberg 1974 Vilhelm Moberg, Långt från landsvägen. Stockholm.
 Moberg 1961 Vilhelm Moberg, De knutna händerna. Stockholm.
 Molière 1973 Molière, Saituri. Viisinäytöksinen komedia. Suom.
 Lauri Hirvensalo. 4. p. Porvoo.
 Mustila 1966 Jouko Mustila, Hidas polkka. Hämeenlinna.
 Nieminen 1978 Kaiho Nieminen, Isät. Romaani. Porvoo.
 Nuolivaara 1936 Auni Nuolivaara, Paimen piika ja emäntä I osa.
 Kulkijana vierailta veräjillä. Helsinki.
 Nuolivaara 1937 Auni Nuolivaara, Isäntä ja emäntä. Oman orren alla.
 Helsinki.
 Nuolivaara 1938 Auni Nuolivaara, Päivä ja ehtoo. Talonpojan vaimo-
 na. Helsinki.
 Ojanen 1976 Simo Ojanen, Joka paikassa syksy. Hämeenlinna.
 Oravala 1916 Auk(usti) Oravala, Erämaan profeetta. Historiallinen
 ja elämäkerrallinen romaani. Jyväskylä.
 Orpana 1959 Matti Orpana, Maan perijä. Romaani. Jyväskylä.
 Pakkala 1963 Lauri Pakkala, Pikitie. (Ilmajoki).
 Pasternak 1967 Boris Pasternak, Tohtori Zivago. Suom. Juhani
 Konkka. 10. p. Helsinki.
 Pitkämäki 1971 Veikko Pitkämäki, Raivaajan kirot. Jyväskylä.
 Poijärvi 1973 Eeva-Maija Poijärvi, Perhosleikki. Romaani. Tapi-
 ola.
 Puhakka 1973 Jouko Puhakka, Takametsien evankeliumi. Porvoo.
 Pulkkinen 1977 Matti Pulkkinen, Ja pesäpuu itki. Jyväskylä.
 Päivärinta 1883 P(ietari) Päivärinta, Torpan poika. Kuvaus kansan
 elämästä. Porvoo.
 Päivärinta 1889 P(ietari) Päivärinta, Oukkari. Oulu.
 Päivärinta 1889 Pietari Päivärinta, Pöyhkeä isäntä. Teoksessa Elämän
 havainnoita X. Porvoo.
 Päätalo 1960 Kalle Päätalo, Koillismaa. Romaani. Jyväskylä.
 Päätalo 1962 Kalle Päätalo, Selkosen kansaa. Romaani. Jyväskylä.
 Päätalo 1963 Kalle Päätalo, Myrsky Koillismaassa. Romaani.
 Jyväskylä.
 Päätalo 1965 Kalle Päätalo, Myrskyn jälkeen. Romaani. Jyväskylä.
 Päätalo 1969 Kalle Päätalo, Mustan lumen talvi. Romaani. Jyväskylä.
 Pöyhönen 1959 Martti Pöyhönen, Suvilumet. Romaani. Jyväskylä.
 Rauanheimo 1951 Reino Rauanheimo, Tulvan päivä on tuleva. Porvoo.
 Rinne 1963 Reino Rinne, Ennen lähtöä. Romaani. Hämeenlinna.
 Robbe-Grillet 1964 Alain Robbe-Grillet, Labyrintissa. Suom. Olli-Matti
 Ronimus ja Pentti Holappa. Helsinki.
 Runeberg 1830 Johan Ludvig Runeberg, Dikter. Helsingfors.
 Runeberg 1832 Johan Ludvig Runeberg, Elgskytterne. Nio sånger.
 Helsingfors.
 Sankari 1949 Annikki Sankari (oik. Tuovi Aarnio), Pääskyt palaa-
 vat. Porvoo.
 Sankari 1976 Annikki Sankari, Kaislahden miniä. Romaani. Por-
 voo.

- Sankari 1977 Annikki Sankari, Kaislahden emäntä. Romaani. Porvoo.
- Sankari 1979 Annikki Sankari, Kaislahden Anna Kristiina. Romaani. (Juva)
- Seppänen 1931 Unto Seppänen, Myrsky ja aurinko. Romaani. Helsinki.
- Seppänen 1932 Unto Seppänen, Ilohuoneet. Romaani. Helsinki.
- Seppänen 1934 Unto Seppänen, Voittoon. Romaani. Helsinki.
- Sillanpää 1919 F. E. Sillanpää, Hurskas kurjuus. Päättynyt suomalainen elämäkerta. Porvoo.
- Sillanpää 1932 Frans Emil Sillanpää, Miehen tie. Ahrolan talon oloista Paavon isännyyden vakiintuessa. Helsinki.
- Snellman 1938 Aku Snellman, Kohtalon tikka. Romaani. Porvoo.
- Sofokles 1937 Sofokles, Kuningas Oidipus. Suom. O. Manninen. Porvoo.
- Strindberg 1985 August Strindberg, Uninäytelmä. Suom. Lauri Sipari. Porvoo.
- Summanen 1981 Jaakko Summanen, Pohjan poika. Jyväskylä.
- Syrjä 1955 Jaakko Syrjä, Lumpeen kylässä. Porvoo.
- Talvio 1901 Maila Talvio, Pimeänpirtin hävitys. Porvoo.
- Talvio 1903 Maila Talvio, Juha Joutsia. Porvoo.
- Tikka 1979 Eeva Tikka, Hiljainen kesä. Romaani. Jyväskylä.
- Tikkanen 1978 Anja Tikkanen, Liukuhihnatorpparit. Hämeenlinna.
- Topelius 1853 Z(acharias) Topelius, Fältskärn's berättelser. Första Cykeln. Helsingfors.
- Topelius 1875 Z(acharias) Topelius, Läsebok för de lägsta läroverken i Finland. Andra kurssen. Boken om Vårt Land. Helsingfors.
- Topelius 1989 Z(acharias) Topelius, Under rönn och syren. Ett urval dikter och bilder sammanställda av Christer och Stephanie Topelius. Förord av Lars Huldén. Södertälje.
- Toukkari 1978 Antti Toukkari, Sinuun me asetamme toivomme. Romaani. Helsinki.
- Tuomaala 1973 Eero Tuomaala, Unohdettu kansa. Helsinki.
- Turja 1944 Ilmari Turja, Särkelä itte. Nelinäytöksinen huvinäytelmä. Porvoo.
- Turunen 1978 Heikki Turunen, Hupeli. Romaani. Juva.
- Turunen 1981 Heikki Turunen, Kolmen hevosen mies. Romaani. Juva.
- Turunen 1982 Heikki Turunen, Punahongan hehku. Romaani. Juva.
- Tuuri 1982 Antti Tuuri, Pohjanmaa. Romaani. Keuruu.
- Urpela 1977 Seppo Urpela, Kaukana lihavasta maasta. Espoo.
- Urpela 1979 Seppo Urpela, Pitäjän miehiä(ja naisiaki). Espoo.
- Uusi-Hakimo 1974 Lauri Uusi-Hakimo, Isältä pojalle. Jyväskylä.
- Uusi-Hakimo 1977 Lauri Uusi-Hakimo, Elokuu. Jyväskylä.
- Uusi-Hakimo 1980 Lauri Uusi-Hakimo, Punamarjapensas. Jyväskylä.

- Vierros 1967 Tuure Vierros, Lähellä kuolon ranta. Jaakko Penttinenpoika Ilkan ja Klaus Eerikinpoika Flemingin kertomukset Pinonäsin herran Hannu Hannunpoika Fordellin muotoilemina. Porvoo.
- Vierros 1981 Tuure Vierros, Ei saavu satamaan. Rauma.
- Vuoristo 1979 Liisa Vuoristo, Kantolan talossa. Romaani. Jyväskylä.

Muut lähteet

- Alanen 1976 Aulis J. Alanen, Santeri Alkio. Porvoo.
- Alanen 1981 Yrjö O. Alanen, Dostojevskin hyvä ja paha. "Idiootti" Pahan voimat. Espoo.
- Alapuro 1977 Risto Alapuro, Uskonto ja poliittinen mobilisoituminen maaseudulla. Teoksessa Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Toim. Matti Kuusi et al. Keuruu.
- Alhoniemi 1969 Pirkko Alhoniemi, Isänmaan korkeat veisut. Turun ja Helsingin romantiikan runouden patrioottiset ja kansalliset motiivipiirit. SKST 294. Forssa.
- Alhoniemi 1978 Pirkko Alhoniemi, Matti Pulkkinen, Ja pesäpuu itki. Turun Sanomat 17.1.1978.
- Alkio 1975 Santeri Alkio, Maalaispolitiikkaa. Toimittaneet Kyösti Pulliainen ja Viljo Laitinen. Rauma.
- Allport 1961 Gordon W. Allport, Pattern and Growth in Personality. New York.
- Andersson-Furberg 1974 Jan Andersson - Mats Furberg, Kieli ja vaikuttaminen. Suomeksi toimittanut Hilja Mörsäri. Keuruu.
- (Anonyymi)1918 Laki vuokra-alueiden lunastamisesta. Suomen Asetuskokoelma N:o 135/15.10.1918.
- (Anonyymi) 1940 Siirtoväen pika-asutuslaki. Suomen Asetuskokoelma N:o 346/28.6.1940.
- (Anonyymi) 1945 Maanhankintalaki. Suomen Asetuskokoelma N:o 396/5.5.1945.
- (Anonyymi) 1967 Suomen tilastollinen vuosikirja. Uusi sarja LXII - Vuonna 1966. Helsinki 1967.
- (Anonyymi) 1969 Laki pellon käytön rajoittamisesta. Suomen Asetuskokoelma N:o 216/11.4.1969.
- (Anonyymi) 1974 a Kuka kukin on. (Aikalaiskirja). Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1974. Keuruu.
- (Anonyymi) 1974 b Luopumiseläkelaki. Suomen Asetuskokoelma N:o 16/4.1.1974.
- (Anonyymi) 1974 c Laki luopumiskorvauksesta. Suomen Asetuskokoelma N:o 19/4.1.1974.
- (Anonyymi) 1981 Suomen kirjailijat 1917-1944. Pienoiselämäkerrat. Teosbibliografiat. SKST 365. Jyväskylä.

- (Anonyymi) 1985 Suomen kirjailijat 1945–1980. SKST 402. (Mikkeli).
 (Anonyymi) 1989 a Suomen tilastollinen vuosikirja 1989. 84. vuosikerta (uusi sarja) Helsinki.
- (Anonyymi) 1989 b Maatilatilastollinen vuosikirja 1988. Joensuu.
 Anttila 1926 Aarne Anttila, Johdatus uudenajan kirjallisuuden valtavirtauksiin ja lähteitä niiden valaisemiseksi. Porvoo.
- Anttila 1974 Veikko Anttila, Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uuden aikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. Rauma.
- Anttila 1977 Veikko Anttila, Kansantaiteesta folklorismiin. Kotiseutu 6/1977.
- Aristoteles 1977 Aristoteles, Runousoppi. Suomentanut ja selitykset kirjoittanut Pentti Saarikoski. Keuruu.
- Auerbach 1957 Erich Auerbach, Mimesis. The Representation of Reality in Western Literature. Translated from the German by Willard Trask. New York.
- Baker 1971 Carlos Baker, Ernest Hemingway. Elämäkerta. Suom. Inkeri Hämäläinen. Helsinki.
- Barthes 1977 Roland Barthes, Image, Music, Text. Essays selected and translated by Stephen Heath. New York.
- Belinski 1975 Vissarion Belinski, Valittua. Suom. Tauno Haapalainen. Moskova.
- Best 1976 Otto F. Best, Handbuch literarischer Fachbegriffe Definitionen und Beispiele. Frankfurt am Main.
- Björck 1963 Staffan Björck, Romanens formvärld. Studier i prosaberättarens teknik. 5. p. Stockholm.
- Booth 1961/1983 Wayne C. Booth, The Rhetoric of Fiction. Chicago Ill., 1961. Second Edition Chicago 1983.
- Booth 1974 Wayne C. Booth, A Rhetoric of Irony. Chicago.
- Borg 1965 Olavi Borg, Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964. Porvoo.
- Borg 1970 Olavi Borg, Puolueiden ohjelmat 1970. Helsinki.
- Borg 1978 Olavi Borg, Keskustapuolue. Teoksessa Otavan Suuri Ensyklopedia 4. Keuruu.
- Borg 1986 Olavi Borg, Vihreä liike. Teoksessa Otavan Suuri Ensyklopedia. Täydennysosa 1. Keuruu.
- Brooks–Warren 1959 Cleanth Brooks – Robert Penn Warren, Understanding Fiction, Second edition. New York.
- Cattell 1970 Raymond B. Cattell, The Scientific Analysis of Personality. Harmondsworth, Middlesex.
- Cattell 1979 Raymond B. Cattell, Personality and Learning Theory. Volume 1. The Structure of Personality in Its Environment. New York.
- Chatman 1980 Seymour Chatman, Story and Discourse. Second printing. New York.

- Demetz 1967 Peter Demetz, Marx, Engels, and the Poets. Origins of Marxist Literary Criticism. Translated Jeffrey L. Sammons. Chicago.
- Enwald 1987 Liisa Enwald, Heikki Turunen. Teoksessa Suomalaisia kirjailijakuvia. toim. Liisa Enwald. Rauma.
- Envall 1984 Markku Envall, Kirjailijoiden kentät ja kasarmit. SKST 410. Rauma.
- Eskola–Linko 1986 Katariina Eskola – Maaria Linko, Lukijan onni. Poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä. Helsinki.
- Feshbach–Weiner 1986 Seymour Feshbach – Bernard Weiner, Personality. Second Edition. Lexington, Massachusetts.
- Fieandt 1962 Kai von Fieandt, Havaitsemisen maailma. Porvoo.
- Forsblom 1985 Harry Forsblom, Pohjola palkitsi Antti Tuurin. HS 22.1.1985.
- Forster 1967 E. M. Forster, Flat and Round Character. Teoksessa Philip Stewick (ed.), The Theory of the Novel. New York.
- Friedman 1967 Norman Friedman, Point of View in Fiction. The Development of a Critical concept. Teoksessa Philip Stewick (ed.), The Theory of the Novel. New York.
- Frye 1957 Northrop Frye, Anatomy of Criticism. Four Essays. Princeton, New Jersey.
- Furuland 1974 Lars Furuland, Litteratur och samhälle. Litteratur-sociologiska frågeställningar. – Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen. (Av) Lars Gustafsson (red.). Andra, omarbetade och utvidgade upplagan. ALMAserien 24. (Lund).
- Goldmann 1975 Lucien Goldmann, Towards a Sociology of the Novel. Translated from the French Alan Sheridan. The Cambridge University Press 1975.
- Guerin et alii 1979 Wilfred L. Guerin et alii, A Handbook of Critical Approaches to Literature. 2. ed. New York.
- Haahtela 1937 Sampo Haahtela, Aulikki Nuolivaara, Isäntä ja emäntä. US 28.11.1937.
- Haapala 1988 Arto Haapala, Kertojat ja kertominen. Joitakin filosofisia huomautuksia. KTSV 42. Mänttä.
- Haatanen 1968 Pekka Haatanen, Suomen maalaisköyhälistö tutkimusten ja kaunokirjallisuuden valossa. Porvoo.
- Haavio 1965 Ari Haavio, Suomen uskonnolliset liikkeet, Porvoo.
- Hall–Lindzey 1978 Calvin S. Hall – Gardner Lindzey, Theories of Personality. Third Edition. New York.
- Harvey 1967 W. J. Harvey, The Human Context. Teoksessa Philip Stewick (ed.), The Theory of the Novel. New York.
- Havu 1921 I(lmari) Havu, Pietari Päivärinta. Kirjallisuus-historiallinen tutkimus. Porvoo.

- Heino 1975 Aarre Heino, Kertoja. Asema ja esiintyminen. Acta Universitatis Tamperensis ser. A, vol 65. Tampere.
- Hellaakoski 1921 A(a)ro A(anti) H(ellaakoski), Artturi Leinonen, Lakeuksien lukko. Aika 1921 s. 128-129.
- Huhtala 1972 Liisi Huhtala, Kalle Päätalon Koillismaa-sarjan tarkastelua. Acta Botanica 1972. Turun yliopiston kirjallisuuden laitos. Eripainossarja N:o 6.
- Huhtala 1981 Liisi Huhtala, Kuu torpparin aurinko. Torppari-aihe suomalaisessa kaunokirjallisuudessa 1809-1918. SKST 371. Helsinki.
- Huovinen 1956 Veikko Huovinen, Kainuu. Teoksessa Meidän maa. Suomi sanoin ja kuvin. Toim. Antti J. Aho. 3. p.
- Huttunen 1974 Veikko Huttunen, Kansakunnan historia 7. Täysi-ikäinen kansakunta 1939-1973. Porvoo.
- Jalkanen 1913 H(uugo) J(alkanen), Väinö Kataja, Murheen voima. Aika 1913, 427.
- James 1962 (1884) Henry James, The Art of Fiction. Teoksessa Morton Dauwen (ed.), The Portable Henry James. Sixth printing. New York.
- Jensen 1974 Johan Fjord Jensen, Kirjallisuudentutkimus. Aristoteleesta uskriteiikkiin. Suom. Sirkka Heiskanen-Mäkelä ja Veli Ketvel. Jyväskylä.
- Jokinen 1989 Kimmo Jokinen, Lukijalle ei saa valehdella. Totuudellisuuden vaatimus yhdistää suomalaista lukemiskulttuuria. Teoksessa Kirjallisuuden kentillä. Toim. Markku Ihonen. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 270. Tampere.
- Jutikkala 1958 Eino Jutikkala, Suomen talonpojan historia. Toinen, uudistettu ja lisätty laitos. Turku.
- Jörgensen 1963 Aksel K. Jörgensen, Dansk Litteraturhistorie. Med et tillæg om Norrön og norsk litteratur 7 oplag. Köbenhavn.
- Kangasluoma 1975 Tuukka Kangasluoma, Oiva Arvola, Taivaan painamat. HS 11.11.1975.
- Kangasluoma 1981 Tuukka Kangasluoma, Heikki Turunen, Kolmen hevosen mies. HS 20.10.1981.
- Kangasluoma 1982 a Tuukka Kangasluoma, Antti Tuuri, Pohjanmaa. HS 6.11.1982.
- Kangasluoma 1982 b Tuukka Kangasluoma, Heikki Turunen, Punahongan hehku. HS 17.11.1982.
- Karonen 1976 Vesa Karonen, Annikki Sankari, Kaislahden miniä. HS 12.12.1976.
- Karonen 1978 a Vesa Karonen, Annikki Sankari, Kaislahden emäntä. HS 25.2.1978.
- Karonen 1978 b Vesa Karonen, Antti Toukkari, Sinuun me asetamme toivomme. HS 22.11.1978.
- Ketonen 1981 Oiva Ketonen, Se pyörii sittenkin. Tieteen filosofian peruskysymyksiä. "Universitas". Juva.

- Kinnunen 1980 Aarne Kinnunen, Avattu viesti. Kertomataiteen tarkastelua. Parnasso 1/1980, s. 11–20.
- Kinnunen 1989 Aarne Kinnunen, Kertomuksen opissa. Avoimen maailman hahmotuksesta. Juva.
- Kirstinä 1988 Leena Kirstinä, Halkeamia. Tutkielmia lukijasta tekstin rakenteissa. Pieksämäki.
- Kivilinna 1976 Rauni Kivilinna, Annikki Sankari, Kaislahden miniä. Kaleva 13.11.1976.
- Klinge 1977 Matti Klinge, Kansanvalistus vai taideteollisuus? Fennomanian ja liberalismien maailmankuvista sata vuotta sitten. Teoksessa Maailmankuvien muutos tutkimuskohteena. Toim. Matti Kuusi et al. Keuruu.
- Klinge 1982 Matti Klinge, Kaksi Suomea. Keuruu.
- Kojo 1960 Viljo Kojo, Taiteen tie on pitkä. Keuruu.
- Korhonen 1985 Teppo Korhonen, Kulttuurialueet hahmottuvat. Teoksessa Suomen historia 2: Keskiäika, valtaistuiniiriöiden ja uskonpuhdistuksen aika, kansankulttuurin juuret. Toim. Eero Laaksonen. (Espoo).
- Koskela 1988 Lasse Koskela, Katkotut sormet ja enkelten suru. Näkökulma F.E. Sillanpään tuotantoon. Keuruu.
- Koskenniemi 1924 V(eikko) A(ntero) Koskenniemi, Santeri Alkio, Keisariarikos. Kuvausjakso 1890-luvulta. Valvoja-Aika s. 35–37.
- Koskenniemi 1927 V(eikko) A(ntero) Koskenniemi, Linnankosken "Pakolaiset". Alkulause Pakolaiset-teoksen 19. painokseen. Porvoo.
- Koskenniemi 1946 V(eikko) A(ntero) Koskenniemi, Maila Talvio. Kirjailijakuvan ääriiivoja. Porvoo.
- Koskimies 1927 Rafael Koskimies, Suomalaisia kirjailijoita XX vuosisadan alussa. Rauma.
- Koskimies 1936 Rafael Koskimies, Kirjallisia näköaloja. Helsinki.
- Koskimies 1937 a R(afael) K(oskimies), Viljo Kojo, Talo kalliolla, Valvoja-Aika 1937, s. 474–475.
- Koskimies 1937 b R(afael) K(oskimies), Auni Nuolivaara, Isäntä ja emäntä. Valvoja-Aika 1937 s. 534–535.
- Koskimies 1948 Rafael Koskimies, F.E. Sillanpää. Muotokuva. Helsinki.
- Koskimies 1949 Rafael Koskimies, Yleinen runousoppi. 2. p. Helsinki.
- Koskimies 1965 Rafael Koskimies, Suomen kirjallisuus IV. Helsinki.
- Koskinen 1857 Yrjö Koskinen, Nuijasota, Sen syyt ja tapaukset. Edellinen Osa. Turku.
- (Koskinen) 1858 Yrjö Sakari Forsman, Nuijasodan Syyt ja Alku Pohjanmaalla. Yliopistollinen Väitöskirja. Helsinki.
- Kuisma 1990 Juha Kuisma, Maaseudun elämäntavan muutos ja sen suhde joukkoviestintään. Helsinki.
- Kuivasmäki 1970 Riitta Kuivasmäki, Kirjailija ja yleisö. Linnan, Salaman ja Pääntalon lukijatutkimusta. Teoksessa Juh-

- lakirja Eino Kauppinen täyttäessä 26.2.1970 60 vuotta. Acta Universitates Tamperensis ser A Vol 36.
- Kunnas 1976 Maria-Liisa Kunnas, Kansalaissodan kirjalliset rintamat eli kirjallista keskustelua vuonna 1918. SKST 320. Vaasa.
- Kupiainen 1946 U(nton) K(upiainen), Jussi Kukkonen, Kylä herää. US 14.11.1946.
- Kurjensaari 1956 Matti Kurjensaari, Häme. Teoksessa Meidän maa. Suomi sanoin ja kuvin. Toim. Antti J. Aho. 3. p.
- Kurkijärvi 1977 Riitta Kurkijärvi, Lauri Uusi-Hakimo, Elokuu. Aamulehti 25.9.1977.
- Kuusi 1979 Matti Kuusi, Kansanhuumorin kuka kukin on. 1001 kaskua – 1001 muotokuvaa. Toinen painos. Keuruu.
- Kuusi 1981 Kansanhuumorin mitä missä milloinkin. Keuruu.
- Kuusinen 1970 Jorma Kuusinen, Ihmistuntemuksen opettamisesta. Psykologia 8/1970.
- Laitinen 1965 Kai Laitinen, Tulenkantajia ja aikalaisia. Teoksessa Suomen kirjallisuus V. Keuruu.
- Laitinen 1974 Kai Laitinen, Realismin käsitteestä. KTSV 28. Forssa.
- Laitinen 1981 Kai Laitinen, Suomen kirjallisuuden historia. 2. p. Keuruu.
- Laitinen 1984 Kai Laitinen, Metsästä kaupunkiin. Esseitä ja tutkielmia kirjallisuudesta. Keuruu.
- Lappalainen 1967 Pekka Lappalainen, Realistisen valtavirtauksen aatteet ja niiden kontinuitiivisuus Suomen kirjallisuudessa vuosisadan alkuun saakka. Kaunokirjallisuuden ja sen arvostelun aatehistoriallinen tutkimus. Jyväskylä studies in the arts 2. Pieksänmäki.
- Laukkanen 1954 Anna Maija Laukkanen, Lauri Leskinen, Avartuu maa ja taivas, Valvoja 1954, s. 50–51.
- Laurila 1958 Aarne Laurila, F. E. Sillanpää vuosina 1888–1958. Keuruu.
- Laurila 1904 K(aarle) S(anfrid) Laurila, Maila Talvio, Juha Joutsia. Valvoja s. 144–148.
- Laurila 1909 K(aarle) S(anfrid) Laurila, Onko taiteen esitettävä tyyppillistä vai yksilöllistä. Valvoja 1909 s. 719–733.
- Lehtonen 1977 Maija Lehtonen, Lukija romaanin rakenneaineeksena. KTSV 30, s. 96–110.
- Leinonen 1956 Artturi Leinonen, Etelä-Pohjanmaa. Teoksessa Meidän maa. Suomi sanoin ja kuvin. Toim. Antti J. Aho. 3. p. Porvoo.
- Leinonen 1960 Artturi Leinonen, Kohtalo miestä kuljettaa. Muistelmia II. 2. p. Porvoo.
- Lilja 1980 Pekka Lilja, Positiivisen sankarin tuloneuvostovirolaiseen romaaniin. Jyväskylä studies in the arts 13. Jyväskylä.

- Lilja 1984 Pekka Lilja, Väinö Linnan Tuntematon sotilas konfliktiromaanina. Normistojen taistelu. Jyväskylä studies in the arts 21. Jyväskylä.
- Linkola 1986 Pentti Linkola, Vihreän liikkeen tavoiteohjelma. Ilman painopaikkaa.
- Linna Väinö Linna, Väinö Linnan reitti. Tutustumiskierros Väinö Linnan ja hänen Täällä Pohjantähden alla – romaaninsa taustamaisemiin. Esite ilman painopaikkaa ja –aikaa.
- Linnér 1974 Sven Linnér, Psykologisk och biografisk litteraturforskning. Teoksessa Lars Gustafsson (red.), Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen. Andra, omarbetade och utvidgade upplagan. (Lund)
- Linnilä 1979 Kimmo Linnilä, Otanta. Teoksessa Otavan Suuri Ensyklopedia 7. Keuruu.
- Lo-Johansson 1972 Ivar Lo-Johansson, Statarskolan i litteraturen. Ideer och program. Uddevalla.
- Lukács 1965 Georg Lukács, Werke VI. Probleme des Realismus III. Neuwied.
- Lukács 1971 Georg Lukács, The Theory of the Novel. Translated from German by Anna Bostock. Bristol 1971.
- Manninen 1977 Juha Manninen, Maailmankuvat maailman ja sen muutoksen heijastajina. Teoksessa Matti Kuusi et alii (toim.), Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Keuruu.
- Manninen 1989 Kirsti Manninen, Paimen piika ja emäntä. Teoksessa "Sain roolin johon en mahdu": suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Toim. Maria-Liisa Nevala. Keuruu.
- Martin 1987 Wallace Martin, Recent Theories of Narrative. Second printing. Ithaca.
- Marx 1974 – 1975 Karl Marx, Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. I osa. Moskova 1974. Stanford, California 1975.
- Matson 1950 Alex Matson, Kaksi mestaria. Porvoo.
- Meidän maa. Suomi sanoin ja kuvin. Toim. Antti J. Aho. 3. p. Porvoo 1956.
- Mischel 1986 Walter Mischel, Introduction to Personality. A New Look. Fourth edition. New York.
- Muir 1960 Edwin Muir, The Structure of the Novel. London.
- Mäkelä 1986 Matti Mäkelä, Suuri muutto 1960–70 lukujen proosan kuvaamana. Keuruu.
- Niemi 1973 Juhani Niemi, Jouko Puhakka, Takametsien evankeliumi. HS 28.11.1973.
- Niemi 1975 Juhani Niemi, Populaarikirjallisuus Suomessa. Huokean viihdekirjallisuuden osakulttuurin erittelyä. Porvoo.
- Niemi 1980 Juhani Niemi, Kullervosta rauhan erakkoon. Sota ja rauha suomalaisessa kirjallisuudessa kansan-

- runoudesta realismin sukupolveen. Joensuun korkeakoulun julkaisuja sarja A 17. Mikkeli.
- Nieminen 1951 Armas Nieminen, Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa säätyyhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. I. Turku.
- Niinistö 1956 Maunu Niinistö, Uno Kailas. Hänen elämänsä ja runoutensa. Porvoo.
- Nokkala 1958 Armo Nokkala, Tolstoilaisuus Suomessa. Aatehistoriallinen tutkimus. SKHST 59. Helsinki.
- Nousiainen 1989 Jaakko Nousiainen, Suomen poliittinen järjestelmä. Seitsemäs ajanmukaistettu painos. Juva.
- Nøjgaard 1975 Morten Nøjgaard, Litteraturens univers. Indføring tekstanalyse. Odense.
- Oja 1973 Onni Oja, Piirtämisen taito. 4. p. Porvoo.
- Ojala 1959 Aatos Ojala, Kohtalon toteuttaminen. Essee F. E. Sillanpäästä. Hämeenlinna.
- Ojala 1986 Aatos Ojala, Tyypillinen realismin kriteerinä marxilaisessa estetiikassa. Teoksessa Teksti ja konteksti. KTSV 40. Pieksämäki.
- Oksala 1975 Teivas Oksala, Kreikan kirjallisuus. Teoksessa Kaimio et alii, Antiikin kirjallisuus ja sen vaikutus. Toinen uudistettu painos. Helsinki.
- Paavilainen 1981 Matti Paavilainen, Heikki Turunen, Kolmen hevosen mies. US 25.10.1981.
- Paavolainen 1980 Jaakko Paavolainen, Poliittinen väkivalta 1917–1918 Urjalassa ja Pohjantähti-trilogiassa. Teoksessa Yrjö Varpio (toim.), Väinö Linna toisen tasavallan kirjailija. Porvoo.
- Palmgren 1965 Raoul Palmgren, Työläiskirjallisuus (Proletaarikirjallisuus). Kirjallisuus- ja aatehistoriallinen selvittely. Porvoo.
- Palmgren 1966 Raoul Palmgren, Joukkosydän. Vanhan työväenliikkeen kaunokirjallisuus I–II. Porvoo.
- Paulson 1979 Torsten Paulson, Piirustus. Keuruu.
- Pennanen 1954 Eila Pennanen, Avaraa arkea. Lauri Leskinen, Avaruuksien maa ja taivas, Parnasso 1954, s. 85.
- Pennanen 1970 Eila Pennanen, Miehisyyden tuska ja vaiva. Parnasso 1970, s. 201–212.
- Pervin 1984 Lawrence A. Pervin, Personality: theory and research. New York.
- Pesola 1977 Pirkko Pesola, Matti Pulkkinen, Ja pesäpuu itki. US 28.11.1977.
- Pettersson 1975 Anders Pettersson, Realism som terminologiskt problem. Några definitioner i modern litteraturvetenskap och deras giltighet. Akademisk avhandling. Lund.
- Pietilä 1976 Veikko Pietilä, Sisällön erittely. 2. korj. p. Helsinki.

- Poutvaara 1956 Matti Poutvaara, Etelä-Karjala. Teoksessa Meidän maa. Suomi sanoin ja kuvin. Toim. Antti J. Aho. 3. p. Porvoo.
- Propp 1958 V. Propp, Morphology of the Folktale. Translated by Laurence Scott. Bloomington.
- Puupponen 1956 Simo Puupponen, Savo. Teoksessa Meidän maa. Suomi sanoin ja kuvin. Toim. Antti J. Aho. 3. p. Porvoo.
- (Railo) 1938 a (Eino Railo) Argus, Unto Karri, Harvat ovat valitut. US 24.4.1938.
- Railo 1938 b Eino Railo, Urho Karhumäki, Testamentti. US 27.12.1938.
- Rajala 1988 Panu Rajala, Siljan synty. F.E. Sillanpää vuosina 1923–1931. SKST 486. Mänttä.
- Rakkolainen 1976 Jorma Rakkolainen, Oiva Arvola, Kaamosmaa. Turun Sanomat 20.11.1976.
- Rannikko 1985 Pertti Rannikko, Maaseudun ahdingon aika. Teoksessa Sukupolvien perintö 3. Talonpoikauskulttuurin sota. Tampere.
- Rapola 1908 F. O. Rapola, Häme. Helsinki.
- Rauanheimo 1956 Reino Rauanheimo, Pohjois-Karjala. Teoksessa Meidän maa. Suomi sanoin ja kuvin. Toim. Antti J. Aho. 3. p.
- Rydberg 1898 Viktor Rydberg, Skrifter XIII. Varia (Filosofiska, historiska, språkvetenskapliga ämnen). Göteborg.
- Saarenheimo 1966 Kerttu Saarenheimo, Tulenkantajat. Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla. Porvoo.
- Saarenheimo 1924 Mikko Saarenheimo, 1880-luvun suomalainen realismi. Kirjallinen tutkimus. Porvoo.
- Saariluoma 1989 Liisa Saariluoma, Muuttuva romaani. Johdatus individualistisen lajin historiaan. Hämeenlinna.
- Saarinen 1982 Kaija Saarinen, Reseptitutkimuksen perusteita. Teoksessa Kirjallisuuskritiikki Suomessa II. Kirjallisuuskritiikin väyliä ja rakenteita. Toim. Yrjö Varpio. Tampere.
- Santavuori 1956 Martti Santavuori, Satakunta. Teoksessa Meidän maa. Suomi sanoin ja kuvin. Toim. Antti J. Aho. 3. p. Porvoo.
- Sarajas 1962 Annamari Sarajas, Viimeiset romantikot. Kirjallisuuden aatteiden vaihtelua 1880-luvun jälkeen. Porvoo.
- Sarajas 1965 Annamari Sarajas, Kirjailijoita ennen maailmansotaa. Teoksessa Suomen kirjallisuus V. Keuruu.
- Sarajas 1968 Annamari Sarajas, Tunnuskuvia. Porvoo.
- Scholes-Kellogg 1967 Robert Scholes – Robert Kellogg, The Problem of Reality (Illustration and Representation). Teoksessa Philip Stewick (ed.), The Theory of the Novel. New York.

- Seppä 1975 Antti Seppä, Tauno Kaukonen, Veräjättömän tarina. Etelä-Suomen Sanomat 23.11.1975.
- Seppälä 1975 Arto Seppälä, Tauno Kaukonen, Veräjättömän tarina. Aamulehti 11.10.1975.
- Sepänmaa 1975 Yrjö Sepänmaa, Oiva Arvola, Taivaan painamat. US 11.11.1975.
- Sepänmaa 1987 Yrjö Sepänmaa, Kirjailijamuotokuva. Teoksessa Suomalaisia kirjailijakuvia. Toim. Liisa Enwald. Rauma.
- Sihvo 1979 Hannes Sihvo, Regionalismi. Teoksessa Otavan Suuri Ensyklopedia. Keuruu.
- Sihvo 1982 Hannes Sihvo, Heikki Turunen, Punahongan hehku. US 14.11.1982
- Sillanpää 1916 F(rans) E(mil) S(illanpää), Santeri Alkio, Patriarkka. Aika 1916 s. 530–531.
- Simonen 1964 Seppo Simonen, Raivaajia ja rakentajia. Suomen maatalouden historiaa. Helsinki.
- Sjöstrand 1948 Martin Sjöstrand, Bonden i svensk litteratur. Stockholm.
- Souveau 1965 Jacques Souveau, An Introduction to the Novel with Special Reference to the English Novel. Gent.
- Stålhammar 1977 Leo Stålhammar, Annikki Sankari, Kaislahden emäntä. Suomenmaa 2.3.1977.
- Stålhammar 1981 Leo Stålhammar, Heikki Turunen, Kolmen hevosen mies. Suomenmaa 29.10.1981.
- Stålhammar 1982 Leo Stålhammar, Heikki Turunen, Punahongan hehku. Suomenmaa 18.11.1982.
- Stålhammar 1987 Leo Stålhammar, Lauri Uusi-Hakimo. Teoksessa Suomalaisia kirjailijakuvia. Toim. Liisa Enwald. Rauma.
- Suolinna 1977 Kirsti Suolinna, Laestadiolaisuus ja agraarin väestön puolustusmekanismi. Teoksessa Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Toim. Matti Kuusi et alii. Keuruu.
- Suomen kirjallisuus III. Toim. Lauri Viljanen. Keuruu 1964.
- Suomen kirjallisuus V. Toim. Annamari Sarajas. Keuruu 1965.
- Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon. 74 elämäkertaa. Porvoo 1952.
- Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto. Toim. Kaarina Vattula. Helsinki 1983.
- Taine 1915 Hippolyte Taine, Taiteen filosofia. Suom. L. Onerva. Helsinki.
- Tammi 1983 Pekka Tammi, Kertoja tekstin hierarkisessa rakenteessa. KTSV 35. Pieksämäki.
- Tammi 1988 Pekka Tammi, Onko tällä tekstillä lukijaa? Lukijan, tekstin ja lukemisen käsitteistä (suomalaisen kirjallisuuden tutkimuksen kannalta). KTSV 42. Mänttä.
- Tapiola 1990 Marjatta Tapiola, Vastin 22.2.1990.

- Tarkka 1977 Pekka Tarkka, Putkinotkon tausta. Joel Lehtosen henkilöt 1901–1923. Keuruu.
- Teelahti 1975 Pekka Teelahti, Tauno Kaukonen, Veräjättömän tarina. US. 20.10.1975.
- Teelahti 1977 a Pekka Teelahti, Annikki Sankari, Kaislahden miniä. US 31.3. 1977.
- Teelahti 1977 b Pekka Teelahti, Lauri Uusi-Hakimo, Elokuu. US 31.10.1977.
- Teperi 1986 Jouko Teperi, Elämää maaseudulla sata vuotta sitten. Suomalainen yhteiskunta Pietari Päivärinnan kuvaamana. Juva.
- Tiainen 1938 L(eo) T(iainen), Unto Karri, Harvat ovat valitut. Valvoja-Aika 1938 s. 394.
- Todorow 1977 Tzvetan Todorow, The Poetics of Prose. Translated from the French by Richard Howard. With a new Foreword by Jonathan Culler. New York.
- Tuominen 1979 Uuno Tuominen, Raittiusliike. Teoksessa Otavan Suuri Ensyklopedia. Keuruu.
- Tuulio 1963 Tyyni Tuulio, Maila Talvion vuosikymmenet. Edellinen osa (1871–1911). Porvoo.
- Vaaskivi 1937 a T(atu) Vaaskivi, Syksyn kirjallisuutta. Viljo Kojo, Talo kalliolla. Suomalainen Suomi 1937, s. 450–452.
- Vaaskivi 1937 b T(atu) Vaaskivi, (Auni Nuolivaara, Isäntä ja emäntä). Suomalainen Suomi 1937, s. 623–624.
- Valavuori 1981 Olavi Valavuori, Piirtämisen ja maalaamisen taidosta. Teoksessa Muotokuva. Kolme kirjoitusta muotokuvamaalauksesta. Toim. Timo Vuorikoski. Keuruu.
- Valkama 1970 Leevi Valkama, Romaani. Teoksessa Suomen kirjallisuus VIII. Toim. Pekka Tarkka. Keuruu.
- Waltari 1980 Mika Waltari, Kirjailijan muistelmia. Toim. Ritva Haavikko. Porvoo.
- Varpio 1977 Yrjö Varpio, Matti Pulkkinen, Ja pesäpuu itki. Aamulehti 9.10. 1977.
- Varpio 1980 a Yrjö Varpio, Kaunokirjallisuus ja historia. Teoksessa Historian arkikäyttö. Turun yliopisto. Historian laitos. Julkaisuja N:o 7. Turku.
- Varpio 1980 b Yrjö Varpio, Kirjallisuudenhistoria reseptioesteettisestä näkökulmasta. KTSV 33. Pieksämäki.
- Vehviläinen 1978 Matti Vehviläinen, Kalle Päätaalo. Jyväskylä.
- Wellek 1965 a René Wellek, A History of Modern Criticism 1750–1950. The Later Nineteenth Century. New Heaven.
- Wellek 1965 b René Wellek, Grundbergriffe der Literaturkritik. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz.
- Wellek-Warren 1969 René Wellek – Austin Warren, Kirjallisuus ja sen teoria. Suom. Vilho Viksten ja Matti Suuripää. Helsinki.

- Wilenius 1978 Reijo Wilenius, Ihminen luonto ja tekniikka. Filosofisia yleisopintoja 1. Jyväskylä.
- Viljanen 1938 Lauri Viljanen, Urho Karhumäki, Testamentti. HS 12.12.1938.
- Vilkuna 1956 Kustaa Vilkuna, Keski-Pohjanmaa. Teoksessa Meidän maa. Suomi sanoin ja kuvin. Toim. Antti J. Aho. 3. p. Porvoo.
- Wolf 1975 Lars Wolf, Tigande diktare? En studie kring litterära reaktioner på 1909 års storstrejk. Meddelanden utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 9. Stockholm.
- Vuorikoski 1981 Timo Vuorikoski, Johdatusta muotokuvamaalauksen problematiikkaan. Tapani Raittilan muotokuva professori Kari Karhusesta. Teoksessa Muotokuva. Kolme kirjoitusta muotokuvamaalauksesta. Toim. Timo Vuorikoski. Keuruu.

PAINAMATTOMAT

- Nikki 1967 Kalevi Nikki, Lasten sana-assosiaatioiden merkityshierarkioista. Psykologian laudatur-tutkielma (pro gradu) Jyväskylän yliopistossa 1967. Jyväskylän yliopiston psykologian laitos.
- Nikki 1986 Kalevi Nikki, Torpparin henkilökuva suomalaisessa kertomakirjallisuudessa. Kirjallisuuden lisensiaatin-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

LYHENTEET:

- HS = Helsingin Sanomat
- HTSHS = Historiallisia tutkimuksia julkaissut Suomen Historiallinen Seura
- KTSV = Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja
- SKHST = Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia
- US = Uusi Suomi

LIITTEET

Liite 1: Pääluvussa 5 esiintyviä henkilökuvia Cattellin piirteinä

JUHA JOUTSIA
Liite 1.1

(Talvio, Juha Joutsia 1903)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:					
A-	varautunut	**	A+	seurallinen	*
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	*
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	**	E+	johtava	**
F-	vakava	**	F+	eloisa	*
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	**
H-	arka	**	H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	**
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	*	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön		N+	laskelmoiva	
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen		Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen		Q ₄ +	kärsimätön	*
Piirteitä yhteensä:			15		
Varioivia piirteitä:			10		

PALONIEMEN LAURI
Liite 1.2

(Kataja, Murheen voima 1913)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:					
A-	varautunut	**	A+	seurallinen	*
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen		C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva		E+	johtava	**
F-	vakava	**	F+	eloisa	**
G-	häilyvä		G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	**
L-	luottavainen	**	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	**	M+	kuvitteellinen	**
N-	välitön	**	N+	laskelmoiva	
O-	itsevarma		O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen		Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	**
Piirteitä yhteensä:			16		
Varioivia piirteitä:			7		

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:
- vahva ja kestävä
  - maahenkeä
  - voimakas kotiseudunrakkautta
  - uskoo koulutukseen ja sivistykseen

3. Henkilön ulkonäkö:
- pitkä ja solakka mies
  - kasvot hyvätahoiset ja hiukset vaaleat
  - silmissä aina lempeä ilme, ikäänkuin suopea hymy

TUOMAS KANTOLA
Liite 1.3

(Leinonen, Lakeuksien lukko 1920)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	**	A+	seurallinen	*
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	**
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	**
I-	kovaluontoinen	**	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	**
M-	käytännöllinen	*	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön	**	N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	**	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidoonainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	**
Q ₃ -	säännötön	*	Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	**
Piirteitä yhteensä:		16			
Varioivia piirteitä:		7			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- "suora kuin kuusinen seiväs"
- saita
- katkera ja ivallinen
- taipumusta vihaan ja uhmaan
- hyötyajattelijä

3. Henkilön ulkonäkö:

"Hartiat kyllä olivat kumarat, mutta niin oli kaikkien kantolaisten, kaksikymmenvuotistenkin. Väkevinä suortuvina valui hieman jo hamahtunut tukka koirannahkalakin alta, ja pörröisten, vaaleain kulmakarvain kaihteessa kipenöivät pienet harmaat silmät yhtä terävinä kuin viisikymmentä vuotta sitten.

Rotevana, vaikka jo ryppyisenä ja köyrynä hän seisoi siinä lapik-
kaissa ja sarkapuvussa..."

RUUHIMIEMEN SANTERI
Liite 1.4

(Nuolivaara, Isäntä ja emäntä 1937, Päivä ja ehto 1938)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	**
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	**	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	**
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	**
I-	kovaluontoinen	*	I+	helläluontoinen	**
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	**	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön	**	N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	**	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidoonainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	**
Q ₃ -	säännötön	*	Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	**
Piirteitä yhteensä:		16			
Varioivia piirteitä:		10			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- erinomainen virsien veisaaja
- taikauskoinen
- luotettava, sanansa pitävä
- ylpeä ja kunniantuntoinen
- antelias
- äkkikipainen, pahaaenteinen äänekäs nauru

3. Henkilön ulkonäkö:

- voimaa ja tarmoa uhoi koko hänen olemuksensa
- vahva ja leveäharteinen
- luotettavat kasvot, kirkkaan sininen katse, kirkas poutataivas-katse

SIPPO HASARI
Liite 1.5

(Kojo, Talo kalliolla 1937)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:					
A-	varautunut	**	A+	seurallinen	
B-	tyhmä		B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	*
G-	häilyvä		G+	tunnollinen	**
H-	arka		H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen	**	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	**
M-	käytännöllinen	**	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön		N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	**	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen	**	Q ₁ +	uudistushaluinen	*
Q ₂ -	ryhmäsiddonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	**
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen		Q ₄ +	kärsimätön	*
Piirteitä yhteensä:		16			
Varioivia piirteitä:		9			
2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:					
-	kunniantuntoinen ja ylpeä				
-	ivallinen				
-	häikäilemätön				
-	moralisti				
-	maineestaan arka				
-	pelätty				
-	talon säilyttäminen suvulla keskeinen tavoite				
-	ahne ja nuuka				
-	kova vaatimustaso				
-	sääennustaja				
3. Henkilön ulkonäkö:					
-	kookas ja jyrävä				
-	kulmikas leuka				

NIKU-MATTILAN TAAVETTI
Liite 1.6

(Karri, Harvat ovat valitut 1938)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:					
A-	varautunut	**	A+	seurallinen	
B-	tyhmä		B+	älykäs	*
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	*
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	**	F+	eloisa	
G-	häilyvä		G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	
I-	kovaluontoinen	**	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen		L+	epäluuloinen	**
M-	käytännöllinen		M+	kuvitteellinen	**
N-	välitön		N+	laskelmoiva	
O-	itsevarma		O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	*
Q ₂ -	ryhmäsiddonnainen	*	Q ₂ +	itseriittoinen	**
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	
Piirteitä yhteensä:		15			
Varioivia piirteitä:		6			
2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:					
-	kova ja armoton				
-	hurskas ja oikeamielinen vanhanaikainen ja ankara kasvattaja (Herran säättämään kuriin ja järjestykseen)				
-	jäykkä pietisti				
-	"kantahonka"				
-	maahenkainen				
-	kommunisminvastainen				
3. Henkilön ulkonäkö:					
-	työn vaivaamat kömpelöt kädet				
-	uurteiset kasvot				
-	vanheneva mies, kasvot harmaantuneet, rinta sairas				
-	tasaiseksi leikattu tukka				

NIEMELÄN YRJÖ
Liite 1.7

(Karhumäki, Testamentti 1938)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	**
B-	tyhmä		B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva		E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	**
G-	häilyvä		G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	**
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	**
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	*	M+	kuvitteellinen	**
N-	välitön		N+	laskelmoiva	*
O-	itsevarma		O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen		Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	*
Piirteitä yhteensä:		16			
Varioivia piirteitä:		7			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- maahenkeä
- voimakas ja kestävä
- absolutisti ja kieltolain kannattaja
- moralisti
- esikuvaksi pyrkivä
- isänmaallinen

AAPO KORHONEN
Liite 1.8

(Kukkonen, Kylä herää 1946)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	**
B-	tyhmä		B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen		C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva		E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	**
G-	häilyvä		G+	tunnollinen	**
H-	arka		H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen		L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	*	M+	kuvitteellinen	**
N-	välitön		N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma		O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen		Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	*
Piirteitä yhteensä:		14			
Varioivia piirteitä:		4			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- "miesten mies", ei jälkiä 40 vuoden raadannasta
- täynnä maahenkeä ja -uskoa
- isänmaallinen
- voimakas ja sisukas

3. Henkilön ulkonäkö:

- kumarahko mutta vanterra, leveäharteinen
- suuret kädet

KORKEAN ISÄNTÄ JOPPI
 Liite 1.9

(Leskinen, Avartuu maa ja taivas 1953)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	**	A+	seurallinen	
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	
C-	emot. epävakainen	**	C+	emot. tasapainoinen	*
E-	alistuva	**	E+	johtava	*
F-	vakava	**	F+	eloisa	*
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	**
L-	luottavainen		L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen		M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön		N+	laskelmoiva	
O-	itsevarma		O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen	**	Q ₁ +	uudistushaluinen	
Q ₂ -	ryhmäsiddonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen		Q ₄ +	kärsimätön	
Piirteitä yhteensä:		14			
Varioivia piirteitä:		5			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- sidottu maahan (maahenkeä)
- elämäntehtävä talon pitäminen ja siirto jälkeläisille
- ulkonäkö kompleksi
- fatalisti
- taikauskoinen

3. Henkilön ulkonäkö:

- vahva mies, pitkä selkä ja vahvat, suuriryrkkiset kädet, jalat liian lyhyet
- entinen pitkä ja voimakas selkä etuviistossa, silmät verestävät

IIVARI SÄÄSKILAMPI

(Päättalo, Koillismaa 1960, Selkosen kansaa 1962, Myrsky Koillismaassa 1963)

Liite 1.10

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut		A+	seurallinen	*
B-	tyhmä		B+	älykäs	*
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	*
E-	alistuva		E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	*
G-	häilyvä	**	G+	tunnollinen	*
H-	arka	*	H+	rohkea	
I-	kovaluontoinen	**	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen		L+	epäluuloinen	**
M-	käytännöllinen		M+	kuvitteellinen	
N-	välitön		N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	
Q ₂ -	ryhmäsiddonnainen	*	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön	*	Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	**
Piirteitä yhteensä:		15			
Varioivia piirteitä:		8			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- suvaitsematon
- nuuka ja ahne
- kateellinen
- katkera
- käyttää Raamattua ja uskontoa vallan välineenä

3. Henkilön ulkonäkö:

- kookas, lihavahko huulipartainen mies
- leveä selkä, turpea vatsa
- piippu hampaissa

YLÄPIIHAN PAAVO

(Lappalainen, Miljoonamiesten suku 1971, Suomessa olen minä syntynyt 1972)

Liite 1.11

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	*
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen		C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava		F+	eloisa	**
G-	häilyvä		G+	tunnollinen	**
H-	arka		H+	rohkea	**
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen		L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	**	M+	kuvitteellinen	
N-	välitön	*	N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön		Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen		Q ₄ +	kärsimätön	
Piirteitä yhteensä:		15			
Varioivia piirteitä:		7			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- maahenkeä, mutta ei puhu siitä
- ulkopolitiikan tuntija
- "suomalainen mies"
- Suomi-Neuvostoliitto -seuran perustajajäsen
- vanhemmiten nuuka.

3. Henkilön ulkonäkö:

- hyväkuntoinen, lihaksikas mies
- vihreät silmät
- suuret vahvat kädet, sormien päällä paljon punaisia karvoja

JUSSI SUUTARINEN

(Pulkkinen, Ja pesäpuu itki 1977)

Liite 1.12

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	*
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	*
C-	emot. epävakainen	**	C+	emot. tasapainoinen	*
E-	alistuva	*	E+	johtava	*
F-	vakava	*	F+	eloisa	*
G-	häilyvä	**	G+	tunnollinen	*
H-	arka	*	H+	rohkea	**
I-	kovaluontoinen		I+	helläluontoinen	**
L-	luottavainen		L+	epäluuloinen	
M-	käytännöllinen	*	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön	*	N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma		O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen		Q ₁ +	uudistushaluinen	*
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	*	Q ₂ +	itseriittoinen	
Q ₃ -	säännötön	**	Q ₃ +	kontrolloitu	
Q ₄ -	kärsivällinen		Q ₄ +	kärsimätön	
Piirteitä yhteensä:		14			
Varioivia piirteitä:		9			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- saksalaisten ihailija
- heikko itsetunto
- "meltoo rautaa"
- kompleksinen luonne

3. Henkilön ulkonäkö:

- muilla villapaidat, Jussi Suutarisella puvun takki ja kravatti
- toiset pompat harteilla, Jussi muhjotti turkissa
- brutaalin näköinen kormy
- pitkä, komea ja tummahko Jussi

VEIKKO TANHUNEN
 Liite 1.13

(Toukkari, Sinuun me asetamme toivomme 1978)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	*
B-	tyhmä	**	B+	älykäs	*
C-	emot. epävakainen	**	C+	emot. tasapainoinen	*
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	**	F+	eloisa	**
G-	häilyvä	**	G+	tunnollinen	*
H-	arka	*	H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen	*	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	*	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön	*	N+	laskelmoiva	*
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	**
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	*
Q ₂ -	ryhmäsiddonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön	**	Q ₃ +	kontrolloitu	*
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	*
Piirteitä yhteensä:		15			
Varioivia piirteitä:		11			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- vahva
- mielipiteissään jyrkkä ja ehdoton
- räyhää herkästi humalassa
- karjalainen siirtolainen, mutta ei karjalainen tyyppi

3. Henkilön ulkonäkö:

- "komee karju"
- pitkä ja roteva
- näyttävä vartalo
- iso käsi, jäntevä vartalo
- synkät partaiset kasvot, silmät tuijottivat punaisina turvonneissa kuopissaan, suu kiristynyt katkeraksi juonteeksi

KAISLAHDEN OLAVI
 Liite 1.14

(Sankari, Kaislahden miniä 1976, Kaislahden emäntä 1977)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	**
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	**
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen	*	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	**	M+	kuvitteellinen	**
N-	välitön	*	N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsiddonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön	*	Q ₃ +	kontrolloitu	**
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	**
Piirteitä yhteensä:		16			
Varioivia piirteitä:		12			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- "ei ihan yksiviivainen ihminen"
- maahenkinen
- yhteiskunnallisilta asenteiltaan porvari
- hemmoteltu nuorin lapsi, "perintöprinssi"
- itsekäs, kypsytön
- "ylpeehenkinen"
- ahne, kade, katkera
- kilpailuhenkinen
- riski

3. Henkilön ulkonäkö:

- pitkä, "hyvännäköinen kundit"
- vaaleanruskea tukka, paksu ja taipuisa, ei ihan kihara, pulisongit
- ihan siniset silmät
- aika iso nenä, muttei mitenkään kolho, "semmonen vähän konko"

VÄINÖ AKOLA
Liite 1.15

(Urpela, Pitäjän miehiä (ja naisiaki) 1979)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	*
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	*
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	*
G-	häilyvä	**	G+	tunnollinen	*
H-	arka	*	H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen	**	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	*	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön	*	N+	laskelmoiva	**
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	*
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	*	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön	*	Q ₃ +	kontrolloitu	*
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	**
Piirteitä yhteensä:		14			
Varioivia piirteitä:		5			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- 55-vuotias
- elämäntavoiltaan askeettinen
- 10 lasta

3. Henkilön ulkonäkö:

- lonttoposkinen ja onttoilmäinen

HAKALAN PAAVO
Liite 1.16

(Tuuri, Pohjanmaa 1982)

1. Cattellin persoonallisuuden piirteet:

A-	varautunut	*	A+	seurallinen	**
B-	tyhmä	*	B+	älykäs	**
C-	emot. epävakainen	*	C+	emot. tasapainoinen	**
E-	alistuva	*	E+	johtava	**
F-	vakava	*	F+	eloisa	**
G-	häilyvä	*	G+	tunnollinen	**
H-	arka	*	H+	rohkea	*
I-	kovaluontoinen	*	I+	helläluontoinen	*
L-	luottavainen	*	L+	epäluuloinen	*
M-	käytännöllinen	*	M+	kuvitteellinen	*
N-	välitön	*	N+	laskelmoiva	*
O-	itsevarma	*	O+	epävarma	*
Q ₁ -	vanhoillinen	*	Q ₁ +	uudistushaluinen	**
Q ₂ -	ryhmäsidonnainen	**	Q ₂ +	itseriittoinen	*
Q ₃ -	säännötön	*	Q ₃ +	kontrolloitu	*
Q ₄ -	kärsivällinen	*	Q ₄ +	kärsimätön	*
Piirteitä yhteensä:		14			
Varioivia piirteitä:		8			

2. Muita ominaisuuksia ja painotuksia:

- maalaisliittolainen
- maatalousyrittäjä

3. Henkilön ulkonäkö:

- mustanuskeaksi paahnutun niska ja kaula, vitivalkoiset hartijat ja selkä
- kalju takaraivo

Liite 2: Persoonallisuuden piirteiden pisteytysohje

Henkilöitä koskevat virkkeet jakautuvat niihin,

- 1) jotka ilmaisevat joitakin Cattellin piirrettä,
- 2) jotka ilmaisevat jotakin muuta piirrettä, henkilön ominaisuutta tai ulkonäköä
- 3) jotka eivät selvästi ilmaise mitään verraten pysyvää henkilöstä (tähän epäselvät tapaukset, ei otata analyysissä huomioon)

Henkilön persoonallisuuden piirre voi ilmetä mm.

- 1) suoraan kertojan ilmaisemana (esimerkki +O)
- 2) suoraan kertojan kuvaamassa tilanteessa (+A)
- 3) epäsuorasti dialogista tai toiminnasta (+N, -I)

Jokainen Cattellin piirrettä ilmaiseva lausuma saa numeerisen arvon 1, mikäli se ei ilmaise useamman sisältöluokan alkioita, joista jokainen saa arvon 1.

PERSOONALLISUUDEN PIIRTEITÄ (Cattell 1970, 365)

-A. VARAUTUNUT (jäykkä, syrjäänvetäytyvä, viileä, pidättyväinen)

Esimerkki Koskelan Akselin reaktio Elinan näpäytettyä poikaa rehvakaasta käytöksestä kuvaa pojan varautunutta luonnetta: "Silloin poika aina meni juroksi ja jäykäksi eikä viipynyt kauan". (Pohjantähti 1: 388)

+A SEURALLINEN (mukautuva, sujuva, ihmiskeskeinen, hyväntahtoinen, ulospäinsuuntautuva)

Esimerkki Seurallinen ihminen viihtyy ihmisjoukossa. Kinturin Janne käy kaupassa.: "Kinturin suurimpia nautintoja oli tulla puotiin, kun siellä oli paljon väkeä..." (Maaemon lapsia 8)

-B. TYHMÄ (oppiii ja ymmärtää hitaasti, konkreettisia vastauksia, huolimaton, epärationaali käytös uudessa tilanteessa)

Esimerkki Torpan vuokraehtojen sopimisessa olisi tarvittu huolellista arviointia. Toivolan Juha ei tee niin: "Juhan ei ollut päähänsäkään pistänyt ruveta millään lailla arvioimaan isännän tarjousta". (Hurskas kurjuus: 129)

+B. ÄLYKÄS (oppiii ja ymmärtää nopeasti, abstraktia ajattelua, päättelykykyä, varovainen, rationaali käytös)

Esimerkki Älykkyyden eräänä ilmauksena pidetään asioiden ennakointikykyä. Akseli osasi odottaa Hellbergin kysymystä maanalaiseen toimintaan ryhtymisestä: "Koko ajan hän oli odottanut tätä kysymystä..." (Pohjantähti 3: 121)

-C. EMOTIONAALISESTI EPÄVAKAINEN

(alhainen egon lujuus, alhainen turhautumansietokyky, helposti ärtyvä, ratkaisuja välttelevä, vaikutteille altis)

Esimerkki Tällainen henkilö häiriintyy herkästi ulkonaisista tekijöistä ja myös omista reaktioista. Niinpä Akseli kiihtyy kirkkoherralle, joka väittää Akselin uskovan valheita: "Kun hän alkoi puhua, lisääntyi raivo sana sanalta". (Pohjantähti 2: 201)

+C. EMOTIONAALISESTI TASAPAINOINEN

(Korkea egon lujuus, sietää paineita, emotionaalisesti kypsä, realistinen, vakaa)

Esimerkki Tämä piirre näkyy havainnollisesti henkisen paineen kesto-kyvyssä, Akselin päättäväisyys ilmeni liikekannallepanon alussa: "Kun huolen paino tuntui sietämättömältä, hän repäisi itsensä irti siitä ja lähti hakemaan puuvajasta halkoja uuniin". (Pohjantähti 2: 196)

-E. ALISTUVA

(sovinnainen, mukautuva, nöyrä, toisista riippuvainen, alistuva, passiivinen)

Esimerkki Torpparin alistuvuutta puhtaimmillaan kuvaa Pimeänpirtin Kallen käytös: "Patruuna on hyvä ja antaa anteeksi", pyytää Kalle lakki kourassa. (Pimeänpirtin hävitys 78)

+E. JOHTAVA

(epäsovinnainen, itsevarma, autoritaarinen, itsenäinen, itsepäinen, toisia vaativa, aggressiivinen)

Esimerkki Johtaja määrittää joukon toiminnan rajat. Niinpä Akseli säätelee punakaartilaiden ilonpitoa: "Akseli sanoi helposti: – Pitäkääs nyt sentään jotakin rajaa sen menon kanssa". (Pohjantähti 2: 213)

-F. VAKAVA

(estynyt, vaitelias, hidas, pessimistinen, synkkä, flegmaattinen, masentuva)

Esimerkki Flegmaattisesti saamaton Juha ei kykene pyytämään Pirjolan vaarilta apua: "...mutta vaari oli osannut johdatella puhetta niin mukavasti, ettei Juha mitenkään saanut asiaansa puhutuksi". (Hurskas kurjuus 162)

+F. ELOISA

(puheliias, vilkas, nopea, optimistinen, valoisa, innostuva, lyhytjänteinen)

Esimerkki Tyypillinen eloisa henkilö oli Kiviojan Vihtori, jolle hevoskaupan teko oli leikkiä: "– On sitte niin saatana hevonen ettei se siitä parane. Meinaan, katto jalkaa. Ei pikkustakaan vikaa..." (Pohjantähti 1: 47)

-G. HÄILYVÄ (heikko yliminä, ei välitä säännöistä, epäluotettava, kevytmielinen, kypsymätön)

Esimerkki Toivolan Juhan moraalinen kypsymättömyys ilmenee hänen jättäessään lapset ja lehmän ilman huoltoa: "Syödessään voileipää ja perunakeittoa hän koettaa ratkaista kysymystä, kestävätkö lapset ja lehmä vielä tämän päivän". (Hurskas kurjuus 200)

+G. TUNNOLLINEN (vahva yliminä, sääntöihin sidottu, vastuuntuntoinen, pitkäjänteinen, epätsekäs)

Esimerkki Akselin vetoomukselle taistelumoraalin romahdettua antoi painoa hänen vastuuntuntonsa: "Kukaan ei muistanut hänestä pienintäkään herpautumisen hetkeä, ei ainoatakaan masennukset sanaa eikä vähäisintäkään itsensä säästämistä toisten kustannuksella". (Pohjantähti 2: 345)

-H. ARKA (ujjo, estynyt, arka, epäröivä, varuillaan oleva, varovainen)

Esimerkki sosiaalisesta arkuudesta: "Ilmari lupasi, että Akseli saa ajaa hänen pyörällään, mutta tämä ei uskaltanut koskea siihen". (Pohjantähti 1: 223)

+H. ROHKEA (rohkea, estoton, sosiaalisesti uskalias, aktiivinen, seikkaileva, impulsiivinen)

Esimerkkinä rohkeudesta Akselin menettely sen jälkeen, kun hevosella pakoon pyrkivät miehet olivat ampuneet heitä estelleen Myllymäen: "Akseli astui ... miesten eteen. – jos yksikin lähtee ilman haavoittuneita niin minä ampuun ensin hevosen ja sitten miehen". (Pohjantähti 2: 343)

-I. KOVALUONTOINEN (kovaotteinen, kyyninen, itseensä luottava, riippumaton)

Esimerkki Akselin viemisestä sota-oikeuteen. Hän yrittää saada voimansa riittämään kiduttamalla itseään: "Hän pani sormet suuhunsa ja puri niitä. Niissä ei ollut muuta purtavaa kuin nahka ja luu. Mutta veri niistä tirisi ..." (Pohjantähti 2: 474)

+I. HELLÄLUONTOINEN (sensitiivinen, tunneherkkä, riippuvainen, lempeä, tahdikas)

Esimerkki Kinturin Jannen tunneherkkyydestä: "... ei hän tarvinnut kuin kallistaa päänsä niin, että se kävi nukkuvan Marin olkaan, – silloin sai rauhan ja turvan. (Maaemon lapsia: 22)

- L. LUOTTAVAINEN (hyväuskoinen, ei mustasukkainen, sopeutuva, sal-
liva, sovitteleva)

Esimerkki "sinisilmäisestä" Pimeänpirtin Kallesta, joka ei tiennyt tavoit-
telemansa naisen odottavan paroonin lasta: "Hän oli kuin sokea onnestaan,
häntä oli helppo pettää". (Pimeänpirtin hävitys: 10)

- +L. EPÄLUULOINEN (epäilevä, mustasukkainen, jäykkä, ärtyvä, mielipi-
teissään jyrkkä)

Esimerkki Metsolan Kallen epäilyksistä: "Pahoin pelkään ... että jotain
sittenkin juonia mahtaa olla patruunalla". (Korpimailta 6)

- M. KÄYTÄNNÖLLINEN

(sovinnainen, toimelias, säännöllinen, huolellinen,
toimeenpanevaa kykyä)

Esimerkki käytännöllisyydestä taitoa vaativissa tehtävissä: "Rakennus-
töissä minä enimmäkseen, sitten veistellyt kaikenlaista, tuolia, pöytiä,
ruumiskirstuja ..." (Pimeänpirtin hävitys 33)

- +M. KUVITTEELLINEN

(omaa mielikuvitusta, esteettinen, teorettinen, bo-
heemi, luovaa ja suunnittelevaa kykyä, oikullinen)

Esimerkki Toisinaan kuvitteellisuus on selvästi käytännöllisyyden vasta-
kohta, kuten Toivolan Jannella: "Janne istuu paitahihasillaan pihamaalla ja
haaveilee elämänsä yleistä paranemista". (Hurskas kurjuus 129)

- N. VÄLITÖN (spontaani, "luonnollinen", suora, vilpitön, teesken-
telemätön, tiedostamaton, naiivi)

Esimerkkinä välittömyydestä Pimeänpirtin Kallen reaktio kutsuun: "Kalle,
uskollinen kosija, saapui raha-ansioiltaan kuin linnun siivillä". (Pimeän-
pirtin hävitys 10)

- +N. LASKELMOIVA (ovela, laskelmoiva, kontrolloitu, viileä, kohtelias,
itseks, tiedostava)

Esimerkkinä Akselin laskelmoivuus hänen keskustellessaan rovastin
kanssa Kivivuoren tulevaisuudesta: "... olen kuullut, että teille tulee myös
Kivivuori – Jaa ... Ei semmoisessa mitään perää ole. Sehän on tietysti
Otto Kivivuoren. – Niin niin, mutta hänhän alkaa olla iäkäs mies. – En
minä tiedä. Ei ole mitään puhetta ollut ..." (Pohjantähti 3: 13–14)

- O. ITSEVARMA (huoleton, rauhallinen, itsevarma, itseensä luottava,
omaa etuansa katsova)

Esimerkkinä Akselin estoton uho: "Minä olen sille reilu joka on mulle reilu, mutta silmiäni tasolta minä katton joka ainoota, tuli niin iso herra kun tulikin". (Pohjantähti 2: 21)

+O. EPÄVARMA (pelokas, ahdistunut, syyllisyydentuntoinen, helposti järkyttyvä)

Esimerkkinä Akseli, joka tuntee itsensä epävarmaksi ja syylliseksi jou-
tuessaan etsimään kartanosta aseita: "Mutta tarkastus jäi kuitenkin pin-
tapuoliseksi, sillä hänestä tuntui vaikealta penkoa vieraita paikkoja".
(Pohjantähti 2: 203)

-Q₁ VANHOILLINEN (konservatiivinen, vastustaa muutoksia, moralisoiva, sääntöihin pitäytyvä)

Esimerkkinä Kinturin Janne, joka toisten ylistäessä uutta maatalouskonet-
ta, tuntee mielipahaa entisen katoamisesta: "Kun hän ... näki hevosparin
valjastetuksi niittokoneen eteen, pusersi hän huulensa yhteen ja rupesi
räpyttelemään silmiään". (Maaemon lapsia 47)

+Q₁ UUDISTUSHALUINEN (kokeileva, kriittinen, muutosta edistävä, radikaali, vapaasti ajatteleva)

Esimerkki torppareille harvinaisesta kulttuurihalukkuudesta oli Lukulan
Matti: "Ja alkoipa Matti jo renkinä ollessaan perustaa omaa kirjastoan-
sakin ..." (Torpan poika 14)

-Q₂ RYHMÄSIDONNAINEN (seurailija, ryhmästä riippuva, sovinnainen)

Esimerkki Akselin sidonnaisuudesta perheeseen sodan kääntyessä lopul-
liseksi paoksi: "... sitä kiihkeämmin hän itsekin halusi käydä vielä kerran
kotona". (Pohjantähti 2: 355)

+Q₂ ITSERIITTOINEN (itsenäinen, itseriittonen, aloitekykyinen)

Esimerkki Toivolan Juhasta, jonka heikotkin siteet toisiin ihmisiin näyttä-
vät katkenneen: "Ja hän tuntee vahvasti, ettei hänellä loppuiällään enää
tule olemaan muita pyyteitä kuin saada elää ihan itsekseen". (Hurskas
kurjuus 218)

-Q₃ HUOLETTOMAN SÄÄNNÖTÖN (välinpitämätön yleisistä normeista, lyhytjänteinen, epätäsmällinen, hajanainen minäkuva)

Esimerkki Toivolan Juhan huolettomasta ja lyhytjänteisestä elämäntavasta: "Juha myi hevosensa ja rahat on tullut kulutettua". (Hurskas kurjuus 140)

+Q₃ KONTROLLOITU (sosiaalisesti tarkka, täsmällinen, uuttera, "itsekunnioitusta")

Esimerkinä Akselin elämäntapojen tutkimus kuulustelussa: "Elämäntavat. Säännölliset vai kuljeksivaa elämää? Säännölliset". (Pohjantähti 2: 474)

-Q₄ KÄRSIVÄLLINEN/VAPAUTUNUT
(rauhallinen, vapautunut, maltillinen, rento välinpitämättömän, turhautumaton)

Esimerkinä Toivolan Juhan moraalisten estojen häiritsemätön vapautuneisuus vaimon kuoltua: "Riinan kuolinpäivänä ja sen jälkipäivänä tunsin Juha olonsa niin leppeän sopusointuiseksi..." (Hurskas Kurjuus 165)

+Q₄ KÄRSIMÄTÖN/JÄNNITTÄNYT
(jännittänyt, kireä, äkkipikainen, kiihkeä, turhautuva)

Esimerkinä sosiaalisen tilanteen aiheuttamasta jännityksestä (joka a. henkilöllä oli pysyvä ominaisuus) on Akselin vuokranmaksu pappilassa vankileiriltä palattua: "Akseli kaivoi lompakkoa povitaskustaan hermostunein ja nykivin liikkein". (Pohjantähti 3: 12)

PIIRTEIDEN VERTAILUA

1. -A VARAUTUNEISUUS JA -F VAKAVA

-A sisältää ainoastaan varautuneisuutta ja vetäytyvää suhtautumista toisiin ihmisiin. -F ilmaisee lisäksi passiivista avuttomuutta.

2. +A SEURALLINEN JA +F ELOISA

+A ilmaisee ulospäin suuntautumista ja ihmiskeskeisyyttä, +F sisältää lisäksi vilkasta innostusta.

3. +G TUNNOLLINEN JA +Q EPÄVARMA

+G ilmaisee ylimmän voimaa, tunnollisuutta ja vastuuntuntoa, +Q velvollisuudentuntoon liittyy tässä syyllisyydentunnetta ja pelokasta ahdistuneisuutta.

4. -H ARKA JA +O EPÄVARMA

-H ilmaisee arkuutta ja pelokkuutta yleensä, +O:ssa pelokkuuteen liittyy syyllisyyttä ja ahdistusta.

5. **+A SEURALLINEN JA -Q₂ RYHMÄSIDONNAINEN**
+A ilmaisee ulospäin suuntautumista ja ihmiskeskeisyyttä, -Q₂ kertoo riippuvuudesta johonkin ryhmään tai ihmisiin, mutta ei merkitse sitä, että tämä riippuvuus on välttämättä miellyttävää.
6. **+C EMOTIONAALISESTI TASAPAINOINEN JA +Q₃ KONTROLLOITU**
+C ilmaisee minän lujutta, emotionaalista tasapainoa ja tilanteiden aiheuttamien paineiden kestäkykyä, +Q₃ ilmaisee kontrolloitua elämäntapaa, "itsekunnioitusta", täsmällisyyttä ja uutteruutta.
7. **+I HELLÄLUONTOINEN JA +M KUVITTEELLINEN**
+I ilmaisee herkkätunteisuutta kovaluontoisuuden vastakohtana, +M ilmaisee kuvitteellisuutta ja luovaa taiteellisuutta sovinnaisen käytännöllisyyden vastakohtana.
8. **-C EMOTIONAALISESTI EPÄVAKAINEN -Q₃ HUOLETTOMAN SÄÄNNÖTÖN**
-C ilmaisee minän heikkoutta, alhaista turhautumansietoa ja herkkää ärtyvyyttä, -Q₃ ilmaisee huolettoman säännötöntä elämäntapaa, lyhytjänteisyyttä ja välinpitämättömyyttä normeista.
9. **+I HELLÄLUONTOINEN JA -Q₂ RYHMÄSIDONNAINEN**
+I ilmaisee herkkätunteisuutta kovaluontoisuuden vastakohtana, -Q₂ ilmaisee sidonnaisuutta ryhmään (esim. perhe) ja siihen voi liittyä helläluontoisuutta.

HENKILÖHAKEMISTO

- Adler, Alfred 212
 Aho, Juhani 84, 117, 201, 212, 225
 Alanen, Aulis J. 230, 242
 Alanen, Yrjö O. 59, 224
 Alapuro, Risto 43, 224
 Alhoniemi, Pirkko 28, 221, 243
 Alkio, Santeri 36, 47, 52–53, 70,
     79–86, 186, 190, 200, 203,
     205, 207, 209, 222, 225, 230–
     231, 240
 Allardt, Anders 201
 Allport, Gordon W. 227
 Andersson, Jan 224
 Annala, Jussi 205, 225
 Antikainen, Risto 225
 Anttila, Aarne 32, 221
 Anttila, Veikko 44, 221, 224, 230,
     240–241
 Aristoteles 19, 22, 39, 214, 219,
     223, 239
 Arvola, Oiva 52–53, 124–129, 206,
     225, 235
 Auerbach, Erich 25, 220
 Autio, Orvokki 225

 Baker, Carlos 223
 Balzac, Honore de 18, 25, 219
 Barthes, Roland 19, 219, 223
 Belinski, Vissarion 23, 27, 220–
     221
 Best, Otto F. 220
 Björck, Staffan 219
 Booth, Wayne C. 35–37, 54, 61,
     215–216, 219, 221–223, 228
 Borg, Olavi 238, 242–243
 Brandes, Georg 23
 Brooks, Cleanth 219, 223

 Cattell, Raymond B. 15, 25, 55–
     57, 61–62, 210, 212, 216–218,
     227–228
 Chatman, Seymour 21–22, 24, 35,
     55, 215, 219–220, 222–223,
     228, 232

 Dante, Alighieri 219
 Demetz, Peter 200, 220, 242
 Dostojevski, F.M. 23, 59

 Enwald, Liisa 243
 Envall, Markku 20, 220
 Erkko, J(uhana) H(eikki) 38
 Eskola, Ilmari 225
 Eskola, Katariina 243

 Feshbach, Seymour 228
 Fieandt, Kai von 218
 Fielding, Henry 24, 220, 223
 Forsblom, Harry 243
 Forsman, Yrjö Sakari (ks.
     Koskinen)
 Forster, E.M. 21, 55, 215, 219
 Freud, Sigmund 59, 221
 Friedman, Norman 219
 Frye, Northrop 199, 242
 Furberg, Mats 207, 224
 Furuland, Lars 207, 243

 Goldmann, Lucien 219, 223
 Guerin, Wilfred L. 221, 223, 227–
     228, 243

 Haachtela, Sampo 243
 Haanpää, Pentti 191, 202, 225
 Haanpää, Vilho 201, 239
 Haapala, Arto 223
 Haatanen, Martta 225

- Haatanen, Pekka 42, 59, 224
 Haavio, Ari 222, 231, 233–234, 239
 Hall, Calvin S. 228, 242–243
 Harwey, W.J. 220
 Havu, I(Imari) 221, 243
 Heikkinen, Jalo 225
 Heino, Aarre 36, 223, 236, 238, 240
 Hellaakoski, A(a)ro A(ntti) 243
 Hellen, Immi 222
 Hemingway, Ernest 40
 Hietala, Eero 52–55, 121–124, 191, 225, 235
 Hietamies, Laila 225
 Holberg, Ludvig 29
 Huhtala, Liisi 221, 225, 227, 240, 243
 Huovinen, Veikko 242
 Huttunen, Veikko 224
 Hälli, Matti 225
 Hämäläinen, Helvi 225
 Hämäläinen, Simo 225
- Isotalo, Kaarlo 225
 (Ivalo) oik. Ingman, Santeri 47
- Jalkanen, H(uugo) 243
 James, Henry 19, 219
 Jensen, Johan Fjord 227
 Jokinen, Kimmo 242
 Jung, Carl 59
 Juteini, Jak. 13, 28, 189, 209, 221
 Jutikkala, Eino 43, 224
 Järnefelt, Arvid 27, 76, 201
 Jääskeläinen, Lempi 225
 Jörgensen, Aksel K. 35, 184, 222, 240
- Kaarlehto, Elli 225
 Kafka, Franz 59
 Kailas, Uuno 59
- Kajander, Kalle 36, 52–53, 61–66, 186, 203, 209, 226, 228–229
 Kalervo (oik. Eklin), Leo 226
 Kallio, Kyösti 199
 Kangasluoma, Tuukka 237, 243
 Karhumäki, Urho 52–53, 109–112, 183, 186, 189, 205, 209, 226, 233–234, 243
 Karonen, Vesa 146, 237–239, 243
 Karri, Unto 52–53, 104–109, 184, 191, 205, 226, 233, 241
 Kataja (oik. Jurvelius), Väinö 52–53, 77–79, 183, 201, 203, 205, 226, 230
 Kaukonen, Tauno 52–53, 162–167, 186, 196, 200, 203–204, 226, 238
 Kellogg, Robert 39, 223
 Ketonen, Oiva 225
 Kianto, Ilmari 42
 Kielland, Alexander 66
 Kinnunen, Aarne 35, 219, 222
 Kinnunen, Eino 36, 52–53, 153–157, 193, 203, 226, 237
 Kirstinä, Leena 17, 219
 Kivi, Aleksis 28, 32, 204
 Kivikoski, J.F. 54
 Kivilinna, Rauni 239, 243
 Klinge, Matti 30, 221–222, 224, 230
 Kojo, Viljo 52–53, 100–104, 184, 191, 204, 226, 233
 Korhonen, Teppo 221, 241
 Korhonen, Veikko 226
 Koskela, Lasse 232
 Koskenniemi, V(eikko) A(ntero) 86, 229, 231, 242–243
 Koskimies, Rafael 27, 66, 70, 76, 99, 205, 219, 221, 229–230, 232, 240, 242–243
 Koskinen (aik. Forsman), Yrjö 29, 65, 79, 84–85, 221, 230
 Kramsu, Kaarlo 30

- Kuisma, Juha 218, 242
 Kuivasmäki, Riitta 243
 Kukkonen, Jussi 52–53, 112–114,
 184, 189, 203, 205, 209, 226,
 234, 241
 Kunnas, Maria–Liisa 221
 Kupiainen, U(nto) 243
 Kurjensaari, Matti 197, 241
 Kurkijärvi, Riitta 243
 Kuronen, Ville 226
 Kuusi, Matti 220
 Kuusinen, Jorma 223

 La Bruyère, Jean de 219
 Lagerlöf, Selma 66
 Laitinen, Kai 28, 32, 219, 221,
 225, 230–231, 233, 242
 Lappalainen, Pekka 35, 222
 Lappalainen, Seppo 52–53, 135–
 138, 203, 210, 226, 236
 Lassila, Maiju (oik. Untola, Algoth)
 29, 201, 204, 226
 Laukkanen, Anna Maija 242
 Laurila, Aarne 232
 Laurila, K(aarle) S(anfrid) 23, 70,
 205, 220, 229, 243
 Lehtonen, Joel 42
 Lehtonen, Maija 35, 222
 Leinonen, Artturi 29, 36, 47, 52–
 53, 86–91, 186, 203, 205, 207,
 209, 226, 231, 241, 243
 Leivonen, Heikki 239
 Leskinen, Lauri 52–53, 114–118,
 191, 204, 211, 226, 234, 241
 Leväsalmi, Aarne 226
 Lilja, Pekka 220, 223
 Lindzey, Gardner 228, 242–243
 Linko, Maaria 243
 Linkola, Pentti 242
 Linna, Väinö 26, 40–42, 200, 211,
 224
 Linnankoski, Johannes 52–53, 71–
 76, 183, 186, 197, 202, 204,
 207, 211, 226, 229–230

 Linnér, Sven 219, 223
 Linnilä, Kimmo 213
 Lo–Johansson, Ivar 236, 242
 Lukács, Georg 23, 219–220, 223

 Manninen, Juha 222
 Manninen, Kirsti 95
 Martin, Wallace 219
 Marx, Karl 222
 Maslow, Abraham 201
 Matson, Alex 224
 Merenmaa, Martti 226
 Meriluoto, Aila 20
 Meurman, Agathon 84
 Mikkola, Antti 70
 Mischel, Walter 223, 228
 Moberg, Vilhelm 18, 20, 91, 191,
 197, 219, 231
 Molière 25
 Muir, Edwin 20
 Mustila, Jouko 226
 Mäkelä, Matti 218, 224–225
 Mänttari, Aune 238

 Niemi, Juhani 20, 161, 237, 240
 Nieminen, Armas 59
 Nieminen, Kaiho 52–53, 140–144,
 226, 236
 Niinistö, Maunu 59
 Nikki, Kalevi 201, 218–220, 222,
 239, 242–243
 Nikolai II 85
 Nokkala, Armo 231
 Nousiainen, Jaakko 240
 Nuolivaara, Auli 52–54, 91–96,
 173, 183, 186–187, 189, 193,
 198, 203, 205, 226, 231–232
 Nøjgaard, Morten 35, 222

 Oja, Onni 218
 Ojala, Aatos 22, 23, 220, 232, 242
 Ojanen, Simo 226
 Oksala, Teivas 219
 Oravala, Auk(usti) 50

- Orpana, Matti 226
- Paavilainen, Matti 243
- Paavolainen, Jaakko 41, 224
- Pakkala, Lauri 226
- Palmgren, Raoul 221, 225, 240
- Pasternak, Boris 23, 220
- Paulson, Torsten 218
- Pennanen, Eila 242–243
- Pervin, Lawrence A. 228
- Pesola, Pirkko 243
- Pettersson, Anders 32, 221
- Pietilä, Veikko 228
- Pitkämäki, Veikko 226
- Platon 22
- Pojjärvi, Eeva–Maija 226
- Poutiainen, Eino 161, 238
- Poutvaara, Matti 241
- Propp, Vladimir 19, 219
- Puhakka, Jouko 52–53, 157–161, 226, 237–238
- Pulkinen, Matti 52–53, 138–140, 191, 204, 226, 236
- Puupponen, Simo 240–241
- Päivärinta, P(ietari) 28, 36, 42, 95, 201, 204, 209, 223, 227
- Päätaalo, Kalle 52–53, 118–121, 129–134, 186, 190–191, 204, 206–207, 227, 234–236, 241
- Pöyhönen, Martti 227
- Railo, Eino 205, 243
- Rajala, Panu 232
- Rakkolainen, Jorma 243
- Rannikko, Pertti 44, 224
- Rapola, F.O. 205, 229
- Rauanheimo, Reino 227, 241
- Rinne, Reino 227
- Robbe–Grillet, Alain 16, 21
- Runeberg, Johan Ludvig 14, 28, 204, 218–219
- Rydberg, Viktor 220
- Rühs, Friedrich 28
- Saarenheimo, Kerttu 243
- Saarenheimo, Mikko 243
- Saariluoma, Liisa 219–221, 223
- Saarinen, Kaija 242
- Sankari, Annikki (oik. Aarnio, Tuovi) 52–53, 168–173, 183–184, 187, 190, 193, 198, 205–207, 227, 238–239, 240
- Santavuori, Martti 241
- Sarajas, Annamari 23, 32, 104, 220–221, 230, 233, 240
- Scholes, Robert 39, 223
- Seppä, Antti 242
- Seppälä, Arto 167, 238, 242
- Seppänen, Unto 27
- Sepänmaa, Yrjö 218, 243
- Sihvo, Hannes 222, 241, 243
- Sillanpää, F(rans) E(mil) 17, 38, 52–53, 96–99, 201, 204, 207, 211, 219, 227, 232, 243
- Simonen, Seppo 242
- Sjöstrand, Martin 191, 196, 221, 241–242
- Snellman, Aku 227
- Sofokles 20
- Soldan–Brofeldt, Venny 222
- Souveau, Jacques 38, 219, 223
- Strindberg, August 21
- Stålhammar, Leo 243
- Summanen, Jaakko 227
- Suolinna, Kirsti 222
- Syrjä, Jaakko 227
- Taine, Hippolyte 24, 220
- Talvio, Maila 52–53, 66–70, 184, 187, 201, 203, 205, 209, 227, 229
- Tammi, Pekka 35, 222
- Tapiola, Marjatta 219
- Tarkka, Pekka 220
- Teelahti, Pekka 242–243
- Teperi, Jouko 28, 223, 243
- Theofrastos 219
- T(iainen), L(eo) 243

- Tikka, Eeva 227
Tikkanen, Anja 227
Todorow, Tzvetan 19, 219
Tolstoi, Leo 20
Topelius, Z(acharias) 14, 26, 28–30, 47, 197, 218, 220–221, 241
Toukkari, Antti 52–53, 144–146, 227, 236–237
Tuomaala, Eero 227
Tuominen, Uuno 222
Turja, Ilmari 29
Turunen, Heikki 52–53, 147–153, 190, 205–207, 227, 237, 241
Tuulio, Tyyni 70, 229, 243
Tuuri, Antti 52–53, 179–182, 204, 211, 227, 240

Urpela, Seppo 52–53, 177–179, 186, 191, 206, 227, 239
Uusi-Hakimo, Lauri 52–53, 173–177, 190, 199, 201, 205–207, 227, 239

Vaaskivi, T(atu) 205, 242–243
Valavuori, Olavi 218
Valkama, Leevi 223
Waltari, Mika 17, 117, 219–220
Varpio, Yrjö 223–224, 242
Warren, Austin 32, 221, 224
Warren, Robert Penn 219, 223
Vehviläinen, Matti 234, 236, 242–243
Weiner, Bernard 228
Wellek, René 25, 32, 39, 184, 220–221, 224, 240, 242
Westermarck, Nils 239
Wieland, C.M. 223
Vierros, Tuure 227
Wilenius, Reijo 227
Viljanen, Lauri 243
Vilkuna, Kustaa 241
Wolf, Lars 206, 243
Vuorikoski, Timo 219
Vuoristo, Liisa 227